

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ЗАХІДНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної конференції

Двадцять треті осінні юридичні читання

**«Забезпечення правопорядку в Україні та світі:
виклики сьогодення»**

м. Хмельницький
18 жовтня 2024 року

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ЗАХІДНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

ЗБІРНИК ТЕЗ

Міжнародної науково-практичної конференції

ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІ ОСІННІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

**м. Хмельницький
18 жовтня 2024 року**

А 43 Актуальні проблеми юридичної науки. Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять треті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18 жовтня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 268 с.

ISBN 978-617-7572-83-0

У збірнику представлені тези доповідей, які були подані на Міжнародну науково-практичну конференцію Двадцять треті осінні юридичні читання «Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 18 жовтня 2024 року. Розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти і наукових установ, здобувачів вищої освіти, практичних працівників і широкий читацький загал. Організаційний комітет Міжнародної науково-практичної конференції Двадцять треті осінні юридичні читання «Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 341.231.14

ISBN 978-617-7572-83-0

© Колектив авторів, 2024 ©
Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова, 2024

**ПРИВІТАННЯ
УЧАСНИКАМ ТА ОРГАНІЗАТОРАМ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІ ОСІННІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ»**

Шановні представники наукової спільноти!

Маю сьогодні приємну можливість привітати вас із важливою подією у науковому просторі – проведенням Міжнародної науково-практичної конференції Двадцять треті осінні юридичні читання на тему «Забезпечення правопорядку в Україні та світі: виклики сьогодення». Ця знакова подія об'єднує правничу спільноту України та світу задля обговорення важливих питань, що стосуються забезпечення правопорядку на національному та міжнародному рівнях.

Конференція відбувається у складний для нашої держави час, коли виклики перед правопорядком набувають особливої актуальності. Цьогоріч серед ключових напрямів, які будуть обговорюватися: кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові та господарські засоби забезпечення правопорядку в контексті євроатлантичної інтеграції України. В рамках конференції ми віддаємо шану видатному криміналісту Віктору Павловичу Колгану, про якого й донині живе світла пам'ять серед колег та студентів, а його неоціненний внесок у розвиток юридичної науки продовжує формувати сучасні підходи до цієї галузі та надихати не одне покоління правників на подальші наукові здобутки. Це унікальна можливість для науковців, практиків та молодих дослідників обмінятися ідеями, обговорити виклики і знайти нові шляхи вирішення правових проблем сучасності.

Впевнений, що цей захід сприятиме не лише розвитку правозастосовної практики, але й підвищенню рівня правової свідомості в суспільстві. Окрему подяку висловлюю співorganizаторам конференції, зокрема, Національній академії правових наук України та Західному регіональному науковому центру Національної академії правових наук України.

Проте не можемо забувати, завдяки кому сьогодні маємо можливість проводити наукові заходи. У цей важкий для всіх нас час, хочу висловити глибоку вдячність нашим захисникам і захисницям, які ціною власного життя забезпечують свободу та незалежність нашої держави, мирне життя кожного з нас.

Учасникам конференції бажаю плідної роботи, нових наукових і творчих здобутків задля забезпечення прав і свобод людини та громадянина, розвитку правової свідомості, розбудови демократичної правової держави та безумовного дотримання закону. Сподіваюсь, що сьогоднішні обговорення надихнуть на подальші дослідження і сприятимуть розвитку правової науки не лише в Україні, а й на міжнародному рівні.

**З повагою
ректор університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Олег ОМЕЛЬЧУК

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Акопян Олександра Вячеславівна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ

Судово-психологічна експертиза емоційних станів є важливим інструментом у сфері правосуддя, що дозволяє глибше зрозуміти вплив емоцій на поведінку людини в юридично значимих ситуаціях. У випадках, де емоційний стан може мати критичне значення для оцінки дій особи, проведення такої експертизи стає необхідним для об'єктивного вирішення питання щодо її відповідальності. Вона допомагає визначити, як емоції, зокрема гнів, страх, тривога або стан афекту, могли вплинути на здатність людини контролювати свої вчинки, приймати рішення або оцінювати наслідки своїх дій. Ця експертиза відіграє важливу роль як у кримінальних, так і в цивільних справах, допомагаючи встановити обставини, що можуть пом'якшити або, навпаки, посилити відповідальність особи.

Для того, щоб якісно розкрити цю тему, потрібно почати із поняття та завдання судово-психологічної експертизи емоційних станів.

Емоційний стан особистості з формального погляду – це внутрішня емоційна ситуація, зумовлена певними обставинами та умовами. Він є сукупністю емоційних характеристик, що відображають стан особистості в конкретний момент і відповідають певним вимогам щодо якості або готовності. Це також може включати емоційне самопочуття або настрої людини. З погляду сутності, емоційний стан особистості – це сукупність стійких емоційних виявів, які не зазнають значних змін під час спостереження. Емоційні стани класифікуються за типом емоцій, які їх викликають. За впливом на організм та активність особистості вони поділяються на стани емоційного збудження, емоційного пригнічення, а також на стани, що мають врівноважувальний та гармонізувальний ефект. Кожен емоційний стан проявляється у двох аспектах – зовнішньому (поведінковій та соматичній реакції, які можуть оцінювати як сама людина, так і оточуючі) і внутрішньому [1, с. 46].

Судово-психологічна експертиза емоційних станів – це процес психологічного дослідження, який застосовується в межах судових справ для аналізу емоційного стану особи на момент вчинення певних дій або подій. Метою експертизи є визначення, як емоції, такі як: страх, тривога, гнів, стан афекту або стрес, – вплинули на поведінку людини та її здатність усвідомлювати наслідки своїх дій.

Завдання судово-медичної експертизи емоційних станів визначаються характером питань, які ставлять задля вирішення експертизи. Під час вирішення основних питань експерт повинен отримати такі відповіді: вид психологічних якостей та чинників поведінки, які має особа, яку досліджують; наявність суттєвого впливу індивідуальних психологічних особливостей на її поведінку під час вчинення нею тих чи інших дій; наявні чи відсутні в підекспертної особи індивідуально-психологічні особливості, які значно вплинули на характер її дій бо злочину (зазначається, що саме має значення для органу (особи), який (яка) призначає експертизу (залучає експерта): підвищена агресивність, підкореність, жорстокість, нерішучість, етичні орієнтації, соціальні установки, мотиваційна сфера); наявність в особи вираженого емоційного збудження чи напруження, що важливо для встановлення наявності особи стану афекту [2, с. 56].

Судово-психологічну експертизу доцільно призначати після проведення судово-психіатричної експертизи, якщо остання встановить відсутність у підекспертної особи психічних розладів, які виключають осудність. У випадках, коли слідчий або суд не мають сумнівів щодо психічного здоров'я підекспертної особи, судово-психологічна експертиза

може бути призначена без попереднього проведення судово-психіатричної експертизи.

У контексті цього дослідження також варто визначити роль та значення висновку судово-психологічної експертизи емоційних станів.

Судово-психологічна експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості судового процесу в Україні, надаючи важливі докази та оцінку психічного стану обвинуваченого. Вона сприяє більш комплексному і справедливому кримінальному правосуддю. Судово-психологічна експертиза застосовується в різних кримінальних справах, зокрема у випадках, передбачених статтею 126-1 Кримінального кодексу України, що стосуються потерпілих від домашнього насильства. Також вона використовувалася у справах, пов'язаних із діяльністю релігійних культів та у розслідуваннях злочинів, вчинених групами осіб, де необхідно було з'ясувати роль кожного учасника. Ці приклади підкреслюють широту застосування судово-психологічної експертизи в Україні – від справ про домашнє насильство до організованої злочинності [3, с. 20].

Також варто розглянути в межах вивчення обраної теми – вплив емоційних станів на кримінальну та цивільну відповідальність. У кримінальному праві емоції розглядаються як специфічний тип суб'єктивних психологічних станів, що виникають у відповідь на внутрішні або зовнішні впливи. У кримінально-правовій теорії емоційний стан вважається юридично значущим психологічним станом, який, впливаючи на свідомість і волю особи, взаємодіє з елементами складу злочину, зокрема з його суб'єктивною стороною. Цей стан визначає специфіку кримінально-правової оцінки вчинку, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, а також впливає на індивідуалізацію покарання [4, с. 78].

Вплив емоційних станів на цивільну відповідальність полягає у врахуванні емоційного стану особи під час вчинення дій або ухвалення рішень, що мають юридичні наслідки. У цивільному праві емоційний стан може впливати на здатність особи адекватно оцінювати ситуацію та її правові наслідки, що може позначатися на визначенні відповідальності за певні дії або бездіяльність.

Основні аспекти впливу емоційних станів на цивільну відповідальність: 1. Оцінка здатності діяти свідомо і відповідально. Якщо особа перебувала у стані сильного емоційного стресу, афекту чи іншого емоційного стану, це може вплинути на її здатність раціонально оцінювати ситуацію та приймати зважені рішення; 2. Моральна шкода та її компенсація. У справах, пов'язаних із завданням моральної шкоди, емоційний стан потерпілої сторони відіграє важливу роль у визначенні розміру компенсації; 3. Вплив на договірні зобов'язання. Емоційний стан може бути врахований при вирішенні спорів щодо укладання або виконання договорів. 4. Емоційні стани, хоч і не є безпосереднім юридичним виправданням у цивільній відповідальності, можуть пом'якшувати відповідальність особи або впливати на рішення суду щодо компенсацій та інших аспектів справи.

Отже, судово-психологічна експертиза емоційних станів відіграє важливу роль у судовому процесі, забезпечуючи об'єктивне розуміння впливу емоцій на поведінку підекспертної особи. Ця експертиза дозволяє оцінити, як різні емоційні стани – стрес, афект, страх чи фрустрація – могли вплинути на здатність людини контролювати свої дії, ухвалювати рішення або оцінювати їхні наслідки. Вона важлива як у кримінальних, так і в цивільних справах, де емоційний стан може бути ключовим фактором для визначення міри відповідальності або пом'якшуючих обставин. Завдяки таким експертизам правосуддя може враховувати не лише юридичні, але й психологічні аспекти справи, що сприяє більш справедливому та точному винесенню рішень.

Список використаних джерел:

1. Гаврилькевич В., Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. *Науковий журнал «Психологічні тревелоги»*. Хмельницький, 2023. №2. С. 41-50.
2. Савікіна Т., Єгорова Т. Судово-психологічна експертиза емоційних станів. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків, 2017. С. 56-57.

3. Бондаренко-Берегович В. Роль судово-психологічної експертизи у формуванні правосуддя. *Юридичний вісник Одеса*, 2024. №3. С. 15-22

4. Вереша Р. Емоційний стан особи: кримінально-правовий та віктимологічний аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2018. №4 (109). С. 77-86.

Бірюков Руслан Миколайович,

кандидат юридичних наук, заступник начальника департаменту
Національної поліції України

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Література явно демонструє, що інтеграційні преференції держав у сфері внутрішньої безпеки є асиметричними та змінними. Вони відрізняються від держави до держави, від питання до питання, а також залежно від часу відповідно до різних ступенів міждержавної взаємозалежності. Взаємозалежність у цьому контексті можна розуміти як взаємний зв'язок причин та наслідків загроз безпеки і через них – управління внутрішньою безпекою. Значний масив емпіричних досліджень стосується того, як уряди відповідають на подібні проблеми в різних країнах, та показує, що взаємозалежність є визначальною та залежить від конкретних питань [1, с. 234]. Так, для сфери боротьби з тероризмом та обігом наркотиків Й. Фрідріхс відзначає суттєві коливання як у сутнісному обсягу співробітництва, так і в ступені інституціоналізації між державами та фазами співробітництва [2, с. 123]. У сфері боротьби з кіберзлочинністю міждержавна взаємозалежність достатньо висока, оскільки кіберзлочинці не прив'язані до конкретної території та мають можливість у рівному ступені впливати на всі держави. Крім того, кіберзлочинність є порівняно менш політизованою сферою, що полегшує шлях інтеграції [3, с. 146]. Тим не менш, порівняна слабкість співробітництва на рівні ЄС зумовила відносно повільну супранаціоналізацію на цьому напрямку, серед досягнень якої варто відзначити лише створення Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю в 2013 році.

Слід взяти до уваги, що деякі держави суто статистично менш уражені різними формами злочинної поведінки, такими як: тероризм, кіберзлочинність чи торгівля людьми. Зважаючи на асиметричні впливи загроз безпеки, навряд чи дивним буде те, що преференції співробітництва відрізняються від держави до держави. Хоча література і дає значний обсяг даних щодо значущості взаємозалежності в конкретних сферах, вона лише зрідка досліджує, як асиметрична взаємозалежність визначає преференції держав щодо європейської інтеграції в більш загальному сенсі. Хоча деякі дослідження і розглядають роль спільних загроз, лише небагато з них розглядають вплив інституційних зв'язків, тобто ситуацій, коли європейська інтеграція, інституції та угоди про співробітництво самі по собі змінюють відносини взаємозалежності та структурні взаємозв'язки між державами-членами [4, с. 377]. Тим не менш, література ілюструє важливість взаємозалежності та що преференції у сфері інтеграції відрізняються від держави до держави, від питання до питання та у часі.

Держави можуть у деяких випадках свідомо проектувати та використовувати безпекові мережі з метою створення багатуурядової управлінської моделі, аби керувати складними взаємозалежностями [див., наприклад, 5]. Більше того, поряд з високоспеціалізованими дослідженнями, що мають пріоритетом конкретні практичні проблеми, політики та операції, література містить низку описових робіт з історичної еволюції співробітництва у сфері безпеки. Вони переважно фокусуються на конкретних структурах угод зі співробітництва, але не на ширшій картині міжнародного поліцейського співробітництва в рамках європейської інтеграції. Наприклад, значна кількість робіт розглядає еволюцію Європолу [див. 6, 7] та європейську контртерористичну діяльність [8, с. 325].

Хоча деякі дослідження діяльності поліції дійсно ставлять питання щодо інтеграції та демонструють зростаючий вплив безпекових стратегій ЄС на держави-учасниці [9, с. 240], в більшості робіт розглядають європейське поліцейське співробітництво з функціонального погляду як мережу угод чи простежують історичну еволюцію таких угод [10, с. 125], але не розглядають прямо європейську інтеграцію. Хоча технічні та орієнтовані на практику дослідження, безумовно, роблять свій внесок у розуміння управління безпекою в ЄС та становлять практичний інтерес, вони мають обмежену цінність для загального аналізу вказаних питань у ширшому контексті побудови єдиної теорії європейського поліцейського співробітництва. Роботи історичного характеру нечасто ставлять питання про те, як держави стратегічно взаємодіють щодо поліцейського співробітництва в міжнародних організаціях або як виникають та розвиваються мережеві політики ЄС у сфері внутрішньої безпеки.

З цього питання Г. Ерхарт, Г. Хегеман та М. Каль відзначають, що мережеве управління безпекою призводить до ефективного та легітимного вирішення проблем [11, с. 145]. Управління внутрішньою безпекою та поліцейським співробітництвом у ЄС постійно розвиваються, створюючи все більше місця для публічного обговорення. Водночас залишається непевність та незгода не тільки щодо обсягу та способів, у яких відбувається трансформація управління безпекою (яка традиційно була питанням міжурядового співробітництва), але також щодо стимулів, які призводять до цієї трансформації. У літературі окреслюється чимало факторів та обговорюються впливи на еволюцію управління безпекою міждержавної взаємозалежності, політизації окремих питань, внутрішньодержавних та міжнародних акторів.

Список використаних джерел:

1. Darley M. Cooperation in Policing Schengen Area Borders: The Czech Republic/Austrian Example. *Penal Issues*, 2010, No 1 p. 1-4. P. 2; Leruth B. Differentiated integration in the European Union: A comparative study of party and government preferences in Finland, Sweden and Norway. Edinburgh: University of Edinburgh, 2014. 390 p.
2. Friedrichs J. Fighting terrorism and drugs: Europe and international police cooperation. New York: Routledge, 2008. 291 p.
3. Carrapiço H., Farrand B. Cyber crime as a fragmented policy field in the context of the area of freedom, security and justice. *Routledge Handbook of Justice and Home Affairs* / A.R. Servent, F. Tranuner (eds). Abingdon: Routledge, 2018. P. 146-156.
4. Den Boer M., Wiegand I. From Convergence to Deep Integration: Evaluating the Impact of EU Counter-Terrorism Strategies on Domestic Arenas. *Intelligence and National Security*. 2015, No 30(2-3). P. 377-401.
5. Awesti A. The European Union, New Institutionalism and Types of MultiLevel Governance. *Political Perspectives*. 2007, No 2(8). P. 1-23.
6. Busuioc M., Curtin D., Groenleer M. Agency growth between autonomy and accountability: The European Police Office as a 'living institution'. *Journal of European Public Policy*. 2011. No 18(6). P. 848-867;
7. De Moor A. Europol, Quo Vadis? Critical Analysis and Evaluation of the Development of the European Police Office. Antwerpen: Maklu, 2012. 349 p.
8. Mackenzie A. Bures O., Kaunert C., Leonard S. The European Union Counter-terrorism Coordinator and the External Dimension of the European Union Counter-terrorism Policy. *Perspectives on European Politics and Society*. 2013. No 14(3), p. 325-338.
9. Schober K. Europäische Polizeizusammenarbeit zwischen TREVI und Prüm. Mehr Sicherheit auf Kosten von Freiheit und Recht? Heidelberg: C.F. Müller, 2017. 345 p.
10. O'Neill, M. A Europe that Protects: Moving to the Next Stage of Cross-Border Law Enforcement Cooperation. *The Police Journal*. 2011. No 84(2), p. 125-150.
11. Ehrhart H.G., Hegemann H., Kahl M. Towards security governance as a critical tool: A conceptual outline. *European Security*. 2014, No 23(2). P. 145-162.

Богуцький Павло Петрович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач наукової лабораторії військового та міжнародного гуманітарного права
Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»

ВІЙСЬКОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК ЯК ПЕРЕДУМОВА ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасні умови розвитку української держави характеризуються надзвичайною актуальністю вирішення проблем забезпечення правопорядку. Відтак теоретико-прикладні аспекти правопорядку мають не лише наукове, пізнавальне, але й відчутне практичне значення, що обумовлює необхідність застосування міждисциплінарного, аксіологічного, телеологічного, інституційно-функціонального, праксеологічного підходів до наукових розвідок проблем правопорядку.

Ось чому феноменологія правопорядку, що з достатньою повнотою розглянуто у загальнотеоретичній юриспруденції [1], є необхідною, важливою, однак неповною методологічною основою стратегії наукового дослідження правопорядку.

На шляху від феноменологічного розуміння до телеологічного бачення сутнісних ознак правопорядку виявляється актуальним розглянути загальнотеоретичні та прикладні ознаки військового правопорядку.

Можливо стверджувати, що військовий правопорядок у цілісному сприйнятті правопорядку є виключним стосовно характеристики не лише дії, але й існування права у воєнній сфері (у сфері оборони).

Іншою ознакою військового правопорядку необхідно визнати реальний стан військових та цивільно-військових відносин у суспільстві, що становить, по суті, основу цивілізаційного сприйняття воєнної сфери, утворює ціннісну палітру воєнної сфери, дозволяє здійснювати діагностику стану обороноздатності як необхідної умови воєнної безпеки суспільства [2, с.129-131].

Зрозуміло, що за такого підходу військовий правопорядок вирізняється певними якісними показниками, серед яких особливого значення набувають показники відповідності військових та цивільно-військових відносин [2, с.141] вимогам Конституції України, законодавству про національну безпеку і оборону, військовому законодавству.

За цих обставин онтологічною похибкою є визначення військового правопорядку лише як певного стану реалізації правових приписів у військових відносинах. Обмеження змісту військового правопорядку виконанням, дотриманням норм військового права однією з категорій суб'єктів військово-правових відносин – військовослужбовцями – залишає поза правовим впливом статусні, діяльнісні (поведінкові) характеристики інших суб'єктів, які мають суттєвий вплив на вирішення завдань забезпечення обороноздатності або ж воєнної безпеки.

Парадигма військового правопорядку засновується на встановленні таких нормативно-правових нормативів у воєнній сфері, реалізація яких буде мати максимальне значення для забезпечення воєнної безпеки.

З цього випливає правило – військовий правопорядок має відповідати найбільш ефективним та якісним практикам правотворчості, а правореалізація для досягнення та підтримання військового правопорядку має виключати випадки правових дефектів так, як це необхідно для забезпечення воєнної безпеки як телеологічного припису військового права та правової поведінки у воєнній сфері.

Виконання нормативно-правових приписів щодо військового обов'язку, дотримання статутних відносин між військовослужбовцями і військової дисципліни утворюють той рівень військового правопорядку, який є мінімальним для формування його змісту.

Натомість важливим, таким, що впливає на дію права у сфері оборони необхідно розглядати виконання вимог законодавства, які стосуються військового управління, публічного адміністрування у сфері оборони, щодо планування та упровадження заходів, які

дозволяють успішно реалізувати завдання стосовно забезпечення обороноздатності держави, а значить – і воєнної безпеки.

Іншим, не менш складним, однак вкрай актуальним є інституційно-функціональний аспект військового правопорядку – системне вирішення питання щодо формування та організаційно-правового забезпечення діяльності військової юстиції, призначенням якої якраз і є підтримання військового правопорядку, вирішення праксеологічних питань правозастосування у сфері оборони.

Отже, захист національних інтересів від загроз воєнного характеру, що становить сутність діяльності держави стосовно забезпечення воєнної безпеки, можливий за обставин, які формують військовий правопорядок.

Військовий правопорядок є передумовою воєнної безпеки, і саме таке бачення методологічних основ формування та вирішення цієї важливої теоретико-прикладної проблеми дозволяє ефективно впливати на забезпечення обороноздатності держави.

Список використаних джерел:

1. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : монографія. Одеса : Фенікс, 2009. 504 с.
2. Богущкий П.П. Право національної безпеки та військове право: сучасні виклики : навчальний посібник. Київ-Одеса : Фенікс. 2023. 252 с.

Бурак Володимир Ярославович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри соціального права

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРО МОДИФІКАЦІЮ ОЗНАК ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Трудовий договір займає центральне місце в системі трудового права, так як закріплює собою волевиявлення сторін, які його укладають і є підставою виникнення трудових відносин. Проте наразі поняття трудового договору, що закріплене в частині першій статті 21 Кодексу законів про працю України, є застарілим, адже динаміка розвитку трудових правовідносин значною мірою випереджає стан їхньої нормативно-правової регламентації.

Розвиток ринку праці, його глобалізація, а також активне впровадження цифрових технологій сприяє запровадженню нових форм зайнятості, які раніше не існували, або були мало поширеними.

Це створює передумови трансформації трудових відносин, а також зумовлює виникнення нових видів трудових договорів, які дещо відмінні від класичного трудового договору, який закріплений у ст. 21 КЗпП України.

Такий стан речей зумовлює потребу пошуку нових підходів до проблеми ознак трудового договору оскільки вони не вкладаються в ті, що випливають із КЗпП України і закріплені у відповідних актах МОП.

В умовах запровадження цифрових технологій укладення трудового договору може відбуватися шляхом обміну повідомленнями між сторонами. Трудовий договір може укладатися в електронній формі з накладенням електронного цифрового підпису. Вже зараз ст. 29 КЗпП України містить норму про можливість ознайомлення працівників з документами роботодавця щодо їхніх прав та обов'язків з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронних комунікаційних мереж з накладенням удосконаленого електронного підпису або кваліфікованого електронного підпису. У трудовому договорі за згодою сторін можуть передбачатися альтернативні способи ознайомлення працівника з документами роботодавця, що доводиться до відома працівників.

Недоліком чинного законодавства є вилучення з конструкції трудового договору формулювання про «підлягання працівника внутрішньому трудовому розпорядку».

У зв'язку з впровадженням трудового договору про дистанційну роботу, з його конструкції було вилучено формулювання про «підлягання працівника внутрішньому трудовому розпорядку». У рекомендації МОП «Щодо трудових відносин» виконання роботи під керівництвом і контролем роботодавця є ключовою ознакою трудових відносин.

Оскільки така ознака є ключовою, то вилучення її з тексту ст 21 КЗпП України суперечить самій правовій природі трудових відносин та суперечить наведеним нормам Рекомендації. У силу специфіки трудових відносин дистанційної роботи правила внутрішнього трудового розпорядку повинні поширюватися на працівника за виключеннями передбаченими законом, або трудовим договором.

Ще однією ознакою трудового договору є виконання роботи відповідно до певного графіка або на робочому місці.

В умовах запровадження дистанційної роботи працівник має можливість самостійно визначати режим роботи при збереженні гарантій в частині норм робочого часу, які визначені законодавством.

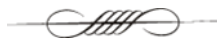
Ще одним невирішеним питанням ознак трудового договору у зв'язку із запровадженням дистанційної праці є встановлення місця її виконання. Робоче місце працівника може визначатися за угодою між працівником і роботодавцем. У трудовому договорі така ознака може трансформуватися і передбачати право працівника самому визначати місце виконання дистанційної роботи, але за умови, що це погоджено із роботодавцем у трудовому договорі. При цьому важливим є особисте виконання працівником дорученої роботи. У зв'язку з цим, і модифікується такий обов'язок роботодавця, як надати працівнику визначене робоче місце, оскільки воно може визначатися самим працівником.

На практиці за погодженням між роботодавцем і працівником застосовують поєднання дистанційної роботи з виконанням працівником роботи на робочому місці у приміщенні чи на території роботодавця. Таке поєднання повинно регулюватися трудовим договором про дистанційну роботу.

В умовах цифровізації економіки важливим є здійснення контролю роботодавцем за роботою працівника. Це може створювати дисбаланс між правом працівника на приватне життя і інтересами роботодавця, щодо здійснення контролю за працівником. Зокрема, Велика Палата ЄСПЛ вказала на право працівників на повагу до приватного і сімейного життя та необхідністю дотримання балансу між цим правом і правом роботодавця.

Важливою ознакою трудового договору є обов'язок роботодавця надати працівнику засоби виробництва (обладнання, інструментів, матеріалів, сировини, робочого місця). В умовах запровадження дистанційної роботи, нових форм зайнятості працівники на умовах визначених трудовим договором можуть виконувати роботу своїми засобами. Натомість трудовим договором повинна передбачатися компенсація за використання обладнання, що не є власністю роботодавця, та інші відшкодування, пов'язані з виконанням трудових обов'язків.

Ці та інші проблеми вимагають подальших наукових досліджень та законодавчого забезпечення, з метою сприяння визначення факту існування трудових відносин.

Виговський Леонід Антонович,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Виговська Тетяна Вікторівна,
кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Будь-яке суспільство для свого повноцінного існування потребує системоформувальних принципів, що мають спроможність на засадах певних цінностей інтегрувати всіх його членів у цілісну соціально-правову систему. Справедливість є одним із таких принципів, який притаманний всім спільнотам. «З давніх давен, – слушно зазначає А.Соловей, – основоположною цінністю виступала справедливість, адже вона дає змогу сформулювати уявлення про систему цінностей та принципів, які покладено в основу пріоритетів існування людства» [1].

Щодо часу самого поняття справедливості, то воно має історію, зіставну з історією людства. Тому його зміст та форми осмислювали ще мудреці Давнього Сходу, античної Греції та Риму. У Біблії та інших «священних» книгах справедливість розглядається як одна з засадничих ідей людського буття. Оскільки кожним народам і епохам відповідає власне розуміння справедливості, то і в сучасних умовах філософія, етика, право, політика, релігія продовжує шукати його сенс. Це підтверджує той факт, що справедливість належить до тих цінностей людського і суспільного буття, які впродовж тисячоліть не тільки не втрачають своєї регулятивно-цінної функціональності в житті особистості і соціуму, а навпаки, в демократичному суспільстві набувають нового рівня затребуваності. «Справедливість, – слушно підкреслює В. Левкулич, – володіє особливим регулятивним статусом трансчасової стратегією: вона споріднена з глибинними причинно-наслідковими зв'язками функціонування суспільної свідомості, тому випадки несумісності з консенсусними нормами справедливості неухильно призводять до осуду з боку громадської думки, різноманітних санкцій» [2, с.4].

Варто зазначити, що на сьогодні немає однозначного розуміння поняття «справедливість». Зокрема, це пояснюється тим, що для єгипетського фараона справедливість полягала в зовсім іншому, ніж для його рабів. Також своє розуміння історичної справедливості, до прикладу, має російський агресор, який заявляє претензії на території, які ніколи не були «московською землею». Через те зміст категорії «справедливість» мало і має історичне розуміння в різних епохах і різних народів. Тому її зміст завжди має конкретно-історичний зміст, що відповідає потребам і вимогам певних спільнот. Через те будь-яка зміна суспільно-економічної формації в історії людства відповідно зумовлює кардинальні зміни і в тлумаченні індивідуальних та суспільних поглядів на соціальну справедливість. Так, К. Маркс обґрунтував відоме положення, що джерела соціальної справедливості впливають безпосередньо з системи виробничих та економічних відносин суспільства. Тому, згідно з його ученням, несправедливість у буржуазному суспільстві зумовлюється сутністю діалектики продуктивних сил та виробничих відносин цієї суспільно-економічної формації, яка будується на ринкових відносинах та доданій вартості.

Нагадаємо, що ще Аристотель у своїх роботах детально сформулював концепцію справедливості. Він вважав, що її основою виступає моральність. Її він розглядав як рівноправність, поміркованість та законслухняні дії. Справедливість, на його думку, є етичною чеснотою, яка безпосередньо пов'язана з дотриманням людьми законами. Аристотель підкреслював, що людина, в основі діяльності якої є справедливість, буде дотримуватися справедливих законів і ігнорувати несправедливі.

Сучасне трактування справедливості впливає з норм моралі, яка розглядає особистість як самостійного індивідуума, що наділений невід'ємними правами. Тому він спроможний на

засадах загально визначених норм самостійно контролювати та регулювати власну поведінку в соціумі. Водночас справедливість є складовою основних засад права, що визначає її домінуючою як регулятор суспільних відносин. Зокрема, вона у площині реалізації права виявляється у рівності всіх людей перед законом. Право будується на реалізації ідеї справедливості, тому є нормативно закріпленою справедливістю. «Право ґрунтується на ідеї справедливості та є нормативно закріпленою справедливістю. Саме справедливість є основою ідеї права, виражає його сутність, а особливий акт визнання зумовлює як справедливість, так і феномен права загалом. Також вона постає особливим механізмом, що підтримує міру рівноваги правових цінностей, та одночасно є визначальним моментом домінування під час їх конфліктного зіткнення» [3]. При цьому потрібно пам'ятати, що хоча категорії справедливість і право тісно пов'язані між собою, але їх ототожнювати було б неправильно, адже справедливість як поняття, на відміну від права, є незмінним. Більше того, «не завжди норми закону відповідають справедливим судовим рішенням» [4].

Таким чином, потрібно визнати, що поняття справедливості є багатовимірним та не однозначним політико-правовим явищем. Насамперед, справедливість є соціальним явищем, оскільки зумовлюється суспільними відносинами між людьми. Також справедливість є політичним явищем, оскільки слугує справи легітимації існування державної влади та її структур. Справедливість також виступає правовим поняттям, оскільки слугує маркером критеріїв співмірності прав і обов'язків, злочину та покарання, втрати й надбання тощо. «Справедливість, – слушно зазначає О.Головченко, – як правова категорія – найцінніша й найважливіша з-поміж усіх названих, адже вона саме як правове явище впливає на долі людей, є джерелом об'єктивного та неупередженого судочинства та розв'язання конфліктів» [5].

До цього варто додати, що в реальному житті справедливість, насамперед, існує в психоемоційній сфері людини. Тому вона об'єктивно відображається відчуттями, сприйняттями, уявленнями, переживаннями та співпереживаннями конкретної людини, конкретної спільноти. Зрозуміло, що почуття справедливості також тісно пов'язане із її логічно-раціональною сферою, оскільки є предметом осмислення та розуміння особистістю певного світогляду, моралі, звичаїв, традицій тощо. А це свідчить про те, що справедливість також є важливою складовою культурно-цивілізаційного життя людини.

Список використаних джерел:

1. Соловей А.А. Філософсько-правове розуміння поняття «справедливість». URL : apnl.in.ua/5_2016/.pdf
2. Левкулич В.В. Справедливість як соціокультурний феномен : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018.480 с.
3. Павлишин О., Васюта Ю. Справедливість як елемент ідеї права та її місце в системі правових цінностей. URL : <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1320>
4. Яковенко М. Справедливість як елемент права. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19966/yakovenko.pdf>
5. Головченко О. Політико-правова й філософська сутність справедливості. URL : <https://veche.kiev.ua/journal/3386/>

Вовк Вікторія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОПОРЯДОК І ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ

Першим нігілістом у правовому аспекті в європейській традиції був Прометей. Саме він піддав сумніву заведений порядок співжиття олімпійських богів і смертних, кинувши виклик Зевсу не тільки як верховному богові, але і як основному правостановлювальному началу. Зевс – порядок, Зевс – правила, Зевс – право, а в дотриманні цього всього з боку як богів, так і людей йому допомагають Феміда, Діке, Ірена та Евдемонія. Можливо, саме тому, невдячні люди і не створили жодного святилища на честь Прометея, який все життя присвятив саме їм – навчив лікуватися, навчив ремеслам і найголовніше – подарував цим нещасним створінням надію. А свого завершення образ нігіліста набуває у Фаусті.

Заслуговує на увагу також і феномен маркіза де Сада. Він як реальна історична постать знаменує поворотний момент у європейській релігійно-моральній та філософсько-правовій свідомості. Вісімнадцять століть Європа жила з ідеалом – Ісусом Христом, якому був протиставлений маркіз де Сад. Західна культурна свідомість була роздірена на два взаємовиключні начала: «Возлюби Бога і роби, що хочеш» – на одному полюсі, і «Відвергни Бога і роби, що хочеш» – на іншому. Метафізична порожнеча (довести існування Бога неможливо) породжує максиму, яка дозволяє людині робити все, що їй захочеться, адже десадовський герой – це людина, для якої Бог мертвий, це людина особистого (персонального) беззаконня [1, с. 63]. Світоглядні позиції героя де Сада як вияву правового нігілізму перегукуються зі світовідчуттям «Стороннього» А. Камю. Мерсо у своїй своєрідній сповіді перед стратою заявляє спантеличеному священику про те, що всі люди розділять участь смертних. Бог є лише вигадкою, адже небо завжди зберігає могильне мовчання, що є свідченням відсутності в світі розумного господаря і з погляду окремої смертної піщинки все занурене в хаос [2].

У європейській літературі ХХ століття є ще один цікавий портрет правового нігіліста, який був створений А. Камю. Йдеться про Калігулу. Калігула в цій інтерпретації є людиною, яка загрожує самій суті римського порядку і засад римського співжиття. Стиль і спосіб життя одного із несамовитих імператорів Риму, який був наділений безмежною владою і вперше, користуючись нею, заперечував і людей, і світ.

Правовий нігілізм здатний бути причиною соціальної деструкції, різновидами якої є дисномія (беззаконня) та аномія (заперечення законів). І якщо дисномія – це одна із форм соціального хаосу і пов'язана з анігіляцією звичних форм нормативності, нестійкістю правових структур, різким загостренням застарілих антагонізмів, то дисномія – це «війна всіх проти всіх». Аномія існує у вигляді тимчасового, історично перехідного періоду кризових змін в соціальних структурах. Це такі періоди в історії, про які з гіркотою зауважує Гамлет: «Розпався зв'язок часів», тобто звичні культурні механізми регуляції не виконують своїх функцій, це пора «смутних часів».

Правовий нігілізм піддає сумніву саму можливість впорядковувальної сили права, оскільки вона розцінюється, як і інші культурні механізми регуляції, як гамівна сорочка для справжнього людського ества: «над – Я» травматичне для «Воно» у психоаналізі; вітальність «природної людини віддана на відкуп самій собі; маркіз де Сад розуміє природне право як право на безперешкодний вияв всіх своїх вітальних сил (виправданими є пристрасть до насолоди і пристрасть до руйнування).

Правовий нігілізм як вияв нігілізму як соціального феномена означає незадоволення правовим порядком, яке впливає на поведінку окремого індивіда. Значну увагу феномену правового нігілізму приділив Х. Ортега-і-Гасет, який відстоює ідею права як можливості вияву Порядку, який здійснюється специфічними засобами та заходами. І хоча Х. Ортега-і-Гасет прямо не говорить про право як певну систему правил, в його текстах зчитується, що саме

поняття право підпадає у його концепції під поняття «соціальні факти» або досвід. Останні, у свою чергу, виконують низку суттєвих функцій:

1. «Вони є правилами поведінки, дозволяють нам передбачити поведінку індивідів, яких ми не знаємо і які тому не є для нас визначеними індивідами. Тільки міжіндивідні відносини можлива з індивідом, якого ми знаємо індивідуально; це є відносини з ближнім (прохіто). Досвід дозволяє нам співіснувати з невідомим, з майже чужим.

2. Впливають на певний репертуар дій – ідеї, норми, техніку, – зобов'язують індивіда жити на висоті часу, вселяють у нього час, хоче він того чи ні; це – спадок, акумульований в минулому.

3. Здійснює автоматизацію більшої частини поведінки особистості і дають їй програму рішення всього того, що вимагають дії» [3].

Список використаних джерел:

1. Бачинін А. Морально-правова філософія. Харків : Консул, 2000. 208 с.
2. Камю А. Сторонній. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3215>
3. Ортега-і-Гасет. Тема нашої доби. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3820>

Головащенко Олег Валентинович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Здійснення нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства є досить важливою складовою державного регулювання. Так, відповідно до ст. 259 КЗпП України «...державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю юридичними особами, незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання, фізичними особами, які використовують найману працю, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, та його територіальні органи у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України» [1]. Також слід підкреслити, що органи виконавчої влади також здійснюють безпосередній контроль за додержанням трудового законодавства на підприємствах, в установах і організаціях, що їм підпорядковуються, за винятком податкових органів, що з метою перевірки дотримання податкового законодавства мають право здійснювати такий контроль на підприємствах, в установах і організаціях будь-якої форми власності та господарювання, у свою чергу, «...органи місцевого самоврядування здійснюють такий контроль на підприємствах, в установах і організаціях, які є у комунальній власності територіальних громад» [1].

Важливо у зв'язку з цим зазначити, що та чи та посадова особа центрального органу виконавчої влади, який «...реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю», також має право в домогосподарстві роботодавця проводити так звану «роз'яснювальну роботу» про доцільні способи чіткого дотримання трудового законодавства, простежувати моніторинг стану його дотримання, зокрема і з питання належного оформлення (легальності) трудових правовідносин. Крім того, якщо має місце «...запит центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням трудового законодавства», то в такому випадку фізична особа зобов'язана надати інформацію про порядок виконання найманими працівниками домашньої праці в домогосподарстві. У зв'язку з цим, у разі, коли виникнуть достатні підстави вважати, що в домогосподарстві роботодавця застосовується праця й інших працівників, «посадовій особі центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну

політику з питань нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства», закон визначає право проведення відповідної розмови з найманим працівником.

Таким чином, нагляд і контроль за додержанням трудового законодавства є досить важливою складовою як правового регулювання, так і державного управління.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Григорчук Вікторія Євгенівна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНЦЕПЦІЯ МИРУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ТА ЇХНЯ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Концепція миру в міжнародному праві є важливою складовою практики миробудування. Історія знає безліч спроб встановлення та збереження миру, кожна з яких базувалася на виробленні певних філософських підходів, що виступали своєрідним підґрунтям мирних ініціатив. Вагомість дослідження концепції миру в сьогоденні є беззаперечною. Війни в Африці, на Близькому Сході, російське вторгнення в Україну актуалізують проблемність цього питання та важливість його практичного вирішення для глобальної безпеки.

В історичній ретроспективі зазначену проблематику досліджували Фуکیدід, Августин Блаженний, Еразм Роттердамський, Гуго Гроцій, Френсіс Бекон, Іманнуїл Кант, Ханс Моргентау, Томас Гоббс, Отто фон Бісмарк; докладали зусиль до практичного вирішення питання Махатма Ганді, Нельсон Мандела та ін.

На нашу думку, міжнародне право відіграє важливе значення у забезпеченні миру, є вагомим елементом регулювання міжнародних відносин, прав людини, правовим інструментом для рішень, які приймаються та застосовуються уповноваженими суб'єктами для реалізації спільних інтересів, налагодження діалогу між державами.

У філософському словнику поняття «мир» визначається як соціальний стан буття, який характеризується відсутністю збройної боротьби у масштабних і явно виражених формах [1, с. 377]. Політологічний словник термін «мир» трактує як злагоду, лад, взаємодопомогу, сприяння [2, с. 386]. У міжнародному праві «мир» розуміється як стан відсутності війни або збройного конфлікту між державами, що передбачає забезпечення стабільності, безпеки та співіснування через дипломатичні відносини, міжнародні угоди та дотримання прав людини.

Витоки теоретичного розуміння поняття «мир» знаходимо у працях Фуکیدіда, який, описуючи жахіття Пелопонеської війни 431–411 рр. до н.е., чи не вперше в історії закликає народи до порозуміння – миру. У середньовіччі Августин Блаженний, розмірковуючи над проблемою миру, апелює до «Божого миру». «Батько» міжнародного права Гуго Гроцій у праці «Право війни та миру» одним із способів запобігання війни вважав «шлях третейського суду», або переговорів [3]. Френсіс Бекон апелював до важливості в налагодженні миру «мистецтва маніпулювання» [3]. Еразм Роттердамський вважав, що мир своїм існуванням зобов'язаний людській освіті. Збереження миру та гармонії у Всесвіті є єдиним способом для людей наблизитися до Бога, але цим шляхом можуть піти лише мудрі та помірковані люди, які можуть знехтувати власними інтересами заради блага колективу. Зазначав, що війна ірраціональна та виникає внаслідок спалаху марнославства серед представників класових еліт і призводить до загибелі мільйонів людей [4]. Імануїл Кант вважав, що війна є останнім засобом, до якого можуть звернутися люди для вирішення певних конфліктів та досягнення змін. Також він був переконаний, що справжню цінність миру можуть зрозуміти лише ті, хто

пережив війну, що саме ці люди розуміють, що немає остаточної перемоги чи поразки, адже втрат зазнають усі сторони [4].

Практичну складову утвердження миру демонстрував Махатма Ганді, діяч Індії, як представник східної філософії, категорично відкидав будь-які вияви насильства, вважаючи їх неефективним інструментом у боротьбі за свободу. На його думку, саме сатьяграха – надійний ключ до миру: «Якщо хтось завдає нам біль невіглаством, ми переможемо його любов'ю. Ненасилля – вища дхарма, це становище є випробуванням сили любові. Ненасилля – це спокій, але активне ненасилля – це любов» [5, с.144-145]. Південно-африканський політичний діяч Нельсон Мандела особливу увагу зосередив на цінностях: мир, демократія, справедливість, відсутність расової дискримінації, процвітання для всіх, чисте навколишнє середовище, рівність і солідарність між народами – ключова запорука миробудування та стабільності у світі [5, с.411-412].

Але яке становище у цієї концепції зараз? Чи підтримують її люди, чи вважають безглуздою?

Доволі вдало висловився американський політолог Бан Сенг Тан у своїй статті «The revenge of 'democratic peace»». Він зазначає, що ця війна дала певний поштовх для досягнення кантівського миру. Він так вважає, тому що згуртування більшості західних держав у зв'язку з потребою допомоги Україні може стати першим кроком до створення ліги між ліберальним державами, а та, у свою чергу, буде розширюватися з роками. Тобто мир між цими державами може поширитись на увесь світ. Але цілковито погодитися з ним ми не можемо, адже війна триває і ніхто не може передбачити, який фінал у неї буде, чи як це вплине на інші країни. Та все ж, в очах населення більшості демократичних держав Україна є єдиною державою, яка мужньо відстоює міжнародний правопорядок та принципи суверенітету проти грубого їх порушення [6, с. 50-52].

Здійснене дослідження дає зробити такі висновки: аналіз філософських засад концепції миру та їхньої сучасної актуальності дозволяє стверджувати, що мир є не лише відсутністю війни, а й станом гармонії та співпраці між державами. Ідеї про ненасильство, толерантність та справедливість, які були висловлені філософами минулого, залишаються актуальними і сьогодні. Однак сучасний світ стикається з новими викликами, які потребують нових підходів до забезпечення миру. Дослідження підтверджує, що міжнародне право є важливим інструментом для досягнення цієї мети, але воно має бути адаптовано до нових реалій.

Таким чином, концепція миру залишається однією з найважливіших проблем людства. Для її вирішення необхідні спільні зусилля вчених, політиків, громадських діячів та кожної окремої людини.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
2. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник. Львів : Новий Світ – 2000, 2014. 778 с.
3. Батрименко О. В. Способи врегулювання сучасних збройно-політичних конфліктів. *Вісник Київського університету. Серія : Філософія. Політологія*. К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. №76-79. С. 43-47. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Batrymenko_Oleh/Sposoby_vrehuliuvannia_suchasnykh_zbrojno-politychnykh_konfliktiv/
4. Хоменко Г. В. Соціально-філософський аналіз феномену миру як основи проектування миробудівництва. *Гілея*. 2019. №145. С. 164-168. URL : https://otherreferats.allbest.ru/philosophy/01193787_0.html#text
5. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник. Львів : Новий Світ-2000, 2015. 766 с.
6. Попов В. Чи був Кант наївним пацифістом? (філософські міркування та тлі російсько-української війни). *Філософська думка*. 2024. №2. С. 38-55. URL : <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/741>

Гришук Віктор Климович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
керівник Західного регіонального наукового центру
Національної академії правових наук України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ПОРУШЕННЯМ ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

Правопорушення, як і інші порушення соціальних норм, виходячи з єдності діалектичного співіснування Добра і Зла, не впадаючи в ідеально-ейфорійне сприйняття суспільної дійсності, викоринити повністю, на жаль, ще не немає можливості. Вони, як показує історичний та сучасний світовий досвід протидії правопорушенням, наявні давно в усіх без винятку державах. Багатьом державам вдалося дуже істотно звести їх наявність до об'єктивного можливого мінімуму, різко змінивши сфери і особливо форми її прояву, кількісні і якісні показники. Чому саме держава має бути основним суб'єктом протидії правопорушенням як і іншим порушенням соціальних норм? Першим є те, що саме вона, в особі компетентних органів, видає загальнообов'язкові для всіх суб'єктів суспільних відносин норми права. Друге – саме кожній державі притаманна найважливіша її функція забезпечення правопорядку в суспільстві усіма наявними в неї засобами. Нагадаємо про відмінність ідеології, форм та змісту цих засобів у відомих державах тоталітарних і державах соціально – демократичної орієнтації. В статті 3 Конституції України закріплено дуже важливу мету суспільного розвитку – розбудову суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави і дуже багато на цьому шляху вже досягнуто. Поряд з цим, немало проблем ще потребують свого поступального вирішення і в тому числі у сфері протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, формування сучасного правового порядку та гарантування надійного його функціонування в громадянському суспільстві.

Дуже важливою на цьому шляху є проблема вироблення співзвучного часові та соціально-демократичній орієнтації механізму держави та політичної організації суспільства. В цьому контексті коротко про найбільш першочергові з них. Зокрема, суто світоглядного характеру.

Давно відомо, що кожний суспільно значимий вид людської діяльності має шанс на успішне досягнення своєї мети за умови його належно високого рівня його наукового забезпечення. Демократія сучасного найвищого соціально-зорієнтованого рівня, як спосіб управління державою та суспільством, має бути високо освіченою, розбудованою на наукових засадах. Чи можна щось розбудувати не маючи, образно висловлюючись, певного проекту? У більш широкому науковому плані йдеться про концепцію системної розбудови в Україні держави соціально-демократичної орієнтації. З цих позицій логічно виникає питання: якою змістовно є в цьому контексті українська ідея? Адже світова практика державотворення уже виробила низку національних моделей соціально-демократично зорієнтованих держав. Так само як і правових держав. До речі, тоталітарна держава також може мати формальні риси правової, у вузькому розумінні цього терміну, коли вона використовується право як основне знаряддя тоталітарного управління. На жаль, концепції, програми, принаймні детальної «дорожньої» карти, суто *української ідеї системної розбудови держави соціально-демократичної орієнтації, ще не вироблено*. Всі державні органи щось роблять у справі протидії правопорушенням, але кожен на власне чітко відомче функціональне розуміння суті проблеми без гармонійної координації своїх зусиль з іншими органами. Звісно, що це негативно впливає на протидію правопорушення, оскільки її дієвий організаційно-правовий устрій є важливим елементом системи механізму такої держави. Чи є можливості в Україні для покращання ситуації? Звісно, що є, оскільки маємо великий потенціал вчених, зосереджених в Академії наук України, низці галузевих академій, багаточисельних університетах та інших навчальних закладах. Справа за вирішенням проблеми організації цієї роботи на загальнодержавному рівні.

Наступною є проблема ідеології взаємних стосунків між державою та громадянами, іншими суб'єктами політичної організації суспільства. В державі соціально-демократичної орієнтації ці правові стосунки не є «дорогою з одностороннім рухом», коли йдеться лише про правову відповідальність громадянина. Юридично відповідальними повинні бути всі суб'єкти політичної організації суспільства і особливо держава. З базових принципів соціальної держави, людина є відповідальною перед державою, але й держава має бути відповідальною перед людиною. Людина, як член суспільства, відповідного соціуму, суб'єкта політичної організації суспільства, будучи наділеною розумом, совістю, в інтересах власної та суспільної безпеки, безпеки інших осіб, має поважати права і свободи всіх інших членів суспільства, відповідально ставитися до суспільних та державних інтересів.

З боку держави, норма права повинна бути «розумною», «добросовісною», соціально зумовленою загалом і через призму природних інтересів і потреб пересічної людини, до розуму, волі і совісті якої вона адресована. «Нерозумна», «безсовісна» в побутовому розумінні норма права не сприймається широким загалом людей, ігнорується певною частиною з них, як правило, у формі пасивного чи активного спротиву через невиконання її приписів, підшукування шляхів для того, щоб обійти ці приписи. Зокрема, за допомогою протправних дій і корупційних схем. Вона приречена лише на малоефективне примусове застосування і реалізацію з мінімальним успіхом. Натомість «розумна», «добросовісна» норма права є найпридатнішою для сприйняття її розумом, совістю і волею максимально широким загалом людей, що є вагомою складовою надійної основи реалізації такої норми з найбільш високим рівнем ефективності. Окрім цього, «розумна», «добросовісна» норма права є тим вагомим чинником, який максимально сприяє утвердженню поваги до права, формуванню позитивної юридичної відповідальності людини. Очікування такого соціально-правового результату з найбільшою вірогідністю може бути забезпечене тоді, коли розум законодавця базується на виявлених юридичною наукою закономірностях і потребах правового регулювання, що являють собою частину інтелектуального потенціалу суспільства. Тому повага до права повинна мати двосторонній, діалогічний вияв. З боку держави, в особі законодавця, компетентних правозастосовних органів держави, які повинні беззастережно поважати людину як розумну, правову істоту, поважати її гідність, права і свободи, сприяти їх утвердженню та розвитку. Саме в цьому, головним чином, проявляється позитивна відповідальність держави перед громадянами. З боку громадян – це повага до держави, до її розумних, справедливих, гуманних законів. Лише за таких умов можливий надійний зворотній зв'язок між людиною і державою, яка претендує на статус соціально зорієнтованої. Взаємодія (комунікація), діалог цих двох та всіх інших суб'єктів суспільних відносин є також однією з надійних підвалин формування та розвитку українського громадянського суспільства.

З широких філософських позицій, людина живе не лише в своєму суб'єктивному світі, який є суб'єктивним відображенням в її свідомості справедливості оточуючої дійсності (реальності) через абстрактне і предметне мислення, але й у світі зовнішньому для неї. Тобто, у відповідному об'єктивно наявному людському середовищі, соціумі, в якому завжди наявні багатоманітні та нерідко занадто контраверсійні уяви про зовнішній світ. Дуже часто ці відображення, уяви, зважаючи на відмінності інтересів і потреб їх носіїв різнопланові і не завжди просоціальні. Буття людини має свої кількісно-якісно характеристики виразу в контексті її усвідомлених інтересів та потреб, а також наявних у суспільстві об'єктивних можливостей їх задоволення. У кожному суспільстві, на рівні пересічної людини, є суперечності між назрілими інтересами, потребами людини та суспільними можливостями їх задоволення. Інтереси та потреби людини, як свідчить суспільна практика, завжди випереджають в своєму розвитку суспільні можливості їх своєчасного, достатньо повного та якісного задоволення. Однак, потрібно пам'ятати, що важливим завданням держави соціальної орієнтації є гармонійне узгодження суспільних інтересів, потребовий підхід до створення справедливих правових можливостей для задоволення назрілих інтересів та потреб людей в ім'я соціального блага.

Людина, як складова усього біологічного світу, є істотою недосконалою: недосконала тілесна форма з відповідним психічним наповненням, яка є смертною, та безсмертна душа як

абсолют ідеального світу, матеріалізований в конкретній тілесній формі. В контексті функціональних суспільних стосунків в ній поєднано два природних потенційних якісно протилежних начал: творче та руйнівне. Кожне з них може розвиватися і домінувати в людині впродовж певного часу під впливом відповідних детермінант об'єктивного та суб'єктивного характеру. Однією із найважливіших, домінуючих функцій держави соціально-демократичної орієнтації є грамотна, цивілізована протидія правопорушенням, порушенням інших соціальних норм з боку громадян, сприяння формуванню, утвердженню та розвитку їх творчих можливостей в правовому полі з використанням сучасних методологічних підходів.

Науці і практиці протидії правопорушенням відомі два методологічні підходи: а) репресивний і б) соціально-детермінований.

Репресивний метод ґрунтується на хибному переконанні можновладців у всесильності закону як інструмента вирішення всіх суспільних проблем, зловживання ним. Він характерний для тоталітарної держави і зводиться, головним чином, до створення та удосконалення системи репресивних державних органів, заборони негативного соціального явища, виявлення порушників такої заборони, притягнення винних у їх вчиненні до відповідальності, забезпечення виконання стягнення чи покарання, належного забезпечення, у передбачених законом випадках, постпенетенціарного контролю. Отже, головним засобом при такому підході є посилення та забезпечення відповідальності за протиправні діяння. Світова практика протидії правопорушення довела нікчемність застосування методів «голої репресії» не поєднаних з формуванням високого рівня загальної та правової культури громадян, іншими відомими цивілізованими засобами протидії правопорушенням як і іншим порушенням соціальних норм.

Соціально-детермінований підхід властивий для держави соціально- демократичної орієнтації. Він, у першу чергу, передбачає з'ясування причин та умов наявності конкретного антисоціального, протиправного явища, враховуючи наявність гармонійної діалектичної взаємної залежності між ними. Далі, щодо кожної з причин чи умов, обирається ефективний метод, засіб її нейтралізації. І тут не завжди, і не в першу чергу, використовується правова заборона, методи так званої «голої репресії.» Відомі апробовані на практиці системні заходи психологічного, політичного, ідеологічного, організаційного характеру. Питання лише у вмілому, професійному, комплексному їх застосуванні на наукових засадах в Україні. Якщо ж є потреба в правових засобах протидії, то це не завжди кримінальне законодавство, бо воно завжди має бути останнім, крайнім засобом інструментально-правового впливу. Є ще й інші правові засоби: адміністративно-правові, фінансово-правові, цивільно-правові тощо, здатні, у першу чергу, забезпечити запобігання правопорушенням та невідворотність відповідальності за їх вчинення. Поряд з цим, в цьому контексті, можуть гармонійно застосовуватися і репресивні засоби. Однак, тоді цей метод матиме уже значно вужчу, додаткову сферу впливу. Всі організаційно-правові та суспільно-політичні засоби протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, мають створити ефективний механізм забезпечення максимальної матеріальної та особистісної невідповідності протиправної діяльності. Головною метою цих заходів має стати системне загальне та правове виховання громадян починаючи з дитячого віку. Думається, що саме такий науково обґрунтований підхід, без сумніву, при вмілому, грамотному його застосуванні, сприятиме більш ефективно нейтралізації причин та умов правопорушень, позбавленню або принаймні істотному обмеженню їх соціального ґрунту, зменшенню сфер та форм прояву, кількісних і якісних показників.

В контексті викладеного вище соціально-детермінованого підходу протидії правопорушенням, необхідно звернути увагу на те, що причини і умови їх наявності, на сучасному етапі розвитку української державності, комплексно, на державному науковому рівні не досліджувалися. Наукова концепція системної протидії правопорушенням на загальнодержавному стратегічному рівні в Україні також відсутня. Помітно ослабла, на жаль, увага вчених до комплексного наукового дослідження проблематики протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, з позицій, співзвучних сучасному станові соціальних реалій. Будь-яка наукова концепція має розроблятися науковими установами про які вже згадано вище. Саме на рівні наукової концепції мала

вироблятися стратегія і тактика протидії правопорушенням. Зокрема, вироблення системного механізму забезпечення загальної та правової культури громадян, що сприятиме належно ефективній протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, формуванню українського громадянського суспільства. Необхідним є поступальний рух від людини знаючої, уміючої до людини високого рівня загальної та правової культури. Тобто, людини, яка глибоко засвоїла потребу підпорядковувати свою поведінку вимогам правових та інших соціальних норм - моральних, політичних, естетичних та інших. Таку поведінку людини називають правослухняною, а в широкому розумінні – нормослухняною.

Стосовно правової культури. Переверненими надійними засобами її забезпечення є правове виховання, правове навчання та правове підвищення кваліфікації правників. Не можна погодитися з твердженням, що у нас забагато правників. Воно є непрофесійним. В правовій державі, мету розбудови якої задекларовано в Україні, забагато правників не буває. В ідеальному варіанті, кожен громадянин такої держави повинен мати принаймні один з кваліфікаційних рівнів правничої освіти -вищої освіти за спеціальністю "право". Тому намагання обмежити можливості набуття українськими громадянами цієї освіти є контрпродуктивним, таким, що однозначно суперечить статті першій Конституції України. У Японії, наприклад, вища освіта є обов'язковою й пов'язана вона з системою професійної освіти. Ще раз наголошую – держава соціально- демократичної орієнтації має бути належно освіченою.

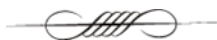
Необхідно і надалі поступово відходити від етатизму в управлінні суспільними справами – від нерозривного зв'язку держави з її правом, невизнання іншого права ніж державного. Саме на такий підхід орієнтує Конституційний Суд України, який, зокрема, зазначив, що відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи (*рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-пн/2004*).

На ефективність протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, впливає недостатня якість чинних норм права щодо усунення їх причин та умов. Є сподівання, що цьому сприятиме прийнятий Верховною Радою Закон України «Про правотворчу діяльність (Віомості Верховної ради України, 2023, №93, ст.364). Разом з цим, продовжують залишатися проблеми підвищення якості правотворчої роботи всіх її суб'єктів, створення спеціального законопроектного органу в державі.

Не можна не зауважити також відсутність в Україні системної, професійної інформаційної політики протидії протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, що істотно негативно впливає на реформаційні процеси. Основою належно ефективної та системної інформаційної протидії правопорушенням, порушенням інших соціальних норм, як уже зазначалося вище, може слугувати згадана вище державна наукова концепція.

Ситуація з дослідженням проблем протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, їх причинами та умовами, настільки складна, що викласти її в одній науковій праці неможливо. Разом з цим, як перший крок, продуктивним може бути окреслення лише загальних, першочергових світоглядних підходів до визначення окремих домінуючих

проблем та можливих напрямів їх вирішення. Необхідними є комплекси, системні дослідження вчених різних галузей знань з застосуванням синергетичного методу, що може послужити запорукою вироблення сучасної наукової концепції протидії правопорушенням, як і іншим порушенням соціальних норм, на загальнодержавному рівні.

Гуменюк Оксана Григорівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Рудковська Валерія Олексіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ В УДОСКОНАЛЕННІ МЕХАНІЗМІВ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Психологія відіграє вагомe значення в розумінні механізмів міжособистісної взаємодії, що сприяє процесу соціалізації особистості. Юридична психологія формує світоглядну систему щодо вдосконалення правопорядку та забезпечення прав людини, допомагаючи ефективніше розуміти поведінку та мотивацію правопорушників. Вона сприяє розробці профілактичних заходів для зниження злочинності. Основний її вплив полягає у формуванні правової свідомості – уявлень, оцінок і переконань щодо права, як люди сприймають закон і чи готові його дотримуватися. Також юридична психологія забезпечує розгляд психологічного змісту сучасних соціальних реалій, які стосуються права та його застосування; усе, що не належить до юриспруденції, – за її межами. Такий підхід є визначальним, оскільки інакше втрачається предметність науки. Окреслені тенденції визначають *актуальність теми* дослідження.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: розкрити та охарактеризувати значення психології в удосконаленні механізмів правопорядку та забезпеченні прав людини.

Узагальнення теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що юридична психологія синтезує психологічні знання в удосконаленні механізмів правопорядку та забезпеченні прав людини шляхом створення додаткових можливостей для розвитку права і психології, психологічного забезпечення юридичної практики [1].

Основна ідея психологічної теорії Л.І. Петражицького полягає в тому, що право існує в людській психіці, і його джерелом є лише емоції, а не воля чи свідомість. Л.І. Петражицький розрізняє моральні емоції, пов'язані з почуттям обов'язку, та юридичні емоції, які включають уявлення про свої і чужі права та обов'язки. Емоції як суб'єктивна реакція психіки на внутрішні чи зовнішні подразники є лише одним із елементів психічної діяльності людини і не завжди визначають її поведінку [2, с. 12].

Для права важливо, наскільки дії відповідають суспільним очікуванням і закону. Управління емоціями забезпечується волею, яка дозволяє людині виконувати або утримуватися від дій, виконуючи правові обов'язки. Вольова дія включає етапи, такі як: спонування, постановка мети, боротьба мотивів, прийняття рішення, реалізація плану та оцінка. Дії можуть бути простими або складними, навмисними або ненавмисними, правомірними або неправомірними [2, с. 13].

За умови виникнення суперечностей – логічних непослідовностей, невідповідності когнітивних елементів культурним зразкам, невідповідності когнітивних елементів більш широкій системі уявлень або минулого досвіду – виникає дисонанс, що переживається як дискомфорт і викликає поведінку, спрямовану на усунення протиріччя [2, с. 15].

Згідно з психологією, злочинці не завжди є результатом раціонального вибору чи зовнішніх обставин. Вони можуть виникати внаслідок різноманітних особистих характеристик, таких як: емоційний стан, стрес, виховання та соціальні умови. Дослідження в цій галузі сприяють розробці превентивних методів зниження злочинності, які передбачають індивідуальну роботу з правопорушниками та соціальні програми підвищення правової обізнаності та створення сприятливого середовища.

Ще одним важливим аспектом є психологічна реабілітація правопорушників. Сьогодні надто актуальною є проблема зростання правопорушень серед молоді. Профілактика правопорушень неповнолітніх є передусім проблемою педагогічною, бо вона пов'язана з вирішенням певного кола виховних завдань. Тому в цій справі особливе місце має зайняти рання профілактика, яка має розпочинатися вже з дитячого садка й початкових класів школи, коли закладаються основи характеру, ставлення до оточуючих, поведінки в побуті. Що сьогодні робиться в цьому плані? Небагато. Не все можливе робить і школа, хоч саме вона повинна нести моральну відповідальність за вчинки своїх вихованців [3].

Педагогічна психологія ж вивчає психологічні основи навчання та виховання, надаючи юридичній психології методи впливу на правопорушників для їх перевиховання і підготовки до професійної діяльності. Знання юридичної психології про правопорушників і методи їх перевиховання також корисні для педагогічної психології. Наприклад, методи А. С. Макаренка з роботи з неповнолітніми правопорушниками досі використовуються в педагогіці та психології [1].

Психологія також має значення для забезпечення прав людини, особливо в роботі з вразливими групами населення, такими як: діти, люди з психічними розладами, жертви насильства чи біженці. Психологічна допомога дозволяє не лише відновлювати постраждалих, але й захищати їхні права в майбутньому, запобігаючи повторним порушенням. Це вимагає комплексного підходу, де психологи, правозахисники та соціальні працівники працюють разом для надання необхідної підтримки й допомоги. Психологічна робота з такими групами дозволяє уникнути їхньої соціальної ізоляції та сприяє реабілітації, що, у свою чергу, позитивно впливає на загальний рівень правопорядку в суспільстві.

Не можна оминати й питання психологічної підготовки правоохоронних органів. Під час виконання службових обов'язків поліцейський має контролювати свої поведінку, почуття та емоції, щоб особисті симпатії чи антипатії не впливали на прийняття рішень. Правила етичної поведінки підтверджують, що психологічний аспект поліцейської діяльності є важливим чинником, що впливає на результати роботи, довіру громадськості та загальну оцінку діяльності правоохоронного органу [4, с. 70].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновки, що психологія є критично важливою для вдосконалення правопорядку та забезпечення прав людини, адже допомагає зрозуміти мотивацію правопорушників і розробити профілактичні заходи для зниження злочинності. Вона сприяє формуванню правової свідомості, яка впливає на сприйняття закону. Юридична психологія аналізує соціальні реалії, пов'язані із правом, інтегрує знання для розвитку юридичної практики. Психологічні дослідження дозволяють створювати профілактичні методи, особливо для молоді, підкреслюючи важливість раннього виховання. Реабілітація правопорушників і підготовка правоохоронців також є необхідними для підтримки правопорядку та довіри до правоохоронних органів, що вимагає комплексного підходу та співпраці різних фахівців.

Список використаних джерел:

1. Юридична психологія: предмет, система та завдання. Інтернет -джерело. Osvita.ua. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29112/>. (дата звернення: 26.09.2024).
2. Дергунова О.І. Психологічні аспекти правового регулювання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017 №8. С. 12.
3. Інтернет – джерело. URL: <https://sml.licey.org.ua/profilaktika-pravoporushen-sered-nerovnoolitnih-09-15-57-10-01-2023/>. (дата звернення: 26.09.2024).
4. Когут Я. М. Правові та психологічні аспекти забезпечення прав людини в

Ковальчук Анастасія Григорівна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК НЕОБХІДНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

У сучасному світі в умовах глобалізації, соціальних та політичних змін, що відбуваються швидко та кардинально, надзвичайно важливим стало формування у майбутніх правоохоронців толерантності. Суспільство у зв'язку з міграційними та іншими процесами стає з кожним роком все більш неоднорідним та мультикультурним. Правоохоронці постійно стикаються з представниками різних етносів, релігій та національностей; і толерантність є ключовою компетенцією для забезпечення справедливого ставлення до всіх, запобігання дискримінації, порушення прав людини та зниження довіри до правоохоронних органів. Сьогодні правоохоронці часто стикаються з викликами, пов'язаними з міжкультурними, міжетнічними та соціальними конфліктами, що є надзвичайно емоційними та гострими. Неefективне вирішення таких конфліктів може призвести до ескалації насильства та дискримінації, що підкреслює необхідність впровадження психологічного супроводу формування толерантності під час підготовки майбутніх правоохоронців.

П. Журавель під поняттям «психологічний супровід» розуміє процес організації та проведення комплексу заходів, з метою подолання ускладнень, підвищення рівня загальної та ситуативної психологічної стійкості і сприяння ефективному виконанню завдань в різних умовах діяльності [2].

Толерантність – це інтегральна характеристика індивіда, яка полягає у здатності людини активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем у кризових ситуаціях з метою відновлення своєї нервово-психічної рівноваги, розвитку позитивних взаємин з собою і з навколишнім світом [1, с. 104].

Тож психологічний супровід формування толерантної поведінки у майбутніх правоохоронців є цілеспрямованим та безперервним процесом розвитку їхнього внутрішнього потенціалу, що охоплює комплекс заходів, спрямованих на психологічну просвіту, тренінги з розвитку емоційної стійкості, формування навичок конструктивного вирішення конфліктів, а також інтеграцію етичних і правових норм у професійну діяльність. Усе це сприяє ефективному засвоєнню правових знань, норм моралі та професійної етики, а також формуванню навичок запобігання конфліктам і психологічної стійкості. Психологічний супровід майбутніх правоохоронців має бути спрямованим на розвиток їхньої здатності до рефлексії, саморегуляції та управління емоціями. Це включає створення умов для розвитку внутрішнього потенціалу особистості, підвищення психологічної стійкості та зниження агресивних реакцій у стресових ситуаціях.

Зважаючи на надважливість психологічного супроводу формування толерантності як необхідної компетенції професійної підготовки майбутніх правоохоронців, цей процес містить декілька ключових методологічних груп, що прямо впливають на розвиток професійних та особистісних якостей курсантів та студентів-правоохоронців:

1. Організаційно-адміністративні, що включають прямі адміністративні вказівки, контроль і нагляд за попередженням і конструктивним вирішенням конфліктних ситуацій у процесі навчально-професійної діяльності, організацію оперативних штабів і громадських рад;
2. Психолого-педагогічні, які поєднують засоби формування толерантної свідомості (позитивний приклад, конференції, диспути, переконання, виставки досягнень курсантів,

підтримка адекватної самооцінки, біографічний метод тощо), розвиток стійкості особистості (метод проєктів, особистісно-рольова участь курсантів у процесі професійної підготовки, колективні творчі справи, ситуації вибору моделі поведінки, схвалення, підкріплення й ін.) і діагностика особистісно-професійного зростання курсантів;

3. Превентивно-адаптивні, що охоплюють ділові ігри, тренінги, зустрічі з фахівцями, інформування, співбесіди, бесіди, лекції, екскурсії, різноманітні суспільні акції;

4. Професійно-мережеві, які об'єднують спортивні та медико-відновлювальні заходи, навчальні збори, оперативно-тактичні навчання, навчальні тривоги, методи самозахисту без застосування зброї, правомірні комплекси силового захисту законності та правопорядку;

5. Нормативно-правові, що містять правове інформування в рамках службової підготовки працівників і курсантів, виставки нормативно-правової літератури, презентації нормативно правових актів [3].

Кожен із цих підходів, зокрема комплексно, є важливими для забезпечення цілісного розвитку особистості майбутнього правоохоронця, а також сприяє формуванню стійких професійних навичок, які відповідають вимогам сучасності.

Таким чином, у контексті сьогодення, толерантність є не лише етичною вимогою, а й стратегічним елементом, що забезпечує ефективність роботи правоохоронних органів і підтримання стабільності в суспільстві. Сучасні виклики, з якими стикаються працівники правоохоронних органів, вимагають високого рівня міжособистісної взаємодії, вміння вирішувати конфлікти та забезпечувати правопорядок у різноманітних соціальних умовах. Тож розвиток толерантної поведінки є ключовим складником професійної компетентності правоохоронців, а тому психологічний супровід процесу формування толерантної поведінки у студентів чи курсантів правоохоронних органів є необхідним елементом їхньої професійної підготовки. Він сприяє становленню висококваліфікованих фахівців, які здатні ефективно виконувати свої обов'язки.

Список використаних джерел:

1. Барбелко Н. С. Психолого-педагогічний зміст поняття толерантності. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 67. Педагогічні науки. - 2013. -С. 103-107.

2. Журавель А.П. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України 2006 року : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09 / А.П. Журавель; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2006. 20 с.

3. Клименко І. В. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : тези доп. Міжнар. науково-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочар., м. Харків, 17 берез. 2017 р. Харків, 2017. С. 178. URL : <https://doi.org/chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a884935-1501-4004-9d4f-1168f2d516fb/content>

Куліш Наталія Стефанівна,

кандидатка філософських наук,

доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЛЕГІТИМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Церква в житті українців здавна вважалася одним з найважливіших суспільних інститутів. Значний вплив на духовне життя, суспільно-політичні процеси розширювали її сприйняття та роль не лише як релігійного центру, але й осередку збереження освіти, культури, національної свідомості та ідентичності.

Масова еміграція українців Галичина та Буковини до Канади в кінці XIX на початку

XX століття зіштовхнулася з викликами, які загрожували втратою власної духовної культури, асиміляційними процесами та були насамперед пов'язані з труднощами легітимації Української греко-католицької церкви в Канаді. Монополія на «духовне життя» римо-католицької церкви, протестантських та інших на той час впливових деномінацій усіяло обмежували присутність українських греко-католицьких священників в Канаді. Значну небезпеку становила активна місійна діяльність російської церкви, особливо для українців прибічників москвофільства [1, с. 24]. Першим українським греко-католицьким священником, який відвідав Канаду у 1896 році, став отець-місіонер зі США Нестор Дмитрів, у 1898–1899 рр. продовжили місію отці П.Тимкевич та І. Заклинський. Місіонери не утворювали постійних парафій, обмежуючись короткотривалими візитами, але навіть такі візити ще більше посилювали бажання українців мати свою церкву на чужині та в окремих випадках навіть призводили до рееміграції. Невдоволені ситуацією, вони наполегливо апелювали до митрополита Андрея Шептицького з вимогою мати духовенство свого обряду. У 1902–1903 рр. до Канади з Галичини (Україна) прибули п'ять отців Василіян та чотири сестри служебниці [1, с. 26], їх діяльність значно пожвавила релігійне життя українців. З'явилися постійні парафії, почали відкриватися україномовні парафіяльні школи, культурні та допомогіві товариства під егідою церкви. Бажання українців мати власні церкви та клір призвело до переходу в східний обряд значної кількості французьких та бельгійських священників-місіонерів. З одного боку, така ситуація була загрозою латинізації українців, з іншого, досить часто, вивчивши українську мову, ці священники настільки віддавалися українській справі, що польське духовенство скаржилося на них за їх український шовінізм [2, с. 14].

Існування мережі греко-католицьких парафіяльних спільнот на теренах Канади тривалий час відбувалося поза правовим полем, організаційна діяльність священників не мала офіційного оформлення. З ініціативи Комітету для оборони українського народу та його греко-католицької віри, очолюваного Йосифом Кульчицьким, було підготовлено меморандум та листи про релігійну ситуацію серед українців до президента Товариства поширення Католицької церкви в Канаді о. Едварда Бурке, який представив їх на Католицькому Соборі в Квебеку у 1909 році, вперше на високому церковному рівні, прозвучало побажання українців про створення греко-католицького єпископату, духовної семінарії та українського релігійного часопису [1, с. 28]. Вагому роль у легітимації української церкви в Канаді відіграв візит митрополита Андрея Шептицького на Євхаристійний конгрес, що відбувся в Монреалі у 1910 році. Перебування у середовищі емігрантів, безпосереднє ознайомлення з ситуацією надало нового імпульсу вирішенню означеної проблеми. 12 липня 1912 року Апостольський престол призначив єпископа для українців греко-католиків у Канаді [3, с. 27]; ним став українець Никита Будка. Таким чином, спільна робота українських мирян та священнослужителів уможливила утвердження позиції про окремішність українців як нації та право на самостійність в церковних справах [2, с. 105].

Діяльність першого українського єпископа одразу ж була спрямована на визначення статусу церкви. У 1913 році парламент Канади затвердив створення Ruthenian Greek Catholic Church of Canada (Русинська Греко-католицька церква у Канаді), яка включала 80 парафій з центром у м. Вінніпег, провінція Манітоба [4, с. 86]. Таким чином, церква увійшла у правове поле канадського законодавства. Знаковим та водночас проблемним для легітимації церкви виявився перший Собор українських греко-католицьких священників у Канаді, який відбувся в Йорктоні, провінція Саскачеван у 1914 році. З-поміж інших важливих питань Собор прийняв ключовий документ, який регламентував внутрішнє та зовнішнє життя української церкви в Канаді – «Правила Русько-католицької церкви в Канаді» [5]. З одного боку, документ закладав ґрунтовні підвалини функціонування церкви, з іншого – містив низку контроверсійних питань, зокрема питання церковної власності. У «Правилах» йшлося про те, щоб кожна церква заінкорпоровувала своє майно на єпископа або на єпископську корпорацію [5, с. 15]. Зважаючи на те, що всі церкви були побудовані на кошти парафіян, така ситуація видавалася їм неприйнятною. Також у документі були відсутні чіткі позиції національної ідентифікації наступника єпископа. Націоналістично налаштовані миряни вбачали в цьому загрозу латинізації церкви. Ці та інші проблемні моменти ключового документу церкви, певна

безкомпромісність єпископа Никити Будки призвели до того, що легітимація церкви була суттєво підважена, викликаючи розбіжності всередині релігійної спільноти і спонукаючи до подальших дискусій щодо її ролі в канадському суспільстві. Лише у середині 1930-х років церква відновила свої позиції та продовжила розвиток як національна, україноцентрична спільнота.

Таким чином, легітимація Української греко-католицької церкви в Канаді засвідчує важливість паритетності зусиль парафіян та кліру в розбудові інституційного оформлення та функціоналу церкви. Успішність вибудови україноцентричної спільноти може бути прикладом для сучасних українських релігійних спільнот в Україні та за її межами.

Список використаної літератури:

1. Білецький Л. Українські піонери в Канаді 1891–1951. Вінніпег : Накладом Комітету Українців Канади, 1951. 128 с.
2. Божик П. Церков українців в Канаді. Вінніпег, 1927. 335 с.
3. Казимира Б. Перші осяги (духовна опіка над українцями в Канаді). Йорктон-Саскатун : Друкарня Голосу Спасителя, 1956. 27 с.
4. Krawchuk A. The Ukrainian Religious Experience. Tradition and the Canadian Cultural Context. Edmonton, 1989. 246 p.
5. Правила русько-католицької церкви в Канаді. Вінніпег: Друкарня «Канадійсько-Української Видавничої Спілки», 1915. 94 с.

Мазур Ярослав Павлович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

На сьогодні правові механізми захисту інформаційного простору для підтримання правопорядку є важливими елементами системи національної безпеки не лише нашої, а й будь-якої держави. З розвитком технологій інформація може передаватися досить швидко та ефективно, бути як корисною для правопорядку, так і мати шкоду.

Забезпечення інформаційного правопорядку забезпечується в комплексною дією нормативно-правових актів, функціонуванням державних інституцій, так і міжнародною співпрацею у цій сфері, що спрямовані на захист інформаційного середовища від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Нормативно-правові акти, що забезпечують правопорядок в інформаційній сфері, є закони України: «Про інформацію» [1] «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [2] та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3].

Державні інституції, які забезпечують порядок в інформаційному просторі, є Міністерство цифрової трансформації, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України та Рада національної безпеки і оборони України.

Ключовим елементом у механізмі забезпечення правопорядку в інформаційній сфері можна вважати Департамент кіберполіції Національної поліції України, який відповідно до п.2 ст. 8 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] здійснює забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави від кримінально протиправних посягань у кіберпросторі; здійснення заходів із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів, підвищення поінформованості громадян про безпеку в кіберпросторі.

Кіберполіція відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні кібербезпеки та правопорядку в інформаційному просторі. З розвитком цифрових технологій зростає кількість кіберзлочинів, що становлять загрозу державним установам, підприємству та громадянам.

Забезпечення правопорядку в інформаційній сфері є неможливим повною мірою без

міжнародного співробітництва. Прикладом такого співробітництва може бути робоча угода між Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Національним координаційним центром кібербезпеки при РНБО України з Агентством Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA). Цією угодою передбачається: 1. Підвищення обізнаності та розбудова потенціалу для посилення кіберстійкості: забезпечення участі представників третіх країн у навчаннях або тренінгах з кібербезпеки на рівні ЄС, можливі відрядження, обмін та просування інструментів і програм з підвищення обізнаності в галузі кібербезпеки. 2. Обмін найкращими практиками для забезпечення гармонізації законодавства та імплементації (серед іншого – NIS2 у кіберсфері, а також у таких секторах, як: телекомунікації та енергетика). 3. Обмін знаннями та інформацією щодо ландшафту загроз кібербезпеці для підвищення загальної обізнаності про ситуації тощо [4].

Важливість міжнародного співробітництва для забезпечення правопорядку полягає в тому, що воно дозволяє ефективніше вирішувати проблеми з кібербезпекою, оскільки кіберзагрози часто мають міжнародне поширення. Жодна країна не може самотійно справитись з кіберзагрозами, тому координація зусиль на міжнародному рівні є важливою.

Важливим механізмом для захисту інформаційного простору для підтримання правопорядку, обов'язково повинно бути зміцнення кібербезпеки державних та приватних структур від ворожих кібератак, особливо в умовах повномасштабної війни, коли така загроза існує постійно. В умовах широкої та глобальної комп'ютеризації, успішні ворожі кібератаки становлять настільки велику загрозу, що можуть паралізувати цілі спектри життя громадян і країни, одним з яскравих прикладів такого є кібератака на мобільну мережу «Київстар» 12 грудня 2023 р. чи постійні та регулярні DDoS-атаки на банківську мережу «Monobank». Тому зміцнення кібербезпеки таким шляхом, як впровадження нових технологій, шифрування даних, якісна кадрова підготовка і підвищення кваліфікації фахівців цієї галузі, міжнародне співробітництво, розвиток та інтеграція штучного інтелекту в системи захисту, є гостро необхідним. Також для підтримання правопорядку в інформаційній сфері важливе і державно-приватна взаємодія.

Отже, для підтримання правопорядку в інформаційній сфері головними елементами для цього є відповідне законодавство, ефективна робота державних інституцій, міжнародне співробітництво і посилення кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року. № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року. № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>
4. Угода між Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Національним координаційним центром кібербезпеки при РНБО України з Агентством Європейського Союзу з кібербезпеки (ENISA). URL : <https://www.enisa.europa.eu/news/enhanced-eu-ukraine-cooperation-in-cybersecurity>

Нечай Софія Євгеніївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗЛОЧИННА ПОВЕДІНКА ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ

Проблема злочинності є однією з центральних соціальних і правових проблем сучасного суспільства. Вона існує протягом тисячоліть, тобто значно раніше виникнення самої науки кримінології. З погляду психології, злочин може аналізуватися як «особливий вид діяльності» певної соціальної активності людини. Це виявляється у специфічних формах протиправної поведінки. Тут досліджується ставлення суб'єкта до соціальних цінностей; визначаються особливості його психіки, індивідуально-психологічні характеристики; мотивація; психічний стан. Водночас на особливу увагу заслуговує проблема зв'язку злочинної поведінки з можливими наявними у суб'єкта психічними розладами, оскільки часто люди з психічними розладами не отримують належного лікування і підтримки. Вказані тенденції обумовлюють актуальність теми дослідження.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження – проаналізувати особливості психічних розладів та розкрити їхній зв'язок із злочинною поведінкою.

Проблематиці злочинців із психічними аномаліями присвячено чимало робіт. Теоретико-методологічне підґрунтя для вивчення злочинної поведінки осіб з психічними розладами заклали вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема Ю.М. Антонян, В.С. Бородіна, О.О. Бухановський, а також Чезаре Ломброзо, Ганс Айзенк, Едвард Сазерленд.

Вченими розглядається безліч теорій, які є першопричиною для виникнення злочинної поведінки. Частіше на вчинення злочинів впливають навколишнє середовище, соціальні фактори, а саме бідність, нерівність, відсутність можливостей, сім'я та генетична схильність до агресії. Рідше – вживання наркотичних і психотропних речовин, алкоголізм та психічні розлади.

За статистикою люди у світі найчастіше страждають на такі психічні розлади, як: депресія, шизофренія, деменція та біполярний і тривожний розлади, відповідно злочини вчиняються людьми з такими ж захворюваннями. Проте існує думка, що більшість людей з психічними розладами не є жорстокими чи злочинними. Насправді, дослідження показують, що особи з психічними захворюваннями частіше стають жертвами злочинів, ніж злочинцями. Це помилкове уявлення походить від сенсаційних зображень у засобах масової інформації та соціальної стигми навколо проблем психічного здоров'я [2].

Часто люди з психічними розладами не отримують належного лікування і підтримки, а вживання алкоголю та наркотиків посилюють симптоми психічних хвороб, що й спонукає брати участь у кримінальних діях.

За даними деяких досліджень, станом на 2024 у світі близько 1 млрд людей страждає на психічні розлади. Причинами стають генетична схильність, порушення обміну нейромедіаторів, схильність до залежностей, проблеми в родинних і дружніх стосунках, соціальні мережі тощо. На думку вчених, між психічними розладами та злочинною поведінкою все ж є певний зв'язок. Згідно з даними Американської психологічної асоціації (American Psychological Association, USA), із загальної кількості злочинів, скоєних людьми із психічними розладами, тільки 7,5 % злочинців безпосередньо мають симптоматику психічних захворювань. Серед них 10 % мали симптоми біполярного розладу, 4 % – шизофренії та 3 % – депресії [3, с. 198].

Одним з найпоширеніших розладів, люди з яким відзначаються протиправною поведінкою, став антисоціальний розлад особистості. Серед інших він вирізняється як розлад, за якого люди демонструють стійкі моделі порушення соціальних норм, обману, імпульсивності та відсутності каяття за свої вчинки. Люди з цим розладом часто залучені до кримінальних дій, оскільки в них низький рівень емпатії та співчуття. Вважається, що більшість серійних вбивць мають антисоціальні психологічні розлади, ставляться з байдужістю до страждань інших людей і з презирством до суспільних норм моралі, але дуже рідко страждають від чітко виражених психічних захворювань [4, с. 213].

Окрім цього розладу, вчені розглянули біографічні портрети багатьох серійних

вбивць – Мартіна Брайанта (який розстріляв 35 людей у Порт-Артурі 1996 року), Андерса Брейвіка (який був визнаний винним у масовому вбивстві в 2012 році, після того як убив 8 осіб вибуховим пристроєм і понад 69 чоловік розстріляв) та декількох інших, та виявили багато схожих між ними рис, які спонукали їх до вчинення злочину. Зокрема більшість з них страждали від дитячих травм, фізичного чи сексуального насилля в дитинстві, після чого сильний психологічний стрес залишив відбиток на їхньому сприйнятті світу. По-друге, приблизно 28% з них мають розлади аутичного спектру або перенесені черепно-мозкові травми. Прикладами серійних вбивць зі схожими симптомами виступають всім відомі Джефрі Дамер і Андрій Чикатило, Семмюел Літтл, Роберт Піктон та інші.

Отже, розглядаючи злочинну поведінку з усіх сторін, варто сказати, що не всі люди з психічними аномаліями схильні до злочинів і більшість з них не виявляє агресивної або антисоціальної поведінки. Найчастіше причиною для крадіжок, нападу, насилля чи вбивств стають соціальні чинники, а саме конфліктні сімейні стосунки, сексуальне чи фізичне насилля, відсутність батьків у житті дитини, що може спричинити почуття самотності, відсутності безпеки та незахищеності в дитини. Важливу роль відіграє правильне оточення і друзі, а також вплив інтернету та соціальних мереж на формування психіки дитини.

Список використаних джерел:

1. Завязкіна Н. В. Особливості формування особи злочинця-серійного вбивці. 2016. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/509122.pdf> (дата звернення: 27.09.24).
2. Зв'язок між психічним розладом і злочинністю. URL : <https://betshy.com/uk/2024/03/14/the-relationship-between-mental-disorder-and-crime/> (дата звернення: 27.09.24).
3. Логачев М. Г. Психічні аномалії та злочинність. 2016. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ab0711dc-3bfb-4c99-9018-b361dbe87575/content> (дата звернення: 28.09.24).
4. Прокопов О. І. Особливості формування особи злочинця-серійного вбивці. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17469/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%98.pdf> (дата звернення: 28.09.24).

Савенко Віктор Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРАВА: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Уявлення про те, що люди у своїх стосунках пов'язані правами та обов'язками, має глибоке історичне коріння. Усвідомлення себе як носіїв прав виникло ще до формування безпосереднього законотворчого апарату – держави. На пізньому етапі розвитку римського права виник чіткий розподіл на природне право (*jus naturalis*) та позитивне право (*lex*). При цьому позитивне право згодом почало включати елементи як звичаєвого (наприклад, едикти магистратів, рішення сенату), так і юридичного (принципи, конституції імператорів тощо) права.

Детонатором юридичного впливу закону на правові відносини є правова система. Її роль у структуризації суспільних відносин зумовлюється постійною взаємодією суб'єктів і об'єктів права. Правова система є складовою соціальної системи та функціонує відповідно до мети і завдань, які вона покликана вирішувати. Вона виникає внаслідок різноманітності потреб

та інтересів учасників суспільних відносин, а також необхідності їх узгодження та регулювання [1, с. 8].

У суспільствах, де існує оптимальне зіставлення між підсистемами соціальної системи, постає потреба у правовій системі високого рівня нормативності. Цей рівень забезпечується ефективним механізмом правового впливу, що залежить від потреб суспільства і окремих його суб'єктів, а також є частиною загального механізму соціального впливу [2, с. 145].

Формування поняття «правова система» зумовлене його функціональним призначенням. У диференційованих правових системах, які включають держави романо-германського (Німеччина, Франція, Італія, росія, Україна) та англо-американського (Англія, США, Канада та ін.) типу, закон є основним джерелом позитивного права, представленого нормативно-правовими актами або судовими прецедентами. Відмінність полягає в тому, що формування правосвідомості в романо-германських системах відбувалося під впливом соціального детермінізму, тоді як в англо-американських – під впливом волевиявлення держави в рамках судових прецедентів. У цій системі право визначається результатами судового розгляду, а норми права становлять мотивувальну частину судових рішень.

На відміну від диференційованих, у недиференційованих правових системах правосвідомість і закон тісно пов'язані із соціальним життям, релігією, мораллю, політикою, звичаями тощо. Тут закон зазвичай відступає на другий план, а регулювання суспільного життя відбувається за допомогою загальноправових, і навіть неправових, засобів.

Як і в диференційованих системах, недиференційовані правові системи поділяються на релігійні та традиційні. Особливості праворозуміння в релігійних системах обумовлені сприйняттям права як божественного явища. У таких системах позитивне право є вторинним і служить лише загальним вектором поведінки в межах релігійних приписів.

У країнах, що належать до «родини релігійного права» (мусульманські країни, такі як Іран, Ірак, Пакистан; індуські громади в Індії, Малайзії тощо), відсутнє чітке розмежування права на приватне і публічне. Законодавство присутнє, але нормативно-правові акти мають вторинне значення, оскільки Бог є головним творцем права, а норми встановлені раз і назавжди. Основними джерелами права для мусульман є Коран і Сунна, а для індусів – Шастри та Веди. Важливими в таких системах є обов'язки, а не права.

У традиційних правових системах дослідник К. Шелестов виділяє дві основні підсистеми: традиційно-звичаєву та традиційно-етичну.[3, с. 13].

У рамках традиційно-звичаєвого типу правової системи, що характеризує правосвітогляд африканських народів, побут виконує роль своєрідного регулятора суспільного життя. Особливості побуту зумовлені родоплемінними відмінностями. Натомість представники традиційно-етичного типу правової системи звертаються до давніх філософських доктрин свого регіону в пошуках праворозуміння. У таких системах право має другорядне значення поряд з нормами релігії та моралі.

У країнах, що складають «родину традиційного права» (Мадагаскар, ряд країн Африки та Далекого Сходу), відсутнє чітке розподілення права на приватне та публічне. Основним суб'єктом правотворення є суспільство, а провідним джерелом права – звичаї та традиції (неписані та архаїчні). Головним адресатом звичаїв і традицій є соціальна група, а не окрема особа. Основою судових рішень є ідея відновлення згоди в громаді, що відповідає «общинній свідомості».

В Україні, визначаючи особливості підходу до розуміння сутності права та закону, варто зазначити, що традиції правового розвитку є досить суперечливими через низку об'єктивних і суб'єктивних причин. З одного боку, більшість населення виявляє недовіру до державних інституцій, включно із законом, з іншого – зберігає надію, що право зможе вирішити нагальні проблеми та розв'язати конфлікти [3, с. 13]. Це свідчить про домінуючий природно-правий тип мислення українців.

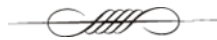
Отже, єдність права і закону виявляється в їхньому зіставленні, де право розуміється як сукупність осмислених правових принципів і норм, спрямованих на організацію та упорядкування суспільних відносин. Це виражається в концепції права як ідеалів, цінностей, принципів, норм і правил, тоді як закон трактується як нормативно-правові акти, доктрини,

прецеденти, правові звичаї, договори тощо.

При цьому не слід зводити відмінності в осмисленні права та закону до штучного розмежування філософії та юриспруденції, які походять із єдиного комплексу світоглядних вчень. Також не варто обмежувати їх до поділу відповідно до типів праворозуміння всередині однієї науки чи розриву між собою.

Список використаних джерел

1. Романюк Є. В. Основні властивості права в контексті природно-правового та позитивістського праворозуміння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень. Київ : Ін-тут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. 20 с.
2. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система. *Право України*. 2010. № 4. С. 143-147.
3. Шелестов К. О. Домінуюче право розуміння у функціонуванні правових : автореф. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. зі спеціальності 12.00.12 – філософія права. Одеса : ОНЮАМОіН України, 2010. 22 с.

Сапожнікова Роксолана Владиславівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЕРШИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ САМІТ МИРУ 15–16 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ ЯК ОДИН З КРОКІВ МІЖНАРОДНОГО ДІАЛОГУ

У першій половині минулого століття, натхненні ідеєю утвердження міжнародного правопорядку та демократичності, держави-члени Організації Об'єднаних Націй прийняли Статут ООН, який закріпив статтею 2 пунктом 4 [1], що держави-члени цієї організації зобов'язуються утримуватися в міжнародних відносинах від погрози силою і застосовувати її проти суверенності та територіальної незалежності інших держав. Однак після розв'язання війни держави-агресорки росії проти України та неодноразових порушеннях першою загальновизнаних норм постало питання про ефективність використання інституцій міжнародного співробітництва задля досягнення миру в незалежній Україні.

Перший глобальний саміт миру 15–16 червня 2024 року став знаковою подією в історії міжнародних відносин ХХІ століття, покликаною об'єднати лідерів держав, експертів та громадськість для реального пошуку шляхів до миру та сталого розвитку. Йому передували кілька подій міжнародного рівня. Презентована на Саміті G20 у 2022 році Українська формула миру [2], яка складається з десятиох статей, стала предметом широкого міжнародного обговорення. Її реалізація була розглянута в рамках міжнародних зустрічей у Копенгагені, Джидді, Мальті та Києві. Примітним є те, що у 2023 році Генеральна Асамблея ООН проголосувала за резолюцію про «Принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй, що лежать в основі досягнення всеосяжного, справедливого та міцного миру в Україні» [3], виступивши з ініціативою подвоїти обсяги міжнародної дипломатичної допомоги у справі встановлення миру.

Саміт у Швейцарії відвідали дев'яносто дві країни та 8 світових організацій: Рада Європи, ОБСЄ, Організація американських держав, Єврорада, Європейська комісія, Європейський парламент, ООН і Вселенський патріархат. Головним результатом цієї міжнародної зустрічі стало підписання Спільного комюніке про основи миру [4]. У ній йдеться про те, що держави заявляють про свою непохитну підтримку суверенітету і територіальної цілісності всіх держав, зокрема Україні, в межах її міжнародно визнаних кордонів, включаючи територіальні води, та висловлюють готовність сприяти мирному врегулюванню всіх існуючих спорів. Окрім того, було висловлено спільне бачення щодо трьох основних аспектів.

По-перше, загрози ядерної безпеки в Україні, зокрема на ЗАЕС, є серйозною загрозою

для всього світу. Усі ядерні об'єкти мають бути захищені від будь-яких актів тероризму, диверсій та інших небезпечних впливів. Використання ядерної зброї в будь-якій формі є неприпустимим і має бути категорично заборонено відповідно до Конвенції про ядерну безпеку [4], Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок [5], а також Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року [6].

По-друге, безперебійне виробництво та постачання продуктів харчування є основою глобальної продовольчої безпеки. Для цього необхідне вільне, безпечне і повне судноплавство, особливо в Чорному та Азовському морях. Напади на торговельні судна, порти та інфраструктуру підривають світову продовольчу систему і є неприпустимими, беручи до уваги Конвенцію ООН про міжнародне морське право [7]. Продовольство не може використовуватися як інструмент політичного тиску, так як Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права гарантує право кожної людини на достатній для здоров'я і добробуту стандарт життя, включаючи харчування. Україна як один з найбільших експортерів зерна має право на вільний експорт своєї продукції.

По-третє, необхідно здійснити повний обмін усіма військовополоненими та забезпечити повернення всіх незаконно депортованих українських громадян, зокрема дітей. У цьому контексті варто згадати Римський статут Міжнародного кримінального суду [8], який визначає злочини проти людяності, включаючи депортацію населення, насильницьке переміщення населення та інші нелюдські акти.

Завдяки наполегливій роботі української дипломатії вдалося заручитися підтримкою вісімдесяти країн, які юридично засудили неспровоковану агресію росії проти України та підтвердили свою непохитну позицію щодо відновлення територіальної цілісності і суверенності нашої держави. Однак, федеральний канцлер Австрії Карл Негаммер зазначив, що «мир і мирні процеси займають час, над ними треба працювати міліметр за міліметром» [9]. Це підтверджує думку про те, що досягнення миру на теренах України – це питання не одного і не п'яти років, яке потребуватиме тривалих і наполегливих зусиль від усього міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй : від 26.06.1945 р.
2. Формула миру. *Міністерство закордонних справ України*. URL : <https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/formula-miru> (дата звернення: 21.09.2024).
3. Коментар МЗС України щодо резолюції ГА ООН «Принципи Статуту ООН, що лежать в основі всеохоплюючого, справедливого та сталого миру в Україні». *Міністерство закордонних справ України*. URL : <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-rezolyuciyi-ga-oon-principi-statutu-oon-shcho-lezhat-v-osnovi-vseohoplyuyuchogo-spravedlivogo-ta-stalogo-miru-v-ukrayini> (дата звернення: 22.09.2024).
4. Конвенція про ядерну безпеку : від 17.12.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023/page#Text (дата звернення: 22.09.2024).
5. Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок : від 08.07.2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024#Text (дата звернення: 22.09.2024).
6. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (дата звернення: 22.09.2024).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права : від 10.12.1982 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU82K23R> (дата звернення: 22.09.2024).
8. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : від 17.07.1998 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 22.09.2024).
10. «Міліметр за міліметром» до миру. Що далі після Саміту миру у Швейцарії?. *Радіо Свобода*. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/samit-myru-shveysariya-ukrayina-viyna-analiz/32995413.html> (дата звернення: 22.09.2024).

Хіміч Володимир Олегович,
проректор з адміністративно-господарського забезпечення та практичної підготовки,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Правомірна поведінка є фундаментальним елементом правової системи у будь-якій країні. У мирний час вона визначається нормами закону, які зіставляються із нормами моралі різних культур та підтримують правопорядок і стабільність у суспільстві. Проте в умовах воєнного конфлікту правомірна поведінка зазнає суттєвих змін, викликаних специфікою та небезпекою військових дій, кризовими ситуаціями та необхідністю швидкого реагувати на надзвичайні обставини спричиненні збройною агресією.

На сьогодні вченими запропоновано значну кількість понять та визначень правомірної поведінки. Одне з них визначає правомірну поведінку як суспільно корисну поведінку суб'єкта права, що відповідає приписам правових норм і охороняється державою або іншим публічно-владним суб'єктом [1]. У мирний час правомірна поведінка виявляється у дотриманні законодавства, правил етики та суспільного договору. До її основних ознак можна віднести відповідність дій особи нормам закону; відсутність порушень прав інших осіб; добровільність і свідомість виконання правових обов'язків.

В умовах стабільного та мирного суспільного розвитку правомірна поведінка забезпечується через ефективну правову систему, правоохоронні органи, судові органи, освітні та наукові програми, які сприяють підтриманню та пануванню правопорядку в державі. Проте в період війни, державний апарат не в змозі забезпечити діяльність цих інституцій на територіях, які перебувають під тимчасовою окупацією або на територіях, де безпосередньо відбувається бойове зіткнення сторін. Саме тому правомірна поведінка особи, яка повинна самостійно забезпечити збереження свого життя, набуває дещо ширшого поняття, оскільки перед такою особою відкривається більший функціонал дій, зокрема й окремі дії або бездіяльність особи під час війни будуть набувати характер правомірності та виключатимуть ознаки злочину або протиправного діяння.

Іншим прикладом трансформації у правомірній поведінці громадян під час війни стає участь у волонтерських організаціях, цивільній обороні, евакуації та допомозі постраждалим від збройної агресії. Крім того, багато громадян, які мають правовий статус військовозобов'язаних, потрапляють у площину мобілізаційних заходів, що потребує від них вияву правової поведінки у свідомому та добросовісному ставленні до виконання свого конституційного обов'язку перед державою.

Поведінка особи в умовах війни зазнає суттєвих змін через нові правові реалії, соціальні та психологічні чинники. Зміна правових норм і запровадження режиму воєнного стану вимагають від громадян адаптації до нових обставин, що нерідко призводить до видозмінення їхньої поведінки. Можна виокремити психологічні та соціальні фактори, які впливають на поведінку людей. Воєнний конфлікт суттєво впливає на психологічний стан громадян, що може змінювати їхнє сприйняття правових норм. Підвищений рівень стресу, страху та тривоги можуть сприяти правопорушенням або невідповідній реакції на дії влади. Соціальна солідарність у суспільстві, особливо в умовах воєнного конфлікту, може як посилити правомірну поведінку через згуртування та підтримку, так і спровокувати деструктивні дії у вигляді підриву довіри до державних інституцій.

Також варто зауважити про політико-правові фактори, оскільки правова політика держави в умовах війни часто стає основним механізмом забезпечення правомірної поведінки. З іншого боку, ефективність цих заходів значною мірою залежить від прозорості та законності дій влади, що під час війни може викликати сумніви у населення, якщо ці дії не будуть чітко обґрунтовані.

Під час війни, коли країна стикається з екзистенційними загрозами, значних змін зазнає правова система. Вводяться нові правові норми та змінюється правове регулювання певних суспільних відносин. Такі правові режими в державі, як воєнний стан або надзвичайний стан,

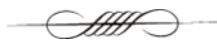
накладають певні обмеження на права та свободи громадян, з метою забезпечення національної безпеки. Наприклад, в умовах воєнного стану можуть вводитися обмеження на свободу пересування, зборів громадян, примусове відчуження або вилучення майна та інші права людини і громадянина, що є невід'ємними та фундаментальними в мирний час [2]. Можна зазначити, що війна вносить суттєві корективи у повсякденне життя громадян, що часто потребує зміни їхніх звичних моделей поведінки та трансформацій їхньої правомірної поведінки, а також визначення правових механізмів, що забезпечують адаптацію поведінки громадян і державних структур до нових умов. Проте ці зміни є виправданими з погляду захисту національних інтересів та збереження державного суверенітету. У цей період люди мають дотримуватись вимог та обмежень воєнного стану, співпрацювати з державою та добровільно виконувати свої конституційні обов'язки для підтримання безпеки в країні.

Оскільки воєнний стан є особливим правовим режимом, що впроваджується в умовах загрози національній безпеці держави, він також передбачає суттєві зміни у функціонуванні державного апарату, включаючи діяльність посадових осіб. Тому важливою складовою в умовах воєнного стану є правомірна поведінка посадових осіб, яка є важливим фактором для забезпечення стабільності та законності в державі. Незважаючи на виклики, з якими вони стикаються, дотримання принципів законності, прозорості та відповідальності допоможе ефективно реагувати на загрози і зберегти правопорядок у суспільстві. Важливо, щоб посадові особи розуміли свою роль і відповідальність у цей складний час, адже від їх дій залежить не лише безпека, а й добробут громадян. Вже у післявоєнний період перед державою та посадовими особами постане завдання відновлення правової системи та забезпечення дотримання прав людини на новому рівні.

Щодо перспективи подальшої трансформації правомірної поведінки після завершення війни, варто відмітити, що основним викликом для держави буде повернення до мирного стану, що передбачає скасування обмежень і відновлення повного спектра громадянських прав. Важливою складовою цього процесу є відновлення довіри громадян до правової системи та забезпечення дотримання прав людини і громадянина. Окрім того, післявоєнний період потребуватиме реабілітації громадян та військових, що зазнали психологічних травм. Це сприятиме відновленню правомірної поведінки через посилення соціальної підтримки, розробки актуальних освітніх програм та правової просвіти населення.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права : навчальний посібник/ Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г., Тицька Я.О., Атаманова Н.В., Арабаджи Н.Б. Міжнародний гуманітарний ун-т. 2021. 193 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n173>.

Федорович Володимир Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗЕМЕЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Україна є правовою державою, яка розвивається на основі Конституції, законів та інших нормативно-правових актів, що визначають правовий порядок, який складається в українському громадянському суспільстві. Потреби та інтереси суспільства держави, громадян вимагають упорядкованості та стабілізації суспільного життя. Чіткий суспільний правовий порядок є єдиноможливим шляхом подальшого розвитку. Правопорядок є необхідною умовою відродження економіки, функціонування соціальної сфери, становлення справжнього народовладдя. Тільки за умови належного правопорядку гарантується реальність прав і свобод громадян, їх законних інтересів та виконання всіма суб'єктами покладених на них обов'язків, реалізації відповідальності за свою поведінку.

Правопорядок переважно трактують як стан упорядкованості суспільних відносин, заснований на праві та законності.

Оскільки право виконує функцію регулятора суспільних відносин, то метою його регулятивного впливу є формування стабільного, правильного стану суспільних відносин, що відповідають основам конституційного ладу та законодавчим приписам. Отже, правопорядок є неможливим без своєї юридично-правової основи. Вона формує зразок (еталон) поведінки, який учасники регульованих правом суспільних відносин трансформують у правові відносини.

Українському праву властива галузева структура. І оскільки воно є нормативною основою правопорядку в межах України, то диференціація правового регулювання є підставою для виділення галузевих видів правопорядку (конституційного, адміністративного, екологічного, земельного тощо).

Земельний правопорядок – це сукупність правовідносин, що склалися на основі земельного законодавства між суб'єктами земельних відносин, що реалізують належні їм земельні права та законні інтереси і належно виконують покладені на них обов'язки у сфері раціонального використання землі як природного об'єкта і належних їм земельних ділянок.

Поняття земельного правопорядку близьке до терміна «правовий режим земель». Однак зазначені поняття не є тотожними.

Правовий режим – це встановлений земельним законодавством порядок використання та охорони земель, допустимі межі та способи розпорядження ними. Виділяють загальний та спеціальний правовий режим земель. Загальний характеризує юридичні ознаки усіх земель, тоді як спеціальний правовий режим стосується земель окремих категорій.

Дотримання правового режиму земель є правовим обов'язком кожного власника земельної ділянки чи землекористувача. У такому розумінні правовий режим земель є складовою частиною, елементом земельного правопорядку. Таким чином, земельний правопорядок є більш широкою правовою категорією, ніж правовий режим. Складовими елементами земельного правопорядку, крім правового режиму різних земель, є такі земельно-правові інститути, як право власності на землю, право користування землями, права та обов'язки власників землі та землекористувачів, моніторинг земель, земельний кадастр, захист прав на землю та вирішення земельних спорів, юридична відповідальність за правопорушення у сфері землевикористання, землеустрій тощо.

Нормативною базою земельного правопорядку є земельне законодавство України, яке включає Земельний кодекс України, інші нормативно-правові акти у галузі земельних відносин. Завдання земельного законодавства є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель.

Земельне законодавство України виконує соціальну функцію регулятора суспільних відносин. Врегульовані нормами земельного законодавства суспільні відносини набувають форму земельних правовідносин.

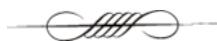
Предметом регулювання земельного законодавства є не всі суспільні відносини, а тільки ті, які виникають і складаються з приводу об'єктів, визначених законодавством. Такими об'єктами Земельний кодекс України визнає землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї).

Земельний правопорядок за своїм змістом орієнтується й на основні принципи земельного законодавства, що закріплені у ст. 5 Земельного кодексу України та інших положеннях земельного законодавства. Значення норм-принципів полягає в тому, що вони визначають цілі, на які повинно орієнтуватися все земельне законодавство при встановленні змісту земельного правопорядку, який повинні охороняти і зміцнювати спеціально уповноважені державні органи та органи місцевого самоврядування, а також громадяни та юридичні особи при використанні належних їм земельних ділянок. Правові принципи можуть у певних випадках бути орієнтиром, що дозволяє вирішувати можливі земельні конфлікти і спори між володільцями земельних ділянок.

Близькими та взаємопов'язаними поняттями є правопорядок та законність. Часто їх вживають як рівнозначні поняття, синоніми. Ці категорії формуються на однакових принципах, взаємопов'язані з державною владою. Вони пов'язані з правами, свободами, обов'язками та відповідальністю громадян, інших суб'єктів права. Але це все не заперечує, а передбачає наявність принципових відмінностей, що визначають їх самостійність. Якщо право є юридичною основою правопорядку, законність засобом його становлення, то правопорядок є результатом здійснення права та законності. Законність характеризує якісну сторону правової діяльності суб'єктів права, а правопорядок є впорядкованою системою правовідносин.

Оскільки право та правопорядок є юридичною основою суспільства і функціонування державної влади, то виникає питання про шляхи їх удосконалення та тенденції їх розвитку.

У сфері земельного правопорядку України сьогодні спостерігаються два напрями: з одного боку – його зміцнення, з другого – його заперечення та руйнування. Якщо перше пов'язане із зміцненням права, законності, то друге – з їхньою протилежністю – неврегульованістю, зловживанням, порушенням прав, свобод та законних інтересів особи тощо. У боротьбі цих протилежностей і йде процес формування та зміцнення земельного правопорядку.

Шандра Сергій Вікторович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

УПРАВЛІНСЬКЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Попри розвиток кібернетичних систем, штучного інтелекту та засобів збирання інформації, ключовим елементом будь-якої діяльності залишається людина. Управління в сучасній високорозвиненій цивілізації набуває визначального значення, адже основою для будь-якого соціального виробництва є розгалуження, спеціалізація та ієрархічність. З розвитком українського суспільства його будова ускладнюється як в економічному, так і в політичному контексті, і відповідно потребує розвитку методів та засобів ефективного керівництва та контролю над особами та організаціями. Воєнний стан та концентрація додаткової влади, пов'язаної з його впровадженням, впливає на функціонування сфери державного управління прямо, створюючи нові виклики для службовців державних органів та посадових осіб. Відповідно до цього управлінське лідерство в його поєднанні з обставинами нашого часу постає однією з важливих проблематик у сфері юридичної науки, будучи контекстно пов'язаним з питаннями правосвідомості та правової культури.

Безпосередня цінність лідерства за допомогою аналізу вітчизняних підходів до публічно-правового та фактичного обґрунтування є багатогранною та формується з сукупності факторів [1, с. 10]. Основою виступає внутрішньогрупова робота лідера, через його вплив на оточуючих людей, яким він спрямовує на вирішення завдання відповідної групи в умовах обмежених строків та конкретних критеріїв якості виконання. Побічно виділимо саму зацікавленість лідера, його внутрішню мотивацію та компетенцію саме у сфері безпосереднього управління та комунікації з підлеглими. Стороннім, але важливим фактором, є підхід, який використовується конкретно посадовою особою в управлінні, адже в державному управлінні ключовим виступає саме легальний (раціональний) вид лідерства, який безпосередньо врегульовано нормативно. Проте не слід забувати і про ті форми лідерів, які виходять за межі правових норм, адже неможливо врегулювати харизму і традиційну культурну складову управління, які так чи інакше впливають на процес управління та на образ кожного конкретного управління.

Звернемо особливу увагу саме на особисту ефективність лідера як учасника

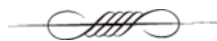
державного управління, адже ми не можемо не погодитися з тезою про те, що особистість людини, якій довірено управління в команді, має фундаментальне значення для побудови правової держави. Конкретизуємо ті особисті якості, на яких будується компетенція лідера [2, с. 14]: міцне соціальне положення, висока мораль, розсудливий розум, уміння навчати та вчитися, дипломатичність, зрілість, дисципліна, мудрість, здатність приймати рішення, відвага. Особливо звернемо увагу на те, що всі ці риси відірвані від прямого та жорсткого підпорядкування особистості правовому регулюванню та суворому регламенту роботи конкретного державного органу та свого посадового положення. Тобто важливо додати до вказаного переліку досконале знання закону з опорою на допомогу відповідних відділів, спеціалістів та колег, а також виокремити високий рівень правосвідомості та культури застосування права і дотримання режиму законності у власних діях та діях підлеглих.

Незважаючи на формалізацію та регламентованість, діяльність лідера в державному управлінні нерозривно пов'язана з його харизмою та певним політичним елементом, який притаманний такій роботі. Компетентне бюрократичне управління сучасного типу хоч не зв'язує свою ефективність з харизматичними якостями лідерів, проте до такого висновку спонукають як історичні приклади, так і наукова робота в цій сфері [3, с. 3]. Позитивний вплив харизми конкретної особи на державне управління є водночас спірним і очевидним, адже сама по собі надмірна персоналізація конкретних досягнень держави створює політичний капітал для лідера. У таких обставинах легко переплутати причини і наслідки, пов'язавши засилля персоналій зі зростанням корупції, кумівства та феодалізацією державного управління. На нашу думку, ці явища мають прямий зв'язок не самою харизмою окремих службовців та посадових осіб, а з іншими їхніми особистими якостями. Боротьба з соціальними та психологічними виявами особистості в лідері негативно впливає не лише на його особисте життя, а й на управлінський процес, адже пригнічує особисту зацікавленість людини в роботі і відповідальності, яку на неї покладено.

Висновком з розглянутої проблематики слугує потреба у впровадженні в діяльність державних органів того самого «обличчя людини», системи підготовки та відбору лідерів не лише на основі безумовних, формальних знань і компетентностей, а й реальних якостей особистостей, як людей. Без людяної будови державної організації, окремих її органів та посадових осіб неможливе досягнення людиноцентричної держави, в якій право буде служити не засобом збагачення чи контролю, а основою благополуччя кожного. Зважаючи на раціональну потребу в покращенні наявних ієрархічних зв'язків, у державному управлінні, боротьбу з корупцією та популістичним політичним рухом, підвищенні прямої ефективності нашої держави, необхідно досліджувати та впроваджувати методики формування потужних управлінських механізмів на чолі з компетентними та гуманними лідерами, які знаходяться на своєму місці.

Список використаних джерел:

1. Клімаш Л. С. Лідерство як інструмент ефективного управління. Вид-во. 2021. с.
2. Антонюк Р. Особиста ефективність як основа лідерської продуктивності керівника організації. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. (3). 2023. С. 11-21.
3. Стоян О. Ю. Теоретичні положення формування харизматичного лідерства в системі публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1932> (дата звернення: 25.09.2024).

Шульга Михайло Васильович,
професор, доктор юридичних наук
професор кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗЕМЕЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК

Правопорядок в Україні як спеціальний юридичний термін ґрунтується на основі конституційних положень, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ч. 1 ст. 19 Конституції України). У юридичній літературі правовий порядок пов'язують із фактичним станом правовідносин у певному суспільстві, який полягає в досягнутому рівні впорядкованості суспільного життя різноманітними юридичними засобами, що ґрунтується на правовому законі.

Земельному праву як самостійній галузі права в українській правовій системі притаманні істотні ознаки правопорядку, які характеризують правовий порядок в цілому. Воно виступає основою та необхідною умовою правопорядку.

Земельне право має бути спрямоване на досягнення стану впорядкованості, узгодженості суспільних земельних відносин, який формується на основі права і в умовах законності.

Відомо, що однією з важливих ознак правопорядку виступає те, що він передбачає високоузгоджену дію механізму правового регулювання. Механізм правової регламентації земельних відносин закріплений ЗКУ, який покликаний створити інтегруючу і цементуючу основу для становлення і розвитку українського земельного законодавства. Чинний Кодекс фактично обумовив не тільки зміст, а і результати сучасної земельної реформи.

В умовах сьогодення на перший план виходять питання, які стосуються передовсім подальшої долі безоплатної передачі землі громадянам та юридичним особам. Цілком очевидно, що потребують визначення насамперед терміни безоплатної приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, які використовують землі сільськогосподарського призначення на титулі постійного користування. Відповідні процедури застосовується вже понад 30 років. Згідно з пунктом 27 Перехідних положень ЗКУ під час дії воєнного стану земельні відносини регулюються з урахуванням низки особливостей. Так, підпунктом 5 цього пункту встановлено, що безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну та надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, а також розроблення такої документації забороняється. Водночас положення цього підпункту не поширюється на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих їм у користування до набрання чинності цим Кодексом. Це означає, що наявність у власності громадянина України жилого, дачного або садового будинку, а також індивідуального гаража дає право на безоплатну приватизацію громадянином відповідної земельної ділянки із земель державної або комунальної власності у розмірах, встановлених ст. 121 ЗКУ. Право на безоплатну передачу у приватну власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності можуть реалізувати громадяни України, які до 2022 року одержали ці ділянки в користування для ведення фермерського або особистого селянського господарства. При цьому, як слушно зазначається в літературі [1, с. 13], слід мати на увазі, що право на безоплатне отримання земельних ділянок фактично є дуже умовним. Воно не забезпечене не тільки правовим механізмом примусової реалізації, а й недостатньою площею вільних земель. Вивчення практики свідчить, що навіть в учасників АТО переважне право чи першочерговий порядок одержання земельних ділянок законодавчо не забезпечений. За відсутності належного контролю з боку державницьких інституцій скільки разів і де в Україні громадянин одержав земельну ділянку, безоплатна передача землі перетворюється в засіб збагачення окремих спритників.

Особливої уваги заслуговують положення ст. 41 ЗКУ, які закріплюють можливість безоплатної передачі у власність земельних ділянок житлово-будівельним (житловим) та гаражно-будівельним кооперативам. Названі земельні ділянки, перебуваючи у приватній власності несільськогосподарських юридичних осіб, мають забезпечувати інтереси членів відповідних кооперативів. Законодавча можливість безоплатного одержання земельних ділянок для кооперативного житлового та гаражного будівництва створюватиме ситуацію, яка стимулюватиме корупцію та посилюватиме соціальну нерівність. Розвиток населеного пункту та упорядкування його інфраструктури здебільшого зумовлює необхідність викупу за бюджетні кошти земельних ділянок, що перебувають у приватній власності кооперативів. Врешті-решт, це не сприятиме забезпеченню публічних інтересів територіальної громади. Законодавчим шляхом слід вилучити із ст. 41 ЗКУ положення, яке стосується безоплатної передачі у приватну власність земельних ділянок житлово-будівельних (житлових) та гаражно-будівельних кооперативам. Право користування такими ділянками названі юридичні особи мають набувати на земельних торгах.

Насамкінець зазначимо, що чинний ЗКУ, будучи кодифікованим спеціальним законом в системі вітчизняного земельного законодавства, покликаний стати інтегруючою та цементуючою основою для становлення і розвитку чинного земельного законодавства. Проте, на жаль, ним не охоплені повною мірою всі питання, пов'язані з регулюванням земельних відносин. Чинний ЗКУ фактично виконує роль рамкового закону. Його мета не зводиться до вичерпної, повної і детальної регламентації всіх без винятку аспектів земельних відносин. Ним передбачена необхідність прийняття низки спеціальних законів, які стосуються порядку використання земель, наприклад, природно-заповідного фонду (ст. 45), іншого природоохоронного призначення (ст. 46), оздоровчого (ст. 49), рекреаційного (ст. 52), історико-культурного (ст. 54), лісгосподарського (ст. 57) призначення та ін. Окрім того, низка статей кодексу містить вказівку на те, що правовий режим земель охоронних зон (ст. 112), зон санітарної охорони (ст. 113), санітарно-захисних зон (ст. 114) визначається законодавством України. Наведені нормативно-правові акти поки що не прийняті, хоча чинний ЗКУ перебуває «на сторожі земельного ладу» вже понад 20 років. На жаль, Кодекс залишає осторонь системне унормування відносин, які формуються у процесі відновлення земель особливо тих, які постраждали внаслідок широкомасштабної російської агресії, а також деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель.

Представники юридичної спільноти слушно зазначають, що в сучасних умовах, у зв'язку із суттєвим збільшенням питомої ваги частки земельно-правових норм, прийнятих на виконання положень ЗКУ та зосереджених не в кодексі, а в інших законодавчих актах, можна констатувати про зменшення правової ролі ЗКУ як основного акта вітчизняного земельного законодавства. На думку П. Ф. Кулинич, чергова кодифікація земельного законодавства України має відбутися у формі нового кодексу, основні правові механізми якого базуватимуться на досягненнях цифрових технологій.

Список використаних джерел:

1. Мартин А. Чому безоплатна приватизація землі не має перспективи. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 5. С. 12-15.

Шутяк Ірина Анатоліївна,

доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Романюк Аліна Сергіївна,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

**ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ МЕДІАТОРА:
ОСНОВНІ ТЕХНІКИ ТА ПРИЙОМИ**

Сьогодні медіація стає все більш популярним методом вирішення конфліктів, що базується зокрема на принципах добровільності та активної участі сторін. Основним інструментом медіатора є комунікація, яка відіграє центральну роль у процесі досягнення угоди між сторонами. З цієї причини психологічні аспекти спілкування в медіації все частіше стають предметом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців та потребують подальшого дослідження.

Відповідно до Закону України «Про медіацію», медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію, тобто позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Медіатор у процесі спілкування повинен виконувати три основні завдання: здійснювати комунікацію, досягати порозуміння та проводити переговори [3]. Це і відбувається шляхом використання різноманітних технік та прийомів.

Основним та, на нашу думку, найбільш важливим інструментом медіатора, на якому часто наголошують науковці, є активне слухання. Воно поєднує використання різних навичок та елементів невербальної комунікації, такі як міміка та жести, а також нейтрального стилю мовлення, роботи із запитаннями, перефразування, резюмування (допомога сторонам побачити ситуацію з іншого боку) [4]. Без цих простих, але ефективних прийомів неможливо створити атмосферу взаєморозуміння та довіри, допомагаючи учасникам медіації відчувати себе почутими й залученими до процесу.

Психологами встановлено, що у процесі взаємодії основна частина комунікації здійснюється за рахунок невербальних засобів комунікації – міміки, жестів тощо. Так, Н. Ковальська, зазначає, що від 60 до 80% комунікації здійснюється на основі використання невербальних засобів висловлювання і лише 20 – 40% інформації передається з допомогою вербальних. Завдяки використанню засобів невербальної комунікації сторона медіації отримує сигнали про те, що її слухають, поважають та зацікавлені в ній та його справах, зберігаючи при цьому нейтральність щодо всіх учасників медіації [2, с. 656].

Американський психолог Деніель Гоулман у своїх роботах описав людей з розвиненим емоційним так:

1. Вони добре розуміють власні емоції (самосвідомість).
2. Вони добре керують власними емоціями (самоконтроль).
3. Вони з емпатією ставляться до емоцій інших людей (соціальне розуміння).
4. Вони добре справляються з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами)

[1, с. 328-331]. Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що медіатор – це людина, для якої використання емоційного інтелекту є необхідним інструментом під час спілкування, адже уміння розпізнати свої емоції та емоції учасників медіації, за якими завжди ховаються потреби сторін, є надзвичайно важливим. Завдання медіатора – бути перекладачем, що сприяє ефективному пошуку найкращого для обох сторін рішення. Якщо медіатор не може забезпечити цього, то сторони лише зневіряться в можливості примирення й затримають перебіг медіації або, взагалі, закінчать переговори.

Отже, психологія спілкування під час медіації вимагає комплексного підходу, який включає розуміння основних технік психології спілкування. Успішна медіація можлива лише

за умови використання активного слухання, емоційного інтелекту та невербальної комунікації. Завдяки цим прийомам медіатор зможе створити сприятливі умови для переговорів, налагодити спілкування та порозуміння сторін медіації, посприяти виявленню інтересів та потреб сторін та допомогти сторонам врегулювати конфлікт, створюючи атмосферу взаємної поваги і довіри.

Список використаних джерел:

1. Goleman D. *Emotional intelligence*. N. Y. : Bantam Books, 1995.
2. Ковальська Н. А. Майстерність публічного виступу як показник мовної компетенції. *Dynamics of the development of world science: Abstracts of the 6th International scientific and practical conference*. Vancouver, Canada, 2020. P. 653-657
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 26.09.2024).
4. Сайт Центру з ефективного вирішення спорів та управління конфліктами (Велика Британія), одного із світових лідерів із надання послуг переговорів, медіації, інших альтернативних способів вирішення спорів, а також підготовки професійних медіаторів. URL : <https://www.cedr.com> (дата звернення: 26.09.2024).

СЕКЦІЯ 2

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Литвиненко Ірина Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД ТА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

В конституційно-правовій науці та практиці є потреба термінологічного визначення того кола суспільних відносин, які встановлюються та охороняються конституційними нормами. Найбільшого поширення набула дефініція «конституційний лад», яка вживається у багатьох джерелах, як нормативних, так і наукових. В тексті самої Конституції поняття «конституційний лад» зустрічається тричі, хоча, зрозуміло, що сам термін у Конституції не сформульований. Зміст статей 17 і 37 Конституції України спрямований на те, щоб констатувати, що конституційний лад не може бути змінений насильницьким шляхом [1]. Стаття 5 Конституції України закріплює виключне право народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні [1]. Згідно позиції Конституційного Суду України, положення частини третьої статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ... «може реалізувати своє право визначати конституційний лад шляхом прийняття Конституції України на всеукраїнському референдумі, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини, частина 2 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом). Разом з тим, це не дає відповіді на питання про розуміння самого поняття конституційного ладу [2].

Науковці тлумачать цей термін, як правило, доволі широко, зокрема, як певний тип конституційно-правових відносин, зумовлений рівнем розвитку суспільства й держави [3], або як сукупність суспільних відносин, що базується на підпорядкуванні держави праву та всебічному забезпеченні прав людини, або як систему суспільних відносин, що закріплює функціональну і організаційну єдність держави, суспільства і особи на основі загальнолюдських цінностей. Але поняття це вимагає, на нашу думку, конкретики і безпосередньої прив'язки до Конституції, як способу впорядкування суспільних відносин на основі принципу її найвищої юридичної сили. Тому, варто *конституційний лад* розуміти як систему базових, вихідних положень, що визначають характер політико-правових та соціально-економічних відносин в державі і які встановлюються та охороняються Конституцією. При цьому, хоча увесь зміст Конституція України, в силу її юридичної природи і призначення, присвячений регулюванню найважливіших суспільних відносини, вважаємо, що саме в Розділі I Конституції України закріплені вихідні положення, що є визначальними для характеристики держави та її ладу і цілком доречним було би назву Розділу I Конституції України сформулювати як «Загальні засади конституційного ладу України». Розділ I, звісно кореспондується з Розділом III «Вибори. Референдум», який визначає механізми реалізації народного волевиявлення як засади конституційного ладу через конкретні форми безпосередньої демократії і розділом XIII «Внесення змін до Конституції України», який окреслює інструменти реалізації вимоги Конституції про виняткове право народу визначати та змінювати конституційний лад в Україні. Разом з тим, саме Розділ I фіксує засади конституційного ладу, є його квінтесенцією.

В свою чергу, поняття конституційного ладу безпосередньо пов'язано з поняттям конституційного правопорядку. Зустрічається навіть формулювання, відповідно до якого

«юридично і фактично конституційним ладом є порядок, встановлений і гарантований Конституцією України» [4, с. 18]. Більше того, в правовій позиції, викладеній як окрема думка судді Конституційного Суду України В. П. Колісника стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зазначається, що «конституційний лад – це реальний конституційний правопорядок, сукупність реальних суспільних відносин, що виникають у сфері здійснення державної влади... що ґрунтується на конституційних засадах», «це результат втілення в реальне життя, в повсякденну практику... конституційних цінностей. Тобто конституційний лад – це конституційний порядок або ж конституційний правопорядок» [5]. Тобто має місце фактичне ототожнення цих категорій.

Дійсно, в певній частині формулювання аналізованих понять простежується співпадіння. Так, «конституційний правопорядок» традиційно пояснюють як «якісний стан суспільних відносин, урегульований конституційно-правовими нормами, який досягається в результаті правомірної поведінки суб'єктів конституційного права» [6]. Тобто і в дефініції «конституційний лад», і в категорії «конституційний правопорядок» акцент зроблений на «суспільні відносини, які врегульовані конституційно-правовими нормами». Але це не дає підстав ототожнювати ці поняття, адже відмінність очевидна.

Конституційний лад – це сукупність базових конституційних приписів, які визначають засади організації та діяльності держави, суспільства та інших учасників конституційно-правових відносин, а конституційний правопорядок – це стан, який досягається в наслідок реалізації та неухильного дотримання цих приписів учасниками конституційно-правових відносин. Формування стану конституційного правопорядку вимагає застосування певних засобів, способів перетворення конституційних приписів, в тому числі тих, які закріплюють засади конституційного ладу. Тому й про конституційний правопорядок переважно ведуть мову в контексті необхідності його досягнення (за дотримання певних умов) та забезпечення (за допомогою певних механізмів). Дехто з науковців акцент в такому механізмі робить на примус. «Під конституційними правопорядком... слід розуміти... систему, ... елементами якої виступають конституційні норми-принципи і механізми примусу до їх виконання» [7, с. 56]. Але варто наголосити, що механізм цей включає значне ширше коло елементів, це і конституційна правосвідомість, конституційні контроль та нагляд, конституційна відповідальність, конституційне правосуддя та й власне уся правозастосовна діяльність органів публічної влади та правова поведінка інших суб'єктів конституційних правовідносин, в тому числі громадян та інших фізичних осіб.

Таким чином, конституційний лад та конституційний правопорядок мають безпосередній зв'язок, але це не тотожні поняття. Конституційний лад охоплює сукупність базових конституційних положень, що визначають зміст суспільних відносин в державі, а конституційний правопорядок – це стан, який досягається в результат втілення в життя засад конституційного ладу у повній відповідності до їх приписів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. *Законодавство України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. У справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом): Рішення Конституційного Суду України від 5.10.2005 р. № 6-рп/2005. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>
3. Конституційне право України. Академічний курс: Підручник: У 2 т. - Т. 2 / За заг. редакцією Ю. С. Шемшученка. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. С. 11-13.
4. Подвірна О.В. Теоретико-правова характеристика конституційного ладу України та його роль у розбудові держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23). С. 17-20.

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Колісника В.П. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ne01d710-21#Text>

6. Крусян А. Конституційний правопорядок у системі сучасного українського конституціоналізму. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2009/03.pdf

7. Меленко О. В., Вдовічена Л. І. Конституційний правопорядок в Україні: теоретичне обґрунтування та критерії виміру. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 3. 2021. С. 51-58. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2021/10.pdf

Терлецький Дмитро Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ УТВЕРДЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Зумовлена триваючим воєнним станом об'єктивна неможливість і пряма нормативна заборона проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування вочевидь посилює значущість інших, ніж вибори, засобів утвердження і забезпечення легітимності конституційного правопорядку в Україні в умовах війни.

Значущими і затребуваними у цьому контексті видаються міркування М.В. Савчина, який, посилаючись на засадничі положення статті 3 Конституції України, твердить, що «...сєнс функціонування української держави полягає у створенні умов для вільного розвитку особистості в усіх формах її прояву як самодостатньої індивідуальності. Це фундаментальне рішення також встановлює вимоги до держави діяти відповідно до стабільних і передбачуваних правил гри, які детермінують правову визначеність і обґрунтованість владних рішень. Згідно з принципом верховенства права, політичний процес має підпорядковуватись конституції. Доктрина суспільного договору, яка лежить в основі конституції, передбачає досягнення суспільної згоди щодо обмеження влади та визнання загальної цінності людської гідності як здатності індивіда до самовизначення, самовираження та вільного розвитку» [1, с. 51].

Зважаючи на особливе функціональне призначення Конституційного Суду України – гарантування верховенства Конституції як Основного закону на всій території України, видається також цілком слушним погодитися з позицією М.В. Савчина, що для визначеної таким чином інституційної спроможності держави здатність Конституційного Суду України ухвалювати рішення, керуючись конституційними цінностями та принципами, має значення параметра першого порядку [1, с. 51-52].

Нормативне розуміння конституції, її спрямованість та спроможність юридично обмежувати державне владарювання втілюється у її верховенстві. Цей атрибут у вітчизняній науці визначають найперше як найвищу юридичну силу конституції в системі права, підкреслюючи її первинне ієрархічне місце щодо усіх нормативно-правових актів, безумовну вимогу їхньої відповідності конституції [2, с. 73]. Водночас найвища юридична сила конституції не вичерпує значення її верховенства у національній правовій системі. Якщо верховенство розуміти як якість чи стан володіння більшою владою, авторитетом або пануванням чи першістю щодо кого- або чого-небудь, то верховенство конституції засвідчує загальну підпорядкованість об'єктивованому до певної міри її змістом праву, у тому числі й будь-якої політичної влади, яка в такий спосіб набуває легітимності і якій через це коряться люди [3, С. 93-94]. І саме тому верховенство конституції передбачає її верховенство й щодо (зокрема або насамперед) парламенту і, як наслідок, як твердить Ю. Лімбах, – вищу юридичну силу щодо усіх «підконституційних» правових актів, які творяться парламентом [4, С. 1].

Іншим складником розуміння верховенства Конституції як Основного закону, яке гарантує Конституційний Суд України, є те, що обмеження влади на користь окремої особи і суспільства в цілому; неприпустимість узурпації влади; детермінованість змісту й спрямованості діяльності держави невідчужуваними та непорушними правами і свободами людини; взаємна відповідальність держави й людини; нетотожність права й закону; вимоги справедливості та пропорційності, визначеності та передбачуваності правового регулювання тощо – ці та інші фундаментальні цінності-принципи набувають свого практичного значення лише тією мірою, якою вони повсякчасно утверджуються й захищаються.

Ці міркування, як уявляється, чітко визначають постановку питання про дієвість конституції, яка є «ефективною лише як складник соціальної діяльності і є релевантною, якщо лише сприймається та застосовується соціально» [5, с. 26], та, зрештою, обґрунтовано доводять, що конституція й не тотожній їй конституціоналізм – це не тільки зведення концептів та конституційних норм, але й практика їхнього втілення, яка засвідчує їхнє значення, значущість та реалізацію в упорядкуванні політичної взаємодії і уможливорює конструювання бажаного порядку через зв'язок та співставлення із визначеними цінностями, які відокремлюють те, що є добрим, правильним і бажаним, від того, що є поганим, неправильним і чого слід уникати.

Дотримуючись такої позиції, слід, тим не менш, погодитися із Г. Каспером, який вказуючи, що конституціоналізм означає не просто наявність конституції, але наявність конституції особливого виду, визнає, що складність полягає у тому, аби визначити її зміст [6, с. 633]. Ця очевидна складність зумовлена тим, що покладені в основу такої конституції «вихідні очікування» конституціоналізму, яким вона неодмінно має відповідати, щодо спільного дотримання людьми, які мають владу, і людьми, які цій владі коряться, визначеним переконанням та дотримання ними визначених зобов'язань [5, с. 17-21], лише до певної міри можуть бути об'єктивовані змістом певних нормативних приписів і ніколи ним не вичерпуються. Це детермінує не тільки розрізнення «духу» і «букви» [7, с. 6-7] конституції і, зрештою, визнання беззаперечно вирішального впливу на доктрину і практику публічного владарювання визначеної ідеології, а також сприйняття та прихильність тим визначеним ціннісним настановам, які знаходять свій вияв у такій ідеології.

Конституційний Суд України, за своєю природою і наданими повноваженнями, без сумніву, евентуально спроможний відігравати провідну роль в утвердженні і забезпеченні конституційного правопорядку, найперше в частині упредметнення в практиці публічного владарювання конституційних цінностей та принципів.

Список використаних джерел:

1. Савчин М. Інституційна спроможність держави та права людини. *Вісник Національної Академії правових наук України*. 2019. № 26(3). С. 43-61.
2. Терлецький Д. Конституція – Основний Закон України // Конституційне право : навч. посібник / Д. Терлецький, М. Афанасьєва, Ю. Батан [та ін.] ; за заг. ред. Д. Терлецького ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. С. 67-94.
3. Терлецький Д. Верховенство Конституції України // Конституція і конституційні зміни в Україні: збірник, присвячений пам'яті Віктора Мусіяки / Центр Разумкова; відп. ред. А. Рачок, Ю. Якименко; упоряд. П. Стецюк. Київ: Заповіт, 2020. С. 93-104.
4. Limbach Jutta. The Concept of the Supremacy of the Constitution. *Modern Law Review*. 2001. № 64(1). P. 1-10.
5. Sajó András and Renata Uitz. The Constitution of Freedom: An Introduction to Legal Constitutionalism (Oxford University Press, 2017), 499 p.
6. Casper Gerhard. Constitutionalism in *Encyclopedia of the American Constitution*, V. 1, ed. Leonard W. Levy, Kenneth L. Karst, Dennis J. Mahoney (2nd edition, Macmillan Reference USA, 2000), P. 633-640.
7. Козюбра М.І. Дихотомія букви і духу права: виникнення проблеми, її аспекти та напрями вирішення. *Наук. зап. Юридичні науки*. 2008. Том 77. С. 3-8.

Mishyna Natalia,
researcher, SAGE Laboratory, University of Strasbourg, France¹

DECENTRALIZED ENVIRONMENTAL GOVERNANCE: THE ROLE OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

The rapid growth of global environmental challenges, from climate change to biodiversity loss, has increased the need for innovative governance structures. One promising approach is decentralised environmental governance, which puts local and regional authorities at the forefront of policy-making and implementation. In this context, the role of local and regional authorities in achieving the UN Sustainable Development Goals (SDGs) is essential. The Council of Europe (CoE) and its Congress of Local and Regional Authorities have increasingly recognised the potential of these sub-national entities to address environmental challenges. By focusing on environmental sustainability, local governance becomes not only a tool for implementing international frameworks, but also a key driver for achieving broader global goals.

The Sustainable Development Goals framework

The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by the UN in 2015, outlines 17 SDGs that aim to address global challenges such as poverty, inequality, environmental degradation and climate change. While the SDGs are global in nature, their achievement often depends on local and regional action. This is particularly true for goals such as SDG 11 (sustainable cities and communities), SDG 13 (climate action), SDG 14 (life below water) and SDG 15 (life on land), which require localised solutions to environmental challenges.

Local and regional authorities are ideally placed to deliver these objectives because they have a direct link to the communities most affected by environmental change. They are more agile in responding to environmental challenges and tailoring solutions to the specific needs of their localities. The Council of Europe's Congress of Local and Regional Authorities has played a key role in ensuring that these authorities are empowered and supported in their efforts to contribute to sustainable development.

The role of the Council of Europe and the Congress of Local and Regional Authorities

The Council of Europe, a leading human rights organisation, has increasingly integrated environmental sustainability into its work. Through its various initiatives, the Council promotes environmental governance consistent with human rights, democracy and the rule of law. One of the Council's main vehicles for engaging with local and regional authorities is the Congress of Local and Regional Authorities. The Congress is an institution dedicated to strengthening local and regional democracy and empowering sub-national governance structures to play an active role in European and global issues, including environmental protection.

The Congress has been particularly influential in advocating decentralised environmental governance, emphasising that environmental challenges require solutions tailored to the specific contexts of different regions and municipalities. In its 2021 report 'The role of local and regional authorities in climate action: achieving climate neutrality', the Congress highlighted the importance of local leadership in the fight against climate change and called for greater involvement of local governments in national and international decision-making processes.

In addition, the Congress regularly adopts resolutions and recommendations to strengthen the role of local and regional authorities in environmental matters. These documents often reflect the principles set out in the European Charter of Local Self-Government, which emphasises the importance of local autonomy and self-government. The Council supports local and regional authorities in the implementation of SDG-related policies, in particular those related to sustainable development and environmental protection.

The role of local and regional authorities in implementing environmental policies

¹ Funded under the EU's Marie Skłodowska-Curie Actions «MSCA4Ukraine» (individual project 'The role of local authorities in the implementation of the judgments of the European court of human rights').

Local and regional authorities act as a bridge between international environmental frameworks and their practical application at the community level. Their proximity to the public enables them to better understand local environmental challenges and to mobilise resources effectively. Recognising this potential, the Congress of Local and Regional Authorities continues to promote an active role for these authorities in achieving the SDGs.

One of the key actions of local and regional authorities is the integration of sustainable development into urban planning. By incorporating the SDGs into their long-term strategies, these authorities can ensure that environmental considerations are at the heart of public policy. For example, urban sustainability initiatives such as the creation of green spaces, the promotion of public transport and energy-efficient building regulations all contribute to SDG 11 on sustainable cities and communities. The Council of Europe's European Urban Charter provides guidance on how local authorities can develop urban environments that are both environmentally sustainable and supportive of human rights.

In addition, local and regional authorities are essential in the area of climate action (SDG 13). They are often at the forefront of efforts to mitigate the effects of climate change by implementing renewable energy projects, energy efficient technologies and climate adaptation strategies. Through initiatives such as the Covenant of Mayors for Climate & Energy, European local governments have committed to reducing carbon emissions and increasing climate resilience. The Congress encourages such local initiatives and provides platforms for the exchange of best practices between municipalities.

In the area of biodiversity conservation (SDG 15), local and regional authorities have an important role to play in managing natural resources, protecting ecosystems and promoting sustainable land use practices. By working with local communities, they can promote conservation efforts that meet local needs while complying with international environmental agreements.

Challenges and opportunities

While the role of local and regional authorities in achieving the SDGs is increasingly recognised, significant challenges remain. A major obstacle is the lack of financial resources. Environmental projects often require significant funding, which smaller municipalities may find difficult to secure. The Congress of Local and Regional Authorities has repeatedly called for greater financial decentralisation and greater access to international funding mechanisms to support local environmental initiatives.

Another challenge is the need for capacity building. Many local authorities lack the expertise or technical knowledge to effectively implement complex environmental policies. To address this, the Council of Europe and the Parliamentary Assembly have launched several capacity building programmes to provide local authorities with the training and resources they need to implement SDG-related policies.

Despite these challenges, there are significant opportunities for local and regional authorities to play a leading role in environmental governance. For example, the increasing digitalisation of public services offers new opportunities to monitor and manage environmental resources more effectively. In addition, the global trend towards decentralisation means that local authorities are being given greater responsibilities in areas such as waste management, energy production and environmental protection.

In conclusion, decentralised environmental governance offers a promising framework for addressing global environmental challenges, with local and regional authorities playing a central role in achieving the Sustainable Development Goals. The Council of Europe and its Congress of Local and Regional Authorities have been at the forefront of promoting the involvement of these authorities in environmental decision-making. By empowering local governments to take action on climate change, biodiversity conservation and sustainable urban development, the Congress ensures that the principles of the SDGs are translated into practical and effective policies. Going forward, strengthening the capacity and resources of local and regional authorities will be critical to realising the full potential of decentralised environmental governance.

СЕКЦІЯ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Білоус Софія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Адміністративні провадження є важливою складовою діяльності публічної адміністрації та охоплюють процедури, які забезпечують взаємодію між громадянами та органами влади. Відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» поняття «адміністративне провадження» визначається як сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта [1].

Європейські стандарти адміністративних проваджень сформовані на базі основних принципів права та прав людини, які визнаються Радою Європи. Ці стандарти спрямовані на забезпечення справедливого, прозорого та ефективного управління, що має відповідати всім вимогам демократії та верховенства права. Як визначав М. М. Малетич, необхідно розробити пропозиції, рекомендації стосовно прийняття нових законів, кодексів, процесуальних правил щодо здійснення адміністративних проваджень різних видів, враховуючи сучасні демократичні стандарти для того, щоб Україна змогла вільно увійти у Європейський простір [2, с. 7].

Рада Європи як провідна організація із захисту прав людини на континенті розробила низку стандартів для забезпечення справедливості та ефективності адміністративних проваджень. Ці стандарти спрямовані на гармонізацію адміністративних практик у європейських країнах та захист прав громадян у їхніх взаємодіях з органами державної влади. Україна як член Ради Європи зобов'язалася дотримуватись її стандартів.

Проаналізувавши основні принципи адміністративного права, встановлені Радою Європи і викладені в Рекомендації CM/Rec(2007)7 Комітету міністрів державам-членам про належне управління [3], можна виділити декілька особливо важливих, зокрема: законність, рівність, неупередженість, пропорційність та правову визначеність. Якщо характеризувати кожен з них детально, то законність передбачає те, що адміністративні органи повинні діяти відповідно до закону та в межах своїх повноважень. Рівність на своїй меті має встановити для всіх осіб право на рівне ставлення в адміністративних провадженнях. Наступним принципом є неупередженість, тобто адміністративні рішення повинні прийматися об'єктивно, без упередженості чи дискримінації, незважаючи на расу, стать чи віросповідання особи. Стосовно пропорційності, то її значення полягає у тому, що заходи, вжиті адміністративними органами, повинні бути пропорційними переслідуваній поставленій меті. Останнім принципом, який варто зазначити, є правова визначеність, і вона передбачає зрозумілість та передбачуваність адміністративних рішень.

Основним документом, що встановлює стандарти захисту прав громадян під час адміністративних проваджень, є Європейська конвенція з прав людини 1950 р. [4]. Хоча Конвенція здебільшого стосується прав у кримінальному та цивільному процесі, вона впливає на адміністративні провадження через гарантії права на справедливий суд (стаття 6), права на ефективний засіб правового захисту (стаття 13) та заборону дискримінації (стаття 14). Стаття 6 ЄКПЛ передбачає справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом, право на розумний термін провадження, а також право на публічний розгляд.

Європейський суд з прав людини у своїй практиці також розвиває стандарти адміністративного провадження. Наприклад, у справі *Ferrazzini v. Italy* (2001) було визнано, що адміністративні провадження можуть підпадати під сферу статті 6 ЄКПЛ у тих випадках, коли спір стосується «цивільних прав та обов'язків» [5].

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можна сказати, що Європейські стандарти адміністративних проваджень, сформовані Радою Європи, ґрунтуються на різноманітних принципах. Ці стандарти допомагають забезпечити ефективність адміністративного управління, його прозорість та доступність для громадян, що має важливе значення для всіх держав-членів, зокрема для України. Впровадження таких стандартів сприяє демократизації державного управління та підвищує довіру громадськості до державних інституцій.

Список використаних джерел:

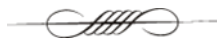
1. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX : станом на 01 січ. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 26.09.2024).

2. Мелетич М. М. Європейські та національні адміністративні провадження: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 44 с.

3. Council of Europe Committee of Ministers. (2007). Recommendation CM/Rec (2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 01 серп. 2021 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.09.2024).

5. Справа «Феррацціні проти Італії» (*Case of Ferrazzini v. Italy*) (Заява № 44759/98) : Справа Європ. суду з прав людини від 12.07.2001 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_167#Text (дата звернення: 26.09.2024).

Гаврік Роман Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України в лютому 2022 року, що відкрило наступний етап російсько-української війни, призвело до нових викликів та небезпек для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які проживають на території України, юридичних осіб та держави в цілому, в тому числі внесло істотні корективи в контрольні повноваження органів публічної адміністрації. Війна порушила нормальну роботу як органів публічної адміністрації (органів державної влади та місцевого самоврядування) як суб'єктів державного контролю (зокрема й у сфері господарської діяльності), так і самих суб'єктів господарювання (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців). У зв'язку із цим, виникла необхідність внесення змін до законодавства, яке урегульовувало предмет, завдання та процедуру здійснення державного контролю у сфері господарської діяльності, приведення його до реалій військового часу. Важливе значення при цьому має як наукове опрацювання відповідних змін, щоб, з одного боку, продовжувати досягати мету здійснення контрольних заходів, з іншого – скасувати окремі з них в тих сферах, де відповідність господарської діяльності встановленим вимогам законодавства не може досягатися через дію обставин воєнного стану (а отже – доцільним є скасування контролю в

цих сферах на період дії правового режиму воєнного стану). На наукове обґрунтування забезпечення цього балансу повинні бути спрямовані наукові дослідження у відповідній сфері.

На початковому етапі запровадження правового режиму воєнного стану було повністю припинено здійснення заходів державного контролю у сфері господарської діяльності – як планові, так і позапланові. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303, було дозволено проведення лише позапланових заходів за наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави у сфері запобігання неконтрольованому зростанню цін на товари, які мають істотну соціальну значущість. Було визначено, що відповідні заходи можуть бути проведені в разі, якщо відповідне рішення буде прийняте уповноваженим центральним органом виконавчої влади, який забезпечує здійснення державної політики у відповідній сфері [1].

Надалі мораторій на проведення планових та позапланових заходів державного контролю у сфері господарської діяльності було скасовано ще для низки сфер господарської діяльності. Зокрема, були дозволені позапланові невіізні перевірки за дотриманням суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, законодавства у відповідних сферах та ліцензійних умов за рішенням відповідної Національної комісії (постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2022 року № 573), а згодом – інші планові та позапланові заходи контролю у сфері енергетики та комунальних послуг (постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2022 року № 955), інших сферах (постанови від 13 червня 2023 року № 592; від 11 серпня 2023 року № 852; від 7 листопада 2023 року № 1167; від 19 січня 2024 року № 59; від 8 березня 2024 року № 261) [2]. У всіх цих випадках було збережено такі питання, як: мета запровадження відповідних заходів (наявність загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави у відповідній сфері господарської діяльності), підстава (наявність рішення уповноваженого органу виконавчої влади) та порядку проведення (відповідні особливості можуть бути визначені самим органом, Кабінетом Міністрів України або в законі, але лише на період дії правового режиму воєнного стану).

Окремо, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 року № 550 було встановлено мораторій на проведення заходів державного контролю нехарчової продукції, надалі до відповідної заборони були внесені низку винятків, пов'язаних із можливістю здійснення митними органами державного контролю окремої нехарчової продукції щодо її відповідності вимогам державних регламентів [3]. Можливість встановлення такого мораторію впливає із положень п. 6-1 Прикінцевих положень Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», відповідно до якого тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану в Україні, Кабінет Міністрів України може встановлювати особливості здійснення митними органами державного контролю нехарчової продукції [4].

На жаль, мораторій на проведення заходів державного контролю у сфері господарської діяльності, встановлений постановами Кабінету Міністрів України №№ 303 та 550, не повною мірою відповідає положенню Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», в якому не передбачені винятки щодо встановлення особливостей у здійсненні заходів державного контролю на період дії правового режиму воєнного стану (крім здійснення податковими органами податкового контролю за дотриманням вимог законодавства щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін). У зв'язку із цим, виникає парадоксальна ситуація, коли Державна регуляторна служба України щорічно затверджує План здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) органів державного нагляду (контролю), який повинен бути виконаним відповідними органами державної влади, уповноваженими на здійснення перевірок (норми Закону є вищими за юридичною силою за норми постанов Кабінету Міністрів України №№ 303 та 550, які не є спеціальними нормами, оскільки Кабмін не уповноважувався на визначення особливостей здійснення заходів державного контролю у

сфері господарської діяльності в умовах воєнного стану (крім здійснення митними органами державного контролю нехарчової продукції). На нашу думку, слід внести відповідні зміни до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а саме до ст. 2, в якій передбачити, що на період до припинення або скасування воєнного стану в Україні Кабінет Міністрів України може встановлювати особливості здійснення заходів державного контролю у сфері господарської діяльності.

Краще урегульованим залишається можливість здійснення митного та податкового контролю в умовах воєнного стану. Відповідно до ст. 9-12 Митного кодексу України та Закону від 24 березня 2022 року було тимчасово зупинено проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, зокрема і щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів (здійснення відповідних заходів митного контролю поновлено з 01 травня 2024 року) [5]. Відповідно до ст. 69 Податкового кодексу України та Закону від 31 травня 2022 року, було зупинено проведення податкових перевірок тимчасово до 01 серпня 2023 року, крім камеральних перевірок, документальних позапланових перевірок, що проводяться на звернення платника податків або на підставі інформації, що свідчить про порушення платником податкового законодавства, фактичних перевірок; при цьому, тимчасово, на період з 01 серпня 2023 року до 01 грудня 2023 року, документальні позапланові перевірки проводяться виключно на звернення платника податків та/або в разі наявності інформації, що свідчить про порушення платником податків податкового законодавства [6].

Список використаних джерел:

1. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303 (оригінальний текст, без змін та доповнень). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п/ed20220313#Text>
2. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 року № 303 (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text>
3. Про припинення здійснення державного контролю нехарчової продукції в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 03 травня 2022 року № 550 (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2022-п#Text>
4. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 2 грудня 2010 року (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text>
5. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
6. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Заходи процесуального примусу в адміністративному процесі – це певні дії примусового впливу на суб'єктів процесу, що мають на меті забезпечити повний, об'єктивний та неупереджений розгляд адміністративних справ, а також підтримання певного порядку під час їх розгляду [1, с.67].

Варто зазначити, що застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі взаємопов'язане із такими процесами, як обмеження особистої свободи та волі громадян і виражається в таких діях – привід, адміністративне затримання, доставлення, вилучення речей та документів тощо. Заходи процесуального примусу повинні застосовуватися винятково із дотримання принципу законності, тобто відповідно до встановлених законом підстав та з додержанням певної правової процедури.

За загальним правилом, такими підставами є:

- протиправне перешкоджання особами здійсненню адміністративного провадження;
- порушення встановлених правил поведінки у суду особами;
- невиконання вимог щодо припинення протиправних дій осіб та фіксування вчиненого правопорушення.

У практичній діяльності застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі демонструє широкий спектр інструментів, які суди та інші уповноважені органи використовують для забезпечення ефективного здійснення правосуддя. До таких заходів належать, зокрема, привід, доставлення, адміністративне затримання, вилучення доказів, попередження, вилучення речей та документів. Застосування цих заходів обумовлене необхідністю забезпечити явку учасників процесу, забезпечити збереження доказів, припинити порушення порядку в судовому засіданні та інші процесуальні цілі [1, с.69].

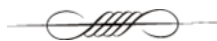
Застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі є одним із виявів дискреційних повноважень уповноважених осіб. Вибір конкретного заходу та рішення про його застосування залежить від комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів, таких як: характер правопорушення, поведінка учасників процесу, наслідки порушення та ін. [2, с.26]. Однак, здійснюючи свій вибір, уповноважена особа зобов'язана керуватися принципом обґрунтованості, тобто наявністю достатніх фактичних даних, які б підтверджували необхідність застосування того чи того заходу.

Реалізація заходів процесуального примусу в адміністративному процесі здійснюється через вчинення судом або іншими уповноваженими органами конкретних процесуальних дій, які мають на меті забезпечення належного ходу адміністративного процесу. Ці дії, такі як постановлення ухвал про привід, вилучення доказів, складання протоколів про порушення порядку в судовому засіданні, є формами державного примусу, спрямованими на примусове виконання процесуальних обов'язків учасниками справи та забезпечення дотримання встановлених законом процедур [1, с.69].

Заходи процесуального примусу – це передбачені законом дії, які застосовуються судом або іншими уповноваженими органами, з метою забезпечення належного проведення адміністративного провадження та припинення порушень встановлених правил.

Список використаних джерел:

1. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е.Ф. Демський. К. : Юрінком Інтер, 2008. 496 с
2. Сидор Н. Т. Правове регулювання заходів процесуального примусу в адміністративному процесі. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерство освіти і науки України, Львів, 2021. URL : <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/dissertation/16516/avtoreferat-sidor-nt.pdf>
3. Осауленко С.В. Правова природа заходів процесуального примусу в

Замашнюк Юлія Романівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ТА КООРДИНУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Міжнародні організації (МО) різних типів сьогодні стали невід'ємною частиною світової системи. Ніхто не заперечує, що вони є повноправними учасниками міжнародних відносин поряд із приватними особами, підприємствами, державами, транснаціональними компаніями та банками. МО координують і регулюють міжнародні відносини на наднаціональному рівні, значно впливаючи на економічні та політичні процеси в межах держави. Усі суверенні держави сучасного світу є членами принаймні однієї-двох міжнародних організацій.

Метою є теоретичне дослідження та аналіз міжнародних організацій, які регулюють та координують діяльність у сфері міграції.

З початку тотальної війни росії проти України Міжнародна організація з міграції (МОМ) стала ключовим постачальником гуманітарної допомоги в країні. Захист людей є основним елементом програм МОМ в Україні. Головним пріоритетом організації є забезпечення безпеки людей від загроз їхньому життю, гідності та добробуту. Повномасштабне вторгнення російської федерації призвело до однієї з найбільших у світі криз вимушеного переміщення: за даними МОМ, близько 19,5 мільйонів українців були змушені залишити свої домівки, переміщаючись як всередині країни, так і за кордон. МОМ є однією з найбільших міжнародних організацій, що займаються гуманітарним реагуванням в Україні, за обсягом своїх програм і присутністю на місцях.

Міжнародні організації, зокрема ООН, ОБСЄ, ІОМ, МКЧХ та інші, координують зусилля різних країн, неурядових організацій та інших зацікавлених сторін. Вони також забезпечують дотримання міжнародного гуманітарного права та прав людини під час реалізації гуманітарних операцій.

Нині питання надання гуманітарної допомоги перебувають під контролем численних міжнародних організацій, серед яких ключову роль відіграє Організація Об'єднаних Націй (ООН). Одним з основних завдань ООН є «забезпечення міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру». Сьогодні міжнародне співтовариство покладається на ООН для координації операцій з надання термінової та довгострокової допомоги, що включає продовольство, житло, медичне обладнання та матеріально-технічну підтримку [1, с. 771].

ООН є однією з найвпливовіших міжнародних організацій у сфері гуманітарної допомоги. Її агентства, такі як: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Управління ООН з координації гуманітарних питань (УКГВ ООН), Програма розвитку ООН (ПРООН), Всесвітня продовольча програма (ВПП) та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), – надають підтримку біженцям, внутрішньо переміщеним особам, дітям та іншим вразливим категоріям населення. ООН координує зусилля різних донорів і організацій, щоб забезпечити ефективний розподіл ресурсів і уникнути дублювання зусиль.

Найбільшою регіональною організацією, що займається питаннями безпеки у світі, є Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Вона зосереджує свою діяльність на запобіганні конфліктам, врегулюванні криз і постконфліктній відбудові. ОБСЄ здійснює

моніторингові місії для спостереження за виборами та дотриманням прав людини, а також сприяє співпраці у сферах економіки, екології та військової безпеки.

Науковець О. Вонсович підкреслює, що основними принципами взаємодії країн-членів є принцип багатостороннього діалогу, рівність учасників, порядок денний, що ґрунтується на концепції спільної та всеосяжної безпеки, а також гнучкість і здатність адаптуватися до змін у безпековому середовищі. Протягом майже чотирьох десятиліть свого існування ОБСЄ пройшла шлях від форуму для політичного діалогу між представниками двох протилежних військових блоків і кількома нейтральними країнами до організації, яка стала важливим елементом сучасної системи європейської та глобальної безпеки [2, с. 5]. Таким чином, її діяльність спрямована на підтримку миру, стабільності та розвиток демократичних інститутів.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) – провідна міжурядова структура, що сприяє гуманній та впорядкованій міграції – визначає неврегульовану міграцію як переміщення осіб, яке відбувається з порушенням правових норм країн виїзду, транзиту та призначення [3]. Водночас слід зазначити, що сучасна тенденція в міжнародному законодавстві полягає в обмеженні використання терміна «нелегальна міграція» лише для випадків, що стосуються незаконного ввезення мігрантів (контрабанди людей) та торгівлі людьми, тобто форм організованої злочинності [4, с. 7].

Однак, на відміну від міжнародного права, у національних законодавствах та нормативних актах Європейського Союзу все ж домінує термін «незаконна або нелегальна міграція», що відображає пріоритет інтересів держави, які можуть суперечити основному праву людини на свободу пересування. При цьому термін «нелегальна імміграція», який найчастіше використовується в офіційних документах Європейського Союзу, описує нелегальний в'їзд або перебування іноземців у країнах-членах і виявляється в таких випадках:

- незаконний перетин національного кордону іноземцем, а також перетин кордону з підробленими або фальшивими документами;
- в'їзд іноземця в іншу країну на законних підставах, але його перебування в цій країні після закінчення терміну дії відповідного дозволу на проживання;
- працевлаштування іноземця в країні прибуття або здійснення ним підприємницької діяльності, що не відповідає умовам в'їзної візи [5].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що Міжнародна організація з міграції була створена як міжурядова структура з розселення переміщених осіб, біженців та мігрантів у Європі. У процесі свого розвитку він почав охоплювати й інші аспекти діяльності у сфері управління міграційними процесами на глобальному рівні. Спочатку МОМ діяла як незалежна міжнародна організація, яка активно співпрацювала з різними міжнародними урядовими та неурядовими організаціями. Однак у 2016 році вона стала одним із спеціалізованих агентств ООН.

Міжнародні організації стикаються з багатьма проблемами під час надання гуманітарної допомоги, включаючи труднощі з доступом до постраждалих районів, а також політичні та військові перешкоди, які ускладнюють доставку допомоги та забезпечення безпеки гуманітарного персоналу. Подолання цих труднощів потребує значних дипломатичних зусиль і міжнародного тиску на сторони конфлікту. Крім того, важливим завданням є забезпечення ефективності та цільового використання гуманітарної допомоги шляхом координації діяльності, уникнення дублювання зусиль та забезпечення прозорості та підзвітності.

Для ефективного управління міграційними процесами необхідна співпраця між державами та міжнародними організаціями. Загалом, аналіз сучасних тенденцій міжнародної міграції робочої сили в умовах глобальних змін є важливим для розуміння впливу цього явища на економіку, соціокультурне середовище та демографічну ситуацію в країнах. Дослідження підтверджує потребу в комплексному підході до управління міграційними процесами та співпраці між державами для досягнення позитивних результатів.

Список використаних джерел:

1. Бурдюжа О.М. Становлення та розвиток міжнародно-правового регулювання гуманітарної допомоги. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2022. № 11. С.769-773.
2. Вонсович О.С. ОБСЄ як платформа для політичного діалогу з питань європейської безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2015. Випуск 14. С. 4-11.
3. Статут Міжнародної організації з міграції : Міжнародний документ від 19.10.1953 № 989_001: прийнято Законом України від 11.07.2002 № 114-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001#Text (дата звернення 22.09.2024).
4. Політика України у сфері контролю над нелегальною міграцією. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень; Варшава : Інститут справ публічних, 2016. 56 с.
5. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM (2001) 672 final.

Кальник Віталій Валерійович,
кандидат юридичних наук,
суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА В СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Звертаючись до науки адміністративного права, слід зазначити, що поняття «адміністративна процедура» трактується науковцями по-різному, і в науці склалися різні погляди щодо розуміння зіставлень понять «адміністративна процедура» та «адміністративний процес».

У сучасній адміністративній юриспруденції існує три основні концептуальні підходи до розуміння адміністративної процедури – адміністративний, юрисдикційний та судовий. Кожен з них має своїх прихильників та особливості, які визначають місце адміністративних процедур в адміністративному праві.

Управлінський підхід охоплює особисту поведінку керівництва та прийняття нормативно-правових актів. Професори О. Бандурка та М. Тищенко підійшли до визначення адміністративної процедури через призму прийняття як індивідуальних адміністративних актів, так і управлінських нормативних актів [1, с. 16]. Крім того, широке розуміння адміністративної процедури дозволяє розглядати її як широкий комплекс діяльності, що включає всі аспекти публічного адміністрування з боку органів публічної влади, починаючи від прийняття рішень і закінчуючи виконанням адміністративних актів [2]. За такого підходу адміністративні процедури є частиною адміністративного процесу, що визначає процес прийняття рішень, а також конкретні стадії та правила, що регулюють виконання адміністративних актів. Іншими словами, адміністративна процедура є невід'ємною частиною адміністративного процесу, що визначає деталі та порядок вчинення процедурних дій.

Юрисдикційний підхід розглядає адміністративний процес як діяльність, спрямовану на вирішення спорів між учасниками адміністративно-правових відносин та застосування заходів адміністративного примусу. Цей підхід зосереджується на діяльності з розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені законом. Адміністративні справи розглядаються в рамках відповідної адміністративної процедури.

Судова концепція розглядає адміністративну процедуру як судовий розгляд публічно-правових спорів. Прихильники цього підходу розглядають адміністративне судочинство як різновид судового судочинства, що включає адміністративне судочинство [3, с. 36-39; 4, с. 53]. Судове розуміння адміністративних процедур ототожнює саму процедуру з адміністративним процесом. Водночас адміністративне судочинство визначається як судовий розгляд публічно-

правових спорів, віднесених до компетенції адміністративного суду.

Загалом аналіз концептуальних підходів до розуміння адміністративних процесів та адміністративних процедур в адміністративному праві свідчить про складність та багатогранність цього явища, що потребує подальших досліджень та вдосконалення законодавства у цій сфері. У межах різних концептуальних підходів до розуміння адміністративних процедур існують суттєві розбіжності у трактуванні зіставлення адміністративних процедур та адміністративних процесів. Відповідно до вузького підходу, адміністративні процеси та адміністративні процедури розглядаються як два незалежні інститути в межах державного управління. Вони функціонують, незалежно один від одного, і кожен виконує певне завдання. У широкому підході адміністративні процедури є невід'ємною частиною адміністративного процесу. У цьому випадку адміністративний процес охоплює всі аспекти адміністративної діяльності, які включають адміністративні процедури як невід'ємну її частину.

Найбільш виваженим та методологічно правильним підходом є розгляд адміністративної процедури як абстрактного, доктринального поняття адміністративного процесу, як нормативно-визначеного поняття. Законодавче закріплення поняття «адміністративна процедура» автоматично знімає багато суперечок теоретичного та практичного характеру. Перевагами такої пропозиції є, по-перше, поляризація положення цих категорій у доктринальній та законодавчій парадигмі; по-друге, збереження поваги до національних наукових концепцій, які є надбанням адміністративної юриспруденції; по-третє, підвищення рівня праворозуміння та правової визначеності у правозастосовній діяльності [5, с. 41]. Законодавче тлумачення поняття «адміністративна процедура» та його деталізація в законі має кілька важливих переваг, які позитивно впливають на правозастосування та верховенство права. Закон України «Про адміністративну процедуру» допомагає адміністративним органам краще зрозуміти свої обов'язки та процедури, а також підвищує якість правозастосування. Стандартизація процедур за допомогою законодавчого визначення дозволяє адміністративним органам більш ефективно організовувати свою діяльність, що призводить до вдосконалення адміністративних процесів та підвищення продуктивності [6].

Водночас законодавче визначення адміністративних процедур потребує уточнення та вдосконалення в наступних аспектах. По-перше, запропоноване в законі визначення не уточнює, які суб'єкти беруть участь в адміністративній процедурі (громадяни, юридичні особи, органи публічної влади) та на які випадки поширюється ця процедура. По-друге, визначення не відображає той факт, що адміністративна процедура передбачає не лише розгляд і вирішення справ, а й застосування норм матеріального адміністративного права. По-третє, адміністративні процедури можуть відрізнятися за змістом і спрямованістю (наприклад, процесуальні дії, реєстраційні дії, контрольні заходи тощо). По-четверте, у визначенні не йдеться про правові наслідки результатів адміністративної процедури для сторін. По-п'яте, важливо, щоб адміністративні процедури були прозорими і доступними для громадськості, що також не згадується у визначенні.

Таким чином, під адміністративними процедурами слід розуміти встановлений законом порядок діяльності органів державної влади та інших уповноважених суб'єктів з метою розгляду, вирішення та примусового виконання справ, що включає обов'язкові стадії, забезпечує прозорість, доступність та дотримання прав і законних інтересів усіх учасників процесу. Поняття «адміністративна процедура» та «адміністративний процес» часто використовуються в адміністративному праві, але їх зіставлення може змінюватися залежно від розуміння права та концептуального підходу до процесу державотворення.

Адміністративна процедура є більш загальним і широким поняттям, яке охоплює всі аспекти адміністративної діяльності та правозастосування. Адміністративна процедура – це специфічна частина адміністративного процесу, що визначає деталі та порядок виконання конкретного адміністративного акту. Таким чином, адміністративна процедура може включати більше, ніж одну адміністративну процедуру, а адміністративна процедура є частиною ширшого адміністративного процесу.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес : підручник. К. : Літера ЛТД, 2002. С. 16-17.
2. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія. Харків : Право, 2009. 600 с.
3. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес : монографія. Харків : Консум, 2003. 463 с
4. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посібник. К. : Прецедент, 2007. 531 с
5. Маркова О. О. Концептуальні основи правового регулювання адміністративної процедури: порівняльно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2023. 474 с.
6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

Коваль Ярослав Сергійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Заходи процесуального примусу є досить важливими процесуальними діями, які вчиняються для підтримання законності та коректності судочинства в Україні. Їх основна сутність полягає у спонуканні певних осіб дотримуватися відповідних правил, встановлених в суді, належного здійснення процесуальних обов'язків, накладених на певну особу, тощо [2, ст. 144]. Актуальність цієї теми визначається тим, що процесуальний примус нерозривно пов'язується саме із процедурою розгляду відповідних справ в адміністративних судах, а саме такий зв'язок розкривається через обов'язковість забезпечення чіткого дотримання правил в адміністративному процесі.

Варто зазначити, що певні особливості адміністративного судочинства, такі як відносини між державою та громадянином, полягають у дотриманні певного балансу між справедливим правозастосуванням вищевказаних норм та примусовістю, адже не варто забувати, що застосування будь-якого із видів процесуального примусу буде нести обмеження прав і свобод громадян, а ще прав та законних інтересів юридичних осіб, що передбаченні Конституцією України. Таким чином, якщо суд у певному моменті неправомірно застосує вищеназваний примус, то це більш за все призведе до порушення такого права, як права на судовий захист, що є цілком гарантовано Конституцією України [1]. Також ще, щоб захистити права осіб законодавством, закріплений такий принцип: ніхто не може бути покараний за одне і теж правопорушення більше 1 разу. Проте тут важливо зауважити, що, застосувавши будь-які заходи процесуального примусу, суд також може ще застосувати заходи адміністративної відповідальності [4, с. 3]. Досить важливо вказати, що заходи процесуального примусу можуть застосовуватися судом на власний роздум, але тільки відповідно до їхнього основного призначення, із застосуванням конкретних та обґрунтованих фактів, що підтверджують законність використання такого примусу, а також у випадках, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України (КАСУ). Вирішувати питання про наявність підстав застосування цього примусу повинно покладатися на особу, котра уповноважена вирішувати певну адміністративну справу [3, с. 2].

Що ж стосується видів процесуального примусу, то КАСУ надає нам їхній вичерпний перелік, а саме: попередження, видалення із зали судового засідання, тимчасове відібрання доказів задля дослідження судом, привід та штраф [2, ст. 145]. На нашу думку, саме таке

розташування є досить логічним, адже воно показує можливі несприятливі наслідки, від легших до важчих, які можуть бути застосовані до порушника. Не зайвим буде додати, що деякі науковці розділяють всі заходи процесуального примусу на дві великі групи, а саме на заходи, що застосовується до осіб, котрі безпосередньо знаходяться в залі судового засідання, та заходи, котрі використовують до осіб поза межами суду. До першої групи ми цілком можемо додати попередження та видалення із зали засідання, а до другої відносять тимчасове відібрання доказів, штраф, а також привід. Якщо ж говорити про розкриття змісту цих видів, то попередженням вважається письмове зауваження до особи, що є порушником порядку або невиконання певних розпоряджень голови суду [3, с. 2-3]. Досить цікавим є такий процесуальний примус, як видалення порушника із зали судового засідання. Застосування вищезгаданого заходу певною мірою може порушувати принцип гласності. Це можна аргументувати тим, що при видаленні особи ця особа може позбавитися права на знання інформації про обставини розгляду певної справи. Варто також ще додати, що ЄСПЛ декілька разів у своїх рішеннях вказував на те, що неприпустимо створювати перешкоди для особи, котра фактично бажає бути присутньою під час судового засідання. Однак деякі науковці вважають, що метою вищевказаного заходу є не лише покарання порушника, а й захист порядку в судовому засіданні. Таким чином, цей захід цілком може застосовуватися судами правомірно [4, с. 3-4]. Що стосується тимчасового відібрання доказів, то він застосовується для витребування доказів, які, за певних не поважних причин не були показані суду. Говорячи про привід, ми повинні розуміти, що це є примусове приведення особи до суду. Варто зауважити, що такий привід діє на підставі ухвали суду, а також до тих осіб, котрим участь у судовій справі є обов'язковою. Така особа повинна бути завідома повідомленою. П'ятим і останнім заходом процесуального примусу є штраф. Він є грошовим покаранням за вчинений адміністративний проступок. Такий захід застосовується до осіб, котрі зловживають своїми правами, не подали докази через неповажні причини або не виконують свої обов'язки тощо. Варто додати, що особа може усунути завдане нею порушення, і тоді суд на власний розсуд вирішить чи потрібно скасовувати рішення про накладення штрафу [3, с. 3].

Отож, проаналізувавши цю тему, ми цілком можемо сказати, що процесуальний примус в адміністративному судочинстві є основним інструментом захисту порядку та стабільного проведення судового процесу по всій території України. Також не варто забувати, що такі заходи можуть певним чином порушувати основоположні принципи судочинства чи прав людини. Процесуальні заходи примусу охоплюють різні види впливу на порушників судового процесу. Підсумовуючи все вищезазначене, можна впевнено зазначити, що такі заходи відіграють суттєву роль у забезпеченні дисципліни та законних вимог під час судового розгляду справ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30. ст. 141) : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року (дата звернення: 21.09.2024 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. №35–36, № 37. ст. 446 від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (дата звернення: 21.09.2024 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10563>
3. Сливка М. М., Свита Х. О., Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 11. С. 402-405. URL : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.71>
4. Пастернак В. М. Роль процесуального примусу в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Частина 2. С. 134-137. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_2/32.pdf

Коржинський Роман Вадимович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Внаслідок розвитку адміністративного законодавства України в XX–XXI столітті сформувалося таке поняття, як «адміністративно-деліктні відносини». Під цим поняттям, в першу чергу, варто розуміти саме відносини, що виникають у зв'язку із скоєнням адміністративного правопорушення. У всьому світі, як і в Україні, адміністративно-деліктні відносини є невід'ємною частиною усього адміністративного права, що потребує певного правового регулювання. Адміністративно-деліктні відносини регулюються в Україні за допомогою Конституції України, Кодексу про адміністративні правопорушення 1984 року та інших законів. У своїй практиці Україна використовувала зарубіжний досвід задля розвитку власного законодавства, тому розгляд адміністративно-деліктних відносин зарубіжних країн є дуже важливим для національного законодавства [1, с. 57].

Якщо звернутися до історичного розвитку адміністративно-деліктних відносин, то вони походять, насамперед, від кримінальних відносин, залежно від цього й різні країни світу мають свої особливості правового регулювання [2, с. 183]. Якщо звернути увагу на країни сучасної Європи, то можемо виділити такі особливості адміністративно-деліктних відносин:

- історичне походження адміністративних правопорушень від кримінальних;
- основним стягненням є грошовий штраф;
- суб'єктами відповідальності є як фізичні, так і юридичні особи;
- наявність додаткових стягнень, крім грошового штрафу;
- використання декількох нормативних актів задля врегулювання адміністративно-деліктних відносин.

Залежно від цих особливостей і формується система адміністративно-деліктних відносин. О. М. Собовий зазначає, що наразі існує дві альтернативні моделі формування адміністративно-деліктного законодавства. До них можна віднести:

1) відокремлене право про адміністративні правопорушення. Тобто норми кримінального права не поширюються на адміністративні делікти. У країнах, де домінує така система відносин, основним стягненням є грошовий штраф. Задля врегулювання адміністративно-деліктних відносин використовуються спеціальні адміністративно-процедурні закони. Деякі незначні делікти можуть вирішуватися без суду (Франція, Нідерланди, Іспанія, Польща, Чехія, Словаччина, Австрія) [2, с. 183];

2) «широке» кримінальне право. Задля врегулювання адміністративно-деліктних відносин використовуються положення кримінальних та кримінально-процесуальних законів. Оскільки використовуються норми кримінального права, то обсяг стягнень є значно більший, ніж у попередній системі, але вони здійснюються тільки на підставі санкції кримінального суду (ФРН, Швейцарія, Італія, Естонія, Болгарія, Хорватія, Португалія) [2, с. 183].

Кожна країна особисто обирає шлях, відповідно до якого вона буде регулювати адміністративно-деліктні відносини. В історії бували випадки коли країни переходили від однієї системи до іншої. Такими прикладами є Голландія і Австрія. Ці країни перейшли від кримінальних проступків до відокремлених адміністративних правопорушень. Варто зауважити, що саме завдяки діяльності судової гілки влади й визначається система цих відносин. Франція, Греція та Іспанія у своїй практичній діяльності керувалися кримінальними законами, але задля полегшення судового процесу перейшли до відокремленого адміністративно-деліктного законодавства, що пришвидшило процес врегулювання правовідносин [2, с. 183].

Загалом, варто сказати, що правова регламентація адміністративного провадження залежить від кримінального та адміністративно-деліктного законодавства. Існують країни, які використовують одночасно ці дві системи. Гарними прикладами цього є Естонія, Болгарія,

Хорватія. У цьому випадку країни використовують більше нормативних актів задля вирішення справи, що й робить процес досить таки зтяжним [3, с. 85].

Оскільки правова система України належить до континентального права, то ми повинні враховувати досвід країн Європи, що допоможе покращити нашу систему адміністративно-деліктного законодавства. Деякі науковці зазначають, що нам варто використовувати досвід пострадянських країн, але, звертаючи увагу на стан сучасності, можемо зазначити, що пострадянські країни мають такі самі проблеми із законодавством, як і Україна, тому використання досвіду пострадянських країн може нашкодити власній системі [3, с. 85].

І. П. Голосніченко вказує на те, що Україна стоїть на порозі демократичних перетворень і в майбутньому стане правовою державою, тому є потреба в зміні та покращенні правової системи, включаючи адміністративно-деліктне законодавство. Оскільки Україна рухається у сторону Євросоюзу, то нам варто звернути увагу на досвід європейських країн, пов'язаний із вищезазначеними системами формування адміністративно-деліктних відносин. Це допоможе нам швидше адаптувати законодавство до норм Євросоюзу [3, с. 85].

Отже, для розвитку правового регулювання адміністративно-деліктних відносин варто звернути увагу на зарубіжний досвід регулювання інституту адміністративної відповідальності. При обранні напрямку розвитку адміністративно-деліктного законодавства нашої країни варто звернути увагу на описані вище системи законодавства. Внаслідок аналізу цих систем ми з'ясували, що в зарубіжних країнах відсутня власна модель регулювання цих відносин: в одних домінують норми кримінального права, в інших – норми адміністративно-деліктного законодавства. Якщо Україна планує рухатися у сторону Європи, то вона повинна проаналізувати зарубіжний досвід та на основі цього сформувані власну систему адміністративно-деліктного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Павловська Н. Правова природа адміністративно-деліктних процесуальних відносин. *Актуальні проблеми правознавства*. Київ, 2022. №2. С. 57-61.
2. Банчук О. А. Адміністративно-деліктне законодавство в європейських державах і позиції щодо його реформування в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*: доп. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2016. №2. С. 183-185.
3. Сидельников О. Д., Кисилевич О.В. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання адміністративної відповідальності. *Молодий вчений*. Харків, 2018. №4. С. 84-87.

Мартинюк Олександр Васильович,
старший викладач кафедри прикордонної служби
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Правове регулювання в сфері безпеки державного кордону є ключовим елементом для ефективного захисту кордонів України. Закон України «Про національну безпеку України» встановлює, що «одним із важливих завдань забезпечення безпеки держави є належна охорона та безпека державного кордону». Згідно зі статтею 1 цього Закону, «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз є ключовими елементами національної безпеки»[6]. Ці аспекти визначають різні види безпеки, включаючи

воєнну, державну та національну безпеку. Закон не надає конкретного визначення поняття безпеки державного кордону, але ці принципи складають основу для розуміння його важливості та сфери захисту.

В умовах воєнного стану особливої уваги потребує безпека державного кордону. Основні нормативно-правові акти, які регулюють державну політику у сфері захисту та охорони державного кордону України, її суверенних прав у її виключній (морській) економічній зоні спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України є наступними:

– Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року, яка визначила «державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах. Згідно з Розділом 5 Декларації, «територія Української РСР в існуючих кордонах визнається недоторканою і не може бути змінена або використана без її згоди» [1];

– Закон України «Про правонаступництво України», прийнятий 12 вересня 1991 року, який визначив, що «державний кордон СРСР, що відмежовує територію України від інших держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова за станом на 16 липня 1990 року є державним кордоном України» [8];

– Закон України «Про оборону України», прийнятий 6 грудня 1991 року Верховною Радою України, який створює правову основу для захисту державного кордону через систему військового управління, оборонного планування і військових формувань [7];

– Закон України «Про державний кордон України», прийнятий 4 листопада 1991 року Верховною Радою України, який визначає державний кордон України як «лінію і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії, і які визначають межі території України – суші, вод, надр та повітряного простору» [4];

– Закон України «Про національну безпеку України», прийнятий 21 червня 2018 року, який визначає основи для комплексного підходу до забезпечення безпеки на державному кордоні, інтегруючи різні аспекти і органи влади, що забезпечують його охорону [6].

– Концепція охорони державного кордону та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 року № 120, передбачала «впровадження практичних механізмів державного управління. Ці механізми були спрямовані на забезпечення непорушності державного кордону та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні, що є ключовою складовою гарантування національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави» [2];

– Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України», який «окреслює шляхи реалізації цілей оборонної реформи. Цей документ спрямований на зміцнення спроможностей сил оборони до такого рівня, який дозволить забезпечити ефективну оборону держави та відновити її територіальну цілісність. Цей бюлетень наголошує на необхідності активної участі України в реалізації спільної безпекової і оборонної політики Європейського Союзу. Одночасно, документ акцентує увагу на тісній співпраці з НАТО, зокрема досягненні критеріїв, необхідних для отримання повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору» [9];

У зв'язку з повномасштабною агресією РФ проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України та відповідно до Конституції України і Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президент України оголосив про введення воєнного стану з 24 лютого 2022 року. Цей указ передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод, встановлення спеціальних повноважень для військового командування та органів влади, необхідних для забезпечення оборони країни і захисту національної безпеки. Кабінет Міністрів України зобов'язаний негайно ввести в дію план заходів і фінансування, необхідне для виконання воєнного стану, забезпечити координацію і підтримку виконання заходів цивільного захисту на всій території України [3]

Нормативно-правове забезпечення тимчасово окупованої території України представляє собою комплекс законів і підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність сил безпеки і оборони (рис.1).

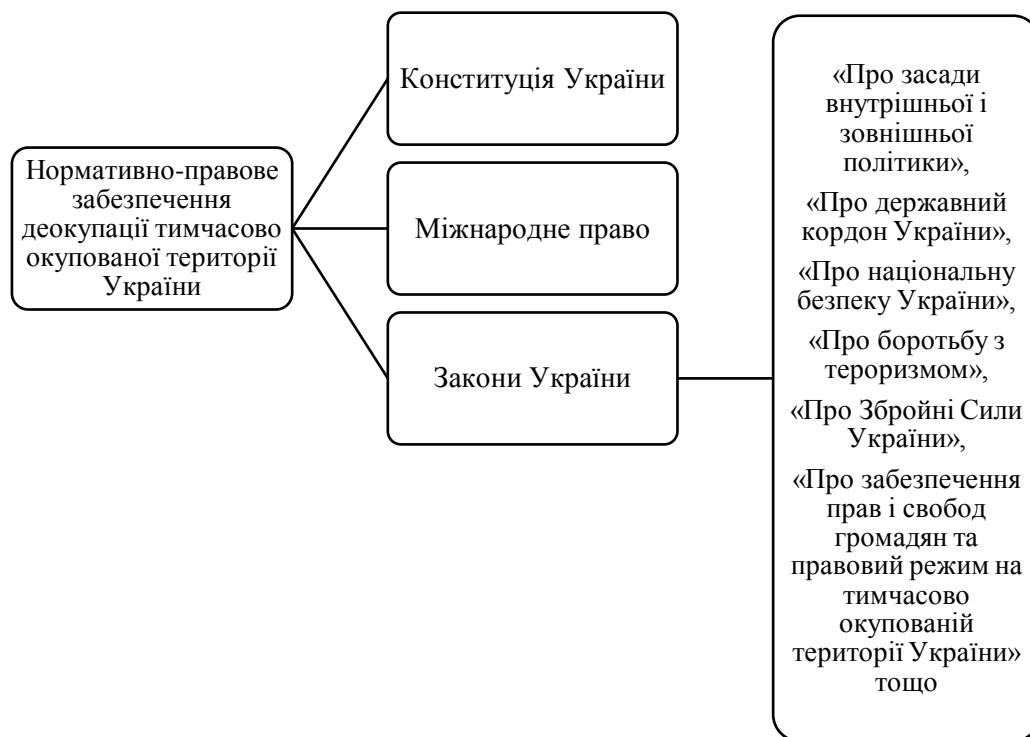

Рис. 1. Нормативно-правове забезпечення деокупації тимчасово окупованої території України

Примітка. Складено автором.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», тимчасово окуповані рф території України є невід'ємною частиною України, на які поширюються Конституція і закони України, а також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою. Окупація рф цих територій є незаконною і не надає їй жодних територіальних прав. Україна, її територіальні громади, органи влади та місцевого самоврядування зберігають права на майно, включаючи нерухомість та земельні ділянки, на тимчасово окупованій території. Закон підкреслює, що тимчасова окупація є незаконною і не впливає на конституційний порядок в Україні [5].

Зазначені закони визначають правові основи та процедури для здійснення деокупації тимчасово окупованих територій України з 2014 року в різних форматах, зокрема шляхом регулювання діяльності військових і правоохоронних органів, забезпечення прав громадян на цих територіях і виконання міжнародних зобов'язань.

Підсумовуючи, слід зазначити, що нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону України здійснюється на конституційному, законодавчому та нормативному рівнях. Захист прикордонної безпеки та безпеки державного кордону, зокрема, як важливої складової національної безпеки, включає захист національних інтересів та безпеку у сфері охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Це повинно базуватися на пріоритетності національних інтересів, детальному аналізі глобальних викликів і загроз та своєчасному вжитті заходів для їх мінімізації.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України: Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР) від 16.07.1990 № 55-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Te>
2. Концепція охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 120. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=546%2F2006>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64 від 24 лютого 2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
7. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
8. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 № 1543-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1543-12>
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 червня 2016 р. «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 6 червня 2016 р. №240/2016. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U771_12.html

Мельник Аліна Андріївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Кожна незалежна суверена держава маж свою систему фінансового контролю; й Україна не виняток. Фінансовий контроль – важлива складова частина державного устрою, що устаткувалась ще за часів Київської Русі. Фінансова система, як і будь-яка, потребує державного регулювання – законів, підзаконних актів, контролю відповідних органів тощо. Особливим є державний фінансовий контроль у сфері публічного адміністрування, адже від його ефективності залежить успішність та розвиток нашої держави.

На сьогодні адміністративно-правове регулювання державного фінансового контролю не діє потрібним чином. Все частіше можна спостерігати неналежне виконання своїй обов'язків особами, відповідальними за фінансовий контроль в Україні. Ще нещодавно наша держава була на межі банкрутства через ганебні дії влади у 2014 році. Ситуація відтоді, звісно, змінилась, але до повної систематизації та досконалої нормативно-правової бази все ще далеко. Серед прогалин та недоліків нормативно-правової бази, зокрема, можна зазначити: невизначеність правового поля повноважень державних органів контролю; дублювання функцій і повноважень державних органів; узгодженої взаємодії між органами влади тощо [1].

Згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 року контроль над державними фінансами здійснює центральний орган виконавчої влади; уповноважений Кабінетом Міністрів України [2].

Згідно з цим закону головним завданням контролюючого органу є зберегти, покращити здійснення державного фінансового контролю в Україні. У цьому законі можна точно виокремити деякі недоліки державного регулювання фінансами, а саме:

- відсутнє офіційно закріплене поняття «державний фінансовий контроль»;
- державний фінансовий контроль не поділений на «зовнішній» та «внутрішній»;
- відсутні принципи державного фінансового контролю;
- відсутній єдиний стандарт державного фінансового контролю;
- відсутній визначений об'єкт та предмет фінансового контролю.

Через недосконалості системи та визначене нині законодавство наша українська система втрачає величезну кількість фінансів та бюджету у зв'язку з корупцією, яка процвітає через колізії в законі та можливості відповідних осіб знаходити ці колізії і фактично на законних підставах списувати кошти держави на свій рахунок.

Також варто розкривати перспективи розвитку адміністративно-правового регулювання державного фінансового контролю в Україні в контексті аналізу проектів законодавчих актів відповідно до принципу правової визначеності й основних засад нормотворення.

На нашу думку, для майбутнього розвитку адміністративно-правового регулювання здійснення державного фінансового контролю у нашій державі необхідно внести певні зміни до законодавства, а саме до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», зокрема: ввести поняття «державний фінансовий контроль», виокремити предмет та об'єкт фінансового контролю, виокремити принципи, встановити чіткі норми та стандарти для виконання фінансового контролю, щоб зменшити ризик втрати коштів на непотрібні витрати через корупцію. Ми вважаємо, що покращення системи здійснення адміністративно-правового регулювання фінансового контролю можливе лише за чітко встановленою системою, врегульованою законодавством без колізій та неточностей, та сподіваємось у майбутньому будуть здійснені відповідні реформи, що покращать реалії фінансової системи та економіки загалом.

Список використаних джерел:

1. Прасюк В.М. Адміністративно-правове регулювання державного фінансового контролю за законодавством України : автореф. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне. Запоріжжя, 2020. 20 с.
2. Про основні засади здійснення фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року (із наступними змінами та доповненнями). Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

Мількевич Іванна Валентинівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Забезпечення доказів є важливим елементом адміністративного судочинства, що має суттєве значення для об'єктивного та справедливого вирішення справ. Від якості та обґрунтованості доказів залежить можливість суду ухвалити правомірне рішення, яке відповідатиме принципам верховенства права та забезпеченню законних прав і інтересів сторін. Відтак дослідження особливостей забезпечення доказів в адміністративному процесі є необхідним для належного функціонування судової системи України.

Докази становлять інформацію щодо фактів, на підставі якої адміністративний суд відповідно до встановленого законом порядку (отримання, дослідження та оцінки) визначає наявність або відсутність обставин, що підтверджують або спростовують вимоги та заперечення учасників процесу. Також доказами встановлюються інші обставини, що є важливими для правильного вирішення справи. Ці відомості отримуються з використанням

визначених засобів доказування, до яких належать пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, свідчення свідків, письмові та речові докази, а також висновки експертів [1, с. 273]. Щодо ознак доказів, то, по-перше, це інформаційні факти, що допомагають суду встановити наявність або відсутність оспорюваних обставин. По-друге, такі відомості є реальними фактами, що дозволяють судити про властивості доказів вже після того, як вони відбулися. По-третє, порядок отримання доказів передбачається законодавством, у разі порушення якого суд має право відхилити ці докази. По-четверте, докази можуть бути представлені в різних формах. По-п'яте, жоден доказ не має наперед установленної сили, що передбачає їх рівну оцінку судом при розгляді справи [2, с. 379-380].

Забезпечення доказів передбачає здійснення судом невідкладних заходів, спрямованих на фіксацію фактичних даних у встановленому процесуальному порядку з метою їх подальшого використання як доказів під час розгляду публічно-правових спорів. Забезпечення доказів важливе у випадку, коли учасники справи володіють фактичними даними або інформацією, яка свідчить про можливість вилучення або втрати певних доказів, що унеможливить їх використання для вирішення справи по суті, або коли внаслідок втрати чи знищення доказів через закінчення строків зберігання розгляд справи стане неможливим, такі особи повинні звернутися до суду з клопотанням про забезпечення доказів. Це може бути реалізовано шляхом подання окремого клопотання або включення відповідної вимоги до позовної заяви.

Здійснювати забезпечення доказів варто із дотриманням низки правил. Перше правило свідчить про те, що забезпечення доказів можливе як і до порушення справи, так і після відкриття провадження. Другим правилом закріплено можливість забезпечення доказів за місцезнаходженням або безпосередньо в судовому засіданні. Третє правило називає заявника, яким може бути будь-яка зацікавлена у вирішенні спору особа. Заява про забезпечення доказів передбачає наявність наступної інформації. Звісно, це самі докази. Далі варто вказувати обставини, що можуть бути підтверджені цими доказами, а також обставини, які вказують на те, що надання доказів може бути неможливим або ускладненим, а також, звісно, відомості про справу. Заява про забезпечення доказів відрізняється від звичайного клопотання про виклик свідка, витребування доказів чи призначення експертизи тим, що в ній необхідно обґрунтувати обставини, які свідчать про ризик неможливості або ускладнення надання відповідних доказів у майбутньому. Саме ці обставини обумовлюють необхідність забезпечення доказів, аби вони могли бути використані для встановлення обставин у справі.

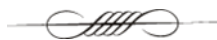
Докази, які підлягають забезпеченню, повинні бути визначені таким чином, щоб їх можна було точно ідентифікувати. Наприклад, у разі письмових доказів необхідно вказати реквізити, відомі заявнику, які дозволять їх відшукати. Якщо йдеться про письмові або речові докази, слід зазначити їх місцезнаходження. У разі необхідності забезпечення доказів через допит свідка, в заяві має бути вказано ім'я свідка та його місце проживання або перебування. Якщо заявник не надасть цієї інформації, суд зобов'язаний з'ясувати її під час розгляду заяви про забезпечення доказів.

Питання щодо забезпечення доказів вирішується ухвалою суду, яка може бути оскаржена. Однак оскарження ухвали не зупиняє її виконання і не перешкоджає подальшому розгляду справи. За результатами розгляду заяви про забезпечення доказів суд постановляє ухвалу про їх забезпечення або про відмову в забезпеченні. В ухвалі про забезпечення доказів визначаються порядок і спосіб її виконання. Ухвала про відмову в забезпеченні доказів може бути оскаржена особою, яка подала відповідну заяву. Забезпечення доказів здійснюється відповідно до загальних правил виконання процесуальних дій. У разі задоволення судом клопотання про забезпечення доказів застосовуються визначені процесуальним законодавством способи забезпечення. По-перше, це допит свідків, особливо коли свідок має намір виїхати на постійне проживання за кордон або в довготривале відрадження. По-друге, способом також є призначення експертизи. По-третє, законодавець визначив такий спосіб, як витребування та огляд письмових чи речових доказів. Така потреба може виникнути при передачі відомостей до державного архіву, доступ до якого може бути можливий лише через певний час [3, с. 127-129].

Отже, можна дійти висновку, що забезпечення доказів є важливим інструментом адміністративного судочинства, який сприяє належному функціонуванню процесу доказування та забезпеченню об'єктивності й справедливості при розгляді публічно-правових спорів. Особливість цієї процедури полягає в тому, що вона дозволяє фіксувати та зберігати фактичні дані, необхідні для вирішення справи по суті, ще до початку або під час судового провадження. Це є особливо важливим у випадках, коли існує ризик втрати або ускладнення доступу до доказів у майбутньому. Забезпечення доказів здійснюється на підставі заяви зацікавленої сторони, яка повинна обґрунтувати обставини, що свідчать про неможливість або ускладнення їх подальшого отримання. Суд при розгляді таких заяв постановляє ухвалу, яка визначає порядок і спосіб виконання дій щодо забезпечення доказів. Різноманітність форм доказів – письмових, речових, свідчень свідків та експертних висновків – вимагає від суду належного процесуального регулювання для їх належного використання у вирішенні справи.

Список використаних джерел:

1. Мельник М. П. Поняття доказів у адміністративному судочинстві України. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 269-274.
2. Колеснікова М.В. Докази та доказування в адміністративному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 378-383.
3. Нечитайло О. М. Забезпечення доказів в адміністративному судочинстві України. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 127-130.

Норчук Софія Віталіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність є невідчужуваною частиною правової системи України й забезпечує дотримання громадянами, установами та організаціями вимог законодавства. Суть адміністративної відповідальності полягає в тому, що особи, які порушують адміністративне законодавство, отримують відповідні правові наслідки. Однак громадянам також надається низка правових механізмів для захисту своїх прав та інтересів у процесі адміністративного провадження. Однією з таких гарантій є можливість оскарження рішень, дій та бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб.

Звертаючись до Конституції України, ми чітко можемо побачити, що кожен громадянин має право на судовий захист своїх прав і свобод. Це положення має фундаментальне значення для забезпечення верховенства права та гарантування прав і свобод людини. У контексті адміністративної відповідальності це означає, що громадяни мають право оскаржувати рішення та дії, які, на їхню думку, порушують їхні права. Крім того, Конституція гарантує можливість звернення до міжнародних судових установ після використання всіх національних засобів правового захисту прав і свобод [1, с. 55]. Це підвищує ефективність правового захисту громадян в Україні.

Особливості процедури в разі оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень визначені Кодексом адміністративного судочинства України, а саме статтею 286. Ця правова норма є важливим положенням, що регулює процес розгляду справ про адміністративні правопорушення. Стаття передбачає, що такі справи розглядаються окружним загальним судом як адміністративним судом у 10-денний строк з дня надходження справи. Таким чином, цей строк є важливим інструментом забезпечення швидкого правосуддя в адміністративних справах [2, с. 286].

Скарги на рішення чи дії суб'єктів владних повноважень мають бути подані до суду протягом 10 днів з дня прийняття відповідного рішення чи вчинення дії [2, с. 286]. Цей строк є важливим для забезпечення своєчасного та ефективного функціонування всіх правових механізмів. У разі порушення цього строку громадянин може втратити можливість оскаржити рішення чи дію суб'єкта владних повноважень.

Суди мають кілька варіантів вирішення таких справ. Вони можуть залишити рішення органу державної влади в силі й відмовити у задоволенні запиту, а можуть скасувати рішення і направити справу на новий розгляд до компетентного органу. Суд також може скасувати рішення компетентного органу і закрити справу про адміністративне правопорушення [3, с. 112]. Крім того, суд може змінити стягнення без посилення відповідальності в межах, встановлених законом. Це дозволяє забезпечити справедливий розгляд справи та врахування всіх обставин.

Апеляційна скарга на рішення суду може бути подана протягом 10 днів з дня проголошення рішення, а суд апеляційної інстанції зобов'язаний розглянути справу протягом 10 днів з дня закінчення строку на апеляційне оскарження. Це положення є важливим, оскільки воно забезпечує оперативний розгляд адміністративних справ у всьому процесі та сприяє прискоренню судочинства [3, с. 113]. На практиці це означає, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень має здійснюватися відповідно до чітко визначених строків та процедур. Порушення цих умов може призвести до втрати можливості захисту прав і свобод, а тому дотримання встановлених процедур є життєво важливим для ефективного функціонування системи адміністративного судочинства України.

Отже, аналізуючи положення Конституції України та Кодексу адміністративного судочинства, можна зробити висновок, що законодавство України забезпечує необхідні правові умови для захисту прав громадян у процесі виконання адміністративних обов'язків. Дотримання строків та процедур оскарження є ключовим для забезпечення ефективного правосуддя. Це не тільки дозволяє громадянам захищати свої права, але й гарантує справедливість у відносинах між громадянами та владою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. (дата завершення: 01.01.2020) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 №2747-!У. *Верховна Рада України*. (дата завершення: 19.07.2024) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Мінка Т. П. Адміністративне процесуальне право: навч. посібник – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012 278 с. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/npapp.pdf>

Нянько Валерія Віталіївна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які змушені були покинути своє постійне місце проживання в межах своєї країни через збройний конфлікт, насильство або стихійні лиха, але не перетинали міжнародні кордони. ВПО відрізняються від біженців тим, що залишаються під юрисдикцією своєї держави [1, с. 34].

В Україні правовий статус ВПО закріплений Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року. Цей Закон гарантує соціальну підтримку, забезпечення житлом, право на трудову діяльність, участь у виборах та отримання соціальних виплат [2, с. 5]. Закон забезпечує державну підтримку в забезпеченні житлом, працевлаштуванні та реінтеграції ВПО.

Законодавство України передбачає такі соціальні гарантії для ВПО:

- доступ до медичної допомоги;
- право на освіту;
- отримання соціальних виплат, зокрема допомоги по безробіттю та пенсій [3, с. 17].

Окрім цього, ВПО мають право на тимчасове житло або компенсацію за втрату нерухомості через конфлікт.

На міжнародному рівні ВПО захищені через низку документів, зокрема «Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення», прийняті ООН у 1998 році. Цей документ визначає, що держава зобов'язана забезпечити захист і гуманітарну допомогу своїм громадянам, які стали ВПО, включаючи доступ до основних соціальних послуг [4, с. 8].

Внутрішньо переміщені особи не мають окремого міжнародного статусу, подібного до статусу біженців. Вони залишаються громадянами своєї держави, і їхній правовий статус визначається національним законодавством, а не міжнародними конвенціями [5, с. 22]. Міжнародна допомога для ВПО надається лише на прохання національного уряду або за сприяння міжнародних організацій.

Міжнародні організації, такі як: ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста, а також регіональні організації, – підтримують зусилля щодо захисту ВПО. Основний акцент робиться на гуманітарній допомозі, наданні притулку та реінтеграції ВПО в соціальне та економічне життя. Країни Європейського Союзу також активно долучаються до підтримки програм реабілітації ВПО, спрямованих на забезпечення їхніх прав [6, с. 45].

Основними викликами для ВПО в Україні є недостатня кількість житла, проблеми з працевлаштуванням, доступом до соціальних послуг та інтеграцією в нові громади. У світі, загалом, проблемою є відсутність єдиного міжнародного механізму захисту ВПО, оскільки їхній правовий статус залишається в межах національної юрисдикції [7, с. 33].

Список використаних джерел:

1. Внутрішньо переміщені особи та їхні права. Київ: Фонд правової допомоги, 2019. С. 34-36.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року №1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №49. С. 5-18.
3. Державна служба з питань ВПО України. Офіційний звіт. Київ : Держслужба, 2021. С. 17-24.
4. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення, ООН. Нью-Йорк, 1998. С. 8-19.
5. Пакт про громадянські і політичні права ООН від 16 грудня 1966 року. Нью-Йорк : ООН, 1996. С. 22-30.
6. Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Доповідь про права внутрішньо переміщених осіб. Женева, 2020. С. 45-58.
7. Гуманітарна криза та ВПО: виклики для України та світу. Львів : ЛНУ, 2022. С. 33-41.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Дисциплінарна відповідальність державних службовців є важливою складовою функціонування державної служби. Вона забезпечує належне виконання службових обов'язків, сприяє підтриманню правопорядку в органах влади, а також вона є спеціальною дисциплінарною відповідальністю. Її спеціальний характер обумовлений, по-перше, особливою категорією працівників – статусом державного службовця, по-друге – специфікою дисциплінарних стягнень, а по-третє – особливим порядком їх застосування. Однак доцільно зауважити, що на практиці існує низка проблем, пов'язаних із застосуванням заходів дисциплінарної відповідальності.

Законодавство України не містить чіткого визначення поняття «дисциплінарна відповідальність». Хоча Закон «Про державну службу» [1] передбачає перелік дисциплінарних проступків, відсутність детального визначення створює правову невизначеність. Це призводить до різного тлумачення норм на практиці, що може спричинити труднощі в реалізації дисциплінарних заходів.

Щодо основних проблем застосування заходів дисциплінарної відповідальності, то, на нашу думку, першочерговим є те, що відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би систематизував правове регулювання дисциплінарної відповідальності, який, на жаль, досі відсутній у нашому законодавстві. Натомість існує кілька законодавчих актів, які визначають різні аспекти дисциплінарної відповідальності, що ускладнює їхнє практичне застосування. Нагальною є потреба в ухваленні єдиного законодавчого акта, який регламентував би всі процедури та підстави притягнення до відповідальності державних службовців. Як зазначає О.О. Губанов, урахувавши зарубіжний досвід і досвід розвинутих держав-членів Європейського Союзу, таким актом може стати Дисциплінарний статут державного службовця [2, с. 66]. А ось, на думку В. Л. Коваленка, таким може бути Кодекс основних правил поведінки державного службовця України [3, с. 111].

Законом України «Про державну службу» [1] в окремому розділі регламентовано положення щодо дисциплінарної та матеріальної відповідальності державних службовців, зокрема передбачені заходи із забезпечення службової дисципліни, порушення яких становлять підставу для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності; поняття й види дисциплінарних проступків; види дисциплінарних стягнень і порядок їх застосування з урахуванням переліку обставин, які пом'якшують та обтяжують відповідальність державного службовця; дисциплінарне провадження з урахуванням окремих його етапів, зокрема і заходи з формування дисциплінарної справи; зняття дисциплінарного стягнення. Однак у цьому моменті існує також досить вагома проблема. І це те, що вищезгаданий Закон України встановлює вичерпний перелік дисциплінарних проступків, які можуть стати підставою для застосування заходів відповідальності. Однак цей перелік часто не враховує сучасні виклики, з якими стикаються державні службовці. Це може призводити до того, що певні порушення залишаються поза увагою, оскільки вони не включені до встановленого переліку.

Також ще одним аспектом проблематики, який активно обговорюється та тісно пов'язаний з вищезгаданим, є необхідність розширити види дисциплінарних стягнень для державних службовців, особливо стосовно тих, які можуть бути пов'язані з корупційними ризиками. Науковці, такі як: А.П. Горзов та О.О. Доглій, – підкреслюють, що через важливість боротьби з корупцією варто переглянути перелік дисциплінарних проступків. Особливо це стосується тих випадків, коли службовець приймає рішення, яке може сприяти виникненню корупційних факторів, навіть якщо це не є кримінальним чи адміністративним порушенням [4, с. 51-52]. Переконані, що вирішення цього аспекту, а саме розширити перелік дисциплінарних

стягнень для державних службовців, особливо з урахуванням корупційних ризиків, є цілком логічним і своєчасним, оскільки корупція – це одна з найгостріших проблем у державному секторі, яка значно підриває довіру до органів влади.

До того ж, проблемою є низька ефективність застосування дисциплінарних заходів. Часто ці заходи мають формальний характер і не виконують своєї основної функції – запобігання повторним порушенням. Відсутність механізмів моніторингу та контролю за виконанням дисциплінарних рішень також знижує їхню ефективність.

Крім того, наявні правові норми не завжди чітко визначають процедуру притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності, що створює простір для зловживань або недобросовісного ставлення до цієї процедури. Як наслідок, багато дисциплінарних заходів залишаються на папері і не виконуються повною мірою [5, с. 135].

Таким чином, дисциплінарна відповідальність є одним із найпоширеніших механізмів покарання державних службовців за неналежне виконання або невиконання своїх обов'язків. Проте існують певні проблеми в її застосуванні, які потребують вирішення. Таким чином, вирішення проблем застосування дисциплінарної відповідальності державних службовців вимагає як удосконалення законодавчої бази, так і впровадження нових механізмів контролю та запобігання. Прийняття єдиного нормативного акта, розширення переліку проступків, підвищення ефективності заходів і впровадження превентивних механізмів дозволить підвищити дисципліну на державній службі та забезпечити більш високі стандарти роботи державних службовців. А також це дозволить стимулювати державних службовців до більш відповідального ставлення до своїх обов'язків, дотримання професійної етики та трудової дисципліни, а також забезпечити своєчасне покарання винних осіб за порушення.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 26.09.2024).

2. Губанов О.О. Відповідальність державних службовців як основна характеристика, яка притаманна державній службі в Європейському адміністративному просторі як сфера модернізації української державної служби. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Право*. 2016. Вип. 6. Том. 5. С. 64-76.

3. Комар С.І., Моршнев Є.І. Деякі проблеми нормативно-правового забезпечення дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні. *Управління соціально-економічним розвитком регіону та оцінка його ефективності в умовах децентралізації*. Матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 2020. С. 109-115. URL : https://drive.google.com/file/d/1juRpJmJU_fDQwbhReBy-_1kgLI-YbH13/view.

4. Горзов А.П., Долгий О.О. Дисциплінарна відповідальність державних службовців. *Науковий часопис Національної академії Прокуратури України*. 2017. № 1. С. 48-54.

5. В. Б. Саюк Д. О. Крамар А. Є. Краковська. Проблемні питання дисциплінарної відповідальності державних службовців. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. Т.1, № 14. С.133–136.

Підгорний Віталій Юрійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Адміністративно-процедурне законодавство України є порівняно новою галуззю права, яка наразі перебуває в процесі активного формування. Сучасні тенденції його розвитку відображають прагнення гармонізувати національну правову систему з європейськими стандартами, що зумовлено інтеграційними процесами та реформуванням публічного управління.

В. Б. Авер'янов та В. П. Тимошук, вважають що однією з ключових тенденцій є адаптація адміністративно-процедурних норм України до правової системи Європейського Союзу. Впровадження європейських підходів, зокрема німецької моделі здійснення адміністративних процедур, є важливим кроком на шляху до створення ефективної правової системи в Україні. Закон України «Про адміністративну процедуру» 2022 року закріпив багато принципів і положень європейських країн, що вже довели свою ефективність у регулюванні відносин між громадянами та державними органами [2; 4].

Ще однією тенденцією є спроба систематизації та кодифікації адміністративно-процедурних норм. Зараз адміністративні процедури залишаються фрагментованими і розкиданими по різних нормативно-правових актах, що ускладнює їхнє практичне застосування. Такі науковці, як О.П. Рябченко та О. С. Лагода, наголошують на необхідності прийняття єдиного нормативного акта дозволить узгодити адміністративні процедури і сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності діяльності публічної адміністрації [1; 2].

Сучасне адміністративне право в Україні поступово зміщує фокус на захист прав і свобод громадян, переходячи від традиційної моделі одностороннього владного управління до правозахисної моделі. Це включає баланс між публічним і приватним інтересами під час взаємодії громадян та публічної адміністрації. На думку В. Б. Авер'янова та Д. В. Сущенко, прийняті зміни забезпечують юридичні механізми для захисту інтересів громадян, які взаємодіють з державою через адміністративні процедури [2; 4].

Незважаючи на прогресивні зміни, залишається низка проблем, зокрема в питанні узгодження термінів між різними законами, такими як Кодекс адміністративного судочинства та Закон «Про адміністративну процедуру». Відсутність чітких визначень та критеріїв у законодавстві ускладнює практичне застосування адміністративних процедур [2].

Важливою складовою є впровадження нових механізмів адміністративного управління, таких як публічне правонаступництво, спрощене представництво та адміністративна взаємодопомога [3]. Українські науковці Я.Б. Михайлюк та Л. Л. Савранчук вважають що однак їхня практична реалізація стикається з викликами через відсутність чіткого правового регулювання, що потребує подальшого доопрацювання нормативно-правової бази [2; 4].

Адміністративно-процедурне законодавство України перебуває на стадії активної адаптації до європейських стандартів та систематизації внутрішніх норм. Прийняття нових законодавчих актів сприяє покращенню взаємодії між громадянами та державними органами, але залишаються питання термінологічної узгодженості та практичної реалізації нових механізмів.

Таким чином, сучасне адміністративно-процедурне законодавство України перебуває на етапі активної адаптації та розвитку, спрямованого на гармонізацію з європейськими стандартами і створення ефективної правової системи. Проте для успішного впровадження нових норм та механізмів необхідно врахувати декілька важливих аспектів:

- проблеми імплементації нових законодавчих норм виникають через розрив між теорією та практикою. Більше того, на практиці спостерігається різне тлумачення положень законодавства різними державними установами, що призводить до юридичних конфліктів і затримок у вирішенні справ;

- варто звернути увагу на досвід інших європейських країн, таких як: Німеччина та Франція, – де адміністративні процедури є чітко регламентованими і надають громадянам можливість ефективного захисту їхніх прав. Вивчення їхніх моделей може бути корисним для подальшої адаптації українського законодавства та впровадження дієвих механізмів адміністрування;

- Важливим аспектом є інформування громадян про їх права та можливості в рамках нових адміністративних процедур. Проведення навчальних програм, семінарів та інформаційних кампаній сприятиме підвищенню правової культури серед населення, що, у свою чергу, зменшить кількість конфліктних ситуацій та сприятиме більш ефективній взаємодії з державними органами.

- враховуючи глобальні тенденції, варто звернути увагу на можливості цифровізації адміністративних процесів в Україні. Впровадження електронного документообігу,

використання електронних підписів та цифрових порталів для подачі заяв і скарг може значно підвищити ефективність і прозорість адміністративних процедур, а також знизити навантаження на державних службовців;

– для забезпечення успішної реалізації реформ необхідно створити систему моніторингу та оцінки впровадження нових адміністративних процедур. Це дозволить виявляти недоліки на ранніх етапах і вчасно вносити корективи у законодавство, що сприятиме створенню більш гнучкої та адаптивної правової системи.

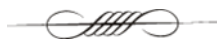
Список використаних джерел:

1. Божок С. Г., Шевченко Д. Д. Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу. Матеріали УІІ Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. Одеса : ОДУВС, 2020. С. 20-22. URL : <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/356fc4ad-9b19-46bf-b2cf-ce46d3ee219e/content>

2. Міхеєв М. Окремі аспекти правового регулювання адміністративних процедур в Україні та Європейському союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №5. С.178-180. URL : http://lsej.org.ua/5_2021/44.pdf

3. Ковбас І. В. Новели адміністративно-процедурного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 573-576. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/133.pdf

4. Юрійчук І. Правове регулювання адміністративних процедур в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 162-167. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/29.pdf>

Рудюк Катерина Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВАХ ЄС ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Право на доступ до публічної інформації – одне з фундаментальних принципів демократичного суспільства. Воно забезпечує прозорість діяльності державних органів, а також сприяє участі громадян у процесі прийняття рішень та підвищує довіру до влади. Цікавим є зіставлення правових механізмів, які забезпечують доступ до публічної інформації в країнах Європейського Союзу та Україні.

Частина 1 статті 2 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів проголошує, що кожна сторона гарантує право кожному, без дискримінації за будь-якою ознакою, на доступ, за вимогою, до офіційних документів, що перебуває в розпорядженні державних органів [2].

Право на доступ до публічної інформації гарантовано Конституцією України та Законом України «Про доступ до публічної інформації». Цей Закон детально регламентує процедуру звернення із запитом на отримання інформації, строки розгляду запитів, підстави для відмови в наданні інформації та порядок оскарження таких рішень.

Як Європейський Союз, так і Україна підтримують принцип максимальної відкритості. Це означає, що вся інформація, якою володіють суб'єкти владних повноважень, має бути оприлюднена, за винятком випадків, передбачених законом. В обох випадках суб'єктом права на доступ до публічної інформації є фізична або юридична особа.

Однак існують і певні відмінності. Об'єктом права в Європейському Союзі є документи органів Європейського Союзу, що включають нормативно-правові акти, рішення та інші офіційні документи [1]. Тоді як в Україні поняття «публічна інформація» є ширшим і охоплює різноманітні види інформації, що перебувають у володінні суб'єктів владних повноважень.

Найбільшою відмінністю між законодавством Європейського Союзу та України щодо доступу до публічної інформації є обсяг винятків. Якщо в Європейському Союзі перелік таких винятків є чітко визначений і обмежений (наприклад, конфіденційна інформація, комерційна таємниця, дані, що стосуються національної безпеки), то в українському законодавстві він значно ширший. До українського переліку винятків входять додаткові категорії, такі як: інформація про оперативно-розшукову діяльність, а також дані, що можуть завдати шкоди національним інтересам. Крім того, українське законодавство передбачає захист особистого життя громадян, інтелектуальної власності та державної таємниці. Такий розширений список обмежень може ускладнити для громадян отримання необхідної інформації.

Стаття 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації» вказує на те, що термін розгляду запиту – 5 робочих днів. Водночас у випадках, коли запит стосується життєво важливої інформації, такої як: захист життя та здоров'я людини, стан довкілля, якість продуктів харчування або загрози безпеки громадян внаслідок надзвичайних подій, – цей термін скорочується до 48 годин. Це означає, що органи влади зобов'язані надати відповідь на такі запити в найкоротші терміни. Однак, якщо для обробки запиту потрібен тривалий час, наприклад, через великий обсяг інформації або складність пошуку, цей термін може бути продовжено до 20 робочих днів за умови обґрунтування такої необхідності. У країнах Європейського Союзу варіюється залежно від країн. До прикладу, болгарське та польське законодавство встановлюють строки для надання відповідей терміном 14 днів.

Аналізуючи законодавство України та Європейського Союзу щодо доступу до публічної інформації, можна зрозуміти, що обидві правові системи прагнуть забезпечити максимальну відкритість діяльності державних органів. Проте існують суттєві відмінності, особливо в обсязі інформації, доступ до якої може бути обмежений. Більш широкий перелік винятків в українському законодавстві порівняно з європейським створює додаткові перешкоди для реалізації права громадян на інформацію.

Таким чином, відмінності між українським та європейським законодавством щодо доступу до публічної інформації мають суттєвий вплив на можливості громадян контролювати діяльність державних органів та брати участь у прийнятті рішень. Для усунення цих розбіжностей необхідно провести комплексні реформи, спрямовані на звуження переліку винятків, спрощення процедури отримання інформації та посилення гарантій захисту права на інформацію. Це не лише сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності державних органів, але й сприятиме розвитку громадянського суспільства та зміцненню довіри до державних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Основні засади правової системи Європейського Союзу. URL : <http://surl.li/hfkdown>
2. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів ратифікована від 20.05.2020 № 994_001-09. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 08.10.2023 № 2939-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09?find=1&text=%D0%BA%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%B0+%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0#Text

Свиной Дарія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ, РОЛЬ, СУТНІСТЬ ПРИМИРЕННЯ В СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Альтернативне вирішення конфліктів набуває все більшої популярності як у світі, так і в Україні. Одним з ключових інструментів та завдань альтернативного вирішення конфліктів є примирення. Воно передбачає добровільне врегулювання спору за участі третьої нейтральної

особи. Ця процедура надає можливість уникнути ескалації конфлікту, зберегти відносини між сторонами та вирішити спір швидко і ефективно.

Високий рівень конфліктної напруженості в українському суспільстві часто виявляється в юридичних спорах. Традиційний загальний підхід до їх вирішення через суди нерідко призводить до загострення конфліктів і припинення взаємовідносин між сторонами. Проблеми судової системи часто призводять до значних витрат часу, сил і коштів для учасників процесу, а також до перевантаженості судів численними справами. Як результат, судові рішення не завжди задовольняють хоча б одну зі сторін, що ускладнює їх виконання. У зв'язку з цим, особливо актуальним стає використання альтернативних способів врегулювання юридичних конфліктів, зокрема примирних процедур, таких як медіація.

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Під час примирення сторони спільно шукають взаємовигідне та найбільш актуальне вирішення конфлікту. На відміну від судового процесу, де рішення ухвалюється третім незалежним органом, у медіації сторони самі визначають умови та строки цієї угоди. Завдяки цьому зберігається принцип добровільності та самостійності.

Також слід зазначити, що альтернативне вирішення спорів передбачає активне використання сторонами юридичного конфлікту стратегії компромісу та (або) стратегії співпраці в управлінні юридичним конфліктом, що видається особливо цінним, з метою узгодження їхніх інтересів. У зв'язку з цим, пропозиція судді про проведення альтернативних процедур буде актуальною, і навіть необхідною, у тому випадку, якщо існують передумови, які свідчать про можливість визнання сторонами інтересів один одного і здатності сторін до взаємних поступок або досягнення взаємовигідної угоди [2].

Альтернативні процедури належать до неюрисдикційної, а саме суспільної та приватно-правової форми врегулювання юридичних спорів. На противагу їм існує юрисдикційна, тобто публічно-правова та процесуальна форма, яка передбачає обов'язкову участь правозастосовних органів державної влади (державних посадовців) і реалізується в межах судового або адміністративного провадження. Слід відзначити, що неюрисдикційні способи не вимагають звернення до уповноважених органів і можуть бути застосовані сторонами правовідносин самостійно.

Альтернативне вирішення спорів зазвичай розуміється як сукупність законних способів урегулювання або розв'язання юридичних конфліктів, які не пов'язані з державним провадженням, тобто судом чи адміністративним порядком. До основних альтернативних методів відносять переговори, медіацію та третейський розгляд або ж приватний арбітраж. Однак глибший аналіз зарубіжної та вітчизняної юридичної літератури вказує на значну варіацію у визначенні способів з альтернативним характером. А також замість терміна «альтернативне вирішення спорів» часто використовують поняття «адекватне вирішення спорів» або «ефективне вирішення спорів».

Необхідно також акцентувати увагу на тому, що сутність медіації полягає в тому, що сторони активно беруть участь у її процесі на основі діалогу, а не конфронтації як при судовому вирішенні спору. Отже, медіація спочатку не передбачає домінування однієї сторони над іншою і забезпечує виграш обом сторонам [3].

У зв'язку з цим, слід зазначити, що медіація має низку переваг. До найбільш вагомих слід віднести доступність порівняно з судовими процесами, досягнення компромісу, який не викликає суперечок між сторонами та збереження взаємовідносин. Але не менш важливими також є економія часу та коштів, дотримання принципу свободи вибору, оскільки рішення приймається самостійно та без стороннього тиску. Крім того, медіація дозволяє працювати в нестандартних ситуаціях і планувати процес, місце, час та спосіб вирішення.

Важливою особливістю примирення також є його орієнтація на інтереси сторін. На відміну від суто правових підходів, де основна увага приділяється формальним нормам та законам, примирення враховує особисті, економічні та соціальні інтереси учасників, що, у свою чергу, дозволяє знаходити гнучкі рішення, які відповідають не тільки юридичним вимогам, але й особистим очікуванням сторін.

Отже, розгляд питання примирення в системі альтернативного вирішення юридичних спорів має велике значення для забезпечення справедливості. Примирення відіграє ключову роль у системі альтернативного вирішення юридичних конфліктів, забезпечуючи швидке, гнучке та добровільне їх врегулювання. Воно зменшує конфліктну напруженість, дозволяє зберегти ділові та особисті відносини, економить час і ресурси сторін, а також сприяє зниженню навантаження на судову систему. А завдяки своїй сутності, примирення стає ефективним інструментом для досягнення справедливих і тривалих рішень у юридичних конфліктах.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 року №1875-IX. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Гасс Ш. Деякі спостереження щодо незалежності суду, як вона презентована у міжнародних документах та досвіді. *Вісник Центру суддівських студій*. 2007. №10. С. 25-32.
3. Самойленко А. Альтернатива судовим баталіям: переговори, медіація та третейський суд. URL : <http://www.npp.com.ua/articles/articles/1991.html>

Солдатова Карина Вадимівна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Збільшення обсягів нелегальної міграції стало серйозною проблемою для нашої держави з моменту проголошення її незалежності. Україна поступово перетворюється не лише на транзитну зону для міграційних потоків у напрямку Західної Європи, а й на країну тривалого перебування нелегальних мігрантів. Це потребує вжиття більш ефективних заходів протидії нелегальній міграції та створення збалансованого державного механізму регулювання міграційних процесів.

Нелегальна міграція – гаряча тема, яка займає важливе місце в дискусіях про свободу, безпеку та справедливість як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Це питання викликає активні дискусії на інституційному рівні, спрямовані на протидію та запобігання нелегальній міграції. Водночас існує неявне припущення, що визначення того, хто є нелегальним мігрантом у контексті нелегальної міграції, не викликає значних труднощів.

Серед вітчизняних науковців немає єдиної думки щодо термінології щодо ознак злочинних діянь у міграційній сфері, а також щодо визначення ознак нелегальної міграції як сукупності відповідних протиправних діянь.

Метою є теоретичне дослідження нелегальної міграції та аналіз юридичної відповідальності в міграційному праві.

Міжнародні дослідники вважають нелегальних мігрантів найрізноманітнішою категорією людей, які мають лише одну спільну рису: стан, у якому вони перебувають, заперечує або оскаржує їхнє право на перебування у відповідній країні. Склад цієї групи такий же різноманітний, як і мігранти в цілому. Цей термін включає працівників-мігрантів, які не мають необхідних дозволів на роботу, шукачів притулку, яким відмовлено в захисті, людей похилого віку, які втратили візи через хворобу, людей, які подорожують з фальшивими паспортами з наміром вчинити злочин, та іноземних студентів, які не подали заяву на продовження посвідки на проживання. Усі ці ситуації кваліфіковані як незаконні. Деякі з цих осіб можуть навіть не знати про свій статус. Наприклад, згідно з документом, відомим як *Duldung*, протягом багатьох років у Німеччині проживало понад 200 000 людей. Влада Німеччини зазначає, що цей документ не є посвідкою на проживання. Статус цих мігрантів десь середній між легальним і нелегальним.

Отже, термін «нелегальний мігрант» включає кілька категорій. Виберемо серед них три

основних:

- іноземець, який таємно проникає на територію країни;
- перебування іноземця на території держави довше дозволеного терміну;
- іноземець, який працює без дозволу або у спосіб, що не відповідає його міграційному статусу. У міжнародному контексті ці категорії чітко не визначені та прямо не прописані в законодавстві. Національне законодавство країн-членів ЄС дуже не часто містить конкретні визначення незаконного в'їзду чи перебування іноземців.

Парадигма контролю за переміщенням населення часто є вузькою, спрощеною, неефективною та нерелевантною. Це зумовлено не лише впливом глобалізації та транснаціональними процесами, які виходять за межі державного контролю, що призвело до того, що Сассен охарактеризував як «провал імміграційного примусу» [1]. Крім того, політика обмеження міграційних потоків і правоохоронні заходи не враховують складний, непомітний та суттєвий вплив усіх форм міграції на внутрішні структури влади, конституційні принципи та динаміку суспільства в цілому.

Існує думка, що зростання темпів нелегальної міграції можна пояснити в основному обмеженнями легальної міграції. Інші вважають, що такі обмеження можуть певною мірою вплинути на зменшення «небажаної» міграції [2]. Незважаючи на ці коментарі, головним є те, що інтерес держави в обмеженні та запобіганні нелегальній міграції в літературі сприймається як належне. Це може бути пов'язано з тим, що мігранти без документів вважаються порушниками закону. З погляду держави, вони є порушниками імміграційного законодавства; нелегальні мігранти – це іноземці, які не мають права перебувати на території держави, оскільки вони не мають необхідних дозволів на в'їзд, проживання та працевлаштування або перестали відповідати умовам, встановленим державою для їх в'їзду, проживання та працевлаштування.

Згідно із законодавством Великої Британії, «нелегальний мігрант» – це особа, яка: а) незаконно в'їжджає або намагається в'їхати, порушуючи наказ про депортацію чи імміграційні норми, або б) в'їжджає або намагається в'їхати за допомогою обману з боку іншої особи, що охоплює особу, яка в'їхала відповідно до пунктів (а) або (б). Важливо зазначити, що давно визнаним принципом міжнародного права є те, що «прийом іноземців є питанням розсуду, і кожна держава, спираючись на своє територіальне верховенство, має право виключати іноземців з усієї або будь-якої частини своєї території» [3].

У пункті 63 зазначено, що «для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідно розвивати сектор безпеки і оборони. Для цього Україна автоматизує процеси надання адміністративних послуг іноземцям та особам без громадянства, посилює міграційний контроль на державному кордоні та в межах країни для забезпечення дотримання законодавства України іноземцями та особами без громадянства» [4]. Варто окремо зазначити, що Верховна Рада призупинила дію міждержавної угоди між Україною та російською федерацією щодо реадмісії [5].

Як зазначено в пояснювальній записці до документа, у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією РФ та масованими ракетними обстрілами території України, практичне виконання міжнародних угод у сфері реадмісії між Україною та РФ стало неможливим [6].

Отже, якщо узагальнити все вищесказане, то можна виділити категорії осіб, які мають статус нелегальних мігрантів, та розділити їх на декілька типів. Серед них – іноземець, який таємно прибуває на територію держави; перебування іноземця на території понад дозволений термін; іноземець, який працює без дозволу або в умовах, що не відповідають його міграційному статусу. Відсутність державного дозволу чи згоди робить їхню присутність незаконною, що, у свою чергу, позбавляє її легітимності. Це свідчить про те, що європейські держави самостійно встановлюють і створюють обмеження для цих категорій осіб. Яскравим прикладом є нелегальна міграція, яка, по суті, є наслідком прийнятого законодавства щодо контролю за міграційними процесами та задоволення потреб ринку праці.

Безперечно, цивілізовані країни світу намагаються легалізувати міграційні процеси різними інструментами, серед яких досить ефективним є реадмісія. Як активний учасник міграційних процесів Україна також бере участь у створенні єдиного реадмісійного простору,

особливо в європейському регіоні. Проте через тривалу агресію росії, з якою Україна має значний кордон, питання запобігання нелегальній міграції стає особливо актуальним. У цьому контексті важливо зазначити, що наша країна була змушена призупинити дію міждержавної угоди з російською федерацією про реадмісію.

Список використаних джерел:

1. S. Sassen, *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalisation* (New York: Columbia University Press, 1996). Cf. G. Freeman, «Modes of Immigration politics in liberal democratic states» (1995) 29 *International Migration Review* 881; E. Thielemann, «Does Policy Matter? On Governments' Attempts to Control Migration», Paper Presented to UACES Study Group on the Evolving European Migration Law and Policy, Manchester University, 11-12 April 2003.

2. Castles and Miller, above n. 5, at p. 103; A. Messina, «The not so silent revolution: Postwar Migration to Western Europe» (1996) 49(1) *World Politics*.

3. Council Doc. 13645/02 (30 October 2002).

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 22.09.2024).

5. Про зупинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про реадмісію: Закон України від 24.08.2023 № 3359-IX. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/t233359?an=2> (дата звернення 22.09.2024).

6. Рада денонсувала українсько-російську угоду про реадмісію. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/930804.html> (дата звернення 22.09.2024).

Сторожук Ірина Петрівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

Медик – це той, хто має служити людині і допомагати зберегти життя людини від моменту зачаття життя і до моменту його закінчення. Історія показує, що вже з давніх часів суспільство відносилося до медичних помилок дуже серйозно. Наприклад, закони Хаммурапі, що існували у Вавілоні близько 1792–1750 років до нашої ери, встановлювали суворі покарання для лікарів, які завдавали шкоди пацієнтам або навіть призводили до їх смерті. А щодо Русі, то перші закони кримінального права з'явилися за часів князя Ярослава Мудрого (1019–1054 роки). У Руській Правді передбачалась відповідальність за шкоду, спричинену лікуванням. Лікарі несли відповідальність як за недбалість, так і за зумисний злочин. Наприклад, історія про лікаря Леона, який лікував сина великого князя Іоанна III, після смерті князевича була дуже показовою: він був вбитий за вказівкою самого великого князя.

Життя та здоров'я людини – головні, фундаментальні цінності. Діяльність лікаря спрямована на їх збереження від моменту зачаття та вимагає від нього гуманного ставлення до людини, поваги до її особистості, співчуття та співучасті, доброзичливості, благодійності та милосердя, терплячості, взаємодовіри, порядності та справедливості [1].

Залежно від урегульованості відносин, наявні норми можуть бути розділені на моральні норми (ці норми не підлягають державному регулюванню і їх порушення може викликати лише моральну відповідальність перед суспільством), юридичні норми (норми регулюються виключно державою і порушення їх призводить до юридичної відповідальності, яка включає санкції, передбачені законодавством) і змішані (норми регулюються як державою, так і громадською думкою і за їх порушення може настати як юридична, так і моральна

відповідальність). Таким чином, за порушення моральних норм настає тільки моральна відповідальність, за порушення юридичних – юридична, а за порушення змішаних норм – як юридична, так і моральна.

Юридична відповідальність – це обов’язок особи нести наслідки за порушення норм права. Юридична відповідальність включає застосування державного примусу, передбаченого законодавством. Таким чином, дії лікаря можуть бути чітко оцінені як правомірні або ні, залежно від відповідності їх нормам права.

Відповідальність за хворого і його здоров’я – головне моральне завдання лікаря. В основі всієї діяльності лікаря має лежати знаменитий гіппократівський принцип: «Не нашкодь!». Тільки спираючись на цей принцип лікар може вибудовувати свої відносини з пацієнтом, які повинні бути доброзичливими, довірчими, поважними, оскільки душевний стан хворого – це також надзвичайно важливий фактор успішності та ефективності лікувального процесу [2].

З морально-етичною відповідальністю медичних працівників справа на багато складніша. Лікар повинен пам’ятати, що головний суддя на його професійному шляху – це, насамперед, совість [1]. Морально-етичні аспекти відіграли основну роль у діяльності лікарів в усі часи. Власне, сама професія виросла з бажання допомогти хворому або пораненому. Святе Письмо оповідає про те, що ще в початковий період християнства з’явилися люди, спонукувані любов’ю і співчуттям, які добровільно присвятили себе догляду за хворими та пораненими [3, с.11-12].

У Стародавній Індії існували визначені правила поведінки для лікарів у передопераційному та післяопераційному періодах, а також стосовно хворих, які перебували на межі життя, та їхніх родичів. Глибоке гуманістичне розуміння ролі медицини в зміцненні здоров’я людини відображено в пам’ятнику стародавньої китайської медицини – книзі Хуан ді Нейдзиня «Про природу і життя». У цій книзі були зроблені перші спроби сформулювати основні принципи, якими повинен керуватись кожен лікар у своїй практичній діяльності.

Значимість морально-етичної складової в діяльності медиків можна підтвердити і тим, що з давніх часів були намагання сформулювати певні правила медичної етики.

Ще за 1500 років до н.е. лікарі древньої Індії давали фахову клятву. Для європейської медицини велике значення має етика старогрецького лікаря Гіппократа (460-370 рр. до н. е.), особливо його знаменита «Клятва» [4]. Як і у Стародавній Греції, лікарі середньовіччя приносили клятву на вірність своїй професії. У ній лунав заклик до чесного виконання професійного обов’язку, до самопожертви заради блага людського. Із представників середньовічної медицини великі заслуги належать арабському філософу й лікарю Авіценні (IX–X ст. н. е.). У своїй капітальній праці «Канон лікарської науки», яка багато разів перевидавалась у багатьох країнах світу, Авіценна викладає не лише методи діагностики і лікування захворювань людини, а й питання, що стосуються професійних якостей лікаря та їх впливу на взаємовідносини з хворими. Він вважав, що лікар повинен володіти особливими фізичними й духовними здібностями – очима сокола, руками дівчини, мудрістю змії і серцем лева [5].

Основні положення фахової медичної етики Гіппократа такі:

– повага до життя («ніколи не приписувати нікому на його прохання смертельного засобу і не підказувати йому способу здійснення подібного задуму, точно так само не давати жодній жінці песарію для викликання аборту»);

– заборона на заподіяння шкоди хворому («режим своїм хворим приписувати задля їх блага, відповідно до моїх знань і мого розуміння, утримуючись від завдання їм будь-якої шкоди»);

– повага до особистості хворого («до якого дому я б не прийшов – я зайду в нього лише задля блага хворого, будучи далеким від розпусних намірів і спокус, особливо – від любовних утіх із жінками й чоловіками, будь вони вільними чи рабами»);

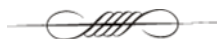
– дотримання лікарської таємниці («про що б я не дізнався під час виконання свої професійних дій або поза ними, що б не побачив і не почув про дії людського життя, які не слід будь-коли розголошувати, я змовчу, вважаючи це таємницею»).

Крім того, в тексті самої «Клятви» передбачалась відповідальність лікаря, а саме: «Якщо я непохитно виконуватиму все, що засвідчив під присягою, нехай мені буде дано щастя

в житті і в лікарській майстерності і слава у всіх людей на всі часи, але коли я зверну із праведної дороги або оскверню дану клятву, нехай моя доля стане для мене протилежною» [4].

Список використаних джерел:

1. Етичний кодекс лікаря України. Кодекс від 27.09.2009. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/n0001748-09>
2. Мораль та етика в медицині. URL : <https://clinicaluky.if.ua/moral-ta-etyka-v-medytsyni/>
3. Попович Я. М. Особливості медичної етики та деонтології. *Медсестринство*. 2018. № 3 С. 11-14.
4. Клятва Гіппократа. URL : <https://lsmu.edu.ua/kliatva-hippokrata>
5. Основні принципи та поняття про медичну етику та деонтологію. URL : <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://k-m-k.com.ua/wp-content/uploads/2021/01/lektsiya-1.docx&ved=2ahUKEwj6kvu27-mIAxX4BNsEHcwqBrUQFnoECBUQAQ&usg=AOvVaw1jqFwKMKsiuiM7LiXsNJxv>

Ціцьвіра Вікторія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Наразі механізми щодо саморегулювання суспільних відносин відіграють важливу роль. До них належить медіація, яка надає можливість здійснювати альтернативні судочинству способи вирішення правових спорів.

Різноманітність вирішення спорів впливає на можливості та зростання правової культури громадян, адже завдяки усвідомленню учасниками цивільних правовідносин відповідальності та залучення до процесу держава може доручати частину своїх повноважень. Такі дії виявляються у вигляді делегування повноважень інститутам громадянського суспільства щодо несудового вирішення спорів за участю третьої незалежної сторони – медіатора.

У багатьох країнах світу медіація вже закріплена на рівні законодавства, тоді як Україна тільки починає цей процес. Наразі в Україні склалася унікальна ситуація, коли практика застосування медіації, хоча й не дуже поширена, випереджає законодавче врегулювання. Можна передбачити, що найближчим часом українське законодавство, враховуючи зарубіжний досвід, впровадить цей прогресивний метод вирішення конфліктів, що стане ефективним механізмом для забезпечення права сторін на примирення та сприятиме покращенню статусу країни на міжнародному рівні [1, с. 54-58].

Переглянувши зарубіжний досвід застосування медіації, варто відзначити те, що вона застосовується у більшості країн світу й успішно використовується на досудовому етапі. Застосування процедури медіації дозволяє уникнути втрати часу та коштів у судовому процесі, тому такі країни, як: Німеччина, Англія, Бельгія – активно її використовують. Однак яскравим прикладом застосування медіації є досвід США та Канади, де в певних категоріях справ медіація є обов'язковим етапом та також розроблення програм та проведення навчання основ медіації Канадським інститутом арбітражу і посередництва [3, с. 5-12].

У країнах англосаксонської системи права, наприклад, у США, застосовується практика досудового етапу розгляду окремих спорів шляхом медіації. За такої популярності цього процесу на сьогодні не відбуваються жодні важливі переговори та засідання у сферах публічного управління та адміністрування, економіки, та адміністративного судочинства. Діяльність медіаторів контролюється не лише на законодавчому рівні, а й Національним

інститутом вирішення конфліктів, що здійснює пошук нових методів та способів медіації.

Канада у своїй практиці часто використовує суддю у ролі медіатора, який пропонує сторонам спору знайти компроміс на початковому етапі, не доводячи справу до судових інстанцій, однак суддя-медіатор може відмовитися від процедури медіації, якщо сторони не можуть узгодити власні позиції або одна зі сторін діє нечесно [2, с. 323-325].

Застосування медіації в Польщі дозволяє побачити деталізацію цього процесу на законодавчому рівні. Для її використання навіть здійснили поділ на позасудову медіацію, яка застосовується на підставах договору, або схвалюється рішенням суду для врегулювання певного спору. Однак діяльність медіаторів дозволяється лише за наявності відповідної кваліфікації та реєстрації в судовій інстанції [3, с. 26-31].

Таким чином, застосування інституту медіації зарубіжними країнами дає нам приклад того, що налагоджена система медіації створює додатковий механізм захисту прав людини та вирішення конфліктів в адміністративному судочинстві. Хоч застосування медіації потребує подальшого розвитку та вдосконалення, вона й надалі дозволить поглибити процес демократизації держави, встановити європейські принципи захисту прав людини, забезпечувати широкий доступ громадян до правосуддя та розвантажити суди.

Отже, досвід зарубіжних країн щодо застосування медіації в адміністративному судочинстві вказує нам на те, що він є досить ефективний у багатьох справах, адже це дозволяє сторонам брати участь у розробці взаємовигідного вирішення спору й надає змогу задовольнити інтереси сторін, у порівнянні з рішенням суду. Крім задоволення потреб сторін та вирішення конфліктів, збільшення використання таких альтернативних методів вирішення спорів, як медіація, дозволить зменшити навантаження судової системи країни.

Список використаних джерел:

1. Грабовський В. А. Особливості становлення та тенденції розвитку інституту медіації: українські та зарубіжні практики / В. А. Грабовський, Ю. О. Рак. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія : Державне управління.* 2020. № 1. С. 5-12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2020_1_3
2. Пипяк М. І. Медіація в адміністративному процесі в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. *Порівняльно-аналітичне право.* 2018. № 4. С. 322-325.
3. Подковенко Т. О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства.* 2016. № 1. С. 26-31.
4. Шинкар Т. І. Зарубіжний досвід правового забезпечення медіації та можливість його використання в Україні. *Наше право.* 2016. № 2. С. 54-58. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2016_2_11

Шматлай Анастасія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Дедалі більшої популярності серед суб'єктів правовідносин набувають альтернативні способи врегулювання спорів, одним з яких є медіація. Це тенденція не оминула й сферу діяльності адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ, адже зазначений підхід уможливить розвантаження судів, прискорить вирішення спорів та посприє збереженню приязних відносин між сторонами, що беруть участь у медіації.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про медіацію» від 16.11.2021 року № 1875-ІХ медіацією слід вважати позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються попередити виникнення або врегулювати конфлікт шляхом переговорів [1].

Загалом вказаний спосіб вирішення спорів проходить у декілька етапів:

- звернення сторін конфлікту до медіатора;
- забезпечення медіації особою, яка буде її здійснювати, проведення підготовчих заходів із сторонами вже наявного чи можливого спору;
- підписання договору з медіатором, виявлення інтересів та потреб, прихованих за виявленими інтересами, кожного учасника конфлікту;
- безпосередня робота зі сторонами, опрацювання всіх можливостей для вирішення спору;
- підписання угоди, яка містить чіткий план виходу із конкретної ситуації з вказаними часовими межами й розподілом відповідальності між учасниками конфлікту (за умови, що знайдений варіант підходить обом сторонам конфлікту).

Науковець Різенко О.В. стверджує, що в національному адміністративному судочинстві є низка справ, що можна вирішити альтернативним способом. З їхньою допомогою динамічніше розв'язують конфлікти, наприклад, ті, які стосуються дорожньо-транспортних пригод, проступків у сфері охорони праці та інші, врегулювання яких можливе за українським законодавством через процедуру медіації [2, с. 437].

Враховуючи специфіку адміністративних правовідносин, можна дійти висновку, що сфера адміністративних спорів є найбільш складною для застосування процедури медіації. Насамперед, це зумовлене певними особливостями, характерними для цієї категорії спорів: нерівноправне становище суб'єктів (учасників) правовідносин, оскільки вони перебувають у відносинах влади-підпорядкування; наявність корупційних ризиків щодо домовленості посадової особи з приватною особою. Задля подолання цієї проблеми слід застосовувати процедуру присудової медіації, яка здійснюється під професійним наглядом судді й гарантує дотримання всіх складових принципу верховенства права. Під присудовою медіацією слід розуміти процедуру альтернативного вирішення спорів, де нейтральна третя сторона (суддя-медіатор) допомагає сторонам вирішити спір шляхом досягнення згоди, яка оформлюється письмовою угодою. Медіаційна угода, яку досягли сторони в ході такої медіації, затверджується судом.

Особливість присудової медіації полягає у її зіставленні з судовим процесом і процесуальних наслідках проведення, адже вирішення спору шляхом процедури медіації здійснюється вже після порушення справи в суді, а суб'єктами присудової медіації є учасники процесуальних правовідносин (позивач та відповідач). Суддя повинен вчинити процесуальні заходи, передбачені законодавством, щоб створити належні умови для примирення сторін, наприклад, зупинити провадження у справі, надати розумний строк для здійснення медіації, затвердити медіаційну угоду як мирову тощо. Проведення альтернативних процедур буде актуальним і необхідним у тому разі, якщо наявні передумови, що свідчать про визнання сторонами інтересів один одного і здатності сторін до знаходження компромісу. Застосування в діяльності адміністративних судів способів альтернативного вирішення спорів можливе у випадках, коли сторони правового спору, керуючись принципом диспозитивності, бажають припинити (врегулювати чи вирішити) взаємні розбіжності іншим способом, ніж тим, який передбачений судом. Звичайно, медіація не здатна повністю витіснити та підмінити судове врегулювання адміністративних спорів із застосуванням класичної змагальності, проте вона є чудовим варіантом безконфліктного пошуку компромісного рішення.

Таким чином, застосування медіації в публічно-правових спорах вважається досить оптимальним рішенням, оскільки це сприяє піднесенню іміджу органів публічної влади, розвантаженню адміністративних судів, не порушуючи принцип верховенства права. Окрім цього, зазначений альтернативний спосіб вирішення конфліктів характеризується зручністю, економністю, оперативністю та конфіденційністю, що теж є значущим.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 року № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top> (дата звернення 11.09.2024).
2. Різенко О. В. Медіація в адміністративному процесі. Аналітично-порівняльне

Щерба Вікторія Віталіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Спрощення судових процедур спрямоване не лише на прискорення розгляду та вирішення справ, а й на підвищення зрозумілості та доступності правосуддя для людей. Це також сприяє зростанню довіри до судової системи, оскільки вона сприймається як сучасний інструмент для врегулювання конфліктів, що відповідає потребам суспільства.

Як зазначає О.М. Соловійова, характеристику розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження слід розпочати з цільового призначення такого провадження. Відповідно до ч. 2 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [1] спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [2].

Справи незначної складності або малозначні визнаються такими адміністративними справами, в яких характер правовідносин, предмет доказування та склад учасників не потребують проведення підготовчого провадження чи судового засідання для всебічного встановлення обставин. У спрощеному провадженні можуть розглядатися також інші справи, якщо для них пріоритетом є швидкий розгляд, за винятком справ, які мають розглядатися за загальними правилами. Незважаючи на спрощеність процедури, основна мета адміністративного судочинства залишається незмінною – забезпечити ефективний захист прав і інтересів фізичних і юридичних осіб від порушень з боку владних органів. Спрощене провадження призначене для розгляду тих категорій адміністративних справ, де суд вважає швидкий розгляд пріоритетом, з дотриманням процесуальних норм і забезпеченням захисту прав осіб. Вибір форми провадження залежить від складності справи, яка визначається індивідуально на розсуд суду.

Серед справ незначної складності науковці виокремлюють три групи. Перша група – це справи, які зазначені в пп. 1 – 9, п. 11 ч. 6 ст. 12 КАСУ. До другої групи належать інші справи, які суд визнає незначної складності, за винятком тих, що підлягають розгляду за загальними правилами позовного провадження. Водночас з цього правила є винятки: лише шість категорій справ не можуть розглядатися за спрощеною процедурою (ч. 4 ст. 12, ч. 4 ст. 257 КАСУ). До третьої групи справ незначної складності належать ті, що зазначені в ч. 1 ст. 263 КАСУ.

Завальнюк І. В. вбачає, що умовами розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції за правилами спрощеного провадження є сукупність необхідних суб'єктивних та об'єктивних обставин, які дозволяють досягти мети адміністративного судочинства, не здійснюючи всіх передбачених ординарною процесуальною формою дій. Оскільки спрощене провадження не є основною процесуальною формою для розгляду і вирішення справ адміністративної юрисдикції, важливу роль у його застосуванні відіграють негативні умови. Це обставини, передбачені законодавством, за яких використання спрощеного провадження стає неможливим. До них належать, зокрема, недостатність доказів, поданих сторонами для з'ясування обставин справи, складність суб'єктного складу справи, а також пропуск відповідачем строків для подання заперечень з поважних причин, визнаних судом [3].

Розгляд справи у спрощеному позовному провадженні можливий у таких випадках: коли це передбачено законом і КАСУ однозначно встановлює цю форму судочинства для певної категорії справ; за рішенням суду, враховуючи конкретні обставини справи, якщо вона не підлягає розгляду за загальними правилами позовного провадження згідно з законодавством.

Виділяючи ознаки, спрощеного провадження в адміністративному судочинстві можна виокреми такі, як: завершеність процесу в межах конкретної судової інстанції, скорочення кількості процесуальних дій або зміна способу їх виконання, обмеження процесуальних

можливостей суду та учасників, а також обмежене застосування до певних категорій справ. Загальне скорочення часу розгляду та вирішення справ адміністративної юрисдикції є результатом оптимізації процесуальної форми, але не виступає самостійною ознакою спрощеного провадження.

Зважаючи на вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що спрощене провадження зберігає традиційну структуру, при цьому в межах кожної стадії допускається скорочення окремих етапів або процесуальних дій.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Соловійова О. М. Розгляд адміністративних справ в порядку спрощеного позовного провадження. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2023. № 6. С. 34-41. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2023-06-30-v-snik-6-2023_649e6b33cf610.pdf
3. Завальнюк І.В. Спрощене провадження в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юр. наук. : 12.00.07 – адміністративне право і процес; інформаційне право; фінансове право, Одеса, 2017. 283 с.

СЕКЦІЯ 4

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Андрушко Алла Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДОМАШНІХ ПРАЦІВНИКІВ

Під час дії воєнного стану норми КЗпП України змінені та доповнені низкою норм, які є істотними у правовому регулюванні трудових відносин. Зокрема, Законом України №3680-ІХ від 25.04.2024 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» (далі – ЗУ № 3680-ІХ) КЗпП України доповнено главою XI-А «Праця домашніх працівників», а також зазнали змін закони України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про оплату праці», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про охорону праці» [1].

Підкреслюючи в цілому важливість чіткого регулювання відносин зайнятості, працевлаштування домашніх працівників, враховуючи особливості їхньої праці, вважаємо за доцільне зупинитися на таких ключових моментах. Високою соціальною гарантією регулювання трудових відносин домашніх працівників є те, що вони користуються всіма трудовими правами, передбаченими законодавством про працю, в тому числі на здорові та безпечні умови праці, гарантіями щодо оплати та охорони праці, заробітної плати, робочого часу та часу відпочинку тощо. Заслуговує на схвалення визначення у ЗУ №3680-ІХ поняття домашнього працівника як «...фізичної особи, яка виконує домашню працю у межах трудових відносин з роботодавцем», а домашньої праці – як «...роботи, яка виконується для домогосподарства за трудовим договором». Важливо, що з домашніми працівниками укладається саме трудовий, а не цивільний договір для виконання роботи, що свідчить про виникнення, зміну та припинення трудових правовідносин, що, у свою чергу, вказує на те, що всі процедурні моменти щодо фактичного складу їх виникнення повною мірою задіяні. У цьому випадку дотримується письмова форма трудового договору, а зміст вказує на те, що такий договір, окрім загальних вимог, може бути строковим, містити опис виду і характеру роботи, способи обміну інформацією, а також може передбачати додаткові, окрім тих, які зазначені у трудовому законодавстві, права, гарантії, компенсації, пільги та взаємні зобов'язання сторін. Дотримана також позиція і щодо можливості внесення в письмовій формі змін до трудового договору протягом строку його дії. Проте «...загальнообов'язкове державне соціальне страхування домашніх працівників здійснюється на засадах добровільності», а ведення «...первинної облікової документації та трудової книжки сторони вирішують самостійно», що, на нашу думку, не свідчить про достатній рівень правового регулювання.

Новелою ЗУ № 3680-ІХ є те, що «...у трудовому договорі, укладеному з домашнім працівником, може бути передбачено платне чи безоплатне надання роботодавцем житла домашньому працівнику в користування» [1]. Важливо, що «...у разі платного надання житла в користування домашньому працівникові такі відносини регулюються актами цивільного законодавства, а роботодавець не має права самостійно проводити відрахування із заробітної плати домашнього працівника в рахунок плати за користування таким житлом» [1]. Також слід відзначити положення про те, що у випадку вимоги роботодавця до працівника передати на тимчасове зберігання той чи той документ (наприклад, паспорт, документ про право власності та ін.) така вимога є незаконною.

З метою забезпечення захисту інтересів роботодавця, не є допустимим з боку працівника збирання чи поширення будь-якої інформації про домогосподарство або про самого роботодавця без його згоди, проте, на нашу думку, таку умову трудового договору потрібно спеціально передбачати у трудовому договорі.

Новим підходом є зазначення у трудовому договорі з домашнім працівником умови про «періоди очікування», які вважаються «... годинами роботи, під час яких домашній працівник не може розпоряджатися своїм часом на власний розсуд у зв'язку з необхідністю бути готовим до виконання за дорученням роботодавця передбачених договором трудових обов'язків» [1]. На нашу думку, це свідчить про особливість регулювання трудових відносин, адже «... умови і розмір оплати періодів очікування або порядок надання іншого вільного від роботи часу із збереженням заробітної плати визначаються трудовим договором» [1]. Про особливість регулювання свідчить також і те, що «... час здійснення домашнім працівником супроводу члена домогосподарства під час відпочинку включається в робочий час». Щодо підстав і порядку розірвання трудового договору з ініціативи працівника, то в цілому дотримуються вимоги ст.ст. 38, 39 КЗпП України, що стосується розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, то підписується додаткова угода про таке розірвання, якщо інше не визначено трудовим договором. Важливо, що про припинення трудового договору роботодавець у письмовій формі повідомляє «центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, протягом трьох днів з дня звільнення домашнього працівника» [1].

Прийняття ЗУ № 3680-IX є досить важливим кроком у врегулюванні трудових відносин, а також відносин зайнятості та працевлаштування домашніх працівників, забезпечення гарантій їхнього соціального захисту, а також у імплементації в національне законодавство положень Конвенції Міжнародної організації праці № 189 «Про гідну працю домашніх працівників».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників : Закон України від 25.04.2024 року № 3680-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3680-20#Text>

Багінський Артем Олександрович,

адвокат, арбітражний керуючий,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОЦІНКА ДОБРОСОВІСНОСТІ БОРЖНИКА ІЗ ЙОГО КРЕДИТОРАМИ У СПРАВАХ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Це дослідження має на меті дослідити багатогранне поняття добросовісності боржника, яку він виявляє у взаємовідносинах із кредиторами через призму процедури про неплатоспроможність фізичної особи, проаналізувати, як ця концепція впливає на перебіг та результати справ про банкрутство, забезпечуючи справедливість та ефективність процесу.

Bona fides (бона фідес) – латинський юридичний термін, який означає «чесні засоби», «добрі послуги», «сумлінність», та виражає моральну чесність, віру в істинність або хибність судження або думки, або стосується доброчесності поведінки [1].

Добросовісність є надзвичайно універсальним поняттям, загальноприйнятим стандартом поведінки. Однак така його широка універсальність, на нашу думку, не може однаковою мірою оцінюватись в усіх правовідносинах, де такий стандарт поведінки є необхідний. Якщо, наприклад, у страхових правовідносинах необхідним виявом добросовісності страхувальника є прагнення повідомити страховика про абсолютно всі істотні

обставини, необхідні для прийняття рішення про укладення договору страхування, навіть про ті, про які страхувальник не запитував (доктрина *ubertima fides*), то у правовідносинах, які мають конфліктну основу, достатній рівень добросовісності боржника оцінюється в кожній справі індивідуально, зокрема, ґрунтуючись на поведінці його кредиторів.

У процедурах про неплатоспроможність фізичної особи боржник часто опиняється у скрутному фінансовому становищі не через злий умисел. Боржник як фізична особа, стикаючись з борговою проблемою, природно намагається самостійно вирішити її, використовуючи всі доступні йому інструменти та застосовуючи той рівень знань і життєвого досвіду, яким він володіє. Якщо для фізичної особи-боржника, який (яка) має економічну або юридичну освіту та достатній рівень практичного досвіду у професії, є неприпустимим вчиняти дії щодо отримання нових кредитів із високими відсотками з метою погасити частину наявного боргу, то для фізичної особи, яка не має відповідного рівня знань та досвіду, така поведінка є природним бажанням терміново вирішити наявну проблему сьогодні та уникнути негайних негативних наслідків для себе у вигляді жорсткого тиску колекторських компаній або звернення стягнення на власне майно і відтермінувати їхнє настання на якомога більший термін. Окрім того, абсолютно неприпустимі методи поведінки кредиторів можуть спровокувати і цілком досвідчених людей вчиняти дії на шкоду собі.

Відтак, оцінюючи добросовісність боржника у взаємовідносинах із кредиторами, судам необхідно досліджувати об'єктивні та суб'єктивні фактори, які стали причиною скрутного фінансового становища боржника.

Так, до *суб'єктивних факторів*, які призвели до стану неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) боржника, можна віднести:

Мотиви та наміри боржника: 1. Чи були дії боржника спрямовані на ухилення від виконання зобов'язань? 2. Чи намагався боржник вирішити проблему, звертався до кредиторів для реструктуризації боргу? 3. Чи були дії боржника свідомими та навмисними, чи викликані необізнаністю або помилкою?

Особисті обставини боржника: 1. Сімейний стан, наявність утриманців. 2. Стан здоров'я боржника та членів його сім'ї. Інші обставини, які могли вплинути на фінансове становище боржника (втрата роботи, стихійне лихо тощо).

Рівень фінансової грамотності та обізнаності: 1. Чи розумів боржник умови кредитних договорів та можливі наслідки невиконання зобов'язань? 2. Чи отримував боржник консультації щодо юридичних питань?

Наявність ознак недобросовісної поведінки: 1. Приховування активів або доходів. 2. Умисне збільшення боргових зобов'язань. 3. Вчинення шахрайських дій. 4. Укладення фіктивних правочинів з метою ухилення від виконання зобов'язань.

До *об'єктивних факторів* можна віднести:

Фінансовий стан боржника: 1. Доходи та витрати боржника. 2. Наявність активів та пасивів. 3. Кредитна історія боржника.

Дії боржника щодо виконання зобов'язань: 1. Своєчасність сплати платежів за кредитами. 2. Спроби реструктуризації боргу, звернення до кредиторів з пропозиціями щодо врегулювання заборгованості. 3. Надання кредиторам достовірної інформації про свій фінансовий стан.

Дії кредиторів у відносинах із боржником: 1. Чи були дії кредиторів спрямовані на конструктивне вирішення проблеми? 2. Чи надавали кредитори боржнику можливість реструктурувати борг, змінити графік платежів тощо? 3. Чи вживали кредитори своєчасних та адекватних заходів щодо стягнення заборгованості? 4. Чи були дії кредиторів добросовісними та спрямованими на захист своїх прав, чи мали ознаки зловживання правом? 5. Чи вдавались кредитори до неетичної поведінки стосовно боржника чи його близьких осіб або близького оточення чи погроз такої поведінки? Тощо.

Отже, добросовісність боржника у взаємовідносинах із його кредиторами неможливо належно оцінити без оцінки добросовісності кредиторів у взаємовідносинах із боржником.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д-Й. 744 с.

Боднарчук Денис Ігорович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

Як правило, під час укладення трудового договору (контракту) сторонами трудового договору може бути обумовлене випробування, яке встановлюється для того, щоб перевірити, чи відповідає працівник роботі (посаді), яку він буде виконувати. Важливо, що умова про випробування має бути відображена у змісті наказу (розпорядження) про прийняття працівника на роботу. Так, відповідно до ст. 26 КЗпП України «в період випробування на працівників поширюється законодавство про працю» [1]. Проте в деяких випадках, передбачених у ст. 26 КЗпП України, випробування не може бути встановлене. Зауважимо, що в умовах воєнного стану норми законодавства про працю діють з урахуванням Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», згідно з п. 2 ст. 2 якого «...під час укладення трудового договору в період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників» [2].

Істотним є погодження сторонами трудового договору строку випробування, адже він, якщо «...інше не встановлено законодавством України» [1], не може бути більшим, ніж три місяці, проте в деяких випадках, коли є згода виборного органу первинної профспілкової організації, то такий строк не може перевищувати шість місяців. Якщо мова йде про робітників, то строк випробування при прийнятті їх на роботу становить не більше одного місяця. Важливою соціальною гарантією є те, що «...до строку випробування не зараховуються дні, коли працівник фактично не працював, незалежно від причини» [1].

Щодо результатів проходження випробування, то слід підкреслити, що в разі, коли строк випробування закінчився, проте найманий працівник продовжує працювати далі, то законодавець вважає, що працівник пройшов випробування і в подальшому його можна звільнити з роботи (посади) лише на підставі ст.ст. 40, 41 КЗпП України. Якщо ж під час проходження випробування роботодавець прийде до висновку, що працівник не справляється з дорученою роботою, не відповідає роботі (посаді), то він може реалізувати своє суб'єктивне право звільнити такого працівника протягом строку випробування, але слід у письмовій формі попередити його не менше як за три дні. Безумовно, якщо працівник вважає, що його звільнили незаконно за результатами проходження випробування, жодних зауважень та претензій до його роботи не було, він має право оскаржити таке звільнення в порядку, який встановлений для розгляду трудових спорів.

Таким чином, випробування при прийнятті працівника на роботу (посаду) – це певний часовий період, протягом якого роботодавець перевіряє придатність працівника до виконання певної роботи чи відповідність посаді.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022р. № 2136-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Бура Тетяна Сергіївна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НОРМИ, ЯКІ ЗАПРОВАДЖЕНІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Європейські стандарти адвокатської діяльності відіграють ключову роль у формуванні правової системи держав-членів Європейського Союзу та Ради Європи. Вони спрямовані на забезпечення високого рівня професіоналізму адвокатів, захист прав людини та підтримку справедливого судочинства. Однак впровадження цих стандартів на національному рівні стикається з певними проблемами та викликами, що вимагають дослідження і аналізу.

Головною проблемою є те, що національні системи адвокатської діяльності, хоча й базуються на спільних європейських принципах, часто мають відмінності, обумовлені історичними, правовими та культурними особливостями конкретних країн. Це створює труднощі для гармонізації законодавства, а також може призводити до різної якості правової допомоги та рівня доступу до адвокатських послуг у різних державах. Іншою проблемою є забезпечення незалежності адвокатів у країнах, де існує сильний вплив державних органів на судову систему. Крім того, європейські стандарти постійно змінюються у відповідь на виклики сучасного світу, зокрема розвиток цифрових технологій та міжнародне співробітництво.

Т.Б. Вільчик досліджувала правові основи надання правової допомоги в рамках конституційних систем країн ЄС та України. Вона зосереджувалася на аналізі правових механізмів забезпечення права на захист, зокрема досліджувала питання адвокатської незалежності, конфіденційності, доступу до правової допомоги, а також дотримання європейських стандартів у цій сфері. Т.Б. Вільчик розглядає проблематику впровадження європейських стандартів на національному рівні та їхній вплив на захист прав людини в Україні.

С.О. Іваницький досліджував систему організації адвокатури в Україні, аналізуючи її теоретичні та правові основи. Він детально розглядав принципи функціонування адвокатури, зокрема незалежність адвокатів, правові механізми захисту адвокатської таємниці та питання етики. С.О. Іваницький також звертав увагу на впровадження європейських стандартів адвокатської діяльності в українське законодавство, аналізуючи їх вплив на реформування адвокатури та забезпечення високого рівня правової допомоги на національному рівні.

Метою цього дослідження є аналіз європейських стандартів адвокатської діяльності та визначення основних напрямів їх впровадження на національному рівні, зокрема в Україні. Особливу увагу приділено проблемам адаптації міжнародних норм до національних правових систем, питанням забезпечення незалежності адвокатів, захисту конфіденційності та підвищення професійних стандартів.

Гармонізація європейських стандартів адвокатської діяльності із національними нормами забезпечує більш ефективний захист прав людини в межах правових систем країн Європейського Союзу та Ради Європи. Впровадження загальноєвропейських стандартів, таких як: незалежність адвокатури, етичні норми та принципи конфіденційності, – стає важливим кроком у забезпеченні єдиного підходу до захисту прав громадян у всіх державах.

Європейські стандарти адвокатської діяльності базуються на кількох ключових принципах. Перш за все, це незалежність адвокатів, яка гарантує їхню здатність захищати права клієнтів без тиску з боку державних органів або інших суб'єктів. Незалежність адвокатури вважається однією з основних умов справедливого судочинства, що підтверджено численними рішеннями Європейського суду з прав людини.

Конфіденційність адвокатської діяльності є ще одним важливим аспектом європейських стандартів. Цей принцип захищає інформацію, яку адвокат отримує від клієнта, від розголошення та використання проти клієнта. Згідно з європейськими стандартами, адвокатська таємниця не може бути порушена навіть за запитом державних органів, за винятком окремих випадків, передбачених законом [1, с.180].

Етичні норми європейських адвокатів включають принципи чесності, відповідальності, професійної компетентності та взаємної поваги між колегами. Наприклад, Етичний кодекс адвокатів Європейського Союзу, розроблений ССВЕ, встановлює конкретні правила поведінки адвокатів під час представництва інтересів клієнтів у суді та взаємодії з іншими учасниками судового процесу. Він також регулює відносини між адвокатами різних країн у випадках транскордонних спорів, що має особливе значення в умовах зростання кількості міжнародних справ [2, с.650].

Україна, прагнучи до євроінтеграції, активно працює над адаптацією свого законодавства до європейських стандартів. Прийнятий у 2012 році Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» заклав правову основу для функціонування адвокатури відповідно до європейських принципів. Однак, попри значні досягнення, залишаються проблеми, які потребують вирішення. Зокрема, це стосується незалежності адвокатів, які часто стикаються з тиском з боку правоохоронних органів. Крім того, існує проблема нерівномірного доступу до адвокатських послуг у різних регіонах країни.

Одним із важливих напрямів вдосконалення національних норм є підвищення вимог до кваліфікації адвокатів. У більшості європейських країн адвокати зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію, що гарантує актуальність їхніх знань та навичок. В Україні також існує система підвищення кваліфікації, однак її ефективність досі залишається обмеженою через недостатнє фінансування та нерозвиненість механізмів контролю.

Цифровізація правової сфери створює нові виклики для адвокатської діяльності. Захист конфіденційної інформації в електронному форматі стає особливо важливим в умовах зростання кіберзагроз. Багато європейських країн вже запровадили спеціальні норми щодо захисту даних адвокатів і клієнтів у кіберпросторі, однак Україна лише починає рухатися в цьому напрямку. Важливим кроком є розробка національних стандартів з інформаційної безпеки для адвокатської діяльності [3].

Європейські стандарти також сприяють розвитку міжнародного співробітництва адвокатів. Це особливо актуально для транскордонних спорів, які вимагають від адвокатів знання не лише національного, але й міжнародного права. В Україні такі справи часто залишаються поза увагою через недостатню інтеграцію в міжнародні адвокатські об'єднання та слабе володіння іноземними мовами серед адвокатів.

Отже, європейські стандарти адвокатської діяльності формують основу для побудови ефективної, незалежної та етично відповідальної системи правової допомоги. Вони спрямовані на захист прав громадян та забезпечення справедливого судочинства. Національні правові системи країн Європи, включаючи Україну, поступово адаптують свої норми до європейських стандартів, однак цей процес потребує подальшого вдосконалення. Основними проблемами залишаються забезпечення незалежності адвокатів, рівний доступ до правової допомоги, підвищення кваліфікації адвокатів та адаптація до викликів цифрової ери. Запровадження та дотримання європейських стандартів адвокатської діяльності є важливим кроком на шляху до ефективної правової системи, яка здатна забезпечити права людини та верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Вільчик Т.Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні : монографія. Харків : Право, 2015. 400 с.
2. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2017. 800 с.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678–VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Том 1. Ст. 83.

Ватрас Володимир Антонович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ
У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Відкриття провадження у справі є самостійною стадією цивільного процесу, сукупністю процесуальних дій суду та осіб, які беруть участь у справі, що спрямовані на визначення підстав їх звернення до суду за захистом [1, с. 111]. Як зазначається в Узагальненні судової практики розгляду судами цивільних справ за апеляційними скаргами на ухвали судів першої інстанції про відкриття провадження, відмову у відкритті провадження, повернення заяви позивачеві та передачі справ з одного суду до іншого, під відкриттям провадження у справі потрібно розуміти стадію цивільного процесу, на якій суд першої інстанції перевіряє в особи наявність права на звернення до суду і встановленого порядку реалізації такого права [2]. Відкриття провадження у справі як процесуальна дія завжди пов'язана із передумовами права на пред'явлення позову, оскільки вони охоплюють обставини, з якими закон пов'язує виникнення і здійснення права на пред'явлення позову. Право на пред'явлення позову законом пов'язується із наявністю чи відсутністю певних обставин. Тож відсутність однієї із зазначених вище передумов свідчить про неможливість реалізації права на пред'явлення позову і є підставою для відмови у відкритті провадження [3, с. 10].

Можемо констатувати такі особливості відкриття провадження у сімейних справах:

1) обмежене право позивача відповідно до ч. 2 ст. 184 ЦПК України заявляти клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження і аналогічно – обмеженість судової дискреції у цій сфері [4, с. 203]. Так, у ЦПК України вказано низку випадків, коли провадження у сімейних справах відбувається за правилами спрощеного позовного провадження. Такими, зокрема, є малозначні справи, а також справи про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд; до першої категорії справ віднесені, зокрема, й справи про стягнення аліментів, збільшення їхнього розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за протермінування сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства), а також справи про розірвання шлюбу. Водночас відповідно до ч. 4 ст. 274 ЦПК України, за загальним правилом, спори, що виникають із сімейних відносин, розглядаються за правилами загального позовного провадження. Така вимога не стосується питань, визначених у ст. 19 СК України (малозначних справ і справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України), а також справ про поділ майна подружжя [5]. Остання категорія справ, по суті, може бути розглянута як за правилами загального позовного провадження, так і за правилами спрощеного позовного провадження. Лише щодо цієї категорії сімейних справ є можливим подання позивачем клопотання про розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження, а також право суду здійснювати вирішення питання: чи розглядати цю справу за правилами загального позовного чи спрощеного позовного провадження;

2) особливі підстави для повернення позовної заяви – однією із таких підстав є подання заяви про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року (п. 5 ч. 4 ст. 185 ЦПК України). Втім, якщо буде прийнято остаточно законопроект № 5492 від 14 травня 2021 року (наразі прийнято в першому читанні), ця підстава повернення позовної заяви може стати неактуальною, оскільки законопроектом пропонується передбачити можливість подання позову про розірвання шлюбу протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини. Попри те, що в законопроекті не міститься змін до ст. 185 ЦПК України, однак у висновку Головного науково-експертного управління Верховної

Ради України зазначається на необхідності узгодження законопроекту та змін, що вносяться ним до СК України та відповідних положень ЦПК України [6] (тобто зазначений законопроект потенційно вплине на можливість прийняття позову до розгляду і відкриття провадження у справі про розірвання шлюбу, навіть якщо позов буде подано протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини);

3) особливою підставою для повернення позовної заяви в сімейній справі є подання її представником, коли відповідне право має лише учасник сімейних відносин (охоплюється змістом підстави «заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано»). Так, в ухвалі Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 24 лютого 2022 року у справі № 350/266/22 суд повернув позовну заяву про розірвання шлюбу, оскільки її подано представником подружжя. Відповідно до абз. 2 п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» сімейне законодавство не передбачає можливості розірвання шлюбу представником одного з подружжя або їх обох за довіреністю останніх. Заборона подання позовної заяви про розірвання шлюбу представником одного з подружжя впливає з ч.1 ст.110 СК України та із самої суті спору, проте не виключає участі представника сторін у розгляді справи по суті [7]. Аналогічну правову позицію можемо простежити й в ухвалі Голосіївського районного суду м. Києва від 03 лютого 2023 року у справі 752/17764/22 [8];

4) особливості у підсудності сімейних справ. Хоча у ЦПК України передбачено, що якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю (тобто дотримання чи недотримання підсудності не впливає на можливість відкриття провадження у справі), однак зазначене стосується лише позовного та окремого провадження, оскільки порушення правила підсудності чітко визначена у п. 9 ч. 1 ст. 165 ЦПК України як підстава для відмови у видачі судового наказу. При цьому слід враховувати, що, за загальним правилом, позови у сімейних справах є позовами до фізичної особи, а тому відповідно до ст. 27 ЦПК України подаються в суд за зареєстрованим у встановленому порядку місцем її проживання або перебування. Виняток становлять позови про стягнення аліментів, збільшення їхнього розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за протермінування сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, які можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача. Аналогічно може бути визначена підсудність справ про розірвання шлюбу, але лише у випадках, якщо на утриманні позивача є малолітні або неповнолітні діти, або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача, або за домовленістю подружжя. Також заяви про встановлення сімейного факту, що має юридичне значення подається за місцем проживання заявника [5];

5) обмежене застосування такої підстави повернення позовної заяви як подання заяви особою, яка не має процесуальної дієздатності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 СК України, право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу має кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Як правило, справами, у яких неповнолітні особи можуть брати участь особисто, і є справи, які виникають з сімейних правовідносин. Крім того, в окремих випадках норми СК України надають неповнолітнім особам право на безпосереднє звернення до суду. Так, за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб (ч. 2 ст. 23 СК України); дитина, яка досягла чотирнадцяти років має право на звернення до суду з позовом про позбавлення батьківських прав (ст. 165), а також право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення чи визнання його недійсним (ст. 240 СК України) [9, с. 5]. Таким чином, суд вправі застосувати подання заяви особою, яка не має процесуальної дієздатності

як підставу для повернення позовної заяви лише в разі подання відповідного позову, заяви у справі окремого провадження, заяви про видачу судового наказу особою, яка не досягла чотирнадцяти років.

Список використаних джерел:

1. Пряміцин В. Ю., Афанасьєв Д. В., Ланкін С. В. Процедура відкриття провадження в цивільному судочинстві як складник механізму реалізації права людини на справедливий суд. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 110-115.

2. Узагальнення судової практики розгляду судами цивільних справ за апеляційними скаргами на ухвали судів першої інстанції про відкриття провадження; відмову у відкритті провадження; повернення заяви позивачеві та передачі справ з одного суду до іншого (ст.ст. 115, 116, 121, 122 ЦПК України). Апеляційний суд міста Києва. 2011. URL : <https://court.gov.ua/sud1190/150/1559>.

3. Водоп'ян Т. В., Кубай І. Ю. Відмова у відкритті провадження у справі та касаційного провадження: проблемні питання цивільного судочинства. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). Травень. С. 10-15.

4. Сакара Н. Ю. Спрощене позовне провадження як новела цивільного процесуального права. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. URL : http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/62.pdf.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

6. Проект Закону України про внесення змін до статті 110 та 111 Сімейного кодексу України. *Законопроекти*. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26535>.

7. Ухвала Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 24 лютого 2022 року у справі № 350/266/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103549562>.

8. Ухвала Голосіївського районного суду м. Києва від 03 лютого 2023 року у справі 752/17764/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108898147>.

9. Євко В. Ю. Особливості судового захисту сімейних прав. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/43.pdf.

Гандзюк Богдан Олександрович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ

У сучасній діяльності будь-якого підприємства особливе місце займає юридична служба, яка здійснює правову організацію роботи підприємства. Зважаючи на доволі бідне нормативне регулювання та регламентацію діяльності юридичних служб підприємств, важливим є визначення функцій, які здійснює юридична служба як структурний підрозділ підприємства.

У контексті цього питання важливим буде визначення поняття функцій юридичної служби. Таке визначення безліч науковців трактує по-різному, проте всі вони зводяться до такого: функції юридичної служби – це напрямки впливу юридичної практики на суспільне та особисте життя підприємства, які визначають сутність та природу такої практики, а також визначають місце у правовій системі суспільства та її соціально-правове призначення.

Аналізуючи чинне законодавство, слід зазначити, що основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність юридичної служби, є Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади від 26 листопада 2008 року [1]. Такий

нормативно-правовий акт, зважаючи на сучасний розвиток підприємств, потребує розвитку й доповнення іншими нормативними актами, адже цим положенням регулюється діяльність лише юридичних служб у міністерствах та органах виконавчої влади. Зважаючи на зазначене, регулювання діяльності юридичних служб покладається на локальні нормативні акти кожного окремого підприємства для регулювання власної юридичної служби. Саме тому функції можуть диференціюватись від підприємства до підприємства залежно від покладених на службу завдань.

Зважаючи на діяльність юридичної служби як структурного підрозділу підприємства, основними функціями, що здійснює цей підрозділ для позитивного розвитку підприємства, є:

1) правотворча функція. Зважаючи на те, що великі масиви правовідносин залишаються не врегульованими законодавством через недостатнє нормативне забезпечення виникають прогалини і неузгодження, які потребують вирішення й тому юридична служба має завдання вирішити питання даних протиріч за допомогою локального законодавства;

2) наступною є правостабілізуюча функція. Така функція розкривається через правильне застосування норм права, незважаючи на складний зміст або логічну побудову норм, для того, щоб уникнути негативних наслідків, що можуть настати внаслідок неоднакового розуміння та реалізації правових норм;

3) також доцільно виділити охоронну функцію. Її сутність полягає у забезпеченні охорони прав та законних інтересів підприємства і реалізується така функція через належне ведення кадрової роботи структурних підрозділів підприємства, розробку та провадження локальних нормативно-правових актів, а також завдяки належному виконанню переддоговірної та договірної роботи;

4) не менш важливою є захисна функція. Така функція дещо є схожою до попередньої, проте вона спрямована на забезпечення захисту прав та законних інтересів суб'єкта господарювання вже після порушення його прав, коли охоронна функція здійснюється як превентивна, тобто до порушення права. Реалізація такої функції полягає у претензійній роботі юридичної служби, а також позовній роботі для відновлення порушеного права;

5) контрольна функція. Така функція полягає в тому, щоб організувати правову роботу таким чином, щоб сформувати неухильне дотримання та запобігти невиконанню вимог законодавства та інших нормативно-правових актів керівником та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків. [2, с. 14].

Якщо розглядати функції юридичної служби міністерств та інших органів виконавчої влади, вони також будуть включати так чи інакше вищезазначені функції, проте до них також будуть додані специфічні функції, які здійснюють органи виконавчої влади. Тобто, крім загальних завдань, така служба також бере участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, що затверджує відповідний орган, також може здійснювати погодження кандидатур керівників юридичних служб підпорядкованих органів виконавчої влади.

У підсумок слід додати, що функції, що здійснює юридична служба, є незамінними для існування підприємства та його подальшої стабільної роботи. Загалом, правильне формування як самої юридичної служби, а також завдань, що вона має здійснювати, призведе до розвитку діяльності відповідного підприємства та його подальшого економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. № 1040. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text>

2. Возняковська К. А., Гофман О. Р., Згама А.О., Добровольська В. В. Юридичний супровід бізнесу: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти усіх форм навчання. Одеса, 2021. 135 с.

Грицик Оксана Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ З ПРАВОВИМИ ТА ЛОКАЛЬНИМИ АКТАМИ

Юридична служба є важливою складовою будь-якої установи, організації чи підприємства, незалежно від форми власності та сфери діяльності. Основне завдання юридичної служби полягає в забезпеченні правової безпеки, яка спрямована на правильне застосування та неухильне дотримання вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, керівником й працівниками підприємств та організацій під час виконання покладених на них обов'язків, й також представлення інтересів органу виконавчої влади у судах [2]. Відповідно складовою правової роботи є аналіз нормативно-правових актів, розробка та прийняття актів локального характеру у вигляді положень, інструкцій, стандартів та правил [1, с.3].

Однією з основних функцій юридичної служби є моніторинг змін у законодавстві. У своїй діяльності вона керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, а також іншими нормативно-правовими актами. З питань організації та проведення правової роботи юридична служба керується актами Міністерства юстиції. Оскільки законодавча база постійно змінюється, посадові особи повинні систематично проводити роботу з вивчення чинного законодавства, аналізувати його та адаптовувати діяльність організації відповідно до нових вимог. Відповідно працівники юридичної служби виконують роль своєрідних експертів, які забезпечують відповідність діяльності підприємства цим нормативно-правовим актам.

Найбільш тісний зв'язок юридичної служби саме із локальними актами. Юридична служба відповідає за їхню розробку, відповідність чинному законодавству та ефективність у регулюванні діяльності підприємства. Наприклад, при розробці правил внутрішнього трудового розпорядку юридична служба повинна враховувати як норми трудового законодавства, так і особливості роботи підприємства. Це дає можливість регламентувати питання, які не врегульовані на рівні законодавства, але мають важливе значення для функціонування конкретної організації. Форми участі юридичної служби в розробці локальних актів доволі різноманітні: розробка положень про структурні підрозділи, посадових інструкцій, підготовка договорів тощо. Юридична служба повинна візувати проекти наказів як з основної діяльності установ, так і кадрові накази, готувати та вносити у встановленому порядку пропозиції про зміну чи скасування локальних правових актів суб'єкта господарювання, що втратили чинність, або таких, що не відповідають чинному законодавству, тощо. Згідно з пунктами 8 та 9 Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади видання актів правового характеру без попередньої перевірки юридичною службою не допускається, а пропозиції юридичної служби щодо приведення нормативно-правових актів або інших документів відповідно до законодавства є обов'язковими для розгляду керівником органу виконавчої влади [2]. Участь юридичної служби в розробці правових локальних норм важлива не тільки тому, що сприяє забезпеченню законності в діяльності суб'єктів господарювання, але і тому, що від змісту таких норм залежать й виробничі успіхи трудового колективу суб'єкта господарювання та наслідки фінансово-економічної роботи в цілому.

Робота юридичної служби з правовими та локальними актами є багатогранною, відповідальною і складною. На відміну від інших служб чи підрозділів на підприємстві, організації чи в установі юридична служба виконує доволі специфічні функції, де використовує тільки їй властиві форми й методи діяльності: проведення правової експертизи нормативних актів підприємства і його підрозділів, контроль за виконанням норм права, зміцнення законності й правопорядку у сфері господарської діяльності та взаємовідносин, популяризація серед

працівників правових знань. Крім того, юридична служба здійснює загальне керівництво та організацію правової роботи на підприємстві за допомогою правових методів, забезпечує умови для зміцнення законності у господарській діяльності, розробки й прийняття управлінських рішень, посилення державної, планової й трудової дисципліни [3, с. 4].

Список використаних джерел:

1. Горевий В., Куліш А. Взаємодія юридичної служби суб'єкта господарювання з іншими структурними підрозділами. Підприємство, господарство і право. 2010. № 10. С. 3-6. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/13603/3/Kulich_hoevyi_iurydychna_sluzhba.pdf

2. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1040. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text>

3. Руснак Ю.І. Юридична служба на підприємстві, установі, організації. Практичний посібник. К. : Центр учбової літератури. 2013. 374 с.

Дорошук Олександр Олександрович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЮРИДИЧНА СЛУЖБА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: СТАН У СЬОГОДЕННІ

Юридична служба в Збройних силах України (далі – ЗСУ) відіграє ключову роль у забезпеченні законності та правопорядку серед військових формувань. Її завдання охоплюють широке коло питань – від правового регулювання внутрішнього порядку в армії до захисту прав військовослужбовців і гарантування їхньої соціальної та правової захищеності. В умовах повномасштабного вторгнення з боку росії до України робота працівників юридичної служби ЗСУ має особливе значення, оскільки гарантує дотримання прав людини та норм законності у складних та нестабільних умовах, забезпечуючи тим самим правопорядок і стабільність у військових підрозділах.

Найвищою ланкою ЗСУ, в якій діє юридична служба, є Міністерство оборони України, створено як було на виконання п. 2 Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади № 1040 від 26.11.2008 р., та відповідно до Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України, затвердженого наказом Міністерства оборони України № 190 від 11.06.2020 р [1; 2]. Головним органом, що здійснює юридичне забезпечення і виконання правової роботи у ЗСУ, є Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України, безпосереднє керівництво діяльністю якого здійснюється Міністром оборони України. Згідно зі Схемою спрямування та координації діяльності самостійних структурних підрозділів апарату Міністерства оборони України, затвердженої наказом Міністерства оборони України № 663 від 03.11.2023 р., державний секретар Міністерства оборони України спрямовує та координує діяльність Департаменту [2].

Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України в процесі провадження своєї діяльності виконує низку завдань, які покладаються на нього відповідно до Положення про Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України, серед яких можна виділити такі:

- виконання правової роботи в апараті Міноборони;

- організація правової роботи в територіальних юридичних підрозділах, Військово-юридичному інституті, частинах та організаціях безпосереднього підпорядкування Міноборони, ЗСУ, Державній спеціальній службі транспорту та на державних підприємствах, установах, організаціях, що належать до сфери управління Міноборони;
- планування та координація роботи з нормативно-правовими актами Міноборони;
- надання керівництву Міноборони пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів [2].

Оскільки ЗСУ мають доволі розгалужену систему організації, правова робота також має свою специфіку. Так, організаційно ЗСУ складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів та установ, які мають у своєму підпорядкуванні юридичні служби, діяльність яких регулюється відповідними посадовими інструкціями та положеннями, що приймаються на кожному з названих організаційних рівнів. За загальним правилом, правова робота у військових з'єднаннях здійснюється помічниками командирів з правової роботи. Так, статтями 99 та 100 Статуту внутрішньої служби ЗСУ передбачено, що правова робота в основному є прерогативою помічника командира бригади з правової роботи, що є юрисконсультантом бригади, на якого покладаються обов'язки з ведення правової роботи як у воєнний, так і мирний час [3, с. 4]. Варто зауважити, що на нижчих щаблях військово-командної структури (тобто полк, батальйон, рота, тощо) не передбачено подібного покладення обов'язків з виконання правової роботи на командирів чи їхніх заступників, що, на наш погляд, є недоліком і позбавляє певною мірою гнучкіше організувати роботу юридичної служби в ЗСУ. Якщо знову звернутись до Статуту внутрішньої служби ЗСУ, то в низці статей також можна знайти осіб, які зобов'язані проводити окрему правову роботу з особовим складом. Так, до прикладу:

- абз. 13 ст. 59 Статуту передбачено, що командири (начальники) зобов'язані забезпечувати правову захищеність підлеглих;
- абз. 16 ст. 67 Статуту передбачено, що командири бригад зобов'язані керувати правовим вихованням військовослужбовців та повідомляти органи досудового розслідування в разі вчинення військовослужбовцем кримінального правопорушення;
- абз. 17 ст. 116 Статуту зазначено, що заступник командира роти з морально-психологічного забезпечення зобов'язаний піклуватися про правовий захист військовослужбовців [4].

З аналізу вищезазначених норм можна зробити висновок, що окремі повноваження, які характерні для юридичної служби, здійснюються у ЗСУ саме на рівні командирів великих військових з'єднань. Вбачається необхідність у створенні окремих юридичних служб у менших з'єднаннях, подібних до того, які створені у Міністерстві оборони України, однак з набагато меншим штатом, для забезпечення належного ведення правової роботи на рівні полків, батальйонів, рот.

За результатами проведеного дослідження, можна зробити висновок, що юридична служба в Збройних силах України відіграє ключову роль у забезпеченні правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне додержання вимог законодавства в лавах війська. Подальший розвиток і підтримка юридичної служби в ЗСУ є невід'ємною складовою сучасної військової реформи, що сприятиме зміцненню правового порядку та підвищенню ефективності оборонних сил України.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади. Постанова Кабінету міністрів України від 26.11.2008 р. № 1040-2008-п. *Кабінет Міністрів України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1040-2008-%D0%BF#Text>
2. Департамент юридичного забезпечення Міністерства оборони України. *Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України*. URL : <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/yuridichnij-departament/>
3. Боброва Ю. Ю., Бобров Ю. О., Іл'юк Д. Д. Перспективи розвитку юридичної служби

Збройних сил України в контексті міжнародного досвіду організації діяльності військово-юридичних служб армій країн-членів НАТО. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 6 (41). С. 3-8.

4. Про статут внутрішньої служби ЗСУ. Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

Зінчук Діана Миколаївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

У ході свого життя та діяльності люди вступають у різні соціальні відносини – економічні, виробничі, ділові, особисті. Взаємодіючи, люди спрямовують свої зусилля на досягнення визначених завдань і реалізацію власних інтересів, які потребують певного регулювання та захисту з погляду соціальної справедливості. Саме для цього існує цивільно-правове регулювання.

У різних формах соціальної взаємодії між людьми можуть виникати стосунки співпраці, змагання, суперництва або антагонізму. Через це люди часто змушені звертатися до цивільного судочинства для захисту своїх прав, свобод, ініціатив, честі та гідності. Процес демократизації та становлення громадянського суспільства в Україні сприяв розвитку цивільного права. В умовах ринкової економіки основним об'єктом цивільно-правового регулювання та судочинства є майнові відносини між людьми. Закон забезпечує захист права на володіння майном, як матеріальним, так і нематеріальним, та дає можливість розпоряджатися ним на власний розсуд – використовувати у підприємницькій діяльності, продавати, дарувати, передавати у спадок. Важливою формою взаємодії суб'єктів суспільного виробництва – виробника і споживача – є товарно-грошові відносини. Спочатку ці відносини регулювалися звичаями та морально-етичними нормами, а згодом – набули форми нормативно підкріплених законів. Оскільки товарно-грошові відносини виникають між людьми, вони водночас є міжособистісними відносинами, що включають не лише прагнення до прибутку, але й моральні мотиви та цінності [1, с.9].

Для забезпечення об'єктивності рішень у цивільному судочинстві іноді виникає необхідність встановити здатність суб'єкта усвідомлено брати участь у цивільних відносинах. У таких випадках може знадобитися проведення судово-психологічної експертизи (далі – СПЕ). Цивільно-правові норми зазвичай охоплюють не лише юридичні аспекти, але й психологічні та морально-етичні. Наприклад, це стосується оскарження угод, укладених шляхом обману, насильства, погроз, змови сторін, або на дуже не вигідних умовах через складні обставини. Для правильного вирішення таких питань необхідно враховувати психологічні особливості осіб і характер їхніх відносин, зокрема визначити, чи мала місце проста необережність або ж навмисне зловживання. У цивільному праві важливе значення мають психологічні стани, що стосуються вини та відповідальності.

Процеси цивільно-правової регуляції і цивільного судочинства вимагають від юристів глибокого розуміння закономірностей людської психіки: генезису формування мотивів і мети діяльності, вибору засобів дії, структури емоцій і почуттів, вольової регуляції поведінки, міжособистісних відносин, видів і причин конфліктів і ін. Ці поняття широко відбиті в цивільному праві, тому що зазначені психічні явища обов'язково подані у всіх сферах приватного життя громадян: виробництві і бізнесі, розв'язанні житлових і інших майнових проблем, у житті сім'ї (питаннях шлюбу і розлучення, вихованні дітей, усиновленні, позбавленні батьківських прав і ін.) [2].

Суду часто доводиться аналізувати мотивацію вчинків сторін для з'ясування істини. Дії людини можуть бути як свідомо продуманими, так і імпульсивними, викликаними миттєвою

ситуацією чи емоціями. Суд може не прийняти дії сторони, якщо вони виявляться необдуманими, оскільки психологічний стан сторін істотно впливає на процес реалізації прав у цивільному судочинстві. Під впливом стресу та емоцій люди можуть діяти необдуманно, без ретельного аналізу ситуації.

Також важливо враховувати сталість позицій сторін, їхню стратегію поведінки та інтелектуальні особливості. Рішуча вимога позивача про задоволення позову може бути наслідком емоційного стану або певних психологічних рис. У таких випадках важливо допомогти позивачу розширити погляд на проблему, звертаючи увагу на морально-етичні аспекти та пошук альтернативних рішень. «Силове» протистояння в суді зазвичай не вирішує конфлікту, а навпаки, посилює його, що призводить до затяжних судових процесів. Тому посередницькі методи вирішення суперечок є більш бажаними в цивільних справах [3].

Цивільні конфлікти різноманітні за своїм характером і не передбачають конфронтації між особистістю та суспільством. Вони зазвичай виникають і розвиваються між членами суспільства, не створюючи психологічної «лінії розбрату» з ним. Навпаки, сторони самі звертаються до держави й судових органів для розв'язання суперечок, що акцентує увагу на особливостях психології як тих, хто бере участь у конфлікті, так і тих, хто відповідає за його вирішення.

Можна зробити висновок, що цивільне судочинство тісно пов'язане з психологічними аспектами людської поведінки та взаємодії. Юристам необхідно розуміти не лише правові норми, але й психологічні мотиви, емоційні стани і міжособистісні конфлікти, що впливають на дії учасників процесу. Судово-психологічна експертиза відіграє важливу роль у вирішенні цивільних суперечок, допомагаючи встановити правомірність дій сторін і визначити наявність моральної шкоди.

Список використаних джерел:

1. Лекції з дисципліни «Психологія судової діяльності» / ДДУВС. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0930/1.1.pdf> (дата звернення: 23.09.2024).

2. Землянська О. В. Психологічні питання цивільного судочинства. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 30 березня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 170-171. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing /konf/30_03_2017/pdf/75.pdf (дата звернення: 23.09.2024).

3. Матієнко Т. В., Данілов А. І. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії в цивільному процесі / Становлення особистості професіонала: перспективи та розвиток: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (23 березня 2018 р.). ББК 88.37 С 765. URL : <https://dSPACE.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1071a55-dcd1-409f-a130-7b637d32167a/content?page=130> (дата звернення: 25.09.2024).

Коржинський Роман Вадимович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

На сьогодні права дітей посідають дуже важливе місце в міжнародній системі законодавства. Аналіз міжнародно-правових актів про права дитини дає підстави говорити про визнання міжнародною спільнотою прав та інтересів дітей, разом із цим здійснюється й захист цих прав і свобод. На початку ХХ століття увага питанням щодо захисту прав дітей не надавалась, до думок дітей не прислуховувались, дорослі мали повну владу над дітьми.

Питання щодо міжнародного механізму регулювання захисту прав дитини завжди залишалось і залишається актуальним, тому розгляд проблеми становлення та розвитку міжнародного регулювання прав дітей потребує великої уваги задля покращення цього механізму в майбутньому.

Питання щодо регулювання механізму захисту прав дитини виникло після закінчення Першої світової війни. На Паризькій конференції 14 лютого 1919 року було створено Лігу Націй, організація котра мала сприяти співробітництву між усіма народами та країнами світу. Одним із комітетів Ліги Націй був Комітет дитячого добробуту, цей комітет займався захистом дітей від безпритульності, рабства, важкої праці, торгівлі та проституції. Пізніше у 1924 за для кращого захисту прав дітей Лігою Націй було створено Декларацію про права дитини. Саме ця декларація стала першим міжнародно-правовим документом у сфері охорони прав, свобод та інтересів дитини [1, с. 189]. На думку вітчизняних дослідників М. В. Буроменського, В. Н. Денисова, Л. Г. Заблоцької, створення декларації було кроком, який змушені були вчинити більшість країн світу не за умови гуманного підходу, а у зв'язку із розвитком економічних відносин, оскільки підписання декларації давало нові можливості для міжнародного партнерства [2, с. 42].

24 жовтня 1945 року на зміну Ліги Націй прийшла нова міжнародна організація ООН, котра пообіцяла виконати всі завдання, котрі були поставлені перед Лігою Націй та поставити новий курс на розвиток міжнародної спільноти. Друга світова війна показала наскільки жорстокими бувають люди стосовно один до одного та особливо до дітей, саме тому для допомоги дітям у післявоєнний період 11 грудня 1946 року резолюцією Генеральної Асамблеї ООН було створено Дитячий фонд ООН ЮНІСЕФ [3, с. 193]. Також у 1948 році було прийнято Загальну Декларацію прав людини, в якій зазначалося, що діти повинні бути об'єктом особливого нагляду і допомоги. Важливим кроком у розвитку міжнародного механізму захисту прав дитини було проголошення основоположних принципів захисту прав і свобод дітей в Декларації прав дитини в 1959 році. На думку Лінник Н. В., Декларація 1959 року не повністю дотримувалася країнами того часу, оскільки декларація по своїй суті це лише рекомендації, які не мають певної обов'язкової сили [1, с. 190].

Нові часи, погіршення положення дітей та не дотримання норм Декларації прав дитини, потребували нового врегулювання та нового способу захисту їхніх прав та інтересів, саме тому ООН активно починає працювати над новим міжнародним механізмом захисту прав дитини. Важливу роль для захисту фізичного, морального та духовного розвитку дитини відіграла Конвенція про мінімальний вік на роботу від 1973 року. Ця Конвенція вводила нові механізми захисту для дітей, котрі були пов'язані із експлуатацією дитячої робочої сили та фактично встановила мінімальний вік для прийому на роботу. Конвенція про мінімальний вік на роботу змогла об'єднати в собі зусилля як і ООН, так і Міжнародної організації праці, що й стало наріжним каменем при розробці норм Конвенції про права дитини 1989 року [2, с. 44]. У результаті десятирічної роботи ООН 20 листопада 1989 року було прийнято Конвенцію ООН про права дитини. 26 січня 1990 року, у день відкриття для підписання Конвенції, 61 країна підписала її. Метою Конвенції є встановлення захисту прав, інтересів дітей та від зневаги, з якими стикаються діти у всьому світі. У рамках Конвенції задля виконання її мети було створено Комітет з прав дитини. Усі держави-учасники конвенції зобов'язані подавати Комітетові звіти щодо проведених ними заходів захисту та забезпечення прав дитини. На думку Лінник Н. В., конвенція – це документ високого міжнародного рівня, який має обов'язкову силу, що й робить цей міжнародний документ найкращим механізмом захисту прав дітей до цього моменту [1, с. 190-191].

На початок XXI століття Конвенцію про права дитини ратифікувало вже 180 країн світу, вже тоді юристи та політики говорили що ця Конвенція може стати першим договором, який можуть ратифікувати усі країни світу. Станом на 2024 рік Конвенцію ратифікували всі держави світу, крім Сполучених Штатів Америки та Сомалі [3, с. 194].

Барак Обама висловлював намір щодо ратифікації Конвенції, але отримав опір від внутрішньодержавних організацій. На думку «Parental Rights», ратифікація Конвенції про права дитини буде перешкоджати покаранню дітей батьками та перешкоджати участі батьків

у вихованні власних дітей. У США протистоїть два табори людей, тих хто бажає ратифікації Конвенції про права дитини, та тих, хто категорично проти цього. Така проблема була в кожній країні, котра вирішувала питання щодо ратифікації цієї Конвенції, ця ситуація говорить про те яким може бути важкий процес ратифікації міжнародних документів [4, с. 242].

Отже, проаналізувавши процес становлення та розвитку міжнародного механізму регулювання захисту прав дитини, можемо сказати що міжнародна спільнота з ХХ століття до сьогодні пройшла великий шлях, щоб закріпити права і свободи дітей на міжнародній арені. Захист прав дитини є глобальною проблемою не тільки минулого, а й сучасності. Світ зараз переживає нелегкі часи і питання дотримання прав дітей не привертає великої уваги на ряду із іншими сучасними проблемами, тому міжнародній спільноті варто розглянути свої пріоритети щодо захисту прав дітей.

Список використаних джерел:

1. Гварамія Л. Л. Захист прав дитини у міжнародних конвенціях та деклараціях. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є Казанського*: матеріали четвертої Міжнар. наук. конф. Одеса, 2013. №4. С. 189-192.

2. Лінник Н. В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2006. № 2. С.41-45.

3. Череватова Т. В. Формування та розвиток міжнародної системи захисту прав дитини. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є Казанського*: матеріали четвертої Міжнар. наук. конф. Одеса, 2013. №4. С. 192-194.

4. Болібрux Н. Б. Відмова від ратифікації ООН про права дитини Сполученими Штатами Америки: аналіз передумов. *Закарпатські правові читання*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів. Ужгород, 2014. № 1. С. 241-246.

Мініх Андрій Олександрович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГАРАНТІЇ ПРИ УКЛАДЕННІ, ЗМІНІ ТА ПРИПИНЕННІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Сьогодні, в епоху політичних, правових та економічних викликів, важливого значення набуває проблема гарантування трудових прав та свобод людини. Особливо це стосується гарантій при укладенні, зміні та припиненні трудового договору. Так, відповідно до ст. 22 КЗпП України «Роботодавець, який використовує найману працю, має право вільного вибору серед кандидатів на зайняття робочого місця (посади). Забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, тобто відмова без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з інших підстав, не передбачених законом» [1]. У зв'язку з цим, гарантії при укладенні трудового договору розглядаються як законодавчі умови та засоби, які забезпечують суб'єктам трудових правовідносин реальні можливості для безперешкодного здійснення права на працю працівниками та права на добір кадрів роботодавцями. Крім цього, «...на вимогу особи, якій відмовлено в прийнятті на роботу, роботодавець зобов'язаний письмово повідомити про причину такої відмови, яка має відповідати ч 1 ст. 22 КЗпП України». Вищевказана трудово-правова гарантія також забезпечує реалізацію наданих працівникам трудових прав.

Важливо підкреслити, що «будь-яке пряме або непряме обмеження трудових прав при укладенні, зміні та припиненні трудового договору не допускається». У свою чергу, «...вимоги щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я працівника можуть встановлюватися законодавством» [1]. Умови й спеціальні юридичні механізми, покликані забезпечити фактичну реалізацію також положень закону, є досить важливими, адже це обов'язки держави захищати працівників, створювати правові умови для реалізації ними своїх трудових прав.

свобод. Як відомо, у разі, коли гарантії відсутні, то права, свободи та обов'язки працівників набувають форми «клопотань про наміри», які не мають правової цінності ні для працівників, ні для роботодавців. Відтак гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудових правовідносин є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують додержання трудових свобод і законних інтересів працівників.

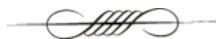
Відповідно до ст. 31 КЗпП України «роботодавець не має права вимагати від працівника виконання роботи, не обумовленої трудовим договором» [1]. В іншому випадку це визнається переведенням працівника, яке згідно ст. 32 КЗпП України «...допускається тільки за згодою працівника, за винятком випадків, передбачених у ст. 33 КЗпП України та в інших випадках, передбачених законодавством» [1]. Високою соціальною гарантією є те, що не є переведенням на іншу роботу та не вимагає згоди працівника «...переміщення його на тому ж підприємстві, в установі, організації на інше робоче місце, в інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручення роботи на іншому механізмі або обладнанні в межах спеціальності, кваліфікації чи посади» [1]. Важливо підкреслити, що роботодавець не може переміщати працівника на роботу, яка є протипоказаною йому за станом здоров'я.

До гарантій при припиненні трудового договору належить заборона звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності. До цього положення не застосовуються звільнення за п.п. 5, 13 ч.1 ст. 40 КЗпП України, а також під час перебування працівника у щорічній основній та додаткових відпустках (окрім випадків, коли мова йде про звільнення за п. 13 ч. 1 ст. 40 КЗпП України). Як виняток, такий підхід не застосовується до повної ліквідації підприємства, установи, організації.

Таким чином, гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудового договору відіграють важливу роль у правовому регулюванні трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Місінкевич Анна Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового, земельного та господарського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ СПАДКОЄМЦЕМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, НА ЯКУ НЕ БУЛА ЗАВЕРШЕНА ПРОЦЕДУРА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ

У площині земельних правовідносин нерідко трапляються питання, коли за життя спадкодавця не завершив до кінця процедуру безоплатної приватизації земельної ділянки, а саме отримав дозвіл на розробку проєкту земельної ділянки, виготовив проєкт землеустрою щодо її відведення у власність, сама земельна ділянка є вже сформованою і їй присвоєно кадастровий номер, але він не встиг зареєструвати право власності на таку землю та отримати свідоцтво про право власності на неї. Саме з цього моменту у спадкоємця виникають правові проблеми, яким чином таку земельну ділянку він може набути у спадщину. На законодавчому рівні чіткого правового механізму врегулювання цього питання немає.

Необхідно зазначити, що відповідно до ст. 1218 Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті [1]. У свою чергу, п. 4.16 «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» зазначається, що видача свідоцтва про право на спадщину на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, проводиться нотаріусом після подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке

майно [2]. Так, згідно з цим положенням спадкова справа буде відкрита, але нотаріус відмовить у видачі свідоцтва про права на спадщину за законом у зв'язку із неможливістю оформлення спадкових прав на земельну ділянку тому, що відсутні правовстановлюючі документи. Відповідно до вищезазначених положень, якщо спадкодавець за своє життя не набув право власності на земельну ділянку, то і спадкоємець не отримує такого права.

У цьому випадку нам слід звернутися до судової практики, а саме до постанови Верховного Суду України справа № 570/2844/19 від 22 березня 2023 року, де зазначається, що Земельний кодекс України, у редакції на момент виникнення спірних правовідносин, встановлював, що набуття права власності на земельну ділянку та перехід права власності на земельну ділянку в порядку спадкування має місце за наявності таких юридичних фактів у їхній сукупності: ухвалення рішення компетентного органу про передання у власність земельної ділянки спадкодавцю; виготовлення технічної документації на земельні ділянки; визначення меж земельної ділянки в натурі; погодження меж земельної ділянки із власниками чи користувачами суміжних земельних ділянок; одержання у встановленому порядку державного акта на землю; державна реєстрація права власності на земельну ділянку. Якщо зазначені вимоги спадкодавцем не дотримано – право власності на конкретні земельні ділянки не виникає та відповідно до статті 1216 Цивільного кодексу України не переходить до спадкоємців у порядку спадкування, за винятком встановлених випадків, на які поширюється дія пункту 1 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України [3].

Далі у постанові зазначається, що якщо спадкодавець не набув права власності на земельну ділянку згідно зі статтею 125 Земельного кодексу України, проте розпочав процедуру приватизації земельної ділянки відповідно до чинного законодавства України, а органами місцевого самоврядування відмовлено спадкоємцям у завершенні процедури приватизації, то спадкоємці мають право звертатися до суду із позовами про визнання відповідного права в порядку спадкування – права на завершення приватизації та одержання державного акта про право власності на землю на ім'я спадкоємця, а не права власності на земельну ділянку [3]. Так, відповідно до положень Земельного кодексу України та Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» правовстановлюючим документом на земельну ділянку сьогодні є витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який може отримати спадкоємець, звернувшись з позовом до суду загальної юрисдикції, де відповідачем буде орган місцевого самоврядування щодо завершення процедури приватизації земельної ділянки спадкодавцем.

Таким чином, проаналізувавши вищезазначені положення законодавства та судову практику, ми приходимо до висновку, що якщо спадкодавець помер до прийняття компетентним органом рішення про приватизацію, то до його спадкоємця в порядку спадкування переходить право вимагати закінчення такої приватизації, оскільки право власності особи спадкодавця ще не виникало. Вищезазначене унеможлиблює видачу свідоцтва на спадщину, тому спадкоємець має право звертатися до суду з позовом про визнання права на завершення процедури приватизації земельної ділянки та одержання документа, що посвідчує право власності на землю на ім'я спадкоємця.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства Юстиції України від 28.03.2014 р. Відомості Верховної Ради України. № 296/5 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>
3. Постанова Верховного Суду України від 22 березня 2023 року. Справа № 570/2844/19. провадження № 61-8145св21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109809824>

Місінкевич Анна Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Недоборська Карина Леонідівна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В РАМКАХ ВІЛЬНОГО РИНКУ ЗЕМЛІ

Зі зміною суспільних реалій сьогодення виникає нагальна потреба у здійсненні земельної консолідації в рамках вільного ринку землі, оскільки вона є невід'ємною вимогою для того, щоб наша держава стала членом Європейського Союзу.

Слід відмітити, що консолідація земель є комплексом заходів із землеустрою стосовно зміни меж та угідь земельних ділянок, формування нових земельних ділянок, припинення існування наявних земельних ділянок для того, щоб уникнути через смужжя та забезпечити стає землекористування [2, с. 6].

01 липня 2022 року розпочався перший етап вільного ринку землі, другий етап стартував 01 січня 2024 року. Потрібно зауважити, що на сьогодні активність операцій купівлі продажу землі є майже нульовою. Проте експерти прогнозують зміну ситуації у післявоєнний час. За статистичними даними станом на 01.01.2022 в Україні налічувалося 26 629 фермерських господарств, якими в сукупності обробляється тільки 4 968,7 тис. га земель сільськогосподарського призначення, а це менше, ніж 15% сільськогосподарських угідь держави. Таким чином, близько 36 млн га земель сільськогосподарського призначення загрожує подальша парцеляція [1, с. 15].

У нашій країні консолідацію земель потрібно проводити для того, щоб вирішити проблеми парцеляції сільськогосподарських угідь, яка була здійснена під час розпаювання земель колективних сільськогосподарських підприємств, та проблеми «шахматки», коли різні орендарі обробляють земельні ділянки в одному полі.

В умовах сьогодення перед землекористувачами постають численні *труднощі при здійсненні консолідації земельних ділянок*, серед яких можна виокремити такі:

- технічні складнощі. Особи, які володіють правом користування істотною частиною (не менше 75%) масиву сільськогосподарських угідь, мають переважне право на оренду або суборенду іншої земельної ділянки в такому масиві у випадку, якщо взамін ними буде передано у користування іншу земельну ділянку, розташовану в цьому ж масиві. На практиці ця норма реалізується складно, оскільки необхідно отримати рішення про інвентаризацію масиву сільськогосподарських угідь від органу виконавчої влади, що уповноважений на здійснення розпорядження земельними ділянками, або рішення сільської, селищної, міської ради, на території якої розташована земля. Під час проведення інвентаризації масиву сільськогосподарських земель та виготовлення документації із землеустрою землекористувачі стикаються з великими фінансовими витратами;

- практичні складнощі. Для проведення консолідації земель сільськогосподарського призначення землекористувачам необхідно обмінювати земельні ділянки, які можуть бути розташовані у різних масивах землі. Такий обмін поки що не передбачений на законодавчому рівні;

- юридичні складнощі. Чинне законодавство передбачає, що, з метою обміну правами користування на земельні ділянки потрібно укласти договори оренди та суборенди. Треба зауважити, що наразі законодавчими документами не враховується те, що землекористувачі можуть користуватись земельними ділянками сільськогосподарського призначення в межах земельного масиву як на праві емфітевзису, так і на праві постійного користування, коли забороняється передавати ці ділянки у вторинне користування [2, с. 7].

З метою законодавчого врегулювання консолідації земель Міністерством аграрної

політики та продовольства України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки сільського господарства через консолідацію земель» від 20 жовтня 2023 року. У цьому законодавчому документі окреслено, як потрібно вирішувати проблеми черезсмулля, далекоземелля та неефективного використання земельних угідь; залучати інвестиції; покращувати соціально-економічні умови у сільській місцевості.

Відповідно до нового закону, у проекті землеустрою стосовно консолідації земельних ділянок сільськогосподарського призначення можуть бути передбачені такі заходи із землеустрою щодо об'єктів консолідації: здійснення зміни меж земельних ділянок з метою усунення черезсмулля, ламаності меж; здійснення зміни угідь земельних ділянок; облаштування земельних ділянок комунальної власності під польовими дорогами та/чи збільшення площі земельних ділянок приватної власності за рахунок земельних ділянок комунальної власності під польовими дорогами (окрім польових доріг, якими обмежується масив); проведення об'єднання кількох земельних ділянок, які перебувають у власності однієї особи [1, с. 18].

Таким чином, нами розкрито термін «консолідація земель», визначено причини її здійснення в Україні, окреслено складності (технічні, практичні, юридичні), з якими стикаються землекористувачі під час її проведення. Треба відмітити, що тільки прийняття дієвих законодавчих документів допоможе вирішити проблеми консолідації земель.

Потребою сьогодення є залучення всіх можливих інструментів, що стимулюватимуть економічне зростання, а консолідація земель – це один з вагомих інструментів, які забезпечують ефективний розвиток агробізнесу в Україні. Необхідно укрупнювати землекористування до розмірів, які є економічно обґрунтованими. Це сприятиме зменшенню собівартості продукції сільського господарства та зростанню конкурентоспроможності товаровиробників. Слід зауважити, що в повоєнні роки потрібно буде як реконструювати наявні об'єкти інфраструктури, так і будувати нові. У рамках проектів консолідації земель можуть бути вирішені питання, пов'язані із облаштуванням нових земельних ділянок транспортної та енергетичної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Законопроект про консолідацію ринку землі – п'ятнадцять основних положень документа. *Агрополіт – гаряча агрополітика*. 2024. 10 квітня. С. 15-19. URL : <https://agropolit.com/spetsproekty/1033-zakonoproekt-pro-konsolidatsiyu-rinku-zemli-pyatnadtsyat-osnovnih-polojen-dokumentu> (дата звернення: 23.09.2024).

2. Юрченко Е. Консолідація с/г земель: найпоширеніші складності та перешкоди. *Агропортал*. 2023. 08 січня. С. 5-8. URL : https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/ellina_yurchenko/konsolidatsiya_sg_zemel_nayposhirenishi_skladnosti_ta_pereshkodi (дата звернення: 23.09.2024).

Ніколайчук Захар Андрійович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ

На відміну від багатьох інших країн, індустрія консалтингу в Україні почала розвиватися значно пізніше. Спочатку консалтинг виник із економічної науки та теорії менеджменту, тепер має багатофункціональний та міждисциплінарний характер. Роль консультанта зосереджена на вивченні різноманітних аспектів діяльності організації, які охоплюють технологічні, економічні, фінансові, правові та додаткові аспекти.

Індустрія консалтингових послуг може похвалитися глибокою історією еволюції, яка

бере початок у кінці 18 століття. Відтоді він пройшов кілька вирішальних етапів у своєму розвитку. Поява консультантів збіглася з розквітом промислової революції, яка ознаменувалася створенням перших заводів і численними інституційними трансформаціями. До другої половини 19 століття консалтинг переважно зосереджувався на питаннях, пов'язаних з управлінням, виробництвом, ефективністю праці та скороченням витрат.

Як зазначають окремі дослідники, консалтинг є унікальною формою економічної діяльності, яка зазнала впливу світової практики і лише нещодавно потрапила в центр наукових досліджень в Україні, з'явившись на початку 1990-х років [3, с. 97].

Як зазначає О.О. Карпенко, консалтинг у сфері економіки та управління підприємством є вирішальним елементом успішної діяльності та зростання суб'єктів господарювання в розвинених країнах, і його популярність продовжує зростати [2, с. 55]. Проте в сучасній науковій літературі – в економічній, філософській, юридичній, соціологічній, психологічній та педагогічній сферах – не існує чіткого визначення терміну «консалтинг».

Ідея консалтингу є одним з найбільш поширених понять, які використовуються в консалтингових послугах у різних секторах у всьому світі. Навіть зараз ми вважаємо, що загальноприйнятого визначення терміна «консалтинг» немає. Загалом, значення консалтингу в контексті перекладу стосується консультування. Різні визначення цього поняття мають різне семантичне значення, оскільки на них впливають конкретні сфери консалтингових послуг, де використовується цей термін.

У своїх дослідженнях Л. О. Дашутіна зазначає, що «консалтинг – це консультування менеджерів із широкого спектру питань, пов'язаних з фінансовою, комерційною, юридичною, технологічною та технічною експертною діяльністю» [1, с. 145].

Під юридичним консалтингом слід розуміти підприємницьку діяльність юристів-професіоналів, які пропонують юридичні послуги, спрямовані на отримання конкретних правових результатів при отриманні прибутку. По суті, це професійна робота спеціалістів у різних галузях права, зосереджена на наданні кваліфікованої підтримки особам та організаціям у вирішенні низки правових проблем. Це досягається за допомогою юридичних консультацій, надання необхідної правової інформації та визначення найбільш ефективних шляхів вирішення різноманітних проблем.

Юридичний консалтинг створює юридичну експертизу, яка в процесі консультування проходить інституційну консолідацію в рамках юридичних послуг і передається клієнтам разом із відповідною правовою інформацією. З одного боку, використання суб'єктами господарювання юридичних послуг допомагає їм досягти певного рівня адаптаційної ефективності, – це стосується їхньої здатності оптимально діяти в рамках правил і норм ринкової економіки, спираючись на засвоєння та застосування правових знань та інформація.

На стан і тенденції розвитку як національного, так і регіонального ринків юридичних послуг у сучасній ринковій економіці впливає не лише спроможність громадян чи підприємств отримати професійну юридичну допомогу, а й загальне дотримання конституційних прав і свобод суб'єктів правовідносин у Україні. Крім того, значну роль відіграє рівень соціально-економічного розвитку та рівень ділової активності.

Юридичне консультування виділяється як особлива форма юридичної інтелектуальної діяльності, яка здійснюється професійно підготовленими юристами, що володіють розвиненим аксіологічним потенціалом. По суті, це автономна юридична діяльність, яка здійснюється професіоналами, зосереджена на тлумаченні правових норм для пошуку оптимальних рішень для правових проблем у правовому полі, що зазвичай виявляється через консультації.

Основні тенденції, що формують еволюцію юридичного консалтингу в Україні, можна підсумувати таким чином:

1. Сприяння юридичному консультуванню різними засобами та методами на державному рівні;
2. Наявність на консалтинговому ринку як спеціалізованих, так і універсальних фірм;
3. Прийняття спеціального законодавчого акта, що регулює консультаційну діяльність, який би визначив та формалізував термін «юридичний консалтинг», визначивши його основні

характеристики та форми здійснення;

4. Створення методичного забезпечення для оцінки загальної корисності консультування, з особливим акцентом на юридичному консультуванні;

5. Запровадження ефективних форм і методів розвитку юридичного консультування, перевірених практикою зарубіжних країн.

Заглядаючи вперед, зростання ринку юридичного консалтингу може бути пов'язане з появою нових консалтингових послуг, інноваційними стратегіями впливу на ринок, інтеграцією передових інформаційних і комунікаційних технологій, а також інтернаціоналізацією та глобалізацією бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Дашутіна Л. О. Сутність консалтингу та його місце у сфері послуг. Економіка, менеджмент та аудит : сучасні проблеми, перспективи та напрями розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 145-148.

2. Карпенко О. О. Перспективи розвитку консалтингової діяльності в Україні на основі європейського досвіду. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27(1). С. 54-58. URL : <https://cutt.ly/ieU1RWqx> (дата звернення: 27.09.2024).

3. Рейкін В.С., Макара О.В. Консалтинг в Україні: оцінка стану та тенденції розвитку. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. Вип. 39. С. 39-16. URL : <https://cutt.ly/IeU1R1KW> (дата звернення: 27.09.2024).

Панчик Вікторія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОЗВІЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Дозвільне провадження є важливою складовою державного управління, спрямованою на регулювання різних сфер суспільного життя, зокрема економічної, екологічної, будівельної діяльності та багатьох інших. Це специфічний інститут адміністративного права, що передбачає надання відповідними органами дозвільних документів, які легітимують певні види діяльності. Правова природа дозвільного провадження полягає в урегулюванні відносин між суб'єктами, які бажають здійснювати певні дії, та державними органами, які контролюють дотримання законодавчих вимог.

Правова природа дозвільного провадження ґрунтується на комплексі адміністративно-правових норм, що регулюють процес отримання дозволів на певні види діяльності або дії. Важливою особливістю цього інституту є те, що він одночасно виконує функцію контролю та забезпечення законної діяльності суб'єктів господарювання, фізичних осіб, а також інших учасників правовідносин. Основна мета дозвільного провадження – це гарантування безпеки, законності та дотримання правопорядку в суспільстві.

Щодо мети дозвільного провадження також слід зазначити, що вона є ключовим аспектом функціонування правової системи, яка спрямована на забезпечення дотримання законності та безпеки в різних сферах суспільного життя. Одним із головних завдань державного управління є встановлення правил і норм, за якими громадяни та юридичні особи повинні діяти у певних видах діяльності, що мають потенційний вплив на суспільство. Дозвільне провадження є ефективним механізмом для досягнення цієї мети, оскільки воно дозволяє державі контролювати і регулювати дії суб'єктів, які можуть становити ризик для громадського порядку, здоров'я людей, навколишнього середовища або національної безпеки.

Також слід зазначити, що Романяк М. М. визначає дозвільну діяльність у сфері забезпечення екологічної безпеки як організаційно-розпорядчу, підзаконну, владну державно-управлінську діяльність, що здійснюється уповноваженими державними органами

(посадовими особами) у формі процедур стосовно видачі дозвільних документів, спрямованої на реалізацію державної політики щодо забезпечення екологічної безпеки [1, с. 13].

Окрім цього, дозвільне провадження сприяє запобіганню хаотичному та небезпечному розвитку певних секторів економіки та соціальної сфери. Наприклад, у сфері будівництва дозвільні процедури забезпечують відповідність проєктів будівельним нормам і стандартам безпеки, тоді як в екологічній сфері вони допомагають уникнути негативного впливу на природу та здоров'я населення. Таким чином, дозвільне провадження виконує функцію попередження можливих загроз та шкідливих наслідків.

Важливою метою цього процесу також є забезпечення балансу між правами та інтересами громадян і вимогами держави. З одного боку, держава повинна гарантувати, що діяльність, яка підлягає регулюванню, не суперечить суспільним інтересам і не порушує загальноприйнятих норм. З іншого боку, дозвільне провадження дозволяє суб'єктам господарювання легально і прозоро отримати можливість займатися певною діяльністю, що сприяє розвитку економіки та захисту прав підприємців.

Слід зазначити, що науковець Лихачов С. В. стверджує, що звернення громадян до органів, які здійснюють дозвільне провадження, уособлюють різновид соціального контракту, що передбачає взаємну відповідальність і взаємну довіру. Судячи з цього, громадянин усвідомлює необхідність опосередкування своєї діяльності втручанням адміністративних органів держави. А також він вірить у те, що держава виходитиме з взаємно прийнятних і вигідних обом сторонам умов «дозвільного контракту» [2, с. 46].

Яскравим прикладом для розуміння дозвільної системи є Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06 вересня 2005 року [3]. Він розкриває дефініцію «дозвільна система у сфері господарської діяльності» як сукупність урегульованих законодавством відносин, які виникають між дозвільними органами, державними адміністраторами та суб'єктами господарювання у зв'язку з видачею, переоформленням документів, видачею дублікатів та анулюванням документів.

Отже, дозвільне провадження є важливим інструментом правового регулювання, що дозволяє державі контролювати дотримання законодавчих норм та забезпечувати безпеку і стабільність у різних сферах суспільного життя. Його основна мета полягає в балансуванні інтересів держави, суспільства та суб'єктів господарювання. Завдяки дозвільним процедурам мінімізуються ризики для громадського порядку, здоров'я людей та довкілля, водночас сприяючи розвитку економіки та дотриманню прав громадян. Дозвільне провадження є невід'ємною частиною правової системи, що спрямована на забезпечення гармонійної взаємодії між державою та суспільством.

Список використаних джерел:

1. Романяк М. М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки : автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Ірпінь, 2010. 18 с.
2. Лихачов С. Дозвільне провадження в адміністративному процесі : монографія. Донецьк: ДонДУУ. 2009. 197 с.
3. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 року № 2806-IV. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/2806-15#Text>

Підгорний Віталій Юрійович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ НА ВИСЛОВЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ДУМКИ В СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЇЇ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Право дитини на висловлення своєї думки є важливим у судових процесах щодо розлучення батьків, оскільки дозволяє врахувати її інтереси та потреби. Проте реалізація цього права ускладнюється недосконалістю законодавства та відсутністю чітких процедур для врахування дитячої думки, що є особливо проблематичним в умовах психологічного тиску та маніпуляцій з боку дорослих.

Згідно зі статтею 13 Конвенції ООН про права дитини, ратифікованої в Україні, кожна дитина має право вільно висловлювати свої думки, включаючи свободу шукати, отримувати та передавати інформацію різного роду, незалежно від кордонів, усно, письмово, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на свій вибір. Водночас стаття 12 цієї ж Конвенції передбачає, що дитина, здатна сформулювати власні погляди, має право висловлювати ці погляди з питань, що стосуються її життя, і ці погляди повинні враховуватися відповідно до віку та зрілості дитини [7].

В Україні право дитини на висловлення своєї думки закріплено у статті 34 Конституції України, яка гарантує кожному свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [5]. Це положення є основою для реалізації права дитини на вільне висловлення думки у судових процесах, що стосуються її життя, зокрема, у справах про розлучення батьків.

На практиці виникає низка проблем із реалізацією цього права дитиною в судових процесах щодо розлучення батьків. Зокрема, існують проблеми з визначенням вікового критерію та рівня зрілості дитини для висловлення власних поглядів. Як зазначає О. Сібірцева, сучасне українське законодавство потребує вдосконалення, оскільки навіть за наявності нормативної бази, реалізація права дитини на вільне висловлення думки не завжди ефективно захищається в судових процесах [3].

Відповідно до статті 302 Цивільного кодексу України, збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Це стосується також і дітей, коли мова йде про їхню участь у судових процесах [10].

Однак, незважаючи на наявні правові механізми, часто виникають ситуації, коли думка дитини не враховується належним чином. Зокрема, судді можуть вважати, що дитина, особливо молодшого віку, не здатна об'єктивно оцінити ситуацію і тому її думка не є визначальною при ухваленні рішень. Крім того, Г. Гаро та О. Бобак вважають, що, на думку дитини, можуть впливати психологічні фактори, такі як: тиск з боку одного або обох батьків [1].

Закон України «Про охорону дитинства» у статті 9 передбачає, що кожна дитина має право на отримання інформації, що відповідає її віку, вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів та розвиток суспільної активності. Однак механізми реалізації цього права у судових процесах щодо розлучення батьків залишаються недосконалими. Наприклад, не завжди забезпечується надання дитині достатньої інформації про процес та його наслідки, що є необхідним для формування обґрунтованої думки [8].

Діти часто піддаються маніпуляціям з боку батьків, що негативно впливає на їхню здатність висловлювати власну, незалежну думку. Як зазначає В. Стешенко, маніпуляція з боку батьків може призвести до того, що дитина висловлюватиме позицію, яка не відповідає її справжнім бажанням і переконанням, а лише відображає нав'язані їй установки [9, с.113].

Українська судова практика показує, що навіть якщо дитина висловлює свою думку, вона не завжди враховується належним чином. Це може бути пов'язано з відсутністю чітких

процедурних норм щодо оцінки зрілості дитини та умов, за яких її думка має бути врахована. Наприклад, у Європейській конвенції про здійснення прав дітей (2006 р.) вказується, що дитина повинна мати можливість висловлювати свої думки, а суди зобов'язані враховувати їх у разі ухвалення рішень, що стосуються її життя. Проте в Україні механізми практичної реалізації цього положення залишаються недосконалими [4].

Проблеми реалізації права дитини на висловлення думки у судових процесах щодо розлучення батьків вимагають комплексного підходу до їх вирішення. Зокрема, необхідно удосконалити процедури врахування думки дитини в суді та розробити спеціальні методики для оцінки її здатності висловлювати власну позицію.

Як зазначає О. Гончаренко, інтерактивний характер сучасного інформаційного середовища, особливо інтернету, впливає на формування особистості дитини та її здатність аналізувати інформацію, що потребує розробки нових підходів до захисту інформаційних прав дитини в умовах цифрового суспільства [2, с.23].

Отже, для забезпечення ефективної реалізації права дитини на висловлення власної думки в судових процесах щодо розлучення батьків необхідно внести зміни до законодавства України, адаптувавши його до європейських стандартів та міжнародних конвенцій. Особливу увагу слід приділити створенню механізмів захисту дитини від маніпуляцій з боку батьків та забезпеченню доступу дитини до фахової підтримки під час судових процесів.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/aktualni-problemy-z-yasuvannya-sudom-dumky-dytyny-pry-vyrishenni-pytan-shho-stosuyutsya-yiyi-zhyttya/>
2. Гончаренко О. А. Право доступу до інтернету як складова прав дитини. Право та інновації. 2016. № 4 (16). С. 23-29.
3. Врахування думки дитини: особливості процедури та релевантна судова практика. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/215459_vrakhuvannya-dumki-ditini-osoblivost-protseduri-ta-relevantna-sudova-praktika
4. Європейська конвенція про здійснення прав дітей, ратифіковано із заявою Законом № 69-V (69-16) від 03.08.2006 р., дата набрання чинності для України: 01.04.2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 91. Ст. 3355.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Конвенція про контакт з дітьми (ETS № 192), ратифіковано із заявою Законом № 166-V (166-16) від 20.09.2006 р., дата набрання чинності для України: 01.04.2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 91. Ст. 3356.
7. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року), ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
9. Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навч. посібник. Київ, 2018. 388 с.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40-44. Ст. 356.

Прокопишина Дарина Леонідівна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВОВА РОБОТА» ТА «ЮРИДИЧНА СЛУЖБА» У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність та дискусійність теми полягає у чіткому розмежуванні понять «правова робота» та «юридична служба», що допомагає забезпечити належну відповідність правових дій вимогам законодавства. Це дозволяє налаштувати ефективну організацію роботи юридичних підрозділів, підвищити якість надання правових послуг, а також уникнути непорозумінь у правовій сфері. Проблематика даного питання набуває актуальності внаслідок відсутності визначення термінів «правова робота» та «юридична служба» у чинному законодавстві. Це призводить до різноманітних поглядів та постійних дискусій у юридичній науковій літературі щодо визначення зазначених понять та їх зіставлення. Відсутність чітких визначень у законодавстві створює правову невизначеність, що може ускладнювати практичну діяльність юристів. Крім того, різні підходи до тлумачення цих термінів можуть призводити до неоднозначного застосування норм права, що, у свою чергу, може викликати правові конфлікти та суперечки. Це підкреслює необхідність розробки та впровадження чітких і однозначних визначень на законодавчому рівні, що сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності правозастосування. Таким чином, ця тема є важливою для обговорення та дослідження, оскільки правильне розуміння та застосування досліджуваних понять може значно вплинути на ефективність роботи у сфері господарської діяльності.

Дослідженню цього питання присвятили свої роботи чимало науковців та юридичних практиків, зокрема: О.Г. Боднарчук, В.І. Горевий, А.М. Долгополов, Ф.О. Ярошенко, І.В. Головань, Л.Я. Голембо тощо.

Слід розпочати з того, що юридична служба – це структурний підрозділ організації, який спеціалізується на правових питаннях. Вона виконує роль внутрішнього юридичного консультанта, забезпечуючи правову підтримку та захист інтересів організації. Юридична служба є важливою складовою управлінської системи, оскільки вона допомагає організації діяти в рамках законодавства та уникати правових ризиків. Юридична служба складається з фахівців у галузі права, які мають відповідну освіту та досвід. Вона діє незалежно від інших підрозділів, що дозволяє об'єктивно оцінювати правові питання. Юридична служба несе відповідальність за правову безпеку організації та дотримання законодавства. Вона підзвітна керівництву організації, але водночас має певну автономію у прийнятті рішень. Юридична служба забезпечує правову підтримку всіх аспектів діяльності організації, включаючи укладання договорів, вирішення спорів, дотримання нормативних вимог та представництво в суді. Таким чином, юридична служба є професійною діяльністю з практичного застосування законодавства та юридичного обслуговування діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів права державних і недержавних секторів економіки країни [1].

У постанові Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 р. № 1040 «Про затвердження Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» зазначено, що основними завданнями юридичної служби є «організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органами виконавчої влади, підприємством, їхніми керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів органу виконавчої влади, підприємства у судах» [2].

Якщо охарактеризувати поняття «правова робота», то воно охоплює безпосередньо діяльність, що пов'язана із застосуванням права і спрямовану на правове забезпечення виробничо-господарської діяльності конкретного підприємства або установи. Проте всі служби і підрозділи підприємств і установ, що здійснюють виробничо-господарську діяльність, тією чи тією мірою займаються правовою роботою, пов'язаною з виробленням і

прийняттям управлінських рішень, спрямованих на зміцнення державної, планової і трудової дисципліни. Сюди входить розробка проектів відомчих нормативних актів, укладання договорів, забезпечення законності виробничих відносин, усунення шкоди, заподіяної державній, колективній чи приватній власності, та обставин, що її спричинили. Юридичні служби повинні забезпечувати виконання законів, планів і договорів не тільки підприємством, а й іншими суб'єктами господарювання, пов'язаними з цим підприємством. Таким чином, правова робота – це багатогранна діяльність, що охоплює весь спектр господарської діяльності, безпосередньо пов'язаної зі створенням матеріальних цінностей, використанням праці робітників і службовців, вирішенням завдань, пов'язаних із соціально-економічним, науково-технічним і культурним обслуговуванням персоналу підприємств і установ, організацією контролю за виконанням законів, пропагандою законодавства і підготовкою правових документів, а також діяльність юридичного відділу, спрямована на участь у розгляді господарських та інших судових справ [3].

Слід звернутись і до думки різних науковців щодо досліджуваних понять. Загалом, когорта вчених та практиків стверджує, що правова робота є набагато ширшим поняттям, тому її не варто ототожнювати з діяльністю юридичної служби. Згідно з таким підходом, правова робота охоплює не лише діяльність юридичної служби, але й інших підрозділів підприємства, оскільки всі структурні одиниці повинні дотримуватися законодавчих вимог. Водночас існує думка про ототожнення цих понять.

Наприклад, Л.Я. Голембо фактично прирівнює правову роботу до діяльності юридичної служби підприємства. У своїй праці він детально розглядає завдання, функції та компетенцію юридичної служби, а також надає рекомендації щодо організації та функціонування її підрозділів [4].

Л.М. Шора підкреслює схожість завдань правової роботи та юридичної служби, зазначаючи, що завдання останньої включають зміцнення законності, підтримання державної дисципліни, запобігання порушенням у їх діяльності, а також максимальне сприяння покращенню економічних та інших показників роботи. Таким чином, автор доходить висновку про тотожність завдань юридичної служби та правової роботи, оскільки також наголошує на тісному взаємозв'язку цих категорій та визначає ключову роль юридичної служби у здійсненні правової роботи. Учений не розділяє понять «правова робота» та «юридична служба», таким чином ототожнюючи їх.

Незважаючи на тісну взаємодію й подібність досліджуваних понять, слід пам'ятати про ті характерні ознаки, які допомагають розмежувати їх. За сферою функціонування правова робота включає всі види діяльності, пов'язані з правовим забезпеченням підприємства, такі як: консультування, розробка договорів, представництво в судах, підготовка правових висновків, тоді як юридична служба є структурним підрозділом підприємства, який організовує та виконує правову роботу. Правове регулювання правової роботи здійснюється за загальними нормами права, що стосуються правової діяльності, тоді як діяльність юридичної служби керується внутрішніми нормативними актами підприємства, які визначають її структуру, функції та повноваження. Юридична служба виконує як функції основного виконавця, так і безпосереднього організатора правової роботи, забезпечуючи її професійне виконання. Важливо зазначити, що роль юридичної служби як структурного підрозділу господарського органу відрізняється від інших підрозділів, оскільки правова робота є основним змістом її діяльності. Особливий статус юридичної служби в структурі господарського органу обумовлений тим, що її діяльність вимагає спеціальної професійної підготовки, зокрема юридичної спеціалізації, що визначає її провідну роль у правовій роботі, яку здійснює господарський орган в цілому [5].

Отже, можемо зробити висновок про те, що як і правова робота, так і юридична служба є невід'ємними складовими ефективного правового забезпечення господарської діяльності, спрямованими на захист інтересів підприємства, дотримання законодавства та забезпечення правопорядку. Правова робота є ширшим поняттям, яке включає різні види діяльності, пов'язані з правовим забезпеченням господарської діяльності, тоді як юридична служба є організаційною структурою, яка відповідно виконує ці функції. Правильне розуміння та

застосування цих понять сприятиме підвищенню правової культури та правосвідомості працівників, що є важливим для запобігання правопорушенням та конфліктам у сфері господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія у 6 т. / [Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. К. : «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. Т. 6. 768 с.
2. Про Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації : Постанова КМУ від 26. 11. 2008 р. № 1040.
3. Юридична служба в системі державних і недержавних. Організація правової роботи у державних органах та суб'єктах господарювання. Національний університет державної податкової служби України. URL : <https://studfile.net/preview/5014516/>
4. Голембо Л. Я. Організація юридичної служби для підприємства: навчальний посібник. Запоріжжя : Гуманітарний університет «ЗІГМУ», 2001. 184 с.
5. Горевий В. І. Організація юридичної служби на підприємстві: навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 301 с.

Свиной Дарія Сергіївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Захист майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – важлива соціально-правова проблема. Діти цієї категорії є однією з найуразливіших груп, що позбавлені належного батьківського захисту та піклування, через що часто стикаються з порушенням своїх прав, так як повною мірою ще не можуть їх захищати.

Одним із головних завдань у сфері захисту майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є забезпечення прозорого та ефективного управління їхнім майном до досягнення ними повноліття. Часто такі діти залишаються власниками житла або іншого майна, однак через відсутність належного нагляду можуть втратити свої права через незаконні дії третіх осіб. Важливу роль у цьому процесі відіграють опікуни, державні органи та соціальні служби, завданням яких є не лише захист майнових прав, а й забезпечення належного використання ресурсів на користь дітей.

Законом України «Про охорону дитинства» закріплено систему для забезпечення майнових, а також житлових прав дітей, а зокрема і дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1]. Це сукупність державних та громадянських дій, які повинні спрямовуватись на забезпечення повноцінного життя та розвитку дитини, всебічного її виховання та захисту її прав.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, стикаються також із проблемою неможливості в силу свого віку самостійно керувати своїм майном, якщо таке є. В цих випадках опікуни та піклувальники здійснюють за них ці права, але задля уникнення недобросовісного використання майна дитини в корисливих цілях опікуном чи піклувальником, органи опіки та піклування встановлюють контроль над всіма діями пов'язаними з майном дитини. З цього виходить, що опікун чи піклувальник не може без дозволу органу опіки та піклування відчужувати майно чи здійснювати будь-які інші дії, які суперечать інтересам дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування.

Незважаючи на законодавче закріплення контролю за діями опікунів та піклувальників,

все одно є багато випадків порушення майнових прав дітей. Це трапляється або через недбалість працівників органів опіки та піклування, або навіть через їхню зацікавленість у порушенні прав дітей. Для вирішення цієї проблеми повинні слугувати прокурори, так як пріоритетним напрямом правозахисної діяльності органів прокуратури України у сфері охорони дитинства визначено захист житлових та майнових прав дітей, передусім тих, хто потребує особливої уваги держави, тобто дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Слід зазначити, що важливим питанням є збереження житла дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Відповідальність за повне збереження житла і повернення його дітям для користування після завершення терміну перебування дитини у сім'ї піклувальника або опікуна, у прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу чи інтернатному закладі для дітей-сиріт та дітей, котрих позбавлено батьківського піклування, несуть місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, які знаходяться за місцем розташування такого нерухомого майна [2, с. 229].

Ще одним критичним питанням є надання житла дітям-сиротам після завершення опіки чи перебування у спеціалізованих закладах. Так як законодавство передбачає, що якщо після перебування дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах інтернатного типу, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях або після закінчення опіки чи піклування вони не мають житла, то місцеві державні адміністрації чи органи місцевого самоврядування зобов'язані протягом місяця надати їм облаштоване соціальне житло. Проте слід зазначити, що в сучасних умовах воєнного стану та соціально-економічного розвитку держави виконання цієї законодавчої вимоги є практично неможливим.

Окрім цього, важливо враховувати правову обізнаність дітей-сиріт щодо своїх майнових прав. Держава повинна забезпечити їм доступ до юридичної допомоги, консультацій та освітніх програм, які допоможуть розуміти їхні права і можливості захисту власних інтересів. Так як чимало випадків порушення прав цих дітей пов'язано з тим, що вони просто не знають, як діяти в разі виникнення проблем із майном чи житлом, а посадові особи, які повинні це контролювати, зловживають своїми обов'язками та порушують законодавство та права дітей.

Щодо цього, важливою є думка Ю. Ю. Черновалюк, з якою важко не погодитись. Вона зазначає, що у такій важливій сфері, як майнові права дітей-сиріт, першочерговим є прозорість та однозначність трактування нормативно-правової бази. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, погано орієнтуються у своїх правах, не знають, до кого звернутися в разі їх порушення. Тому дуже важливу роль у сфері майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відіграє інформованість щодо своїх прав, можливостей їх здійснення та ефективного захисту [3, с. 15].

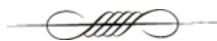
Отже, розгляд питання захисту майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має велике значення для забезпечення належного рівня життя цих дітей. Проте існує багато проблем над вирішенням яких слід попрацювати та усунути прогалини у законодавстві. Проблема зловживання повноваженнями працівниками органів опіки та піклування повинна вирішитись посиленням контролю над їхньою роботою та збільшенням кількості перевірок. А проблема юридичної неосвіченості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в їхніх правах повинна вирішуватись наданням їм цих знань під час навчання в школі або на факультативному рівні.

Тому для забезпечення їхнього майбутнього необхідно впроваджувати нові ефективні механізми контролю та покращувати існуючі, так як, тільки через скоординовані зусилля на всіх рівнях можна гарантувати, що ця вразлива категорія дітей отримає можливість не лише зберегти своє майно, але й інтегруватися у суспільство як повноправні громадяни.

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Гузь Л. Є. Захист прав та інтересів дітей(правовий аспект). Харків : *Фактор*, 2011.

3. Черновалюк Ю. Ю. Реалізація права на сім'ю, шляхом створення дитячих будинків сімейного типу : автореф. ... Одеса, 2010. 20 с.

Ткачук Каріна Віталіївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ЮРИДИЧНОГО СУПРОВОДУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасному бізнес-середовищі юридичний супровід суб'єктів господарювання відіграє ключову роль у забезпеченні їхнього стабільного функціонування та розвитку. Це дослідження має на меті вивчити основні напрямки такого супроводу, їхні особливості та значення для ефективної діяльності підприємств.

Юридичний супровід суб'єктів господарювання – це комплексна правова підтримка, що охоплює всі аспекти діяльності підприємства від моменту його створення до припинення діяльності. Цей процес включає низку важливих напрямків, кожен з яких має свої специфічні особливості та вимагає глибоких знань у відповідних галузях права.

Першим ключовим напрямком юридичного супроводу є реєстрація та ліквідація підприємств. Цей етап передбачає підготовку всіх необхідних документів для державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, вибір оптимальної організаційно-правової форми, розробку установчих документів. У разі необхідності припинення діяльності суб'єкта господарювання, юристи забезпечують правильне проведення процедури ліквідації або реорганізації, включаючи взаємодію з державними органами та кредиторами [1, с. 58-63].

Другим важливим напрямком є договірна робота. Вона включає розробку, аналіз та юридичний супровід виконання різноманітних договорів, які укладає підприємство у процесі своєї господарської діяльності. Це можуть бути договори купівлі-продажу, поставки, оренди, надання послуг, кредитні договори тощо. Кваліфікований юридичний супровід на цьому етапі дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з невиконанням або неналежним виконанням договірних зобов'язань, а також забезпечити захист інтересів підприємства в разі виникнення спорів.

Третій напрямок – це корпоративне право та управління. Цей аспект юридичного супроводу охоплює широке коло питань, пов'язаних з внутрішньою організацією діяльності підприємства. Сюди входить розробка внутрішніх нормативних документів, регламентація відносин між засновниками (учасниками) підприємства, проведення загальних зборів, оформлення рішень органів управління, супровід процедур збільшення або зменшення статутного капіталу, зміни складу учасників тощо.

Четвертий напрямок стосується трудового права та кадрового діловодства. Цей аспект юридичного супроводу передбачає розробку трудових договорів та посадових інструкцій, правил внутрішнього трудового розпорядку, положень про оплату праці та преміювання. Крім того, юристи забезпечують дотримання норм трудового законодавства при прийнятті на роботу, звільненні, наданні відпусток, накладенні дисциплінарних стягнень тощо.

П'ятим важливим напрямком є захист інтелектуальної власності. У сучасному світі, де інновації та креативні рішення часто стають ключовим фактором конкурентоспроможності, захист об'єктів інтелектуальної власності набуває особливого значення. Юридичний супровід у цій сфері включає реєстрацію торгових марок, патентування винаходів та корисних моделей, оформлення авторських прав, а також захист цих прав у разі їх порушення.

Шостий напрямок – це податкове право та бухгалтерський облік. Хоча безпосереднє ведення бухгалтерського обліку зазвичай не входить до компетенції юристів, вони тісно співпрацюють з бухгалтерією для забезпечення правильності оподаткування та дотримання вимог фінансового законодавства. Це включає консультування з питань оптимізації оподаткування, супровід податкових перевірок, оскарження рішень податкових

органів тощо [2, с. 126-128].

Сьомий напрямок пов'язаний з представництвом інтересів суб'єкта господарювання у відносинах з державними органами. Це може включати отримання ліцензій та дозволів, проходження різноманітних перевірок, взаємодію з контролюючими органами. Кваліфікований юридичний супровід у цій сфері дозволяє забезпечити дотримання всіх законодавчих вимог та уникнути можливих санкцій.

Восьмий напрямок – це судове представництво та вирішення спорів. Незважаючи на всі зусилля щодо мінімізації ризиків, іноді виникнення спорів є неминучим. У таких випадках юридичний супровід передбачає представництво інтересів підприємства в судах різних інстанцій, а також у процедурах досудового врегулювання спорів, включаючи медіацію та переговори [3, с. 256-263].

Дев'ятий напрямок стосується зовнішньоекономічної діяльності. Для підприємств, що працюють на міжнародних ринках, цей аспект юридичного супроводу набуває особливого значення. Він включає підготовку та аналіз зовнішньоекономічних контрактів, забезпечення відповідності діяльності підприємства вимогам міжнародного права та законодавства країн-партнерів, супровід митних процедур тощо.

Десятий напрямок – це антимонопольне регулювання та захист економічної конкуренції. Цей аспект юридичного супроводу особливо важливий для великих підприємств та підприємств, що займають значну частку ринку. Він передбачає аналіз дій підприємства на предмет відповідності антимонопольному законодавству, отримання дозволів на концентрацію, захист від недобросовісної конкуренції тощо.

Одинадцятий напрямок пов'язаний із захистом персональних даних та забезпеченням інформаційної безпеки. У сучасному цифровому світі цей аспект набуває все більшого значення. Юридичний супровід у цій сфері включає розробку політик конфіденційності, забезпечення відповідності діяльності підприємства вимогам законодавства про захист персональних даних, а також захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації [4, с.31-38].

Дванадцятий напрямок стосується екологічного права та охорони навколишнього середовища. Для підприємств, діяльність яких може мати вплив на довкілля, цей аспект юридичного супроводу є критично важливим. Він включає отримання необхідних екологічних дозволів, проведення оцінки впливу на довкілля, забезпечення відповідності діяльності підприємства екологічним нормам та стандартам.

Таким чином, юридичний супровід суб'єктів господарювання є комплексним та багатогранним процесом, що охоплює різноманітні аспекти діяльності підприємства. Кожен з описаних напрямків вимагає глибоких знань та постійного моніторингу змін у відповідному законодавстві. Ефективний юридичний супровід дозволяє не лише забезпечити законність діяльності підприємства, але й мінімізувати ризики, оптимізувати бізнес-процеси та створити надійну основу для стабільного розвитку та зростання [5, с. 81-86].

Важливо відзначити, що всі ці напрямки юридичного супроводу не існують ізольовано, а тісно взаємопов'язані між собою. Наприклад, питання корпоративного управління можуть мати податкові наслідки, а зовнішньоекономічна діяльність тісно пов'язана з митним та валютним регулюванням. Отже, юридичний супровід суб'єктів господарювання є невід'ємною складовою сучасного бізнесу, що забезпечує його законність, ефективність та конкурентоспроможність. Розуміння основних напрямків такого супроводу дозволяє підприємствам краще організувати свою діяльність та ефективно взаємодіяти з юридичними службами чи зовнішніми консультантами. Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані на вивчення особливостей юридичного супроводу в окремих галузях економіки, аналіз впливу новітніх технологій на правові аспекти ведення бізнесу, а також розробку інноваційних підходів до організації юридичного супроводу в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Рябов Д.С. Дослідження правового статусу адвоката як внутрішнього суб'єкта, що

здійснює юридичне обслуговування суб'єктів господарювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 58-63. URL : http://pju.nuoua.od.ua/v1_2022/13.pdf

2. Рябов Д.С. Співвідношення юридичного обслуговування суб'єктів господарювання із поняттями «юридичний аутсорсинг» та «юридичний консалтинг». *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 3. С. 126-128. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2022/27.pdf

3. Рябов Д.С. Удосконалення процедури судового контролю в адміністративному судочинстві. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 256-263. URL : <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/260/238>

4. Рябов Д.С. Щодо зменшення судових витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 31–38. URL : http://apnl.dnu.in.ua/4_2021/7.pdf

5. Рябов Д.С. Щодо проблемних питань, пов'язаних із відшкодуванням судових витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 81-86. URL : http://apnl.dnu.in.ua/3_2021/15.pdf

Чорна Жанна Леонтіївна,

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ ТА ЛІЦЕНЗІЙНОГО ДОГОВОРУ

Відповідно до ст.1115 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] за договором комерційної концесії правоволоділець зобов'язується надати користувачеві за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Такими правами є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності, серед них – торговельні марки, промислові зразки, винаходи, комерційні таємниці, комерційного досвіду та ділової репутації (ст.1116 ЦК України).

Комерційний досвід – це результат набутих правоволодільцем знань і навиків, у зв'язку з тривалою працею, в певній сфері підприємницької діяльності [2].

У п. 14.1. 40 Податкового кодексу України [3] міститься поняття гудвіл (або вартість ділової репутації) як нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як єдиного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо.

Аналізуючи особливості договору комерційної концесії, Л.В. Золота звертає увагу на те, що основним активом франшизи виступає комерційна таємниця, ноу-хау та досвід правоволодільца, оформлені у комплексний документ [4, с.17].

Відповідно ж до ст.1109 ЦК України за ліцензійним договором ліцензіар надає ліцензіату дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначеним способом (способами) протягом певного строку на певній території, а ліцензіат зобов'язується вносити плату за використання об'єкта, якщо інше не встановлено договором.

Ми погоджуємося з думкою В.В. Луця, що договір комерційної концесії (франчайзингу) належить до групи договорів про передачу результатів інтелектуальної діяльності [5, с. 325-326].

Договір комерційної концесії і ліцензійний договір наділені такими спільними рисами: обидва належать до сфери інтелектуальної власності; предмет договорів частково збігається; передбачено можливість укладення субліцензійного та субконцесійного договору.

Водночас, що стосується плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, то в договорі комерційної концесії вона є обов'язковою і може виплачуватися у

формі разових, періодичних платежів або в іншій формі, передбаченій договором (ст.369 Господарського кодексу України [6]). Ліцензійний договір може бути і безоплатним (ч.1 ст.1109 ЦК України). Різниця виявляється у і суб'єктному складі сторін. Якщо для ліцензійного договору ЦК не висуває якихось особливих умов до сторін, то сторонами договору комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності (ст.1117 ЦК України, ч.2 ст.366 Господарського кодексу України).

Головна відмінність договору комерційної концесії від ліцензійного договору полягає в комплексності переданих прав, до яких обов'язково повинно бути включене право на використання фірмового найменування й охоронюваної комерційної інформації [7, с.119].

С. Кисельов вважає, що комерційна концесія (франчайзинг) виступає як дозвіл або право продажу певних товарів або надання певних послуг, розуміючи її як відступлення певних прав [8, с.44].

О. Беліков зазначає, що договір комерційної концесії є комплексним інститутом. З одного боку, він припускає надання права користування належними праволодільцю об'єктами виключних прав, тобто тісно пов'язаний з нормами, що регулюють ліцензійні відносини. З іншого боку, для комерційної концесії властива співпраця сторін у процесі виконання договору, тому комерційну концесію в якомусь сенсі можна вважати різновидом спільної діяльності [9, с. 63].

Завершуючи, слід звернути увагу на те, що у ЦК України договір комерційної концесії регулюється окремою главою 76 ЦК як самостійний договір, який відрізняється від ліцензійного договору, зокрема: за предметом, правовим статусом сторін, оплатністю.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40. Ст.356.
2. Цивільне право України. Том.2. 2015 р. . URL : <http://mego.info> матеріал/№-1-загальна-характеристика-договору-комерційної-концесії.
3. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13. СТ.112.
4. Золота Л.В. Зміст франчайзингу: особливості договору комерційної концесії. *Нове українське право*. 2024. Вип. 2. С.14-20.
5. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
6. Господарський кодекс України від 16.01. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №8. Ст.144.
7. Сидоров Я.О., Шеховцова Л.І. Порівняльно-правова характеристика договору комерційної концесії (франчайзингу) та суміжних договорів. *Юридичні науки. Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С.118-125. URL : <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/jur-2010-4/118-125.pdf>
8. Кисельов С. Міжнародний франчайзинг, оформлення договірних відносин. *Патенти і ліцензії*. 1994. № 7-8. С. 42-45.
9. Беліков О. Бізнес під чужим ім'ям або договір комерційної концесії. *Юридичний журнал*. 2010. №4. С.63-66.

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Барабанова Діана Анатоліївна,
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВА ПРИРОДА НАДАННЯ ПІДОЗРЮВАНИМ (ОБВИНУВАЧЕНИМ) ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і доведенні перед судом їхньої переконливості передбачені Конституцією України як одна з основних засад судочинства (п. 4 ч. 1 ст. 129) [1]. Зміст зазначеної конституційної засади розвивається у ч. 2 ст. 22 КПК України, котра визначає, що сторони кримінального провадження мають рівні права, зокрема, на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів. Отже, можна погодитись із висновком, що свобода подання доказів учасниками кримінального провадження розглядається законодавцем як складова частина базового принципу кримінального судочинства – принципу змагальності [2, с. 36].

Зважаючи на тему цієї публікації, потрібно акцентувати увагу на терміні «свобода», який тлумачиться як можливість поводитися на свій розсуд, можливість діяти без перешкод і заборон тощо. Тобто свобода подання доказів полягає в тому, що відповідні суб'єкти (у нашому випадку – підозрюваний, обвинувачений) мають можливість самостійно приймати рішення про подання до суду певних речей чи документів, їхній обсяг чи утримання від цього.

Те ж саме стосується й надання підозрюваним, обвинуваченим показань – це право зазначених суб'єктів під час допиту надати в усній або письмовій формі відомості щодо відомих їм обставин, що мають значення для кримінального провадження. Водночас підозрюваний, обвинувачений не можуть бути примушені визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушені давати окремі пояснення чи показання, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ними кримінального правопорушення. При цьому зазначені особи у будь-який момент мають право відмовитися відповідати на будь-які запитання. Вказані положення складають зміст ще однієї засади кримінального провадження – свободи від самовикриття (ст. 18 КПК України) [3].

Окрім того, вітчизняний законодавець розглядає право підозрюваного, обвинуваченого (а надалі – виправданого чи засудженого) збирати і надавати докази (речі, документи, усні або письмові пояснення щодо підозри чи обвинувачення) як складову засади забезпечення права на захист (ч. 1 ст. 20 КПК України) [3].

Право надання доказів (показань, речей і документів) посідає важливе місце у структурі процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого. Так, щодо підозрюваного воно відображене у п.п. 4, 5, 8 ч. 3 ст. 42 КПК України, а щодо обвинуваченого, окрім того, – у п. 2 ч. 4 ст. 42 КПК України.

Звертає на себе увагу те, що необхідність надання доказів підозрюваним, обвинуваченим зумовлена, передусім, потребою захисту їхніх законних інтересів. Надання доказів підозрюваним, обвинуваченим є дієвою можливістю реалізації їхнього правового статусу як суб'єктів доказування та відстоювання власних прав та законних інтересів. Реалізуючи це право, підозрюваний, обвинувачений отримують можливість здійснити свій внесок у вирішення кримінального провадження [4, с. 80]. Водночас слід зазначити, що вказані суб'єкти далеко не завжди зацікавлені у встановленні істини у кримінальному провадженні і можуть надавати певні докази з метою заплутування, введення в оману органів, які ведуть процес (наприклад, надавати неправдиві показання).

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на двох моментах:

1) надання доказів підозрюваним, обвинуваченим є їхнім правом, яке вони можуть реалізувати за власним розсудом, тобто йому притаманний добровільний характер; жодні заходи відповідальності за відмову від надання доказів (показань, речей чи документів) до цих суб'єктів кримінального провадження апіорі не може бути застосовано;

2) надання доказів підозрюваним, обвинуваченим є складовою низки загальних засад кримінального провадження, зокрема: змагальності сторін та свободи у поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їхньої переконливості, свободи від самовикриття, забезпечення права на захист.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.

2. Крушинський С. А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Хмельницький : ХУУП, 2017. 247 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Крушинський С. А. Поняття та місце подання доказів у структурі кримінально-процесуального доказування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 3 (16). С. 77-83.

Бевзюк Ірина Андріївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ

У сучасній системі правосуддя України громадські роботи виступають як дієва альтернатива позбавлення волі, що має на меті не тільки покарання правопорушників, але й їхнє перевиховання та соціальну реабілітацію. Порядок виконання цього виду покарання регламентується законодавством та має свої особливості [1].

Таке покарання полягає в тому, що засуджений, у вільний від роботи чи навчання час безоплатно працює на суспільно корисних роботах.

Покарання у вигляді громадських робіт для засудженого відбувається за місцем проживання, тому йому забороняється виїжджати за межі України, не погодивши це з уповноваженим органом з питань пробації [2]. Громадські роботи не застосовуються до осіб, які досягли пенсійного віку, мають інвалідність першої або другої групи, вагітним жінкам, військовослужбовцям строкової служби.

Якщо під час відбування покарання особа досягла пенсійного віку, стала інвалідом першої або другої групи або завагітніла, така особа звільняється від подальшого відбування покарання. Контроль за виконанням покарання здійснює уповноважений орган з питань пробації, який направляє до суду подання про звільнення такої особи.

Пропозиція науковців про необхідність проходження медичного огляду засудженими перед виконанням громадських робіт заслуговує на увагу. Такий огляд дозволить визначити, чи має особа хвороби, які можуть бути небезпечними для інших працівників та оточуючих, а також чи придатна вона до виконання запропонованої роботи. Цей досвід реалізується в деяких європейських країнах, таких як: Німеччина, Фінляндія, Швеція, Австрія [3, с. 35-36].

Згідно з Кодексом законів про працю України [4], заборонено залучати жінок та осіб молодше 18 років до перенесення вантажів, що перевищують установлені для них межі, а також до виконання робіт у нічний час.

Громадські роботи призначаються на термін від шістдесяти до двохсот сорока годин і проводяться не більше ніж чотири години на день для дорослих, а для неповнолітніх – до

двох годин на день, проте не менше двадцяти п'яти годин на місяць. Для осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, організовується соціально-виховна робота за індивідуальним планом, який враховує оцінку ризиків повторного вчинення кримінальних правопорушень.

Особи, засуджені до покарання у вигляді громадських робіт, зобов'язані [1]:

- дотримуватися встановлених законом порядку та умов відбування покарання;
- відповідально виконувати роботу;
- працювати на спеціально визначених для них об'єктах у строк, що встановлений судом;
- якщо відбулась зміна місця проживання, потрібно повідомити уповноважений орган з питань пробації;
- з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації.

Коли особа ухиляється від виконання покарання у вигляді громадських робіт, уповноважений орган з питань пробації реагує відповідно до закону. Відповідно він складає протокол про порушення і передає його до правоохоронних органів для вжиття заходів. Це важливий етап, оскільки він дозволяє вжити необхідних заходів для притягнення правопорушника до відповідальності та вирішити питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України [5].

Ухилення від виконання покарання у вигляді громадських робіт має місце, коли особа:

- систематично не виконує визначені обов'язки, порушує порядок та умови виконання покарання, а також притягається до адміністративної відповідальності за правопорушення, скоєні після отримання письмового попередження;
- є відсутньою на громадських роботах більше двох разів на місяць без поважних причин, а також порушує трудову дисципліну більше двох разів у місяць, з'являється на роботі в нетверезому стані або під впливом наркотичних чи токсичних речовин [6, с. 271-272].

Якщо місцезнаходження особи, засудженої до покарання у виді громадських робіт, є невідомим, працівник уповноваженого органу з питань пробації проводить термінові розшукові заходи.

Порядок виконання покарання у виді громадських робіт в Україні є важливим елементом правосуддя, що дозволяє досягти балансу між покаранням і реабілітацією. Він не лише сприяє відшкодуванню шкоди, але й допомагає правопорушникам стати повноправними членами суспільства, що в кінцевому підсумку приносить користь усім його членам. Позитивні результати реалізації цього покарання свідчать про необхідність подальшого розвитку та вдосконалення системи пробації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Порядок виконання покарання у виді громадських робіт. URL : <http://surl.li/xviwxm>
2. Особливості покарання у виді громадських робіт. URL : <https://zolochivskagromada.gov.ua/news/1713428117/>
3. Вартилицька І. А. Громадські роботи як вид покарання. *Юридичний вісник України*. 2015. № 42 (62). С. 34-38.
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від від 10.12.1971 № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України 6-те вид., переробл. та доповн. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: *Юридична думка*, 2019. 1236 с.

Бережний Євген Вікторович,
аспірант кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 290 КК УКРАЇНИ (ЗНИЩЕННЯ,
ПІДРОБКА АБО ЗАМІНА НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТІВ
ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ)**

Однією з центральних категорій кримінального права є покарання. Відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК України) покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Більш широке визначення зазначеного поняття надає кримінально-правова наука. Так, покарання може бути визначене як передбачене кримінальним законом обмеження у реалізації прав і свобод людини, що застосовується у примусовому порядку за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, з метою її кари [2, с. 186]. Вид та розмір покарання, яке покарання може бути застосовано судом до особи, що вчинила кримінальне правопорушення, передбачається у санкції відповідної статті. Санкція є законодавчою оцінкою суспільної небезпечності вчиненого діяння та дає можливість суду індивідуалізувати покарання винної особи, враховуючи фактичні обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Санкція ст. 290 за чинним КК України є відносно визначеною. Вказаний підхід є найбільш ефективним, адже дає можливість обрання виду покарання та його кількісної міри. Це дозволяє дотримуватись основних принципів кримінального права, зокрема, принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Відповідно до чинної редакції ст. 290 КК України знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу караються штрафом від 150 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.) або виправними роботами на строк до 2 років, або пробаційним наглядом на строк до 3 років, або обмеженням волі на той самий строк [1].

У ході вивчення зазначеної проблематики нами проведено емпіричне дослідження та проаналізовано 75 вироків місцевих судів, винесених у період 2010–2024 рр. за ст. 290 КК України (табл. 1). На підставі цього можемо зробити висновок, що здебільшого (84% випадків) суд призначає покарання у виді штрафу. Розміри штрафів коливаються від 150 н.м.д.г. до 250 н.м.д.г., що еквівалентно 2550 – 4250 грн. У випадку сукупності кримінальних правопорушень засудженому призначають остаточне покарання шляхом поглинання більш суворого покарання менш суворим або шляхом повного складання покарань. Лише у 3% суд призначає покарання у виді виправних робіт на строк 6 місяців або 1 рік. Крім того, суд вважає за доцільне призначити покарання у виді обмеження волі на строк 6 місяців або 1 рік у 13% випадків. Окрім того, в усіх таких вироків зазначено, що особа на підставі ст. 75 КК України звільняється від відбування призначеного покарання з випробуванням. Суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку (зазвичай 1 або 2 роки) не вчинить нового кримінального правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки. Станом на серпень 2024 р. жодній особі по ст. 190 КК України не було призначено покарання у виді пробаційного нагляду.

Окрім цього, варто наголосити, що у 50% випадків вирок призначається на підставі угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; 49% – власне за рішенням суду; у 1% – на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим.

Порівняльна таблиця призначених покарань за ст. 290 КК України			
вид призначеного покарання	у %	розмір призначеного покарання	у % від загальної кількості покарань цього виду
штраф	84%	150 н.м.д.г.	78%
		160 н.м.д.г.	1%
		180 н.м.д.г.	3%
		200 н.м.д.г.	13%
		250 н.м.д.г.	5%
виправні роботи	3%	6 міс.	50%
		1 р.	50%
обмеження волі	13%	6 міс.	10%
		1 р.	90%
пробаційний нагляд	0%	-	-

Таким чином, із урахуванням результатів проведеного дослідження, робимо висновок, що штраф є найбільш розповсюдженим видом покарання, що призначається особі, яка вчинила знищення, підробку або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 290 КК України. Враховуючи тяжкість вказаного діяння, призначення штрафу здебільшого є достатнім для досягнення мети покарання – кари, виправлення засудженого, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

Бережний Сергій Дмитрович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ САНКЦІЇ Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ

Розуміючи надзвичайно важливу роль покарання у протидії злочинності, законодавець у КК 2001 р. по новому підійшов до побудови системи покарань, розташувавши покарання за принципом «від менш суворих до більш суворих» та значно розширивши перелік їх видів. Проте якою б досконалою не була система кримінальних покарань, її ефективність у боротьбі зі злочинністю визначається не лише власними перевагами та якостями, а й тим, наскільки науково обґрунтовано, оптимально й якісно реалізовано систему покарань у кримінально-правових санкціях закону, а також тим, наскільки професійно грамотно й відповідно до закону ці кримінально-правові санкції реалізуються в судовій практиці при розгляді конкретних кримінальних справ.

У науці кримінального права закономірностям побудови системи санкцій присвятили свої праці такі українські вчені, як В.Т., Дзюба, А.А. Музика, Н.В. Шепелева, М.І. Хавронюк та інші.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених питанням покарання, в теорії кримінального права досі не вироблено єдиної «теорії санкцій», хоча спроби зробити це і мали місце. З досліджень, проведених різними науковцями, ми виділили наступні принципи, якими керується (або має керуватись) законодавець при конструюванні санкцій у будь-яких кримінально-правових нормах.

1. Чільне місце серед загальних засад побудови кримінально-правових санкцій займає наступний принцип: будь-яка санкція кримінального закону має бути соціально справедливою. У науковій літературі справедливою визнається, що це санкція, яка не тільки відповідає тяжкості передбаченого у законі злочинного діяння, але й узгоджується з санкціями, передбаченими за вчинення інших кримінальних правопорушень.

2. Санкція має відповідати типовому ступеню суспільної небезпечності діяння. Якщо за кримінальні правопорушення передбачені однакові покарання, можна зробити висновок про приблизно однаковий ступінь типової суспільної небезпеки таких посягань.

3. Тип санкції, види і розміри покарання за кримінальне правопорушення з кваліфікованим складом повинен базуватись на основі санкції за кримінальним правопорушенням без обтяжуючих обставин, і змінюватись пропорційно підвищенню суспільної небезпечності вчиненого відповідними кваліфікуючими ознаками.

4. Вид санкції, набір видів покарань та діапазон меж між мінімумом і максимумом покарання, повинен залежати від ступеню формалізованості ознак складу кримінального правопорушення. Згідно із санкцією ч. 2 ст. 115 КК вчинення умисного вбивства за наявності ознак, які передбачені в диспозиції ч. 2 цієї статті, карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом 6 частини другої цієї статті. Кваліфіковані різновиди вбивства, ознаки яких передбачені в ч. 2 ст. 115 КК, мають єдину санкцію. Вони є альтернативними різновидами одного і того ж кваліфікованого складу вбивства. Фактично це означає, що встановлення у вчиненому діянні ознак одного з цих різновидів вбивства достатньо для кваліфікації за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 КК, а отже – й для призначення покарання, передбаченого в санкції ч. 2 ст. 115 КК. Таким чином, за вчинення умисного вбивства з корисливих мотивів санкцією ч. 2 ст. 115 КК передбачається можливість призначення позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна. Із вказаного робимо висновок, що санкція ч. 2 ст. 115 КК побудована нетипово – можливість призначення додаткового покарання пов'язується з кваліфікацією за конкретним пунктом ч. 2 ст. 115 КК, тобто з інкримінуванням конкретної кваліфікуючої ознаки. Враховуючи, що відповідним пунктом є п. 6, у якому передбачена як обтяжуюча обставина вбивства наявність корисливого мотиву, а додатковим покаранням – покарання у виді конфіскації майна. Науковцями вже неодноразово критикувалися санкції ст. 115 КК, зокрема, ч. 2 цієї статті. І якщо нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк не викликає зауважень, то верхня межа, на думку окремих науковців, має бути переглянута. Так В.Т. Дзюба пропонує передбачити в санкції ч. 2 ст. 115 КК покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 25 років позбавлення волі або довічне позбавлення волі [1, с. 78]. Н.В. Шепелева пропонує доповнити ст. 115 КК частиною третьою, в якій передбачати особливо кваліфікуючі обставини умисного вбивства. Санкція даної частини, на її думку, має передбачати покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 25 років або довічного позбавлення волі [2, с. 58-59]. Слід відмітити, що з огляду на сукупність обтяжуючих умисне вбивство обставин, які додатково характеризують різні елементи складу умисного вбивства, можна стверджувати, що деякі із них істотно відрізняються за ступенем суспільної небезпечності. Таким чином обтяжуючі умисне вбивство обставини необхідно викласти як кваліфікуючі і особливо кваліфікуючі, передбачивши останні в ч.3 ст. 115 КК. Така диференціація відповідальності за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах повинна знайти відображення у відповідній санкції.

Список використаних джерел:

1. Дзюба В. Т. Деякі питання кримінальної відповідальності за вбивство за кримінальним законодавством України // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук. – практ. конф. Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. К.Х.: Юрінком Інтер, 2004. С.72-78.
2. Шепелева Н. В. Про систему обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: матеріали наук. –практ. конф. Харків, 22-23 квітня 2004 року К.-Х.: Юрінком Інтер, 2004. С. 57-59.

Виговський Дмитро Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КАТЕГОРІЯ «ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ» У СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

У чинному кримінальному законодавстві України поняття «тяжкість кримінального правопорушення» визначена доволі чітко й логічно. Відповідно до положень ст. 12 КК України, всі кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки й злочини (нетяжкі, тяжкі й особливо тяжкі) залежно від максимальної передбаченої за діяння санкції. Тому після кваліфікації кримінального правопорушення за конкретною статтею чи частиною статті КК України визначитись із ступенем його тяжкості для юриста проблем не складає. Натомість в уяві умовного «пересічного громадянина» все далеко не так просто. Діяння, яке ззовні має вигляд жорстокого вбивства, насправді, взагалі не є порушенням закону. До прикладу, при позбавленні життя снайпером або правоохоронцем у цивільному одязі небезпечного терориста, що погрожує дистанційно призвести в дію вибуховий пристрій за допомогою пульта інфрачервоного електромагнітного випромінювання. Це має вигляд вбивства неозброєної людини, а насправді є абсолютно законною і логічною дією, кримінальна протиправність якої виключається конкретною обставиною, передбаченою Розділом VIII КК України [1]. Водночас існують не лише окремі кримінальні правопорушення у формі злочинів, суспільну небезпечність (а відтак і тяжкість) яких неспеціалісту важко уявити, але й види злочинності в тій чи тій сфері. І якщо усвідомлення суспільної небезпечності наркозлочинності при наявності досвіду спілкування з особами, які зловживають наркотичними речовинами, цілком можливе, то наскільки згубними можуть бути діяння, що становлять об'єктивну сторону корупційних кримінальних правопорушень, уявити без спеціальних знань буває важко.

Одним із видів злочинності, уявити суспільну небезпечність якої без спеціальних знань надзвичайно важко, є економічна злочинність. Шкода ж, що завдається проявами економічної злочинності інтересам окремих держав і людству взагалі, усвідомити важко, навіть знаючи дані статистики, що їх оприлюднили профільні міжнародні організації. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне більш докладно з'ясувати поняття «економічна злочинність».

З урахуванням факту, що усвідомлення фахівцями згубності протиправного впливу на економічні процеси відбулось відносно давно, проблематика визначення того, які саме кримінальні правопорушення (донедавна – «злочини») належать до економічних, відтак – утворюють саме «економічну злочинність», порушувалась науковцями не одного покоління та різних країн. Серед українських вчених це були М. Бажанов, О. Бандурка, В. Білоус, О. Бондаренко, Б. Волженкін, Б. Головкін, О. Дементьєва, А. Закалюк, І. Озерський, П. Панченко, В. Попович, О. Литвак, Н. Лопашенко, С. Мазур, Є. Стрельцов, В. Тацій, А. Трайнін, А. Яковлев, Б. Яцененко, А. Яковлев та інші.

Вищезгаданий дослідник Б. Головкін звертає увагу на термінологічний аспект

проблеми визначення злочинності у сфері, розглядуваній нами: «Свідченням неоднозначності розуміння досліджуваного антисоціального явища є термінологічне розмаїття, яке трапляється на сторінках численних публікацій: «економічна злочинність», «злочинність у сфері економіки», «злочинність економічної спрямованості», «кримінальна економіка», «тіньова економіка», «злочинність у сфері підприємницької діяльності», «господарська злочинність», «економічні злочини» та ін.» [2, с. 128]. Дійсно, серед різноманіття термінів різних наукових напрямків і теорій не надто просто визначитись із термінологічним апаратом. З урахуванням того, що наша доповідь підготовлена в межах предмета науки кримінології, вважаємо за доцільне використовувати категорію «економічна злочинність».

Отже, що становить економічна злочинність, як її можна визначити?

Майже кожний дослідник проблем економічної злочинності пропонує власне визначення.

Так, Є.Л. Стрельцов вважає, що «Економічна злочинність – це передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) і наявного порядку здійснення господарської діяльності» [3, с. 76].

О.М. Литвак у свій час зауважував: «Економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами, іншими працівниками підприємств та установ, незалежно від форм власності, шляхом використання службового становища і місця роботи, а також так званих злочинних промислів, здійснення яких не пов'язане з використанням службового становища». Вчений зазначав, що, наприклад, такі склади кримінальних правопорушень (у часи життя науковця – «злочини») як крадіжки, грабежі, розбійні напади і вимагання «можна розглядати як економічні, якщо вони мають на меті усунути або послабити конкурента».

У свою чергу, Д.М. Харко пропонує таке розуміння: ««Економічна злочинність – це протиправна діяльність в офіційно-публічній сфері тіньової економіки, яка охоплює різні зловживання економічної влади, що посягають на порядок економічного управління; завдає суттєвої економічної шкоди інтересам держави, приватнопідприємницькій діяльності або групам громадян; скоюється постійно в межах та під прикриттям законної професійної діяльності менеджменту з метою вилучення наживи як фізичними, так і юридичними особами» [5, с. 600].

Узагальнюючи вищевикладене, пропонуємо розглядати, як логічне й послідовне, таке поняття економічної злочинності. Так, економічна злочинність – це сукупність кримінальних правопорушень, що виявляються у порушенні законодавства, яке регулює суспільні відносини у сфері економіки.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.09.2024 р.).
2. Головкін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128-133.
3. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними: міжвідомчий науковий збірник*. Київ, 2011. Т. 25. 283 с.
4. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 39 с.
5. Д.М. Харко Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. №55. С.597-601.

ЗМАГАЛЬНА ТА НЕ ЗМАГАЛЬНА ФОРМА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

17 липня 2024 року до ч. 3 ст. 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) були внесені зміни, згідно яких у тексті норми права було виключено технічну помилку про те, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, а визначено таке: «інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді» [1]. Чи чинна, чи попередня редакція цієї норми, а також інші норми КПК України наштовхують на думку про існування двох форм судового контролю у кримінальному провадженні – змагальної та не змагальної. А їхня суть та особливості визначимо у цих тезах.

Змагальна форма судового контролю присутня тоді, коли під час вирішення питань, які є юрисдикцією судового контролю, застосовані, поряд з іншими, засади змагальності сторін свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їхньої переконливості, гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Наприклад, обрання, зміна чи скасування запобіжного заходу підозрюваному.

Не змагальна форма судового контролю передбачає відсутність участі сторони захисту або інших учасників кримінального провадження під час розгляду клопотання сторони обвинувачення, а відповідно відсутності змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їхньої переконливості, а також гласності і відкритості судового провадження із фіксування технічними засобами судового засідання та з окремими особливостями права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Наприклад: розгляд клопотань про дозвіл на проведення обшуку, негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Однак, на відмінну від змагальної форми судового контролю, КПК України встановив постфактум контроль за процесуальними діями та рішеннями для незмагальної форми судового контролю. Один із них передбачений у ч. 3 ст. 309 КПК України та передбачає можливість подання заперечень під час підготовчого провадження в суді на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню, інший – під час оцінки допустимості та достовірності доказів під час судового провадження.

Таким чином відмінність змагального та не змагального судового контролю полягає у такому:

- змагальна форма судового контролю відбувається за участі сторін кримінального провадження під час гласного та іноді відкритого розгляду з фіксацією технічними засобами судового засідання з питань, які підпадають під юрисдикцію судового контролю, а під час не змагального судового контролю присутня лише сторона обвинувачення, а пряма вказівка на фіксування технічними засобами судового засідання є лише щодо розгляду клопотання про надання дозволу для проведення обшуку;

- при змагальній формі судового контролю передбачено право на оскарження рішення прийнятого за результатами такого контролю в апеляційному порядку, а при не змагальній формі судового контролю окремий порядок не визначений (під час розгляду кримінального провадження по суті або під час перегляду) та поглинається нормами КПК України, які встановлюють порядки судового провадження в суді першої інстанції та перегляду судових рішень або ж щодо нього є узагальнене та не деталізоване посилання (ч. 3 ст. 309 КПК України);

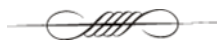
- за результатами оскарження судового рішення у порядку судового контролю визначена форма рішення – ухвала, за результатами незмагальної форми судового контролю форма рішення у КПК України не визначена.

Проблемним, з погляду визначення форми судового контролю є оскарження тимчасового доступу до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність. Зокрема, не деталізовано у нормах КПК України, чи розгляд такої скарги відбувається за участю особи, яка подавала клопотання про такий тимчасовий доступ.

У цілому проведене дослідження сформувало узагальнені висновки для встановлення ознак двох форм судового контролю та надалі сприятиме удосконаленню як судової практики, так і нормопроекування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3069>

Воробйова Наталія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕЖИМ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ

Режим як комплексна соціально-правова категорія відображає суть кримінального покарання, визначаючи порядок та умови його відбування. Він залишається одним із головних і дієвих засобів боротьби з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, які останнім часом набувають поширення в Україні. Останній рік відзначився значним зростанням кількості кримінальних правопорушень у виправних установах закритого типу, що створює серйозні загрози правопорядку у виправних колоніях. Саме тому дослідження режиму виконання та відбування покарань є важливим у контексті розвитку кримінально-виконавчої системи.

Над цією проблемою працювали такі науковці, як: Ю.М.Антонян, І.Г.Богатирьов, Є.М.Бодюл, І.В.Боднар, В.В.Василевич, О.М.Гумін та інші.

Проблематика, що стосується режиму позбавлення волі в кримінально-виконавчих установах закритого типу, досліджена та вимагає подальшого дослідження низки важливих аспектів. Більшість сучасних наукових робіт не розглядає складові режиму як складний і багатогранний механізм, де важливою умовою є злагоджене функціонування всіх його елементів. Якщо хоча б один із цих елементів працює неналежним чином, це може призвести до руйнування всього комплексу заходів безпеки, які забезпечуються іншими складовими режиму.

Перед дослідниками досі постає низка питань для вивчення, оскільки пенітенціарна система зіштовхується з такими проблемами, як: недофінансування, переповненість установ тощо [1, с. 33-39]. У межах дослідження зупинимось на цих проблемних питаннях.

Недофінансування – однією з найсерйозніших проблем є недостатнє фінансування установ, що безпосередньо впливає на умови утримання засуджених. Це стосується як забезпечення основних життєвих потреб ув'язнених (харчування, медичне обслуговування), так і підтримки матеріально-технічної бази самих установ (ремонт приміщень, інфраструктура). Брак фінансів також обмежує можливості для реабілітаційних програм, що є ключовим елементом пенітенціарної системи. Недоліки у функціонуванні будь-якого з елементів цього режиму (наприклад, неналежне забезпечення безпеки або недостатня увага до психологічної підтримки та реабілітаційних програм) можуть дестабілізувати всю систему. Це також сприяє рецидивам та подальшій криміналізації осіб після звільнення [2, с. 119-127]. Комплексний підхід, що включатиме реформування умов утримання та впровадження програм ресоціалізації, міг би значно покращити стан справ у кримінально-виконавчій системі України.

Переповненість установ – перевантаженість в'язниць часто призводить до погіршення умов утримання, збільшує ризик конфліктів між ув'язненими та ускладнює процеси управління установами. Це створює додаткове навантаження на персонал, що може призвести до порушення прав людини і, як наслідок, до збільшення кількості скарг та судових позовів проти пенітенціарних органів.

Україні необхідно здійснити низку реформ у питанні режиму позбавлення волі в кримінально-виконавчих установах для підвищення його ефективності та гуманізації системи. Переповненість установ є серйозною проблемою, що ускладнює забезпечення порядку та безпеки. Режим позбавлення волі має зосереджуватися не лише на покаранні, а й на виправленні та підготовці ув'язнених до повернення в суспільство. Ці кроки можуть допомогти створити збалансовану систему, яка зосереджена не лише на ізоляції, але й на виправленні ув'язнених та їхній підготовці до повернення в суспільство [3, с. 50-55].

Отже, як висновок, українська система виконання покарань, зокрема режим позбавлення волі, потребує подальшого реформування для відповідності міжнародним стандартам і забезпечення ефективної ресоціалізації засуджених. Хоча в Україні були впроваджені певні позитивні зміни, система все ще зіштовхується з проблемами, такими як: переповненість установ, недостатнє фінансування та інші проблемні питання. Ефективне впровадження заходів із покращення режиму в подальшому сприятиме зменшенню рівня рецидивів, інтеграції засуджених у суспільство після відбуття покарання та зміцненню довіри до правової системи України.

Список використаних джерел:

1. Василик В. В. Виправлення та ресоціалізація засуджених до позбавлення волі в системі засобів реалізації завдань кримінально-виконавчого законодавства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 33-39.

2. Василик В. В. Актуальні проблеми правового регулювання права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 12. С. 119-127;

3. Аналіз виконання рекомендацій щодо пенітенціарної системи, наданих Україні Європейським комітетом з запобігання катуванням з 1998 року. *Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки в'язничної реформи в Україні*. 2020. 83 с. URL : <https://rm.coe.int/cptrecommendations-implementation/16809e82be>

Гадайчук Дмитро Федорович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ПРАВОВІДНОСИН

Вплив на засуджених, які відбувають покарання у виховній колонії, як і кримінально-виконавча діяльність загалом, має правовий характер. Неповнолітні в рамках кримінально-виконавчого права є суб'єктами правовідносин, наділеними певним правовим статусом. Цей статус забезпечує їхню участь не лише в кримінально-виконавчих правовідносинах, а й в інших правових відносинах.

Кримінально-виконавчі правовідносини виникають внаслідок реалізації юридичних норм у різних галузях права. Ці правовідносини формуються, змінюються та припиняються під впливом особливих юридичних фактів, по'язаних із виконанням покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Структура кримінально-виконавчих правовідносин зазвичай включає такі основні елементи:

- суб'єкти та учасники;
- об'єкт, предмет;
- юридичний зміст та факти, які ініціюють, змінюють або припиняють ці відносини.

Кримінально-виконавчі відносини – це відносини, врегульовані нормами кримінально-виконавчого права, які діють між державою, яку представляють відповідні органи, та засудженими під час виконання або здійснення кримінального покарання [1, с. 73].

Кримінально-виконавчі правовідносини здебільшого виникають з моменту, коли вирок набуває законної сили або з дня його звернення до виконання. Основою для виконання та відбування покарання виступає обвинувальний вирок, що набув законної сили, інші рішення суду, а також Закон України про амністію чи акт помилування [2].

Окрім кримінально-виконавчих правовідносин, суб'єкти можуть брати участь і в інших правовідносинах. Наприклад, неповнолітні засуджені, можуть бути учасниками цивільно-правових відносин у разі отримання спадщини, сімейних правовідносин при усиновленні, а також правовідносин кримінальних та кримінально-процесуального характеру у випадку вчинення кримінального правопорушення. Правовий статус неповнолітніх у системі кримінально-виконавчих правовідносин є одним із ключових аспектів правозастосування, адже він відображає специфіку поводження з особами, які ще не досягли повноліття, але вже вчинили кримінальне правопорушення. Враховуючи їхній вік, незрілість особистості та обмежений життєвий досвід, держава зобов'язана забезпечити особливі умови виконання покарання та додаткові гарантії захисту їхніх прав.

Поняття «правовий статус» науковці (визначають) обґрунтовують по-різному. Зокрема, як зазначає О. І. Осауленко правовий статус – це ті права та обов'язки, які закріплені в Конституції України та інших нормативно-правових актах [3, с. 204].

Хоча існує й інша думка, відповідно до якої «правовий статус» слід розуміти як сукупність прав та обов'язків, що надаються конкретному суб'єкту під час відбування ним покарання. Згідно з цією позицією, правовий статус охоплює всі ті правові норми, які регулюють права людини під час виконання покарання, а також зобов'язання, що накладаються на неї в цей період.

Реалізація прав і свобод неповнолітніх засуджених є надзвичайно важливим аспектом забезпечення законності та справедливості під час відбування ними покарання. Особливу увагу необхідно приділяти тому, що неповнолітні мають специфічні вікові та психологічні особливості, які можуть суттєво впливати на їхню здатність користуватися передбаченими законом правами та благами. Серед таких чинників можна виокремити недостатнє знання своїх прав, нерішучість, сором'язливість, а іноді навіть страх звертатися по допомогу чи відстоювати свої права. Це може призводити до того, що неповнолітні засуджені до позбавлення волі, не завжди мають можливість повною мірою реалізувати свої права та користуватися наданими законом гарантіями. Врахування цих особливостей та створення умов, які сприяють більш ефективному захисту прав цієї вразливої категорії осіб, є критично важливим для побудови справедливої системи покарань.

Крім законних інтересів, неповнолітні засуджені мають також чітко визначені права, такі як:

- право на придбання їжі, одягу, взуття, та інших предметів першої потреби;
- право безкоштовно здобувати середню освіту;

Також КВК передбачає спеціальні заохочувальні заходи для неповнолітніх, які включають:

- право на відвідування культурно-видовищних і спортивних заходів за межами виховної колонії;
- право на вихід за межі виховної колонії в супроводі батьків чи родичів.

Неповнолітні засуджені мають також чітко визначені обов'язки відповідно до кримінально-виконавчого законодавства. Сюди входять дотримання норм законодавства, що регулюють порядок і умови відбування покарання, виконання всіх законних вимог персоналу виховної установи, підтримання чистоти та порядку в приміщеннях і на обставці, а також дбайливе ставлення до майна установи та предметів, які вони використовують під час виконання дорученої роботи та ін.

До особливих аспектів правового статусу неповнолітніх засуджених належать їхні обов'язки, які виникають через необхідність дотримання встановлених заборон. До таких обов'язків належать самовільне залишення житлових приміщень та робочих місць, зміна спальних місць без дозволу персоналу, припинення виконання дорученої роботи; порушення лінії охорони колонії; отримання, виготовлення, зберігання і використання заборонених грошей, цінностей, предметів, речовин і виробів; а також продаж, дарування чи інше відчуження предметів на користь інших осіб.

Отже, правовий статус неповнолітніх вимагає особливої уваги з боку держави, так як неповнолітні є більш вразливою категорією засуджених у системі правосуддя. Через свою незрілість, емоційну нестабільність і обмежену здатність повністю усвідомлювати наслідки своїх дій, неповнолітні частіше опиняються у ситуаціях, коли їхні права можуть бути порушені.

Таким чином, правовий статус неповнолітніх у кримінально-виконавчій системі є не тільки питанням справедливого покарання, але й складною соціально-правовою проблемою, що вимагає всебічного підходу, заснованого на принципах гуманізму, прав дитини та забезпечення її прав на майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Стаднік, В. В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2018. 262 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV: станом на 19 травня. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
3. Осауленко О. І. Конституційні основи формування змісту та системи правового регулювання статусу засуджених до позбавлення волі та їх втілення в законодавстві України (загальнотеоретичні питання) : дис... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 1997. С.204.

Гошта Вікторія Юрїївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИМОГИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій є важливим елементом кримінального провадження, спрямованим на здобуття доказів у процесі розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів. Законодавство України, зокрема КПК України, встановлює низку вимог до проведення таких заходів, які повинні забезпечити як ефективність слідства, так і захист прав людини [1].

У ст. 3 Конституції України проголошується пріоритет прав і свобод людини та їх гарантій [2], що разом з покладенням на сторону обвинувачення, слідчого суддю та суд обов'язку забезпечити швидке, повне й неупереджене розслідування і судовий розгляд (згідно зі ст. 2 КПК України) ставить перед ними завдання знайти відповідний баланс. Це завдання полягає в дотриманні пропорційності втручання в сферу прав і свобод особи під час кримінальної процесуальної діяльності, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У зв'язку з цим важливо чітко регламентувати систему вимог до їх проведення.

Основною вимогою щодо негласних слідчих (розшукових) дій є законність та обґрунтованість їх проведення. Згідно з ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися виключно у випадках, коли інформацію, необхідну для розслідування,

неможливо отримати іншим чином. Це передбачає чітке дотримання принципу пропорційності та обґрунтованості: застосування таких заходів повинно бути виправдано загрозою, яку представляє злочин, і не порушувати права на недоторканність приватного життя, гарантії якого передбачені статтею 8 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) [3].

Особливістю негласних слідчих (розшукових) дій є необхідність отримання ухвали слідчого судді. Згідно зі ст. 248 КПК України, проведення негласних дій потребує попереднього судового контролю [1]. Слідчий або прокурор подають клопотання, в якому обґрунтовують необхідність застосування таких дій, зазначаючи всі наявні фактичні дані, що підтверджують їхню потребу.

Одним із важливих аспектів є обмеженість строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які суворо регулюються строками досудового розслідування. Продовження цих строків можливе виключно за рішенням суду. Усі матеріали, отримані в результаті негласних дій, є конфіденційними, і їх несанкціоноване розголошення заборонено. Документування результатів негласних слідчих (розшукових) дій також має бути ретельним і відповідати вимогам КПК України. Це забезпечує законність та допустимість отриманих доказів у суді.

Види негласних слідчих дій включають зняття інформації з телекомунікаційних мереж, аудіо- та відеоконтроль місця, спостереження за особою чи річчю, контроль за вчиненням злочину та інші. Кожна із цих дій має суворі вимоги до застосування і може проводитися тільки у випадках, коли звичайні методи розслідування не можуть дати результату.

Варто наголосити, що порушення правил проведення негласних слідчих дій може призвести до серйозних юридичних наслідків, зокрема до визнання отриманих доказів недопустимими. Це підкреслює необхідність дотримання законності та прав людини під час розслідування.

Окрему увагу слід приділити питанням збереження конфіденційності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Законодавство передбачає, що інформація, отримана внаслідок негласних заходів, має використовуватися виключно у кримінальному провадженні, і розголошення таких відомостей заборонено. Це стосується не лише сторін провадження, а й суддів, слідчих, прокурорів та інших осіб, які мали доступ до цієї інформації.

Також важливо відзначити, що результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні лише у разі їх законного отримання. У ст. 256 КПК України йдеться про те, що докази, здобуті з порушенням вимог законодавства, не можуть використовуватися в суді [1]. Такий підхід відповідає загальним принципам кримінального судочинства, зокрема правилу «плодів отруєного дерева», який застосовується у міжнародній практиці.

Питання негласних слідчих (розшукових) дій також мають важливий аспект у контексті захисту прав людини. Зокрема, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово звертав увагу на те, що будь-яке втручання в приватне життя, зокрема через негласні заходи, має бути чітко регламентоване законом, мати легітимну мету та бути пропорційним (справа «Хан проти Великої Британії») [4]. Українське законодавство в цьому аспекті має відповідати міжнародним стандартам та забезпечувати ефективний судовий контроль.

Таким чином, проведення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні в Україні має жорстко регламентуватися, враховуючи вимоги законності, обґрунтованості, пропорційності та забезпечення належного захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Верховна Рада України. Законодавство України*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. *Справа Хан проти Об'єднаного Королівства. Європейський суд з прав людини. Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_020#Text.

Грамчук Андрій Ігорович,
аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СПОРТУ В ДЕРЖАВАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВА

Вивчення досвіду держав англо-саксонської правової системи щодо протидії злочинам у сфері спорту є дуже актуальним, оскільки вперше законодавчі рішення у сфері правового регулювання спорту були прийняті саме у цих країнах. При цьому такі рішення часто використовуються як приклад для розвитку кримінального законодавства інших держав, зокрема і тих, що представляють інші правові системи.

Особливий інтерес викликає законодавство США та Великобританії.

З метою протидії злочинам у сфері спорту у 1964 році у США був прийнятий Закон про хабарництво у спорті [1].

Цим Актом встановлено, що той, хто призводить до дії, намагається привести до дії або вступає у зговір з будь-якою іншою особою, щоб втілити в життя будь-яку торгову схему, щоб яким-небудь способом шляхом підкупу вплинути на будь-яке спортивне змагання, розуміючи, що метою такої схеми є вплив на результат, повинен бути оштрафований або позбавлений свободи на строк не більше 5 років, або і те і інше.

При цьому термін «спортивне змагання» означає будь-яке змагання в будь-якому виді спорту між окремими учасниками чи командами учасників (незалежно від аматорського чи професійного статусу учасників у ньому), про який публічно оголошується до його виникнення, а термін «особа» – будь-яку фізичну особу та будь-яке товариство, корпорацію, асоціацію або іншу юридичну особу.

Таким чином, встановлюючи безпосередню відповідальність за корупційні діяння у сфері спорту у спеціальному нормативно-правовому акті, американський законодавець підкреслив особливу актуальність захисту відносин у сфері професійного спорту.

Також слід відзначити, що у кримінальному законодавстві США відповідальність за корупційні злочини у сфері спорту пов'язується як із шахрайськими діяннями у сфері ставок на спорт, так і безпосередньо з підкупом учасників спортивних змагань.

Отже, американський законодавець використовує досить широкий підхід до розуміння корупційних злочинів у сфері спорту, відносячи до таких дій також шахрайські дії, пов'язані зі ставками на спорт.

Також американським кримінальним законодавством передбачені досить суворі покарання за корупційні злочини у сфері спорту.

У 2020 році Сенат США схвалив *Rodchenkov Anti Doping Act of 2019* [2], у якому оговорюються випадки шахрайства, пов'язаного з допінгом: зокрема, визначені межі дії – протиправне для будь-якої особи, крім спортсменів, свідомо виконувати, намагатися виконувати або вступити у змову з будь-якою іншою особою для здійснення схеми впливу, пов'язаного із застосуванням допінгу, шляхом використання забороненої речовини або забороненого методу на будь-яких великих міжнародних спортивних змаганнях; закріплена екстериторіальна юрисдикція у допінгових злочинах; передбачено кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 10 років, штраф у розмірі 250 тис доларів США для фізичної особи або 1 млн доларів США, якщо відповідач не є фізичною особою, або обидва; передбачена конфіскація майна в дохід держави; оговорені межі на судове переслідування – ніхто не може бути притягнутим до відповідальності, судимим або

покараним якщо обвинувальний висновок не подається протягом 10 років з дати скоєння злочину.

Особливістю цього документа є те, що кримінальна відповідальність у ньому передбачено лише за незаконний обіг допінгових речовин. Спортсмени, які безпосередньо приймають допінгові речовини, кримінальній відповідальності не підлягають.

Як відомо, у Великій Британії немає кодифікованого законодавства. Проте існує система самостійних нормативно-правових актів, зокрема і спрямованих на протидію правопорушенням у сфері спорту.

У чинному британському кримінальному законодавстві не передбачено спеціальних норм про відповідальність за корупційні злочини у сфері спорту.

Так, особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності тільки відповідно до загальних норм, зазначених в UK Bribery Act 2010 [3] (злочини підкупу іншої особи) та Fraud act of United Kingdom (Акт Великобританії про шахрайство) [4].

За першим документом особа є винною у вчиненні правопорушення, якщо застосовується один із двох випадків.

Випадок 1, коли: (а) особа пропонує, обіцяє або надає фінансову чи іншу перевагу іншій особі, і (b) особа має намір отримати перевагу з метою: (i) спонукати особу до неналежного виконання відповідної функції чи діяльності або (ii) винагородити особу за неналежне виконання такої функції чи діяльності.

Випадок 2, коли: (а) особа пропонує, обіцяє або надає фінансову чи іншу перевагу іншій особі, і (b) особа знає або вважає, що прийняття переваги саме по собі означатиме неналежне виконання відповідної функції чи діяльності.

У випадку 1 немає значення, чи є особа, якій пропонується, обіцяно або надається перевага, тією самою особою, що має виконувати або виконувала відповідну функцію чи діяльність.

У випадках 1 і 2 не має значення, чи перевага пропонується, обіцяється або надається особою безпосередньо чи через третю сторону.

Корупційні дії, пов'язані зі ставками під час спортивних змагань, належать у Великій Британії до шахрайських дій. У систематизованому вигляді відповідальність за шахрайство передбачено в Акті Великобританії про шахрайство (Fraud act of United Kingdom) [4].

Так, відповідно до кримінального законодавства Великобританії особа вважається винною в шахрайстві, якщо вона порушує будь-який із розділів, вказаних у підрозділі (2) (який передбачає різні способи вчинення правопорушення) (розділ 1).

Зокрема залежно від способу вчинення визначено такі: «шахрайство шляхом неправдивого представлення» – коли особа оперує даними, які можуть ввести в оману (розділ 2); «шахрайство через не розкриття інформації» – коли особа не озвучує інформацію третій особі, незважаючи на те, що вона зобов'язана за законом її озвучити (розділ 3); «шахрайство шляхом зловживання службовим становищем» – коли особа зловживає посадою замість того, щоб допомагати та захищати інтереси третьої особи (розділ 4).

Особа, винна в шахрайстві, у разі засудження у спрощеному порядку, несе покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 12 місяців (6 місяців в Північній Ірландії) або штрафу, що не перевищує встановленого законом максимального розміру (або до того й іншого). У разі засудження за обвинувальним актом – до позбавлення волі на строк не більше 10 років або штрафу (або до обох).

Таким чином, можна констатувати, що британська модель кримінально-правової протидії правопорушенням у галузі спорту є прикладом застосування загальних норм про відповідальність за подібні діяння (корупційні, про шахрайство) без створення спеціального механізму кримінально-правової протидії таким явищам. У цьому контексті британський підхід значною мірою відрізняється від підходу США.

Список використаних джерел:

1. Holden, J., Rodenberg, R. The sports bribery act: a law and economics approach. Northern Kentucky law review. Vol. 42. № 3, 2015. Pp. 112-115.

2. Rodchenkov Anti Doping Act of 2019. URL : <https://www.congress.gov/116/plaws/publ206/PLAW-116publ206.pdf>
3. Bribery Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/section/1>.
4. Fraud Act 2006. URL : <https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/2006/35/section/1/2023-02-07>.

Дзюбак Олександр Васильович,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Тимчасовий доступ до речей і документів є поширеним та дієвим засобом забезпечення кримінального провадження, а також і процесуальною дією, яка використовується для досягнення цілей кримінального процесуального доказування. З моменту набуття чинності КПК України 2012 р. минув значний проміжок часу, однак вчені у галузі кримінального процесуального права неодноразово звертали увагу на низку проблемних питань, які виникають у діяльності сторони обвинувачення та судовій практиці у зв'язку із застосуванням цього заходу. Слід акцентувати, що існування прогалин чи суперечностей у нормативному регулюванні кримінальної процесуальної діяльності є негативним явищем, для подолання якого слід докладати постійних зусиль. Більше того, закріплення у Конституції України (ст. 8)[1], а також у КПК України (ст. 8) [2] принципу верховенства права вимагає послідовної роботи щодо його реалізації у поєднанні із необхідністю забезпечення правової визначеності, яка стосується як якості законодавства нашої країни, так і практики його застосування.

У правозастосовній практиці неодноразово виникають ситуації, у яких правові норми, закріплені у ст.ст. 159-166 КПК України застосовуються із різним тлумаченням мети та підстав надання тимчасового доступу до речей і документів, що не сприяє правовій визначеності та досягненню завдань кримінального провадження відповідно до визначеної законом процедури із дотриманням принципів та засад, визначених законодавством.

У національному кримінальному процесуальному законодавстві однозначно не врегульоване питання, яким саме чином слідчий має здійснювати ознайомлення, за потреби – і отримання копій та/або оригіналів матеріалів досудових розслідувань, провадження в яких ведеться іншим органом досудового розслідування, або перебуває у провадженні того самого органу досудового розслідування чи того самого слідчого, або перебувають у його процесуального керівника чи містяться у матеріалах справи про вчинення адміністративного правопорушення. Відсутня також чіткість у регламентації можливості здобуття та використання речей та документів як доказів у спосіб отримання тимчасового доступу до матеріалів кримінального провадження, яке закрите чи тієї його частини, яка не надана суду стороною обвинувачення при зверненні із обвинувальним актом відносно особи про вчинення нею кримінального правопорушення.

Через таку невизначеність законодавця у врегулюванні цих питань формується різна судова практика.

До прикладу, слідчий ГУНП в Хмельницькій області звернувся до слідчого судді із клопотанням, погодженим прокурором відділу Хмельницької обласної прокуратури про надання тимчасового доступу до документів, які перебувають у володінні того самого органу досудового розслідування у межах іншого кримінального провадження.

Підставою для необхідності отримання тимчасового доступу стало те, що під час розслідування кримінального провадження № 4202324000000076 виявлено, що у матеріалах кримінального за №12023243060000371 також перебувають документи, які можуть відігравати важливе доказове значення у матеріалах кримінального провадження № 42023240000000076.

З урахуванням того, що у матеріалах кримінального провадження вбачається наявність достатніх підстав вважати, що документи в кримінальному провадженні №12023243060000371 від 12.07.2023, мають суттєве значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, з метою досягнення повноти, всебічності та неупередженості розслідування, слідчий просив надати тимчасовий доступ до матеріалів кримінального провадження №12023243060000371.

Слідчий суддя відмовив у задоволенні зазначеного клопотання, мотивуючи своє рішення у тому числі тим, що відповідно до положень ч. 2 ст. 93 КПК сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Слідчий суддя зазначив, що жодних відомостей, які б давали обґрунтовані підстави вважати, що стороною обвинувачення вживались заходи для отримання відповідних документів у особи, яка ним володіє, та обґрунтування труднощів його отримати у визначений КПК України спосіб, без відповідної ухвали слідчого судді, додані до клопотання матеріали не містять. Більш того, долучені до матеріалів клопотання документи свідчать, що кримінальне провадження № 12023243060000371, дозвіл на тимчасовий доступ до якого просить надати слідчий, на даний час вже перебуває у розпорядженні цього слідчого. Так, долучені до клопотання витяги з ЄРДР у кримінальних провадженнях №42023240000000076 та №12023243060000371 вказують на те, що нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у цих кримінальних провадженнях, у формі процесуального керівництва, здійснюється однією і тією ж групою прокурорів, які також мають доступ до означених кримінальних проваджень та які не позбавлені можливості прийняти рішення, в порядку ст.217 КПК України про об'єднання матеріалів досудових розслідувань... Тобто, поза увагою слідчого та прокурора, який погоджував означене клопотання, залишилась та обставина, що будь-яких труднощів, для отримання в рамках кримінального провадження №42023240000000076 доказів, зібраних під час досудового розслідування у кримінальному провадженні №12023243060000371, у представників сторони обвинувачення немає, та ці докази можуть бути отримані без застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до документів [3].

В іншому провадженні дізнавач сектору дізнання Хмельницького РУП ГУНП в Хмельницькій області звернувся до слідчого судді із клопотанням, погодженим прокурором про тимчасовий доступ до автомобіля який знаходиться на штраф майданчику, копії акту затримання вказаного транспортного засобу. Слідчий суддя задовольнив зазначене клопотання [4]. Особливістю цього випадку є те, що дізнавач звернувся з клопотанням про надання тимчасового доступу до об'єктів (автомобіля та документа), які вже перебувають у фактичному володінні органу досудового розслідування у цьому самому кримінальному провадженні. Видається за необхідне наголосити, що зазначені правові ситуації, в яких слідчий і дізнавач подавали слідчому судді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які перебувають фактично у розпорядженні сторони обвинувачення як у межах того самого, так і різних кримінальних проваджень, виникають саме через недостатньо чітке правове регулювання кримінальним процесуальним законодавством питань тимчасового доступу до об'єктів (предметів, документів), у тому числі тих, які перебувають у володінні органів правопорядку чи прокурора у зв'язку зі здійсненням ними кримінальних проваджень чи проваджень про адміністративні правопорушення. На нашу думку, вирішення зазначених питань полягатиме у внесенні змін і доповнень до КПК України щодо визначення окремої процедури такого доступу до вказаних матеріалів, володільцем яких є суб'єкти, що належать до сторони обвинувачення у кримінальному провадженні, органів прокуратури чи органів правопорядку уцілому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Законодавство України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>

3. Ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 03 квітня 2024 року у справі № 686/6724/24 URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118168030>

4. Ухвала слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 20 квітня 2022 року. У справі № 686/7591/22 . URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104028663>

Захарчук Віктор Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КВАЛІФІКАЦІЯ ОПОСЕРЕДКОВАНОГО ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ НЕВИННО ДІЮЧИХ ОСІБ

Використання добросовісної помилки осіб, які сприяють вчиненню діяння або діють під впливом обману без необхідної для конкретного кримінального правопорушення форми вини, є досить поширеним у судовій практиці. Наприклад, в ОСОБА_1 виник умисел на заволодіння холодильником у квартирі, яку він орендував. Усвідомлюючи, що самостійно заволодіти вказаним майном він не зможе через його вагу, ОСОБА_1 вирішив використати допомогу інших осіб, при цьому не повідомляючи їм про свої дійсні наміри. Вийшовши на вулицю, ОСОБА_1 зустрів своїх знайомих ОСОБА_3 та ОСОБА_4, яких попросив допомогти винести з кухні квартири, яку він орендував, холодильник, що, з його слів, належить йому. Сам холодильник він не виносив, пославшись на проблеми із спиною [1]. Подібних випадків є багато у судовій практиці.

У цьому разі співучасть відсутня, адже інші особи діяли під впливом обману щодо дійсного характеру своїх дій. М.І. Панов вказує, що, з об'єктивного боку, обман є різновидом спілкування між людьми, за якого одна особа (обманщик) повідомляє іншій особі (обманутому) неправдиві, такі, що не відповідають дійсності відомості. При обмані винний свідомо фальсифікує дійсну інформацію або приховує істинні відомості про фактичний стан справ, чим свідомо вводить в оману іншу особу [2, с. 72].

Узагальнення практики щодо кримінально-правової кваліфікації та застосування заходів кримінально-правового характеру за опосередковане виконання кримінального правопорушення при використанні невинно діючих осіб свідчить, що таке виконання полягає у використанні добросовісної допомоги сторонніх осіб [3]. Добросовісна помилка реального виконавця за такої допомоги в теорії кримінального права трактується як ненавмисні, неправильні дії особи. Для них характерні такі ознаки: суб'єкт, який припустився помилки, керувався припущенням правильності своїх дій. Він діяв сумлінно і не мав умислу щодо здійснення помилки. Причина виникнення такої помилки – діяння опосередкованого виконавця, а саме обман та відповідно створені ним умови [4, с. 76].

Переважно злочинець вдається до такого виду опосередкованого виконання кримінального правопорушення в тих випадках, коли він сам фізично не може або заволодіти певним майном через його вагу, об'єм або кількість, або через необхідність подолання певної перешкоди (наприклад, високий паркан). Переважно він, прохаючи про допомогу сторонніх осіб, повідомляє їм неправдиву інформацію щодо того, кому належить певне майно (видає його за своє), або й взагалі не вказує на приналежність йому майна, а просто прохає про допомогу. Тобто в таких випадках винна особа повідомляє завідомо неправдиві відомості про істотні обставини діяння для введення опосередкованого виконавця в оману.

Однак для того, щоб встановити відсутність співучасті при таких випадках, потрібно встановити, чи могли особи, які «допомагали» злочинцю розуміти дійсний характер свого діяння, чи ні. Про це може свідчити те, як здійснюється доступ до майна (наприклад, злочинець відкриває приміщення власним ключем, показує підроблені документи на майно, використовує довіру іншої особи тощо), як поводить себе особа після «допомоги» (наприклад, злочинець може просто подякувати за допомогу, або й заплатити невелику суму коштів тощо), час та місце вчинення діяння (наприклад, майно виносять у світлу пору доби).

У таких випадках злочинець діє нахабно, він не боїться того, що, наприклад, раптово може з'явитися власник майна. Усі такі дії створюють в осіб хибне уявлення про дійсний характер їхнього діяння. При цьому злочинець може навіть і не повідомляти іншим особам про належність йому майна, а створити своєю поведінкою умови, що в осіб не виникне ніяких сумнівів.

Кримінальне законодавство не передбачає відповідальності за вчинення діяння під впливом добросовісної помилки, що була результатом обману, адже в особи відсутній умисел щодо здійснення помилки, нехтування законом, обов'язку вчиняти або не вчиняти певні юридично значимі дії. Водночас у разі, коли обставини дозволяли особі зрозуміти дійсний характер свого діяння (наприклад, для того, щоб винести майно, потрібно було перелізти через огорожу, подолати іншу перешкоду при доступі до майна, час вчинення діяння (темна пора доби), місце його вчинення, отримання значної винагороди за свої дії, підозріла поведінка особи, яка прохає про допомогу тощо), можна вести мову про вчинення кримінального правопорушення групою осіб або групою осіб за попередньою змовою. Оскільки посилення особи на те, що вона не розуміла дійсний характер свого діяння не повинно бути підставою для уникнення відповідальності.

Верховний Суд звертає увагу, що у випадку, коли особу просять допомогти вчинити завідомо для неї кримінальне правопорушення, така особа має підлягати відповідальності. Так, ОСОБА_2 і ОСОБА_3 вирішили придбати наркотичний засіб для особистого вживання. З цією метою, вони прийшли до їхнього знайомого ОСОБА_1 і попросили його допомогти їм придбати наркотик. ОСОБА_1 погодився допомогти їм у цьому питанні і придбав для них за їхні гроші у незнайомій особі наркотичні засіб – опій. У цьому випадку не можна вести мову проте те, що особа не розуміє дійсного характеру свого діяння у випадку, коли її просять допомогти у вчиненні умисного вбивства чи заподіяння різного роду тілесних ушкоджень [5]. Тому в таких випадках дії особи, яка виконує прохання про допомогу у вчиненні завідомо для неї кримінального правопорушення, слід розцінювати як дії виконавця, якого підбурили до вчинення кримінального правопорушення.

Про те, що особа може розуміти завідоме вчинення нею кримінального правопорушення свідчить, в першу чергу, об'єкт (життя та здоров'я іншої особи) та предмет посягання (наркотичні засоби, зброя тощо), а також конкретний спосіб виконання об'єктивної сторони діяння (заподіяння ушкоджень). Водночас у випадку вчинення в результаті добросовісної допомоги корисливих кримінальних правопорушень Верховний Суд України не вбачає підстав притягувати осіб, які реально виконали діяння до кримінальної відповідальності, якщо не буде доведеного розуміння ними суспільної небезпечності діяння.

Також від впливом обману можливе і опосередковане виконання такого кримінального правопорушення, як шахрайство (ст. 190 КК України). Це пов'язане із тим, що до суб'єктів обману при вчиненні шахрайства належать не лише власники, а й інші особи, уповноважені на вчинення юридично значущих дій стосовно майна [6]. Введення таких осіб в оману дає підстави говорити про опосередковане вчинення шахрайства, оскільки ст. 190 КК України не вимагає, щоб особа, яка вводиться в оману при вчиненні шахрайства, і потерпілий від цього кримінального правопорушення (тобто той, кому заподіюється майнова шкода) збігались [7].

Опосередковане виконання кримінального правопорушення при шахрайстві шляхом обману реальних виконавців щодо дійсного характеру їхніх дій характеризується тим, що опосередкований виконавець повідомляє неправдиві відомості або приховує певні обставини з метою сформулювати в реального виконавця діяння впевненість про законність дій щодо впливу на потерпілого про обов'язковість передачі майна чи права на нього опосередкованому

виконавцю. Особливістю шахрайських дій при такому опосередкованому виконанні є те, що винний заволодіває чужим майном не шляхом безпосереднього спонукання потерпілого до передачі йому майна чи права на майно, а через іншу особу, яка не знає про дійсні наміри злочинця і не розуміє протиправності свого діяння [8, с. 82].

Так, ОСОБА_1 шляхом обману та зловживання довірою використала ОСОБА_3 та ОСОБА_4, що не були обізнані про її злочинні наміри, для заволодіння чужим майном, а саме грошима ОСОБА_2 (ОСОБА_3 та ОСОБА_4 були уповноважені ОСОБОЮ_2 на розпорядження її майном згідно з довіреністю). Для цього ОСОБА_1 переконала ОСОБУ_3 та ОСОБУ_4 у необхідності подання позову в інтересах ОСОБА_2. Насправді, позов був завідомо для ОСОБА_1 абсолютно безпідставний і неправдивий. Організовано це було з тією метою, щоб ОСОБА_3 та ОСОБА_4 за рахунок коштів ОСОБА_2 оплачували послуги із правової допомоги ОСОБИ_1 в суді першої, апеляційної та касаційної інстанції [7]. При цьому у винної особи не було мети виграти цей спір, а була мета незаконного заволодіння коштами шахрайським шляхом.

Загалом, для такого виду опосередкованого виконання характерні такі ознаки:

- опосередкований виконавець безпосередньо не виконує об'єктивну сторону діяння;
- об'єктивна сторона діяння повністю або частково виконується іншими особами, які досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність та є осудні;
- такі особи можуть бути як знайомі, так і не знайомі з опосередкованим виконавцем;
- опосередкований виконавець вчиняє підбурювальні дії у формі прохання про допомогу, (в т.ч. за винагороду). Водночас інші форми підбурювання (наприклад, погроза, тут неможливі);
- особи добровільно погоджуються «допомогти» опосередкованому виконавцю;
- особи діють добросовісно, тобто вони за власною волею погодилися виконати те, про що їх попросили;
- особи, які реально виконують об'єктивну сторону діяння, діють невинно, оскільки введені в оману щодо дійсного характеру своїх дій, відповідно вони й не бажають настання злочинних наслідків.

Отож опосередковане виконання кримінального правопорушення шляхом використання осіб, які діють невинно в результаті обману або добросовісної помилки, полягає у використанні допомоги інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення. Тут відсутня співучасть, адже особи діють або в результаті наданої злочинцем неправдивої інформації, або його дій, що створюють у них хибне враження законності їхніх дій. Відповідно вони не розуміють кримінальної протиправності свого діяння, вважаючи, що вони вчиняють те, про що їх попросили. Для кваліфікації такого опосередкованого виконання кримінального правопорушення обов'язково слід встановити, що ті особи, які реально виконали об'єктивну сторону діяння, не знали про дійсний характер свої дій, оскільки були введені злочинцем в оману.

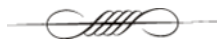
Список використаних джерел

1. Вирок Вільногірського міського суду Дніпропетровської області від 24 січня 2014 року у справі № 1-кп/174/8/2014. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36802846>
2. Панов М. Обман як ознака складу злочину і його кримінально-правове значення. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 72-79. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_5_14
3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 22 січня 2019 року у справі № 216/4081/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80224258>
4. Оніщенко Н. М. До питання про доктринальні юридичні помилки: природа та шляхи подолання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 75-84. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_2_5
5. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 09 квітня 2008 року у справі № 5-491к08. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/1676254>

6. Окремі питання кримінальної відповідальності за шахрайство: постанова Верховного Суду України від 24 листопада 2016 року. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS161251.html

7. Постанова Судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України від 24 листопада 2016 року у справі № 5-250к(15)16. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KKS.pdf

8. Дудоров О., Хавронюк М. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

Зінчук Діана Миколаївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИЯВЛЕННЯ І ВИПРАВЛЕННЯ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК, ДОПУЩЕНИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Будь-яка помилка у загальному розумінні – це неточність, похибка, недолік, неправильна дія, бездіяльність або помилкове рішення. У словниках це явище визначається як хибність у діях, думках, висловлюваннях або вчинках. Помилка – це багатогранне явище, яке трапляється у всіх сферах як практичної, так і інтелектуальної діяльності. Наукові підходи до розуміння помилки різняться залежно від сфери її аналізу – філософія (гносеологія), соціологія, психологія, юриспруденція, медицина тощо [1, с.9].

Чинне кримінально-процесуальне законодавство не оперує поняттям «слідча помилка», чого не можна сказати про науку кримінального процесу. Слідчі помилки є результатом активної діяльності суб'єкта правозастосування. Пасивна ж діяльність, така як утримання від здійснення потрібних процесуальних дій або ж ухвалення процесуальних рішень, призводить до прогалин у розслідуванні. Саме у цьому полягає актуальність дослідження щодо виявлення помилок та систематизації норм права щодо їх виправлення, в цьому випадку – саме на стадії досудового слідства.

На цьому етапі допущені помилки можуть бути виявлені за допомогою методів прокурорського нагляду, шляхом реалізації повноважень, передбачених статтею 36 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), а також у судовому порядку.

До прикладу, якщо прокурор виявив у діяльності слідчого порушення чи помилки у досудовому розслідуванні, то може дати останньому певні вказівки. Пунктом 4 частиною 2 статті 36 КПК передбачено, що прокурор уповноважений доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом [2].

Суд не обмежується лише захистом і охороною конституційних прав осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Його основна функція полягає в контролі, зокрема перевірці законності та обґрунтованості процесуальних рішень, прийнятих суб'єктами провадження у справі. Це означає, що захист прав і свобод громадян або юридичних осіб не є самостійною функцією суду, а виступає складовою окремих судових функцій, таких як: правосуддя та судовий контроль [3, с.232].

Найбільш ефективним підходом для запобігання, виявлення та виправлення помилок, на нашу думку, є поєднання судового контролю та судової перевірки. Кримінально-процесуальне законодавство України відокремлює ці дії не тільки за часом, але й за суб'єктами, які їх ініціюють. Наприклад, для проведення певних слідчих (розшукових) дій потрібна ухвала судді. Виносячи таку ухвалу, слідчий суддя виконує функцію судового контролю, перевіряючи наявність законних підстав для проведення слідчих (розшукових) дій,

які суттєво обмежують конституційні права громадян. Однак закон не зобов'язує слідчого надавати слідчому судді протокол проведеної слідчої (розшукової) дії. Якби слідчий суддя міг отримати цей протокол і перевірити законність проведених слідчих (розшукових) дій, це дозволило б поєднати функції судового контролю (винесення ухвали) та перевірки (аналіз протоколу з погляду законності). У результаті такої перевірки суддя міг би визнати протокол недопустимим доказом у разі істотних порушень норм КПК, що спростило б судовий розгляд справи. Однак наразі зазначеного обов'язку законодавством не передбачено.

Слідчий суддя з власної ініціативи не може вимагати протокол слідчої (розшукової) дії, проведеної за його постановою. Тільки у випадку подання скарги особою, конституційні права якої були обмежені під час проведення слідчої (розшукової) дії. Однак така ситуація є неприйнятною, оскільки в кримінальному процесі діє принцип публічності, згідно з яким відповідальність за розслідування та його результати покладається на державні органи. Тому перехід ініціативи щодо судового контролю за законністю слідчих (розшукових) дій приватним особам може бути недоцільним. Крім того, це певною мірою суперечить принципу публічності кримінально-процесуальної діяльності.

Ще однією формою судового контролю, яка сприяє виявленню та виправленню слідчих помилок на етапі досудового розслідування, є розгляд судом скарг на дії, бездіяльність або рішення органів досудового розслідування. Згідно з главою 26 КПК, під час досудового розслідування можуть бути оскаржені дії, бездіяльність або рішення слідчого чи прокурора. Також формою судового контролю є процедура обрання запобіжного заходу, що здійснюється слідчим суддею і дозволяє виправляти можливі помилки на цьому етапі розслідування.

Межі судового контролю, визначені чинним законодавством на етапі досудового провадження, дозволяють ефективно відновлювати порушені права, оскільки значна кількість рішень органів досудового розслідування, які суттєво обмежують права учасників кримінального провадження, підлягають судовому контролю. Розширення цих меж на досудових стадіях призвело до необхідності створення спеціального органу, відповідального за судовий контроль. Відповідно до КПК, таким суб'єктом є слідчий суддя, який відповідає за дотримання конституційних прав і свобод громадян під час досудового розслідування. У межах своїх повноважень він розглядає питання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також проведення слідчих і негласних слідчих дій за клопотанням слідчого або прокурора; розглядає скарги на процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; виконує інші функції, передбачені КПК. Важливо, що слідчий суддя, який розглядає питання досудового розслідування, не може брати участь у подальшому розгляді цієї справи в судах першої, апеляційної чи касаційної інстанцій [2].

Отже, слідчі та судові помилки є наслідком активної діяльності правозастосовних органів. На етапі досудового розслідування їх можна виявити та виправити як через прокурорський нагляд, так і шляхом судового розгляду, а найбільш дієвим способом усунення слідчих помилок є поєднання судового контролю та перевірки.

Список використаних джерел:

1. Назарчук М. С. Виявлення та виправлення слідчих помилок у кримінальному провадженні. Київ : Право, 2020. 256 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 37. С. 13-180.
3. ДДУВС. Кримінальне процесуальне право України. Навчальний посібник. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0916/3.1.pdf> (дата звернення: 24.09.2024).

Івахова Олександра Михайлівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРІВНЯННЯ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЯПОНІЇ

Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за рішенням суду до особи, яку визнано винною у скоєнні кримінального правопорушення. Воно передбачає законне обмеження прав і свобод засудженого. Основною метою покарання є не лише кара, але й виправлення кримінального правопорушника, а також запобігання майбутнім правопорушенням як з боку самого засудженого, так і з боку інших осіб. Покарання не повинно завдавати фізичних страждань чи принижувати людську гідність [4].

Види кримінальних покарань в Україні передбачені статтею 51 Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року. Відповідна стаття передбачає покарання, які пов'язані з позбавленням волі та покарання, які не пов'язані з позбавленням волі. До першої групи покарань входять позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. До групи покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, входять штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та інші [1].

Види кримінальних покарань в Японії передбачені статтею 9 Кримінального кодексу Японії від 24 квітня 1907 року. Цією статтею передбачені такі види покарань, як: смертна кара, позбавлення волі, позбавлення волі без притягнення до примусової праці, штраф, арешт і штраф з конфіскацією майна як додатковим покаранням [2].

Кримінальним законодавством як України, так і Японії передбачені такі види покарань, як: штраф, конфіскація майна, арешт, позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі.

Відмінними покараннями, відповідно до законодавства України та Японії, є покарання, які передбачені п.2-6, 7¹, 9-10 ч.1 ст.51 Кримінального кодексу України, які існують у кримінальному законодавстві України, але відсутні в законодавстві Японії. Також відмінним покаранням є смертна кара, яка передбачена статтею 9 Кримінального кодексу Японії, але не передбачена кримінальним законодавством України.

З вищесказаного можна зробити висновок, що найсуворішим кримінальним покаранням в Україні є довічне позбавлення волі, яке також передбачене і в Японії, але там найсуворішим покаранням є смертна кара.

Відповідно до ч.1 ст.64 Кримінального кодексу України, довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів. Такими злочинами є посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 ККУ), державна зрада (ст.111 ККУ), умисне вбивство (ст.115 ККУ), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 ККУ) та інші [1].

Відповідно до ст.11 Кримінального кодексу Японії, смертна кара – це такий вид покарання, який виконується через повішення в пенітенціарній установі. Смертна кара в Японії встановлюється за такі злочини, як: повстання (ст.77 Кримінального кодексу Японії), підбурювання іноземної агресії (ст.81 Кримінального кодексу Японії), підпал житлових будинків (ст.108 Кримінального кодексу Японії), затоплення житлових будівель (ст.119 Кримінального кодексу Японії), вчинення дій, спрямованих на залізничну катастрофу (ст.126 Кримінального кодексу Японії), забруднення водопостачання отруйними речовинами, що спричинило смерть людей (ст. 146 Кримінального кодексу Японії), вбивство (ст.199 Кримінального кодексу Японії), пограбування, що спричинило смерть або поранення (ст.240 Кримінального кодексу Японії), пограбування, примушування до статевого акту, заподіяння внаслідок цього смерті (ст.241 Кримінального кодексу Японії) [2].

У Японії смертна кара передбачена лише за 9 злочинів. В Україні довічне позбавлення волі передбачене за значно більшу кількість злочинів.

У Японії смертна кара може бути пом'якшена, в такому разі вона замінюється позбавленням волі або позбавленням волі без притягнення особи до примусової праці довічно або на певний строк, не менше ніж на 10 років [2]. В Україні довічне позбавлення волі, також

може бути заміненим м'якшим покаранням. Відповідно до ч.5 ст.82 ККУ, покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання [1].

Порівняння видів кримінальних покарань в Україні та Японії виявляє як спільні риси, так і суттєві відмінності в підходах до кримінальної відповідальності. Обидві країни застосовують такі заходи примусового характеру, як: позбавлення волі, арешт, штраф та конфіскація майна. Проте найбільшою відмінністю є наявність смертної кари в Японії, яка застосовується за обмежену кількість кримінальних правопорушень, тоді як в Україні найсуворішим покаранням є довічне позбавлення волі, передбачене за ширший спектр кримінальних правопорушень. Така різниця свідчить про різні підходи до правосуддя та етичних норм в Україні та Японії, але, незважаючи на ці відмінності, в обох країнах допускається можливість пом'якшення найсуворіших покарань за певних умов. Спільним ж для України та Японії є кара для кримінальних правопорушників та можливість їх виправлення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний кодекс Японії від 24.04.1907 р. URL : https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581/en#je_pt1ch2
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Види кримінальних покарань. URL : <https://studies.in.ua/jurydychna-encyklopedija-zlochyn/3439-vidi-kriminalnih-pokaran.html>

Катрєвич Іванна Юрїївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леонїда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ

Правовий статус суб'єктів пробації є ключовим аспектом у системі виконання покарань, який визначає права, обов'язки та обмеження осіб, що перебувають під пробаційним наглядом. Пробація як інститут передбачає можливість заміни реального тюремного ув'язнення на альтернативні форми покарання або випробувальний термін під наглядом органів пробації. Це сприяє соціальній реабілітації правопорушників, зменшенню рецидиву злочинів та зниженню навантаження на пенітенціарну систему [6]. Важливо розуміти, що правовий статус суб'єктів пробації регламентується законодавством і включає як певні права, так і обмеження, спрямовані на забезпечення безпеки суспільства та інтеграцію осіб, які скоїли кримінальні правопорушення, у нормальне соціальне життя.

Відхід від широкого застосування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, вплинув на створення більш дієвого органу в механізмі кримінальної юстиції – пробації. Пробація зосереджується на індивідуальному підході до роботи з правопорушниками, забезпечуючи їм підтримку та допомогу як у правових, так і в особистих питаннях [5; с.16]. Цей підхід передбачає врахування особливостей кожного правопорушника, що дозволяє розробити оптимальні методи реабілітації та соціальної адаптації. Пробація також виступає посередником, допомагаючи правопорушникам отримати необхідну підтримку для їхньої реінтеграції в суспільство, що робить її ключовим елементом у сучасній системі правосуддя.

Відповідно до Закону України «Про пробацію», суб'єктами пробації є обвинувачені, для яких орган пробації складає досудову доповідь; засуджені до покарань, таких як:

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські та виправні роботи; особи, яким обмеження або позбавлення волі замінено на громадські чи виправні роботи; ті, хто отримав умовне звільнення від відбування покарання; вагітні жінки і матері з дітьми до трьох років, звільнені від покарання; засуджені до обмеження волі, які направляються до виправних центрів; а також особи, які відбувають покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі і готуються до звільнення [1; ст.14]. Перелік суб'єктів пробації не є вичерпним, оскільки, крім вищезазначених до них можна віднести осіб, засуджених до покарання у виді штрафу, а також осіб, на яких накладено адміністративне стягнення у виді громадських робіт, виправних робіт і суспільно корисних робіт.

Пробація виконує важливу роль у зниженні рецидивної злочинності, оскільки дозволяє зосередитися на реабілітації, а не лише на покаранні. Крім того, органи пробації зобов'язані забезпечувати соціальну підтримку для суб'єктів пробації, включаючи доступ до психологічної, соціальної та юридичної допомоги. Це може включати програми професійного навчання, соціальну адаптацію та інші заходи, що допомагають колишнім правопорушникам інтегруватися в суспільство. Отже, пробація виступає не лише як міра покарання, а й як інструмент соціальної інтеграції, що сприяє загальному добробуту суспільства. Її реалізація в Україні має потенціал для значних позитивних змін у системі кримінального правосуддя.

Правовий статус суб'єктів пробації визначається як сукупність прав, обов'язків та обмежень, що застосовуються до них у рамках пробаційних заходів. Правовий статус суб'єктів пробації врегульовано ст. 15–17 Закону України «Про пробацію» [1]. Відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства, суб'єкти пробації мають право на гуманне поводження без дискримінації, зокрема щодо умов утримання і ставлення з боку працівників пробації. Вони мають право на отримання кваліфікованої правової допомоги як на етапі судового розгляду, так і під час виконання пробаційних заходів. Суб'єкти пробації мають право на отримання соціальних послуг, спрямованих на їхню реінтеграцію в суспільство, зокрема психологічну допомогу, допомогу в працевлаштуванні та освіті. Вони мають право оскаржувати дії або бездіяльність працівників пробації, якщо вважають, що їхні права порушено [4; с.11].

Іншим обов'язковим елементом правового статусу суб'єктів пробації є обов'язки. Закон визначає такі основні обов'язки суб'єктів пробації: дотримуватися обов'язків, передбачених законом і рішенням суду; не порушувати закон; виконувати законні розпорядження працівників органу пробації; надавати правдиву інформацію працівникам пробації. [4; с.11]. Обов'язки суб'єктів пробації мають суттєве значення для досягнення цілей пробації, зокрема, виправлення правопорушників, захисту суспільства та забезпечення справедливості для всіх учасників процесу. Правовий статус суб'єктів пробації є комплексним поняттям, що об'єднує права, обов'язки, обмеження та відповідальність осіб, які підлягають пробації. Він відіграє важливу роль у сучасній кримінальній юстиції, забезпечуючи баланс між захистом прав людини, ефективним виконанням покарань і загальною безпекою суспільства.

Отже, підсумовуючи, правовий статус суб'єктів пробації в Україні є важливою складовою системи кримінального правосуддя, яка покликана забезпечити адаптацію правопорушників до соціуму та їхнє виправлення. Суб'єкти пробації мають чітко визначені права та обов'язки. Це забезпечує не лише правову охорону інтересів пробаційників, але й сприяє реалізації державної політики у сфері кримінального правосуддя. Крім того, важливим аспектом є співпраця між пробаційними службами та іншими державними та недержавними організаціями, що допомагає у формуванні комплексного підходу до вирішення проблем, з якими стикаються особи, які перебувають на пробації.

Необхідно зазначити, що правовий статус суб'єктів пробації в Україні продовжує вдосконалюватися, враховуючи міжнародні стандарти та рекомендації. Проте, незважаючи на позитивні зміни, існують певні виклики, такі як: недостатнє фінансування пробаційних служб, обмежений доступ до психологічної та соціальної підтримки, а також потреба в підвищенні кваліфікації працівників пробації. Отже, для покращення правового статусу суб'єктів пробації в Україні необхідно реалізувати низку реформ, спрямованих на забезпечення їхніх прав та інтересів, а також на підвищення ефективності пробаційної системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 року № 160-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 21.09.2024).
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про пробацію» / за заг. ред. доктора юрид. наук., проф., академіка НАН Копиленка О. Л., доктора юрид. наук., проф. Бараша Є. Ю. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 114 с.
5. Основи професійної діяльності персоналу органу пробації: Навчальний посібник для персоналу органу пробації / авт.кол: за ред. Джеймса Седхема, Майкла Октігана. К., 2017. 242 с.
6. Реформа системи юстиції України. Впровадження пробації. Довідкова інформація офіційного сайту Державної пені-тенціарної служби України. URL : <https://minjust.gov.ua/m/analitichni-zviti-pro-stan-realizatsii-strategii-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-na-period-do-2026-roku> (дата звернення: 21.09.2024).

Козаренко Єлізавета Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕТА ПОКАРАННЯ

Покарання є важливим інструментом державного примусу, що застосовується з метою забезпечення законності та правопорядку. Воно полягає в обмеженні прав і свобод особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, та здійснюється на основі вироку суду. Держава як суб'єкт, що володіє виключним правом встановлювати відповідальність за правопорушення, застосовує покарання виходячи з вимог закону та принципів справедливості.

Відповідно до ст.50 ККУ покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1].

Метою покарання є досягнення певного суспільного результату, якого прагне держава через вплив на особу правопорушника. Цей вплив спрямований не тільки на виправлення поведінки винного, але й на попередження подібних діянь у майбутньому, забезпечення загальної безпеки та справедливості в суспільстві.

Покарання спрямоване на відповідну реакцію держави та державних органів на скоєння кримінальних правопорушень, а також справедливую відплату за скоєння кримінальних правопорушень. На меті покарання спрямоване на перевиховання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, саме покаранням особу хочуть повернути до законослухняності.

Обмежуючи свободу правопорушника, покарання запобігає загрозі для суспільства з боку злочинця.

Також на меті покарання є попередження нових кримінальних правопорушень. Покарання має стимулюючий ефект як і до покараного так і до інших громадян демонструючи загальне попередження, запобігаючи вчиненню інших правопорушень.

Покарання, як законний захід примусу, має публічний характер, оскільки його застосування стосується не лише винного, але й усього суспільства, демонструючи здатність держави підтримувати правопорядок. Держава володіє монопольним правом на визначення

того, які дії є злочинними, яким чином визначається відповідальність за них, а також встановлює процедуру призначення покарання, порядок його виконання, умови звільнення від покарання, і організує систему установ, відповідальних за виконання цих функцій.

Накладання покарання є лише компетенцією суду, який має право ухвалювати рішення лише після проведення судового розгляду відповідно до закону. Визнавши вину особи у скоєнні кримінального правопорушення, суд, враховуючи конкретні обставини справи, визначає доцільність застосування покарання, а також його вид, розмір і термін. Жодний інший державний орган не має права самостійно призначати покарання. Будь-яке порушення цієї процедури є кримінальним правопорушенням і тягне за собою відповідальність.

Кримінальне правопорушення, згідно з положеннями Кримінального кодексу України, є діянням, яке відзначається суспільною небезпекою та вчиняється особою, яка підпадає під визначення суб'єкта кримінальної відповідальності. Це діяння може бути як активним, тобто проявлятися у певній дії, так і пасивним, що виражається в бездіяльності.

Отже, покарання – це важливий аспект кримінального правосуддя, яке має на меті не лише покарання особи, визнаної винною у кримінальному правопорушенні, але й відновлення справедливості, забезпечення громадської безпеки та превенцію злочинності. Його застосування завжди відбувається в межах закону, що підкреслює важливість правових норм у регулюванні відносин між державою та особою. Важливо, щоб система покарань була гнучкою і могла адаптуватися до змін у суспільстві, враховуючи нові соціальні виклики та потреби. Це дозволяє не лише покарати винного, але й дати йому можливість змінитися, знайти своє місце в суспільстві, а також запобігти скоєнню нових правопорушень. Таким чином, покарання повинно мати не лише каральний, але й виховний характер, що забезпечить більш ефективну реінтеграцію засуджених у суспільство.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. 25-26. ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення : 27.09.2024р).
2. Габлей Н.Г. Поняття та мета покарання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. №2. С. 190-197.

Коломієць Олександра Едуардівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ТА ЇЇ ВИДИ

Згідно з чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України), до кримінальних правопорушень, що можуть бути вчинені з необережності, належать ті правопорушення, які обов'язково мають суспільно небезпечні наслідки, тобто кримінальні правопорушення з матеріальним складом.

Відповідно до ст. 25 КК України, існують два види необережної форми вини: кримінальна протиправна самовпевненість і кримінальна протиправна недбалість [1].

Згідно з ч. 2 ст. 25 КК України кримінальна протиправна самовпевненість виникає у випадках, коли особа:

- 1) передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї дії чи бездіяльності;
- 2) легковажно розраховує на відвернення цих наслідків.

У такій ситуації винуватий розуміє, що його поведінка може бути небезпечною для суспільства, оскільки вона не відповідає закону, службовим, професійним або загальноприйнятим нормам. Ця свідомість, однак, не зупиняє особу від дій, які можуть призвести до негативних наслідків.

Згідно з ч. 3 ст. 25 КК України, кримінальна протиправна недбалість визначається через низку критеріїв, які описують поведінку особи в контексті її дій або бездіяльності.

По-перше, особа не усвідомлює можливість настання суспільно небезпечних наслідків своїх вчинків.

По-друге, хоча особа повинна була передбачити такі наслідки, вона не робить цього, незважаючи на те, що могла б. У цьому випадку особа не розуміє, наскільки небезпечною може бути її поведінка, і тому не вважає можливим виникнення негативних наслідків.

Що стосується кримінальної протиправної самовпевненості, вона виявляється в тому, що особа допускає ймовірність настання суспільно небезпечних наслідків, проте сподівається на реальні сили, такі як: знання, досвід або конкретні обставини, які, на її думку, дозволять уникнути цих наслідків.

Однак ці надії можуть бути легковажними і в результаті призвести до негативних наслідків. Винуватий у цьому випадку недооцінює важливість обставин, які можуть загрожувати, та переоцінює свої можливості, сподіваючись на те, що в нього є певні ресурси для уникнення цих загроз [1].

Важливо зазначити, що в ситуації кримінальної протиправної самовпевненості немає свідомого усвідомлення можливих шкідливих наслідків, оскільки особа сподівається, хоч і необачно, на обставини, що можуть запобігти негативним результатам.

Це відрізняє кримінальну протиправну самовпевненість від непрямого умислу, за якого особа свідомо допускає можливість негативних наслідків. Навіть якщо особа сподівається на їхнє уникнення, ця надія не ґрунтується на конкретних факторах і є невизначеною [2, с. 140].

Кримінальна протиправна недбалість, зокрема, полягає в тому, що винуватий не передбачає можливих суспільно небезпечних наслідків своїх дій або бездіяльності, що є однією з основних ознак, яка дозволяє відрізнити недбалість від інших форм умислу та кримінальної протиправної самовпевненості. Серед інших характеристик недбалості можна виділити обов'язок особи передбачити наслідки свого діяння та наявність можливості їх передбачення.

Громадяни мають обов'язок бути уважними та обачними у своїй діяльності, передбачаючи можливі негативні наслідки своїх дій, що закріплено законодавством та специфічними нормами, що стосуються їхньої професійної діяльності.

Важливим є те, чи мала особа реальну можливість передбачити ці наслідки. Ця можливість залежить, по-перше, від суб'єктивних властивостей особи, таких як: рівень спеціальних знань у певній галузі, а також життєвий і практичний досвід. По-друге, вона також визначається конкретними умовами, в яких діяла ця особа [2, с. 141].

Отже, необережність є однією з форм вини, яка охоплює кримінальну протиправну самовпевненість і кримінальну протиправну недбалість, як це визначено в Кримінальному кодексі України. Кримінальна протиправна самовпевненість виникає тоді, коли особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але легковажно сподівається на їхнє відвернення.

Відмінність між кримінальною протиправною самовпевненістю та непрямим умислом полягає в тому, що в ситуації самовпевненості особа сподівається на певні конкретні обставини, які можуть вплинути на результат її дій. Водночас за непрямого умислу особа покладається на невизначену надію, не сподіваючись на конкретні фактори, які могли б запобігти негативним наслідкам.

Стосовно кримінальної протиправної недбалості, то вона визначається тим, що особа не звернула увагу на можливість виникнення шкідливих наслідків, хоча мала як обов'язок, так і можливість передбачити їх.

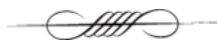
Ключовою ознакою недбалості є те, що вона пов'язана із зобов'язанням та можливістю особи діяти обачно, з урахуванням свого рівня знань і життєвого досвіду. Це підкреслює важливість відповідального ставлення до власних дій та усвідомлення наслідків, які можуть виникнути в результаті необачності.

Недбалість і самовпевненість мають різні вияви в кримінальному праві, але обидві форми ведуть до суспільно небезпечних наслідків через легковажну або нерозсудливу

поведінку. Тому для встановлення вини важливо враховувати як суб'єктивні властивості особи, так і конкретні умови, в яких вона діяла.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення : 25.09.2024)
2. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

Кравчук Олег Васильович,

слідчий відділу розслідування злочинів у сфері господарської та службової діяльності
слідчого управління Головного управління Національної поліції України

ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ВТРУЧАННЯМ У РОБОТУ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ, ЩО ПРИЗВЕЛО ДО ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ МАРШРУТИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

Безпека інформаційного простору в Україні набула актуальності із початком збройної агресії рф, а особливо під час дії воєнного стану в Україні. Такої безпеки в період сьогодення можливо досягти, зокрема, шляхом обмеження доступу користувачів мережі «Інтернет» до вебресурсів, які поширюють пропаганду збройної агресії рф. Так, відповідно до рішення РНБО України від 12 травня 2023 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», введеного в дію Указом Президента України від 12 травня 2023 року № 280/2023 на території України діє блокування інтернет-провайдером доступу до вебресурсів / сервісів, розмічених на доменах та субдоменах www.mail.ru, www.vk.com, www.ok.ru, інших вебресурсів / сервісів, які забезпечують доступ до соціально орієнтованих ресурсів «Вконтакте» та «Однокласники» [1]. Подібними рішеннями РНБО України обмежено доступ і до низки інших вебресурсів, що несуть російську дезінформацію. Злочинці, які діють у сфері кібербезпеки, надають доступ до подібних заблокованих вебресурсів пересічним користувачам мережі «Інтернет» на території України шляхом порушення встановленого порядку маршрутизації інформації.

Із настанням воєнного стану в Україні Законодавцем визначено жорстку відповідальність за вчинення вказаної категорії злочинів, зокрема Законом України № 2149-IX від 24.03.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» [2]. Несанкціоноване втручання в роботу електронних комунікаційних мереж, що призвело до порушення встановленого порядку маршрутизації інформації, відповідно до ч. 5 ст. 361 КК України, карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років [3].

Для встановлення складу злочину в таких кримінальних провадженнях, фіксації слідів вчинення злочину, якісного вилучення, огляду, та дослідження речових доказів та знарядь вчинення злочину, пропонується вжити такий комплекс процесуальних, слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій:

1) отримавши дозвіл (ухвалу) слідчого судді, провести негласні слідчі (розшукові) дії. Основна із них – передбачена ст. 264 КПК України – зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача. Вказаний захід має на меті одержання інформації, зокрема із застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматичних системах, комп'ютерній мережі, зокрема фіксації мережевого інтернет-трафіку правопорушника, встановлення механізму його перенаправлення та зміни маршрутизації. Проведення цієї дії потребує наявності спеціальних знань у галузі інформаційних технологій [4]. Ефективними також

можуть стати НСРД, які пов'язані із обстеженням публічно недоступних місць, житла, чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), з метою встановлення технічних засобів аудіо, відеоконтролю особи, виявлення та фіксації слідів вчинення злочину, речей і документів, що мають значення для досудового розслідування;

2) провести огляд інтернет-ресурсів (вебсайтів, мобільних застосунків), які адмініструються правопорушником. Такий захід проводиться з метою копіювання та вивантаження на цифровий носій даних (конфігурацій, файлових алгоритмів тощо), що дозволяють змінити порядок маршрутизації інформації;

3) на підставі ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, отримати відомості, що надають можливість підтвердити причетність до протиправних дій конкретної особи правопорушника, договори про оренду серверного обладнання у надавачів таких послуг, а в разі необхідності – вилучити та оглянути сам сервер. У провайдера або оператора зв'язку необхідно встановити відомості про: здійснення доступу до ЕОМ, АС (мережі), тобто IP-адреси користувача мережі «Інтернет»; ім'я, номер телефону; дані щодо реєстратора доменного імені правопорушника; наявність інших даних щодо користувача IP-адреси, з якої було здійснено протиправний вплив; внесення будь-яких змін або здійснення несанкціонованих дій з інформацією, що міститься на сервері провайдера; системність учинення протиправного впливу з певних IP-адрес мережі; програмні й технічні засоби, що були використані під час здійснення протиправного впливу [4];

4) отримавши дозвіл слідчого судді – провести обшук за місцем вчинення злочинної діяльності, з метою фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення. Основними об'єктами, на які слід звернути увагу під час обшуку, є приміщення, де розташована комп'ютерна техніка, окремі комп'ютери, які не підключені до мережі, сервери, периферійні телекомунікаційні пристрої, магнітні та оптичні носії інформації, роздруківки та записи, технічна та інша документація [6, с. 307].

Під час огляду та описування слідів комп'ютерного (мережевого) обладнання та місця події варто звернути увагу на:

а) знаряддя вчинення злочинів у сфері комп'ютерної інформації, які за характером доступу поділяються на безпосередні та опосередковані (віддалені).

До знарядь безпосереднього доступу можна віднести носії комп'ютерної інформації, різноманітне периферійне устаткування, а також електронні ключі, особисті ідентифікаційні коди тощо. До знарядь опосередкованого (віддаленого) доступу належать, насамперед, мережеве устаткування, а також засоби доступу до віддалених мереж (модеми, прилади телефонного та супутникового зв'язку) [5];

Найбільш специфічні сліди на машинних носіях можна розділити на підгрупи:

– сліди зміни файлової структури, системних областей машинних носіїв інформації та постійної незалежної пам'яті;

– сліди зміни налаштувань ЕОМ й окремих програм;

– сліди порушення роботи ЕОМ й окремих програм;

– сліди впливу на системи захисту й конфіденційність інформації;

Тому пошук може завершитися встановленням ЕОМ, які є кінцевими точками маршруту. Усі сліди на точках маршруту фіксуються та вилучаються фахівцем [5];

5) призначення судової телекомунікаційної та комп'ютерно-технічної експертизи. На вирішення експерту задається питання чи порушується порядок маршрутизації інформації за допомогою інтернет-ресурсів, програмного забезпечення, обладнання, яке адмініструється правопорушником, чи забезпечує зміна такого порядку доступ до чіткого переліку сайтів, доступ до яких заборонений.

Вказаний перелік заходів не є вичерпним, тоді як можливо досягти ефективного розслідування вказаного кримінального правопорушення без застосування одразу всіх вказаних дій. Визначальною слідчою дією є обшук, а в разі неможливості забезпечення ефективності його проведення слід застосовувати інші заходи забезпечення кримінального провадження. Однак кожен із таких заходів чи слідчих дій потребує залучення

кваліфікованого складу СОГ, слідчих та оперативних підрозділів із відповідною спеціалізацією, забезпечення останніх відповідним обладнанням, засобами та інструментами. А такі основні слідчі дії, як огляд чи обшук, варто проводити із залученням судового експерта в межах заздалегідь призначеної судової експертизи.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 травня 2023 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України №280/2023 URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2802023-46761>

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Одеський державний університет внутрішніх справ. 2017. 26 с.

5. Курман О. В. Тактичні та організаційні особливості початку досудового розслідування несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. *Право і суспільство*. №4. 2019. с. 303-308.

6. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія. Одеса : ТЕС, 2020. 372 с.

Крушинський Сергій Антонович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ СМЕРТНОЇ КАРИ: ЦІНА СУДОВОЇ ПОМИЛКИ

Питання застосування смертної кари як виду покарання за вчинення злочину завжди було і продовжує залишатися дискусійним як у наукових колах, серед практичних працівників, так і в суспільстві у цілому. Нова хвиля активних обговорень цієї теми виникла протягом останніх двох років, що зумовлене тим, що частина українського суспільства переконана в необхідності повернення смертної кари як виду покарання за окремі злочини в умовах війни.

Ставлення до смертної кари як виду покарання у різних державах світу є досить різноманітним – від повного несприйняття до досить широкого застосування. У науковій літературі вчені залежно від ставлення до смертної кари поділяють усі держави світу на чотири групи: 1) держави, в яких смертна кара є законним заходом покарання та застосовується; 2) держави, в яких смертна кара де-юре дозволена, але не застосовується на практиці; 3) держави, в яких смертна кара скасована за всі злочини, за винятком вчинених в особливих обставинах (наприклад, під час війни); 4) держави, в яких смертна кара повністю заборонена [1]. Україна належить до останньої групи, адже наша держава ще у 1995 році взяла на себе зобов'язання запровадити негайний мораторій на застосування смертної кари, у 2000 році ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари [2], а з прийняттям у 2001 році нового КК України найсуворіше покарання (смертна кара) було замінено на довічне позбавлення волі.

За даними Amnesty International, у 2023 році зафіксовано 1153 відомі страти, що на 31 % (270) більше, ніж у 2022 році (883 страти). Це найвищий показник, зафіксований Amnesty International після 2015 року. Водночас зазначені загальні цифри не включають тисячі випадків страти людей у Китаї, КНДР (Північній Кореї) та В'єтнамі, які, як вважають, продовжують масово карати людей смертною карою. У Китаї і В'єтнамі дані щодо смертної кари досі залишаються державною таємницею.

Значне збільшення відомої загальної кількості застосування смертної кари у всьому світі відбулося в основному через сплеск кількості страт в Ірані (зростання на 48 % порівняно з 2022 роком і більш ніж удвічі – з 2021 роком). Тільки на Іран припадає 74 % усіх зареєстрованих страт, у Саудівській Аравії цей показник становить 15 %. Також було зафіксовано зростання кількості відомих страт у Сомалі (з 6 у 2022 році до 38 у 2023 році, шестикратне збільшення), США (з 18 у 2022 році до 24 у 2023 році, зростання на 33 %) та Ємені (з 4 до 15, майже в чотири рази порівняно з попереднім роком) [3].

Водночас слід пам'ятати, що застосування смертної кари як покарання позбавляє людину найбільшої цінності – її життя, а відповідно – зростає ціна судової помилки. Навіть подальша реабілітація засудженого не поверне йому життя. Свого часу Конституційний Суд України, розкриваючи зміст невід'ємного права на життя кожної людини, закріпленого у ч. 1 ст. 27 Конституції України, акцентував увагу на можливості судової помилки, коли виконання судового вироку щодо особи, засудженої до смертної кари, унеможливило виправлення її наслідків, що не узгоджується з конституційними гарантіями захисту прав і свобод людини і громадянина (ст. 55 Конституції України) [4].

Історії відомі численні випадки засудження невинуватих осіб до смертної кари. Так, можна згадати справу серійного убивці Андрія Чикотила, який вчинив 53 доведених вбивства (а зізнався у 55 вбивствах). За його перше вбивство був засуджений до смертної кари невинуватий 29-літній Олександр Кравченко, який був реабілітований через 7 років після виконання вироку.

Низка подібних резонансних справ мала місце й у Китаї. Наприклад, у 1994 році у згвалтуванні та вбивстві жінки був обвинувачений 20-літній Ніе Шубін (Nie Shubin), який був одним із перших велосипедистів, які проїхали повз місце події після того, як поліція виявила тіло потерпілої. 15 березня 1995 року суд визнав його винуватим в умисному вбивстві та згвалтуванні та призначив йому покарання у виді смертної кари. 25 квітня 1995 року Верховний суд провінції Хебей підтвердив це засудження та вирок, а 27 квітня 1995 року вирок уже було виконано. Лише у 2016 році Верховний суд визнав його невинуватим [5]. У 1996 році за аналогічні злочини до смертної кари був засуджений і страчений 18-літній Худжільт (Hugjiltu), і лише у 2015 році він був посмертно виправданий [6].

Звичайно, повністю усунути можливість будь-якої судової помилки, зокрема, й при призначенні покарання у виді смертної кари, неможливо. Проте державам, які все ж не скасували смертну кару, на рівні законодавства необхідно передбачити певні запобіжники, які дадуть можливість усунути таку судову помилку до позбавлення людини життя.

Наприклад, у КПК Китаю окремий розділ IV присвячений регулюванню процедури перегляду смертних вироків. Передбачено, що смертні вирокі підлягають ухваленню Верховним народним судом. Навіть якщо обвинувачений не подає апеляцію на смертний вирок, ухвалений судом першої інстанції, справа має бути переглянута вищим народним судом і передана на затвердження до Верховного народного суду. Своєю чергою, Верховний народний суд не погоджується зі смертним вирок, він може направити справу на новий розгляд або переглянути вирок [7].

Також КПК Китаю передбачає можливість ухвалення смертного вироку із відтермінуванням виконання на два роки. Водночас противники застосування смертної кари відзначають, що в китайській практиці ця норма застосовується у тих випадках, коли залишаються певні сумніви [8].

Обов'язковість перегляду смертних вироків передбачена й КПК Сінгапуру. Зокрема, апеляційний суд повинен перевірити підстави для ухвалення судового рішення та переконатися в його правильності та законності, якщо: 1) обвинуваченого засуджено за

злочин, за який винесено призначається смертна кара; 2) якщо обвинуваченому призначено смертну кару за злочин, за який вона не є обов'язковою за законом. Якщо апеляційний суд переконається в правильності і законності смертного вироку, він його підтверджує. У протилежному випадку апеляційний суд повинен скасувати вирок і може прийняти інше рішення, яке вважатиме за потрібне [9].

Список використаних джерел:

1. Стрельцов Є. Право на життя, смертна кара і властивості кримінального права. *Юридичний вісник України*. 2023. 1–15 червня (№ 21/22). С. 16-19. URL : <https://cutt.ly/DeUwXWjf>.

2. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари (ратифікований Законом України № 1484-III від 22 лютого 2000 року). *Верховна Рада України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802#Text.

3. Death Sentences and Executions 2023: Amnesty International Global Report. URL : <https://cutt.ly/IeUeCd1g>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.

5. Nie Shubin Rape and Murder Case. URL: <https://usali.org/wc-case-archive/nie-shubin-case>.

6. Hernández J. C. China Resists Harshly Punishing Those Responsible for Wrongful Convictions. *The New York Times*. 03 February 2016. URL : <https://www.nytimes.com/2016/02/04/world/asia/china-wrongful-execution-huugjilt.html>.

7. Criminal Procedure Law of the People's Republic of China. *China Laws Portal*. URL : <https://perma.cc/66TP-EE72>.

8. The Status Quo of China's Death Penalty and the Civil Society Abolitionist Movement. *World Coalition Against the Death Penalty*. URL : <https://worldcoalition.org/2022/02/15/china-death-penalty-2022>.

9. Criminal Procedure Code of Republic of Singapore. *Singapore Statutes Online*. URL : <https://sso.agc.gov.sg/Act/CPC2010>.

Курилюк Юлія Любомирівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО ОЗНАКИ

Кримінальне правопорушення, згідно з положеннями Кримінального кодексу України, є діянням, яке відзначається суспільною небезпекою та виною особою, яка підпадає під визначення суб'єкта кримінальної відповідальності. Це діяння може бути як активним, тобто виявлятися в певній дії, так і пасивним, що виражається в бездіяльності.

У Кримінальному кодексі України є окремий розділ, який регулює питання суб'єкта кримінального правопорушення та/або особи, яка підлягає кримінальній відповідальності. Відповідно до частини 1 статті 18 Кримінального кодексу України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1]. Без наявності суб'єкта кримінального правопорушення будь-яке суспільно небезпечне діяння не може бути кваліфікованим як таке. Іншими словами, навіть особа, якщо вчинила дію, яка за

своєю суттю є загрозовими для суспільства та може завдати значної шкоди або створити ризик для безпеки, не є суб'єктом кримінального правопорушення, то це діяння не можна вважати злочином чи проступком. Наприклад, якщо особа не досягла певного віку, з якого законом передбачається можливість притягнення до кримінальної відповідальності, або якщо вона перебуває у стані неосудності й не здатна усвідомлювати значення своїх дій чи керувати ними, то навіть у разі вчинення таких дій вони не будуть розглядатися як кримінальні правопорушення. У таких випадках відсутня необхідна складова – суб'єкт, без якого не може бути повноцінно реалізовано кримінальне переслідування та притягнення до відповідальності.

Суб'єкт кримінального правопорушення визначається за трьома основними характеристиками:

- а) фізична особа;
- б) особа, яка є осудною;
- в) особа, що досягла встановленого віку.

Характеризуючи першу ознаку, ми хочемо зазначити, що фізична особа відповідно до Цивільного кодексу України є людиною, яка виступає учасником цивільних правовідносин. Вона виступає суб'єктом правовідносини, що відрізняє її від юридичних осіб, які не можуть нести кримінальну відповідальність.

Осудність є однією з ключових характеристик суб'єкта кримінального правопорушення, оскільки вона визначає здатність особи не лише розуміти свої вчинки, але й контролювати їх. Згідно з частиною 1 статті 19 Кримінального кодексу України, осудною вважається та особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення мала можливість повною мірою усвідомлювати свої дії чи бездіяльність і керувати ними відповідним чином. Неосудність є протилежною ознакою осудності, і відповідно до положень Кримінального кодексу України, особа, визнана неосудною, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Це означає, що така людина через певні обставини не була в змозі усвідомлювати свої дії або бездіяльність та керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення. Причинами такої неспроможності можуть бути хронічні психічні захворювання, тимчасові розлади психічної діяльності, недоумство або інші патологічні стани психіки. У зв'язку з цим, замість кримінального покарання, до таких осіб суд може застосувати спеціальні примусові заходи медичного характеру для забезпечення їхнього лікування і безпеки оточуючих.

Суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки особа, яка досягла віку, встановленого чинним законодавством. У науковій кримінально-правовій галузі цей віковий показник розглядається як важливий літературний класифікаційний критерій, на основі якого спеціалісти виділяють різні категорії кримінальних правопорушень. Це питання є предметом численних досліджень. Після визначення віку особи, з якого вона здатна нести кримінальну відповідальність, має суттєве значення для правозастосовної практики. Вік визначає межі відповідальності, враховуючи рівень свідомості та здатність особи до усвідомлення своїх дій.

На думку А. А. Вознюка, вік, з якого настає кримінальна відповідальність, можна поділити на: а) коли кримінальна відповідальність за злочини настає з чотирнадцяти років; б) коли кримінальна відповідальність за злочини настає з шістнадцяти років [2, с. 48].

Вік, з якого можна встановити кримінальну відповідальність, чітко регламентований у положеннях Кримінального кодексу України. Згідно з частиною 1 статті 22, кримінальній відповідальності підлягають особи, які досягли шістнадцятирічного віку на момент вчинення злочину, що є загальним віковим порогом для відповідальності. Однак частина 2 тієї ж статті передбачає винятки, встановлюючи вичерпний перелік кримінальних правопорушень, за які особи можуть нести кримінальну відповідальність, починаючи з чотирнадцяти років. Це так званий «знижений» вік відповідальності, який застосовується до особливо тяжких або суспільно небезпечних діянь.

Ці три ознаки є основоположними для визначення того, чи особа може бути визнана суб'єктом кримінального правопорушення. Без їхньої наявності діяння, навіть якщо воно є суспільно небезпечним, не може кваліфікуватися як злочин чи проступок.

Отже, суб'єкт кримінального правопорушення є однією з ключових складових

кримінально-правової відповідальності, і його поняття охоплює кілька обов'язкових ознак. Суб'єктом може бути лише фізична особа, яка є осудною та досягла відповідного віку, встановленого законодавством. Ці характеристики дозволяють визначити, чи може особа усвідомлювати свої дії та керувати ними, а також чи відповідає вона перед законом за вчинені злочини. Визначення та аналіз суб'єкта кримінального правопорушення відіграє важливу роль у кримінальному праві, оскільки є основою для притягнення до відповідальності та застосування відповідних санкцій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. 25-26. ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.09.2024).
2. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ: Національна академія внутрішніх справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

Лисюк Сергій Олександрович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВСТАНОВЛЕННЯ ОЧЕВИДНОЇ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ВНАСЛІДОК НЕНАЛЕЖНОГО СУБ'ЄКТА ЇХ ОТРИМАННЯ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1].

Приписами ч. 1 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) на органи досудового розслідування покладено обов'язок чіткого дотримання вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавств в ході досудового розслідування кримінальних проваджень [2].

Разом з тим, недотримання органами досудового розслідування вищевказаних норм визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та призводить до негативних наслідків розслідування, зокрема недопустимістю здобутих у провадженні доказів.

Одним з основних критеріїв для визнання доказу допустимим є належність суб'єкта його отримання.

Найбільш поширеним порушенням норм КПК України при здійсненні досудового розслідування є порушення підслідності кримінального провадження, визначеного ст. 216 КПК України, що призводить до недопустимості доказів, здобутих у ході розслідування.

Проблематика порушення підслідності при розслідуванні кримінальних правопорушень особливо гостро проявилася в результаті створення нових органів досудового розслідування (Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки), що пов'язано з неоднаковою практикою розмежування їх компетенції.

Зокрема, у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві чіткого визначення терміна «правоохоронний орган» та критеріїв для визнання такого органу правоохоронним, непоодинокими є випадками ухвалення судами виправдувальних вироків шляхом визнання доказів зібраних органами Національної поліції недопустимими, вважаючи, що досудове розслідування має здійснюватись органами Державного бюро розслідувань.

Важливим аспектом у визначенні належності суб'єкта здійснення досудового розслідування пов'язується з особою правопорушника, що обумовлює негайну зміну органу досудового розслідування з моменту встановлення вказаних обставин.

Поширеною практикою нині стало доручення здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень іншому органу досудового розслідування, через його неефективність. Вказане право, згідно з ч. 5 ст. 36 КПК України, визначено за Генеральним

прокурором (особою, яка виконує його обов'язки), керівником обласної прокуратури, їхніми першими заступниками та заступниками [2].

Однак досить часто вказані постанови є необґрунтованими та з їхнього змісту не зрозуміло, в чому ж полягає неефективність досудового розслідування, що надалі призводить до визнання доказів, здобутих після зміни підслідності, недопустимими.

Поширеними випадками визнання доказів очевидно недопустимими є їх здобуття особами, які не вправі проводити слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні.

Повноваження слідчого на проведення слідчої (розшукової) дії підтверджується відомостями зазначеними у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, дорученні на здійснення досудового розслідування та постанові про створення групи слідчих у провадженні.

Обов'язковість зазначення відомостей про слідчого у Єдиному реєстрі досудових розслідувань передбачено п. 2.1 Розділу I Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом Генеральної прокуратури України 06.04.2016 № 139 [3].

Пунктом 1 ч. 2 ст. 39 КПК України визначено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих [2].

Таким чином, у випадку незазначення слідчого у Єдиному реєстрі досудового розслідування та невизначення його керівником органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування зібрані вказаною особою докази є очевидно недопустимими.

Окрім того, поширеною є практика визнання доказів недопустимими здобутих оперативними підрозділами, які відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України вправі здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [2].

Водночас поширеними випадками є проведення оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій без доручення слідчого, прокурора, що призводить до визнання зібраних ними доказів очевидно недопустимими, оскільки лише за наявності доручення слідчого оперативні підрозділи уповноваженні на проведення слідчих (розшукових) дій.

Особливо актуальним на цей час є проблематика, пов'язана з наданням доручень слідчими оперативним підрозділам на проведення обшуку. Незважаючи на чітку заборону оперативним підрозділам на проведення обшуків, вказані випадки все ж продовжують існувати, що призводить до визнання доказів здобутих в результаті вказаних обшуків очевидно недопустимими.

Вищезазначенні підстави для визнання доказів очевидно недопустимими, що пов'язані з неналежним суб'єктом здобуття вказаних доказів, не є вичерпними.

Реформування правоохоронної системи та намагання здійснити спеціалізацію розслідувань окремих кримінальних проваджень призводить до неоднакового застосування норм процесуального права пов'язаного з визначенням підслідності кримінальних проваджень. Вирішення вказаної проблеми потребує детального дослідження та вироблення сталої практики правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>

Мельничук Мар'яна Миколаївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РІШЕННЯ ЄСПЛ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Кримінально-виконавче право України підлягає впливу різних джерел, зокрема рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), які відіграють важливу роль в інтеграції європейських стандартів у національну правову систему. Як член Ради Європи, Україна зобов'язана дотримуватись Конвенції про захист прав людини та виконувати рішення ЄСПЛ, що вимагає від судів та органів влади врахування практики ЄСПЛ у справах, пов'язаних із кримінальними покараннями. Практика ЄСПЛ стає важливою не лише в боротьбі зі злочинністю, але й для захисту прав засуджених осіб. Це підтверджує прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 № 1186-VII [1].

Слід зазначити, що практика ЄСПЛ вже давно стала важливим джерелом права в Україні. Це підтверджується численними науковими дослідженнями, а також великою кількістю посилань на рішення ЄСПЛ в Єдиному реєстрі судових рішень. Судова влада також працює над систематизацією рішень ЄСПЛ для забезпечення вільного доступу до них, а також регулярно узагальнює цю практику для подальшого використання.

Варто акцентувати увагу на низці рішень ЄСПЛ, що спрямовані на захист прав і свобод осіб, які відбувають покарання. Серед основних і найбільш актуальних у наш час є рішення, що стосуються порушення статті 3 Європейської конвенції «Заборона катування» [2]. Можна виділити ті, які ЄСПЛ регулярно аналізує та узагальнює. Суд підкреслює, що ця стаття відображає основні цінності демократичних суспільств, що є членами Ради Європи, і вважається одним з найважливіших положень Конвенції, відступ від якого неприпустимий (зокрема, рішення у справі «Сельмуні проти Франції», заява № 25803/94, параграф 95, ECHR 1999-V) [3, с. 34]. Це свідчить про те, що рішення ЄСПЛ активно використовуються для забезпечення прав засуджених, зокрема, для запобігання катуванням або нелюдському, принизливому поведженню.

Для створення ефективного механізму захисту прав засуджених рішення у сфері запобігання катуванням і нелюдському поведженню повинні бути впроваджені в національну правозастосовну практику та активно використовуватися в установах виконання покарань.

Засуджені до довічного позбавлення волі мають право подати клопотання про помилування, яке розглядається Президентом України для конкретної особи. Акт про помилування може передбачати заміну довічного ув'язнення на термінове покарання, що не менше двадцяти п'яти років. Д. Махненко зазначає, що практика Європейського суду з прав людини неодноразово підтверджувала, що довічне ув'язнення в Україні порушує норми Конвенції про захист прав людини, зокрема статті 3 та 14 [2]. Відсутність перспективи звільнення викликає страждання та принижує гідність ув'язнених. Катування, яке є формою жорстокого поведження, заборонене. Засуджені до довічного терміну не мають стимулів до виправлення, оскільки усвідомлюють безперспективність свого становища.

Багато справ проти України пов'язані з порушеннями низці статей Конвенції, зокрема статті 3, зокрема:

- неналежні умови утримання під вартою (справи «Коваль проти України», «Віслогузов проти України», «Данкевич проти України» тощо [4, с. 124]);
- відсутність належної та своєчасної медичної допомоги (справи «Петухов проти України» [5]).

Варто згадати кілька рішень ЄСПЛ у справах, пов'язаних із голодуванням на знак протесту проти неналежних умов утримання під вартою та примусового годування. Зокрема, рішення у справах «Яковлев проти України» (2022) [6] та «Невмержицький проти України» (2005) [7], де заявники скаржилися не тільки на примусове годування, а й на відсутність

медичної допомоги, жакливі умови утримання, що підпадають під зміст статті 3 Конвенції (катування або поводження, що принижує гідність), а також на утримання під вартою без належної санкції, що порушувало пункт 3 статті 5 Конвенції (право на розгляд справи судом у розумний строк, обмеження особистої недоторканності) [2]. Сукупність цих факторів призвела до протестної поведінки у вигляді голодування та, як наслідок, до застосування примусового годування.

Рішення ЄСПЛ відіграють значну роль у розвитку кримінально-виконавчого права України, слугуючи важливим джерелом для покращення законодавства і правозастосування. Вони не лише підвищують стандарт захисту прав людини, але й сприяють реформуванню пенітенціарної системи, допомагаючи Україні рухатися в напрямку європейських цінностей. Успішна імплементація рішень ЄСПЛ вимагатиме зусиль з боку держави, судової системи та суспільства в цілому, але їхній вплив на розвиток правової системи країни є безперечним.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів : Закон України від 08.04.2014 № 1186-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-18#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Краснокутський О.В. Практика Європейського суду з прав людини як один з механізмів забезпечення прав засуджених. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Том 2. С. 34-38.
4. Ковальов А.В. Імплементація міжнародно-правових зобов'язань з прав та свобод засуджених в Україні. Національний авіаційний університет. 2023. Київ. С. 124-125.
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» (Заява № 43374/02). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_638#Text; Рішення у справі «Петухов проти України (№ 2)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Яковлев проти України» 2022 року. URL : <https://zakononline.com.ua/documents/show/521277758180>;
7. Рішення у справі «Невмержицький проти України» 2005 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SO1153>

Мовчан Роман Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Марченков Дмитро Сергійович,
аспірант кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПРО ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ Ч. 7 СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

3 березня 2022 р. вітчизняними парламентаріями було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», згідно з яким Кримінальний кодекс України (далі – КК) був доповнений новою ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Зокрема, у ч. 7 цієї кримінально-правової новели було встановлено відповідальність за добровільне зайняття громадянином України посад у незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ).

Але постає питання – а які саме посади маються на увазі у ч. 7 ст. 111-1 КК? Будь-які?

Лише пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій? Чи ж лише ті, які пов'язані зі здійсненням правосуддя та правоохоронної функції? Необхідність отримання відповіді на це важливе і неоднозначно вирішуване вітчизняними криміналістами питання і обумовила звернення авторів цих тез до відповідної проблематики.

На думку М. Бондаренко та О. Кравчука, склад злочину добровільного зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на ТОТ, матиме місце в разі зайняття лише таких посад у незаконних органах влади, які передбачають виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій. Натомість зайняття посад, які не передбачають зазначених функцій, пропонується кваліфікувати за ч. 2 ст. 111-1 КК [1, с. 202].

Співзвучно висловлюється і Н. Симоненко. Та при цьому фахівчиня уточнює, що для кваліфікації за ч. 7 ст. 111-1 КК особа має обіймати таку посаду в незаконних судових або правоохоронних органах, яка пов'язана не з будь-якими організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями, а лише безпосередньо пов'язану з виконанням функцій саме цих органів – здійснення правосуддя або правоохоронної діяльності. В іншому випадку вчинене має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111-1 КК [2, с. 105]. У схожому руслі розмірковує і З. Загинеї-Заболотенко [3, с. 320].

Ще більш конкретним у своїх висловлюваннях є М. Хавронюк. Зокрема, учений прямо пише про те, що посада в незаконних судових або правоохоронних органах – це посада хоча б в одному із таких органів, що створений під час окупації, яка передбачає діяльність: 1) як судді, 2) або як працівника правоохоронного органу (у розумінні ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»). Зайняття ж посади помічника судді, судового розпорядника, іншої посади в апараті суду, прокуратури тощо, на думку правознавця, необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111-1 КК як зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій [4].

Попередня точка зору знайшла підтримку і в І. Медицького, який наводить низку переконливих аргументів на її користь. Серед іншого, правник відмічає, що навряд чи логічним буде припущення, що законодавець вважає настільки небезпечною поведінкою осіб, функціонал яких визначається посадою в незаконних судових і правоохоронних органах, яка не передбачає виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій у сфері правосуддя чи правоохоронної діяльності, щоб визначати для них покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років [5, с. 149].

Утім, будучи достатньо обґрунтованою з точки зору *de lege ferenda*, водночас обстоювана всіма згаданими дослідниками наукова позиція виглядає досить уразливою з позиції *de lege lata*.

Справа в тому, що в ч. 7 ст. 111-1 КК відсутня подібна до передбаченої у ч. 5 вказівка, згідно з якою відповідальність настає лише за зайняття посад, пов'язаних із наявністю відповідних функцій. І саме це нормативне положення свого часу спонукало одного із авторів цих рядків дійти (разом із Є. Письменським) висновку про те, що за ч. 7 ст. 111-1 КК може (чи виправдано, це інше питання – прим. авторів) кваліфікуватися зайняття будь-яких посад у незаконних судових або правоохоронних органах, створених на ТОТ, зокрема й тих, які не пов'язані з наявністю організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, однак без яких реалізація відповідних функцій не була б можливою: посади судового розпорядника, помічника судді, секретаря судового засідання, посади в канцелярії суду, відділі управління з персоналом, бухгалтерії тощо [6; 7, с. 357].

Врешті-решт правильність запропонованого тлумачення була підтверджена і Верховним Судом (далі – ВС) при розгляді справи № 953/406/23, в якій засуджений за ч. 7 ст. 111-1 КК Особа-1 оскаржив відповідні рішення судів першої та апеляційної інстанцій саме до ВС. У своїй касаційній скарзі засуджений посилався на те, що в незаконному правоохоронному органі він обійняв посаду водія, яка передбачала лише управління майном у вигляді транспортних засобів, а також списання паливно-мастильних матеріалів, і не здійснював жодних правоохоронних функцій. На цій підставі наполягав на відсутності підстав для кваліфікації його дій за ч. 7 ст. 111-1 КК.

Водночас, проаналізувавши відповідну справу та аргументи засудженого, судді

найвищого суду в системі судоустрою України чітко вказали на те, на що свого часу звернули увагу і ми з Є. Письменським, а саме на те, що в нормативній конструкції ч. 7 ст. 111-1 КК термін «працівник правоохоронного органу» не використовується, а отже, посилання на відповідне рішення Великої Палати ВС у цій справі є нерелевантним, а тому дії Особи-1, яка перебувала на посаді водія в незаконно створеному на ТОГ правоохоронному органі й забезпечувала його функціонування, правильно були кваліфіковані за ч. 7 ст. 111-1 КК [8].

Список використаних джерел:

1. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 198–204.
2. Симоненко Н. О. Кримінально-правова новела щодо колабораційної діяльності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1. С. 92–109.
3. Загиней-Заболотенко З. А. Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових або правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 318–321.
4. Хавронюк М. Колаборанти з точки зору Кримінального кодексу / *Ракурс* (20 квітня 2022 р.). URL: <https://racurs.ua/ua/b222-kolaboranti-z-tochki-zoru-kriminalnogo-kodeksu.html>
5. Медицький І. Б. Суб'єкт колабораційної діяльності (теоретико-прикладний аналіз). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1. С. 141–152.
6. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про колабораційну діяльність: правотворчі та правозастосовні проблеми. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 21 липня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 70–73.
7. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360.
8. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 січня 2024 р. у справі № 953/406/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670763>

Налуцишин Роман Вікторович,

асистент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КРАДІЖКА ЯК ВИД ЗЛОЧИНУ КАТЕГОРІЇ ХУДУД В ІСЛАМСЬКОМУ ПРАВІ

Поняття злочину є одним із широко обговорюваних та дискусійних питань у мусульманському праві. Злочин розглядають як вчинення забороненого і караного Аллагом діяння, адже за шаріатом усі вчинки і навіть думки людей зумовлені, зрештою, волею Аллага [1]. Злочини, як і інші заборонені, засуджувані та несхвалювані вчинки, визначаються шаріатом як порушення «кордонів Аллага» (худуд Аллага). Усі дослідники одностайні в тому, що відмінності між мораллю і правом, які існують в інших системах права, у мусульманському праві не проводяться [2]. У мусульманському кримінальному праві збігаються поняття «гріх» та «злочин». Мусульманин знає, що, скоюючи злочин, він не тільки переступає заборону, встановлену державою, а й здійснює релігійно засуджуване, аморальне діяння, за яке він може понести покарання не тільки в цьому світі, а й у загробному житті.

Мусульманське право дає лише формальне визначення злочину. Злочин – це порушення заборони, за яке законодавець передбачає покарання. Зазначена концепція правопорушення за мусульманським правом проявляється в класифікації кримінально-

караних діянь.

Найбільшого поширення набула класифікація, згідно з якою всі правопорушення поділяють на три групи: 1) злочини, які становлять найбільшу суспільну небезпеку, вони посягають на «права Аллага», тобто інтереси всієї мусульманської громади і караються точно визначеною санкцією – хадд; 2) злочини, які також тягнуть за собою фіксоване покарання – кісас або дйа, але порушують права окремих осіб; 3) всі інші правопорушення, покарання за вчинення яких – тазир – не встановлено ні в Корані, ні в Сунні.

Худуд – («утримання», «припинення») – покарання, які шаріатський суддя накладає за злочини проти моральності та громадського порядку, на які є вказівки в Корані та Сунні пророка Мухаммеда. Згідно з ісламським правом, злочини худуд (віровідступництво, повстання проти правителя, крадіжка, розбій на шосе, перелюб, наклеп і вживання алкоголю) тягнуть за собою покарання, яке включає ампутацію рук і ніг, хлосту і смерть.

Найбільш поширеним злочином категорії худуд є крадіжка.

Дослідники мусульманського права одностайні у віднесенні крадіжки до злочинів, за які Кораном встановлено суворо визначену міру покарання. Так, у Сурі №5 «Трапеза», аят 38 говориться: «І злодієві та злодійці відтинайте руки, як відплату за те, що (душі їхні) засвоїли собі, – як покарання від Бога, адже він, воістину, великий і мудрий!». У цій же Сурі, аят 39 сказано: «Але хто, вчинивши свій гріх, покається, до доброго звернувшись, тому Господь, своє благовоління проявить, адже всепрощаючий Він і милосердний!» [3]. Таке суворе покарання за крадіжку пояснюється тим, що вона посягає на власність – одну з п'яти цінностей, що охороняються ісламом.

Мусульмансько-правова теорія розробила суворі нормативні вимоги до об'єктивної та суб'єктивної сторін крадіжки, яка лише за певних обставин може вважатися злочином категорії худуд. Так, прихильники більшості тлумачень вважають, що подібну сувору відповідальність може нести тільки вільна особа, яка досягла повноліття і перебуває в повному здоровому глузді.

Важливо зазначити, що крадіжкою категорії худуд вважали умисне і таємне розкрадання, а відкрите привласнення чужого майна (грабіж) не карали настільки суворо. Крім того, більшість правознавців вважає, що не повинно бути сумнівів (шухба) щодо місцезнаходження викраденого майна в момент крадіжки і права власності на нього. Це означає, що покарання у вигляді відсікання руки злодієві може бути призначене, якщо майно таємно викрадено з місця його постійного зберігання, куди злочинець не мав вільного доступу. Тому, наприклад, якщо ювелірна прикраса вкрадена не звідти, де вона постійно зберігається зі звичайними запобіжними заходами, а була підібрана на місці, в якому вона опинилася випадково, то така крадіжка не карається відсіканням руки.

На думку деяких мусульманських юристів, не вважається злочином категорії худуд крадіжка, скоєна в громадському місці (наприклад, у торговій лавці або на транспорті), а також розкрадання домашніх тварин з відкритого пасовища або плодів з саду, що не охороняється.

Аналогічно вирішується питання про відповідальність за розкрадання з приміщення, у яке злодій міг безперешкодно входити, наприклад, якщо слуга вкрав що-небудь у кімнаті свого господаря, син – у батька, гість – у господаря, який його запросив, тощо.

Для доказу крадіжки, на думку мусульманських правознавців, потрібна наявність показань свідків або визнання злочинця. Одночасно вони допускають звільнення злодія від відповідальності за його прощення постраждалим до того часу, поки злочин став відомо владі.

Список використаних джерел:

1. Ахмад Фахти Бахнаси. Преступления по мусульманскому праву. Каир, 1962. С. 75-88.
2. Мухаммад аз-Захри ал-Гамрави. Яркий свет Каир.1933. С. 520.
3. Коран. Переклад смислів українською мовою / пер. З арабської Михайла Якубовича. Київ : ДУМУ «УММА», 2017. 608 с.

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Суб'єкт кримінального правопорушення є одним із чотирьох необхідних елементів складу кримінального правопорушення, за відсутності ознак якого немає підстав кримінальної відповідальності. Згідно з Кримінальним Кодексом України (далі – КК України), виділяємо два види суб'єктів кримінального правопорушення – загальний та спеціальний. Надалі зосередимо увагу саме на спеціальному суб'єкті.

У ч. 2 ст. 18 КК України визначено, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [1]. З цієї статті випливає, що спеціальний суб'єкт має всі характеристики загального суб'єкта, але також володіє додатковими ознаками. До таких ознак можуть належати, наприклад, службове становище, родинні відносини, професія, стан здоров'я тощо.

Спеціальний суб'єкт відіграє важливу роль у правозастосуванні, оскільки його наявність дозволяє конкретизувати відповідальність за певні види кримінальних правопорушень, підвищуючи ефективність кримінального законодавства. Відсутність додаткових ознак, які характеризують спеціального суб'єкта, може призвести до неможливості кваліфікації діяння як кримінального правопорушення.

Проблема формулювання поняття та ознак спеціального суб'єкта в науці кримінального права не є новою. Ще за радянських часів були спроби створити універсальне визначення цього терміну, однак ця тема й досі залишається предметом дискусій.

У законодавстві відсутнє чітке визначення поняття суб'єкта кримінального правопорушення та переліку усіх його можливих додаткових ознак. Формою їхнього закріплення в КК України є такі:

1) додаткові ознаки спеціального суб'єкта злочину, якщо вони зазначені у диспозиції статті, стають невід'ємними частинами складу злочину. Їхня відсутність означає відсутність суб'єкта і відповідно складу злочину. Наприклад, згідно зі ст. 366 КК України, суб'єктом службового підроблення може бути виключно службова особа;

2) додаткові ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення можуть бути кваліфікуючими ознаками в окремих статтях Особливої частини КК України. Наявність певних прав і повноважень у спеціального суб'єкта свідчить про більш високий ступінь суспільної небезпечності злочину;

3) у випадку відсутності додаткових ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення в основному або кваліфікованому складі злочину вони можуть враховуватись під час призначення покарання як обтяжуючі або пом'якшуючі обставини [2, ст. 137].

Як вже зазначалось, у Кримінальному кодексі України спеціальні суб'єкти відіграють важливу роль у визначенні специфіки правопорушень. Для зручності, кримінальні правопорушення можна об'єднати в певні групи за такими ознаками спеціального суб'єкта:

- 1) ознаки, що характеризують соціальну роль і правове положення суб'єкта;
- 2) фізичні властивості суб'єкта;
- 3) взаємодія суб'єкта з потерпілим.

Одним із важливих аспектів спеціального суб'єкта є його роль у процесуальних питаннях, де можуть бути встановлені особливі правила притягнення до відповідальності, наприклад, для суддів чи депутатів. Спеціальний суб'єкт також може бути обмежений у правах або обов'язках під час розслідування або судового розгляду справи. Серед науковців існують різні підходи до визначення класифікації додаткових ознак спеціального суб'єкта, що свідчить про складність цього питання.

Таким чином, спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення є важливим елементом у правозастосуванні. Його додаткові ознаки, такі як: службове становище або

родинні зв'язки – впливають на кваліфікацію діяння та ступінь суспільної небезпеки. Незважаючи на тривалі наукові дискусії, поняття спеціального суб'єкта залишається не вирішеним у багатьох аспектах, що вимагає подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (Дата звернення: 26.09.2024)
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєва, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. МВС України; Харків нац. ун-внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

Нікіфорова Тетяна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗВОРОТНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ (В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ)

Згідно зі ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК України, зворотну дію в часі має лише той кримінальний закон, який скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Ця проста теза на практиці виявляється не такою вже й простою, адже не завжди очевидно чи відповідна норма нового закону пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Ще важчою для практичного застосування є норма, передбачена ч. 3 ст. 5 КК України щодо зворотної дії закону, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи. Про це наголосив Верховний Суд в «Аналізі судової практики застосування зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі» [1].

28 березня 2024 року набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» № 3342-IX від 23 серпня 2023 року, яким у КК введено новий вид покарання – пробаційний нагляд. При застосуванні цього виду покарання, в першу чергу, виникло питання щодо можливості його призначення особам, які вчинили кримінальні правопорушення до набрання чинності відповідного закону. Аналіз судової практики показав відсутність єдності у цьому питанні. Більшість судів почали застосовувати ст. 5 КК України при призначенні пробаційного нагляду, зокрема щодо тих статей Особливої частини КК, в санкціях яких у попередній редакції був арешт, а в новій – пробаційний нагляд. У вироках наводилась така мотивація: «З урахуванням тих обставин, що, на відміну від арешту, пробаційний нагляд не передбачає тримання засудженого в ізоляції, беручи до уваги положення ст. 51 КК України, які визначають пробаційний нагляд як більш м'яке покарання ніж арешт, колегія суддів вважає, що положення ч. 2 ст. 309 КК України в редакції Закону № 3342-IX від 23.08.2023, пом'якшують кримінальну відповідальність обвинуваченого» [2]. Проте є й інші висновки апеляційних судів. Зокрема, що строк пробаційного нагляду в такому випадку потрібно обраховувати за правилами п.2 ч.1 ст.72 КК України (в редакції Закону №3342-IX від 23 серпня 2023 року), де одному дню арешту відповідають два дні пробаційного нагляду, тобто максимальний строк арешту в попередній редакції санкції перераховувати у строк пробаційного нагляду. В іншому випадку мова йде про погіршення становища особи. Послугуючись тією ж логікою, деякі апеляційні суди прийшли до висновку, що кримінальний закон, яким встановлено пробаційний нагляд, не має зворотної дії, оскільки, навіть дотримуючись положень ст. 72 КК в новій редакції, призначений строк пробаційного

нагляду в будь-якому випадку буде більшим за строк арешту, а отже, погіршить становище особи. Більш детально висновки апеляційних судів проаналізовано в науковій статті, присвяченій судовій практиці застосування пробаційного нагляду [3].

Проте після публікації цієї статті з'явилась нова практика апеляційних судів. Зокрема є низка ухвал, у яких апеляційні суди вказували, що призначення особі судом першої інстанції пробаційного нагляду є незаконним, «оскільки на час вчинення інкримінованого їй діяння такий вид покарання не був передбачений санкцією ч. 1 ст. 309 КК України, а внесені відповідно до п. 89 ст. 1 Закону України № 3342-ІХ від 23.08.2023 зміни до ч. 1 ст. 309 КК України не пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином не поліпшують становище особи, а відтак не мають зворотної дії у часі» [4].

Відсутність єдності судової практики в цьому випадку пояснюється надзвичайною складністю питання, адже наявні рішення Конституційного Суду України, а також практику Верховного Суду з цього приводу не може бути застосовано, адже вперше з часу прийняття чинного КК у нього внесено новий вид покарання.

Проаналізувавши практику судів щодо застосування пробаційного нагляду, рішення Конституційного Суду України щодо зворотної дії кримінального закону в часі, роз'яснення Верховного Суду з цього питання, останній висновок апеляційного суду щодо неможливості призначення особі пробаційного нагляду слід визнати правильним. Оскільки на момент вчинення особою діяння КК України не містив такого виду покарання, як пробаційний нагляд, то закон, яким КК доповнено ще одним видом покарання, слід визнати таким, що посилює кримінальну відповідальність. Проте висновок апеляційного суду, що «внесені відповідно до п. 89 ст. 1 Закону України № 3342-ІХ від 23.08.2023 зміни до ч. 1 ст. 309 КК України не пом'якшують кримінальну відповідальність або іншим чином не поліпшують становище особи, а відтак не мають зворотної дії у часі» [4] не можна визнати однозначним. Адже вказаною нормою із санкції ч. 1 ст. 309 КК було виключено такий вид покарання, як арешт, що, безумовно, пом'якшує кримінальну відповідальність. Таким чином, Закон України № 3342-ІХ від 23.08.2023 року слід визнати таким, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, і відповідно має зворотню дію в часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Дивним є також і те, що за пів року чинності відповідного Закону та наявної неоднозначної практики застосування його зворотної дії в часі ще досі немає практики Верховного Суду щодо цього, роз'яснення якого могли б сприяти єдності судової практики.

Список використаних джерел:

1. Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України [уклад. О. П. Горох]; за заг. ред. А. А. Музики. К. : «Центр учбової літератури», 2017. С.14-44. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/09/22/praktyka-zastosuvannya-vs-u-polozhen-zagalnoyi-chastyny-kku-2017-goroh-1.pdf>
2. Вирок Дніпровського апеляційного суду від 03.04.2024 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118146103>
3. Нікіфорова Т.І. Судова практика застосування покарання у виді пробаційного нагляду // Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 6(6). С. 141-156. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/issue/view/268>
4. Ухвала Кропивницького апеляційного суду від 12.08.2024 року. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121046004>

Омельчук Олег Миколайович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
академік Національної академії наук вищої освіти України,
ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Данілова Анна Вікторівна,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, аспірант, голова Ради молодих
учених Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАВЕРШЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ЇХ ВПЛИВ НА
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ : ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ ЗА
СТАТТЕЮ 325 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАВЕРШЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ ЗА
СТ. 325 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про завершення пандемії коронавірусу 05 травня 2023 року на п'ятнадцятому засіданні Комітету з надзвичайних ситуацій (далі – Комітет). Голова Всесвітньої організації охорони здоров'я Тедрос Аданом Гебреїсус заявив, що COVID-19 є встановленою та постійною проблемою охорони здоров'я, яка більше не є надзвичайною ситуацією міжнародного значення. Для того, щоб зробити такий висновок, Комітет розглянув три критерії стосовно того, чи COVID-19 продовжує становити: 1) надзвичайну подію; 2) ризик для здоров'я інших держав через міжнародне поширення; 3) потребу скоординованої міжнародної реакції. Комітет визнав, незважаючи на те, що SARS-CoV-2 був і буде продовжувати широко поширюватися та розвиватися, це більше не є несподіваною подією. Досягти цього вдалось в основному завдяки високому популяційному імунітету від інфекції та вакцинації [1].

За останніми даними Worldometer, станом на 13 квітня 2024 року кількість країн (а також автономних територій), де було виявлено коронавірус, становить 229. Загальна кількість випадків інфікування – 704753890, з яких смертельними є понад сім мільйонів (7010681) [2]. При цьому Комітет визнав, що вірус продовжує становити серйозну загрозу і що Генеральний директор може прийняти рішення скликати надзвичайний комітет щодо COVID-19 в майбутньому і оголосити про найвищий рівень небезпеки, якщо того вимагатиме ситуація. Надзвичайно слушною та важливою є і рекомендація Комітету державам адаптувати стратегії та заходи з управління ситуацією відповідно до локальних умов [1].

Дотримавшись таких рекомендацій, в Україні з 01 липня 2023 року скасовано карантин і режим надзвичайної ситуації через COVID-19. А наказом Міністерства охорони здоров'я України від 07 серпня 2023 р. № 1416 внесено зміни до Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб, а саме з Переліку було виключено пункт «39. COVID-19» [3].

За такого розвитку подій закономірно виникає питання про кваліфікацію діянь за статтею 325 КК України (далі – КК України) у частині порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам. У випадку кваліфікації діянь, пов'язаних з поширенням коронавірусної хвороби після скасування карантину та виключення COVID-19 із розряду особливо небезпечних інфекційних хвороб, ситуація є більш зрозумілою. Коронавірусна хвороба перейшла до групи сезонних захворювань, таких як: грип чи гостра респіраторна вірусна інфекція, – а отже, не підпадає під диспозицію статті 325 КК України через зниження суспільної небезпечності. Натомість виникає запитання стосовно кримінально-правових наслідків щодо кваліфікації діянь, вчинених до скасування карантину, та виключення COVID-19 із переліку особливо небезпечних інфекційних хвороб.

Важкості кваліфікації сприяє непослідовна позиція законодавця щодо терміну дії статті

325 КК України в редакції Закону № 530-ІХ від 17.03.2020 року. Оскільки незважаючи на те, що в самому Законі є вказівка про дію такої редакції лише впродовж трьох місяців з дня його опублікування (тобто до 17 червня 2020 року), на сьогодні текст статті досі залишається в редакції Закону № 530-ІХ від 17.03.2020 року [4].

Кризовий характер пандемії неодмінно обумовив необхідність оперативного ухвалення рішень, проте в таких ситуаціях надзвичайно важливо зберігати рівновагу між швидкістю внесення змін до законодавства та належним рівнем їхньої обґрунтованості й підготовки. Сьогодні ж виникає ситуація, коли відповідно до частини 1 статті 5 КК України Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію в часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, зокрема і на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. Якщо на момент відновлення дії попередньої редакції санкції частини першої статті 325 КК України будуть особи, щодо яких вироки не набудуть законної сили, покарання їм має призначатися з урахуванням відновленої більш м'якої санкції.

Якщо ж певні вироки набудуть законної сили, то керуватися слід пунктом 13 статті 537 Кримінально-процесуального кодексу України та частиною 3 статті 74 КК України: у випадку, коли призначене засудженому покарання перевищує санкцію, передбачену новою редакцією закону, воно підлягає зниженню до максимальної межі покарання, визначеного цим законом. Якщо новий закон передбачає більш м'який вид покарання, відбуте покарання перераховується відповідно до положень частини першої статті 72 КК України, що регулюють порядок зарахування відбутого покарання.

Таким чином, зважаючи на високу суспільну небезпечність діянь, описаних у диспозиції статті 325 КК України, більш доцільним було б запровадження вищевказаних нормативних змін без обмеження їхньої дії у часі. Натомість встановлення тримісячного терміну для дії статті у такій редакції не є належно обґрунтованим, оскільки не дозволяє призначити справедливе покарання для осіб, які вчиняли неправомірні діяння, в особливих умовах пандемії COVID-19, що, у свою чергу, свідчить про недостатність стратегічного планування в процесі правотворчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Website of the World Health Organization. Statement on the fifteenth meeting of the IHR (2005) Emergency Committee on the COVID-19 pandemic. URL : [https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-\(covid-19\)-pandemic](https://www.who.int/news/item/05-05-2023-statement-on-the-fifteenth-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-coronavirus-disease-(covid-19)-pandemic)
2. Сайт Worldometer . Пандемія коронавірусу COVID-19. URL : <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
3. Про внесення Зміни до Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб. Наказ МОЗ України від 07.08.2023 року № 1416 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1416282-23#Text>
4. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 року No2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2273>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Первак Нікіта Іванович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Проведення в Україні реформ у сфері застосування заходів виправлення і соціалізації, прийняття Закону «Про пробацію» свідчить про гуманізацію системи виконання покарань [1]. Вагомим недоліком наявної системи виконання покарань в Україні є проблеми, пов'язані із поверненням осіб, які відбули покарання, до соціально орієнтованого життя в суспільстві. Для цього на органи пробації покладається обов'язок розроблення комплексу економічних, організаційних, правових, психологічних та інших заходів. Багато в чому необхідність у цих заходах обумовлюється тривалою ізоляцією особи, що відбуває покарання, від суспільного життя. Зокрема, введення нового покарання є альтернативою іншим видам основного покарання, пов'язаного з ізоляцією особи.

Тривале позбавлення волі особи може тягти за собою зміни в особистості людини та її соціальному становищі. Досить поширені випадки руйнації сімей, інших соціальних зв'язків засуджених із зовнішнім світом. Перебуваючи в оточенні інших людей, які вчинили кримінальні правопорушення, в засудженого може виробитись толерантне відношення до порушення закону, що в майбутньому може призвести до рецидиву. Процес відбування покарання у вигляді позбавлення волі може призвести до негативних змін в свідомості особи.

Закон України «Про пробацію» у статті 8 визначає три види пробації: досудову, наглядову та пенітенціарну.

Досудова пробація полягає у наданні суду детальної, структурованої інформації про обвинуваченого. Мета – допомогти суду визначити адекватну міру відповідальності, враховуючи особистість та обставини обвинуваченого.

Наглядова пробація охоплює комплекс наглядових та соціально-виховних заходів для різних категорій засуджених:

- особи, засуджені до альтернативних видів покарань (позбавлення права обіймати певні посади, громадські та виправні роботи);
- ті, кому суворіше покарання замінено на громадські чи виправні роботи
- звільнені від відбування покарання з випробуванням
- вагітні жінки та матері дітей до трьох років, звільнені від відбування покарання.

Пенітенціарна пробація фокусується на підготовці до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі. Головна мета – сприяти їхньому успішному поверненню в суспільство через допомогу у працевлаштуванні та побутовому влаштуванні в обраному місці проживання після звільнення. Кожен з цих видів має свої специфічні завдання, але всі вони спрямовані на ефективну ресоціалізацію правопорушників та зниження ризику рецидиву.

Важливо зазначити, що процес адаптації не є єдиним і чітко регламентованим, а розробляється індивідуально для кожного засудженого. При плануванні та проведенні адаптаційних заходів враховуються такі фактори, як: вік, соціальний статус, стать та інші індивідуальні характеристики особи. Такий персоналізований підхід дозволяє максимально ефективно підготувати засудженого до повернення в суспільство та мінімізувати ризики рецидиву.

Маркером, який вказує на виправлення особи, на яку спрямовується вплив пробації, є законослухняна поведінка, як щодо покладених на неї обов'язків в рамках пробаційних заходів, так і загалом дотримання правопорядку [3].

Закон України «Про пробацію» запроваджує важливий інструмент ресоціалізації – пробаційні програми. Ці програми включають комплекс заходів для корекції соціальної поведінки та формування позитивних особистісних змін, які можна об'єктивно оцінити. Пробаційна програма є структурованою системою занять за визначеним графіком. Її мета – коригувати поведінку, що не відповідає суспільним нормам, та сприяти формуванню

соціально прийнятних особистісних характеристик.

Головна мета цих програм – сприяти виправленню осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням та запобігти вчиненню ними повторних правопорушень. Реалізація пробаційних програм здійснюється органами пробації та включає кілька етапів:

1. Складання графіку відвідування занять.
2. Контроль за дотриманням правил поведінки під час програми.
3. Оцінка результатів.
4. Підготовка висновків про виконання програми.

Станом на 01.01.2024 р. щодо 6 336 осіб уповноваженими органами з питань пробації отримано 7 603 повідомлень-запитів від установ виконання покарань (СІЗО) щодо підготовки до звільнення осіб з метою трудового і побутового влаштування з місць обмеження волі або позбавлення волі за обраним ними місцем проживання, із них:

- 6 133 (81 %) повідомлень-запитів щодо можливості проживання (на 13 % більше, ніж за аналогічний період минулого року – 5 351);
- 1 140 (15 %) повідомлень-запитів щодо можливості працевлаштування (на 14 % менше, ніж минулого року – 1 323);
- 265 (3 %) повідомлень-запитів щодо здійснення соціального супроводу (на 46 % менше, ніж минулого року – 492);
- 60 (1 %) повідомлень-запитів щодо надання соціальної послуги соціальної адаптації, надання притулку для працездатних звільнених осіб (на 21 % менше, ніж минулого року – 76);
- 5 (0,1 %) повідомлень-запитів щодо організації заходів соціального патронажу осіб похилого віку, осіб з інвалідністю (на 58 % менше, ніж минулого року – 12)[4].

Таким чином, пробація є потужним інструментом, який не лише сприяє виправленню та ресоціалізації засуджених, але й робить значний внесок у загальну безпеку суспільства, зменшуючи ризик повторних правопорушень та сприяючи соціальній інтеграції колишніх правопорушників.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII : станом на 28 берез. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 19.09.2024).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 7 верес. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.09.2024).
3. Романов М.В., Пробація як перспективний засіб ресоціалізації засуджених і забезпечення безпеки суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2021. № 4. С.481
4. Огляд результатів діяльності державної установи «Центр пробації» URL : <https://www.probation.gov.ua/%d0%b0%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f/>

Пещанюк Уляна Ігорівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДИМОСТІ

Кримінальна відповідальність полягає в тому, що особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, притягують до відповідальності від імені держави, з подальшим призначенням покарання та тягне за собою стан судимості. Судимість є важливою складовою кримінальної відповідальності, тому їй присвячено окремий розділ у Кримінальному кодексі України.

Судимість – це особливий правовий статус особи, який настає після її засудження за кримінальне правопорушення, починаючи з моменту набуття обвинувальним вироком законної сили, і діє протягом встановленого законом часу. Вона спричиняє для засудженого певні негативні кримінально-правові та загальноправові наслідки. Значення судимості полягає в тому, що вона впливає на кримінально-правове становище особи, зокрема на можливість повторного притягнення до відповідальності, обмеження у правовій сфері та інших сферах життя, таких як: працевлаштування чи участь у виборах.

Загалом, судимість можна визначити як юридичні наслідки ухвалення вироку, передбачені законом, які діють протягом певного періоду та встановлюють особливий юридичний статус особи з кримінальним минулим.

Ознаками судимості є:

1. Вона є наслідком засудження за вчинення кримінального правопорушення, який триває і після відбуття покарання.

2. Має чітко визначені часові рамки, встановлені КК України [2].

3. Вона має індивідуальний характер, оскільки пов'язана лише з певним суб'єктом злочину.

4. Виражається у обмеженнях, що накладаються на особу із судимістю, а також інших негативних правових наслідках для неї.

5. Умови перебігу судимості та її кримінально-правові наслідки встановлені Кримінальним кодексом України. Загальноправові наслідки судимості регулюються іншими нормативно-правовими актами.

6. Судимість знімається або погашається після закінчення визначеного Кримінальним кодексом України терміну та відповідно до встановленого законом порядку.

7. Судимість є правовим наслідком не кожного засудження особи, а саме такого, яке завжди супроводжується:

а) винесенням судом вироку з визначенням конкретного виду та розміру покарання;

б) зазвичай фактичним відбуттям цього покарання засудженим (повністю або частково).

Метою судимості є попередження (профілактика) вчинення засудженою особою нового кримінального правопорушення в майбутньому. Посилена кримінальна відповідальність особи, що має непогашену судимість, слугує додатковим методом захисту суспільства від рецидивної злочинності.

Правові наслідки судимості:

1. Особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Погашення судимості – це автоматичне її припинення спливання певних строків, при умові невчинення особою протягом строку судимості нового злочину. Зняття судимості є припинення її постановою суду [3. с. 286].

2. У разі вчинення нового кримінального правопорушення судимість має правове значення, а також в інших випадках, передбачених законами України.

3. Особи, які були засуджені, але не отримали покарання від суду або були звільнені від покарання, або ті, які вже відбули покарання за свої дії, які більше не вважаються кримінально протиправними за законом, не вважаються особами з судимістю.

4. Особи, які були реабілітовані, визнаються такими, що не мають судимості (ст. 88 КК України) [1. с. 42].

Отже, поняття та значення судимості відіграють вирішальну роль у формуванні життя окремих людей і суспільства в цілому. Судимість не лише відображає минулі дії, але й має далекосяжні наслідки для різних аспектів життя людини, таких як: можливості працевлаштування, соціальні стосунки та юридичний статус. Він слугує механізмом моніторингу та притягнення осіб до відповідальності за їхні дії, але також має потенціал стигматизувати та обмежувати людей через тривалий час після того, як вони відбули покарання. Таким чином, важливо знайти баланс між визнанням важливості судимостей для забезпечення громадської безпеки та реабілітації засудженому, а також заохоченням ресоціалізації та другого шансу для осіб із кримінальним минулим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001. 25-26. ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (27.09.2024)
2. Бабенко А.М., Вапсва Ю.А., Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник. Харків : Вид-во ХНУВС, 2010. 407 с.
3. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Гавриш С.Б. та ін.; за заг. ред. Сташиса В.В., Тація В.Я. Кримінальний Кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. третє, переробл. та доповн. Х. :ТОВ «Одісей», 2006. 1184 с.

Письменський Євген Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри права та публічного управління Університету Короля Данила

СФЕРА СПІВПРАЦІ З ВОРОГОМ ЯК КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз кримінально-правової норми про колабораційну діяльність дає підстави класифікувати її за основним критерієм – критерієм сфери співпраці з ворогом (окупантом, державою-агресором). За такого підходу можна умовно виокремити три основні типи (форми) колабораційної діяльності, а саме: 1) ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: здійснення пропагандистської та іншої інформаційної діяльності, спрямованої на встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України тощо (чч. 1, 3 і 6 ст. 111-1 Кримінального кодексу України – далі КК); 2) адміністративний та воєнно-політичний колабораціонізм: участь у діяльності незаконних органів, підрозділів, формувань, що утворені державою-агресором (чч. 2, 5 і 7 ст. 111-1 КК); 3) господарський (економічний) колабораціонізм: матеріальне та інше забезпечення діяльності незаконних органів, підрозділів, формувань, що утворені державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК).

На сьогодні юридична література знає й дещо інші (але не істотно відмінні) приклади класифікації колабораційної діяльності. Наприклад, в одній із праць пропонується поділяти колабораційну діяльність за такими п'ятьма основними типами: 1) воєнний; 2) економічний; 3) культурний (духовний); 4) побутовий; 5) політичний (адміністративний) [1, с. 28].

І. Козич типологізує колабораціонізм за сферою співпраці таким чином: 1) військовий (додержання до війська чи військових операцій); 2) політико-адміністративний (праця в органах окупаційної влади або під її контролем); 3) економіко-побутовий (господарська діяльність, робота у сфері приватних послуг, забезпечення власного побуту); 4) інформаційно-ідеологічний (надання окупаційній владі інформації, поширення ідеологічних наративів окупаційної влади) [2, с. 208].

На погляд В. Пилипчука та Л. Заславської, є доцільним взяти за основу таку класифікацію колабораціонізму: 1) колаборація у воєнній, політичній та адміністративній сферах; 2) колаборація в інформаційно-психологічній сфері; 3) колаборація в соціально-економічній сфері [3, с. 16-17].

Р. Мовчан відповідно до ст. 111-1 КК небезпідставно виокремлює чотири форми колабораціонізму: 1) ідеологічний та культурний (духовний) колабораціонізм (чч. 1, 3 і ч. 6); 2) політичний (адміністративний) колабораціонізм (чч. 2, 5, 7); 3) економічний (господарський) колабораціонізм (ч. 4); 4) воєнний колабораціонізм (ч. 7) [4, с. 25-40].

Розвиваючи підходи до класифікації колабораційної діяльності як такі, що відбивають поточний стан законодавчого уявлення про відповідне явище, та спираючись на особливості основного безпосереднього об'єкта колабораційної діяльності, що може мати свою специфіку залежно від тієї чи тієї форми цієї діяльності, слід виокремити такі види зазначеної діяльності, які узгоджуються зі змістом ст. 111-1 КК: колабораційна діяльність в інформаційній сфері

(ч. 1, ч. 6 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність в освітній сфері (ч. 3 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність у політичній сфері (ч. 6 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність у господарській (економічній) сфері (ч. 4 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність в адміністративній сфері (ч. 2 і ч. 5 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність у виборчій сфері (ч. 5 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність у правоохоронній та судовій сферах (ч. 7 ст. 111-1 КК); колабораційна діяльність у війсьній сфері (ч. 7 ст. 111-1 КК). Пропонована класифікація теж має відносно умовний характер, оскільки не можна виключати й більш деталізованого поділу [5, с. 40-41].

У юридичній літературі на сьогодні пропонуються різні варіанти класифікації колабораційної діяльності, що здійснюється, зважаючи на зміст її кримінально-правової заборони (ст. 111-1 КК). Варто продемонструвати низку (альтернативних) підходів до такої класифікації, які видаються обґрунтованими та заслуговують на увагу.

Зокрема, аналіз форм прояву колабораційної діяльності, передбаченої ст. 111-1 КК, дав змогу М. Рубашенку класифікувати таку діяльність, спираючись на об'єктивні ознаки, передусім, з урахуванням предмета колаборантства та однорідного характеру діянь. За цим критерієм він виокремлює такі види: *інформаційне* колаборантство (чч. 1 і 6 ст. 111-1 КК); *посадове* (службове) колаборантство (чч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК); *освітнє* колаборантство (ч. 3 ст. 111-1 КК); *економічне* колаборантство (ч. 4 ст. 111-1 КК); *політичне* (у т.ч. виборче) колаборантство (ч. 6 ст. 111-1 КК); *війсьнє* колаборантство (ч. 7 ст. 111-1 КК) [6, с. 505-506].

О. Марін обґрунтовано пропонує застосовувати ширший підхід та звертає увагу на те, що на сьогодні КК містить відразу кілька заборон, які охоплюють конкретні форми кримінально караної поведінки, що, за своїм змістом, наближена до колабораційної діяльності (може вважатися окремим її проявом – Є. П.) та вчиняються особами, які є прихильними до держави-агресора. Крім кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК, ідеться про злочини, передбачені ст. 111-2 та ст. 436-2 КК. Проведений ученим аналіз ст.ст. 111, 111-1, 111-2, 436-2 КК дав змогу зробити висновок, що за цими статтями кримінально караними є такі форми поведінки (те, що заборонено): 1) інформаційне співробітництво з державою-агресором (ч. 1, ч. 3, ч. 5, ч. 6 ст. 111-1 КК; ч. 1, ч. 2 ст. 436-2 КК); 2) робота в інтересах держави-агресора (ч. 2, ч. 5, ч. 7 ст. 111-1 КК); 3) дійова підтримка держави-агресора (ч. 1 ст. 111-2, ч. 3, ч. 5 ст. 111-1, ч. 6 ст. 111-1 КК); 4) економічна співпраця з державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1, ч. 1 ст. 111-2 КК); війсьна співпраця з державою-агресором (ч. 1 ст. 111, ч. 7 ст. 111-1 КК) [7].

За впливом перших двох років застосування ст. 111-1 КК можна простежити рівень затребуваності кожного з видів колабораційної діяльності, виходячи із законодавчо визначених її форм. За цей час статистично зафіксовано² найбільшу кількість осіб, які були засуджені за ч. 1 ст. 111-1 КК (колабораційна діяльність в інформаційній сфері, інформаційне колаборантство, інформаційне співробітництво з державою-агресором), а саме 79 % з-поміж усіх засуджених у 2022 р. і 46,5 % – у 2023 р. Попри те, що 2023 р. спостерігається відносне зменшення обвинувальних вироків, постановлених за ч. 1 ст. 111-1 КК, які лідирували у 2022 р. (з 79% до 46,5%), саме зазначений вид колабораційної діяльності поки може вважатися базовим порівняно з рештою. Вартує також уваги помітне збільшення кількості обвинувальних вироків за ті види колабораційної діяльності, що здійснюється в адміністративній сфері – ч. 2 ст. 111-1 КК (з 9% до 22%) та ч. 5 ст. 111-1 КК (з 0,5% до 13 %).

В аспекті подальшого розвитку кримінального законодавства треба констатувати наявність назрілої потреби реструктуризації кримінально-правової норми про колабораційну діяльність. Цей процес повинен відбуватися, зважаючи на поділ колабораційної діяльності на окремі види, що мають спільну родову основу, зважаючи на специфіку характеру та сфери співпраці з ворогом, а також відповідний об'єкт посягання. Саме безпосередній об'єкт цього

² Див.: Єдиний звіт про кримінальні правопорушення Офісу Генеральної прокуратури (Форма № 1); звіт Державної судової адміністрації України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання (Форма № 6); звіт Державної судової адміністрації України про склад засуджених (Форма № 7).

кримінального правопорушення, який визначається залежно від конкретного виду колабораційної діяльності, має слугувати підґрунтям для структурної перебудови відповідної норми [8].

Беручи до уваги доцільність звуження змісту нині чинної норми про відповідальність за колабораційну діяльність, на чому неодноразово та цілком слушно наголошують дослідники, а також зазначені вище положення про поділ такої діяльності на види, пропонується у КК установити окремі статті, кожна з яких була б присвячена певному самостійному виду колабораційної діяльності та враховувала її відповідний ступінь суспільної небезпечності:

- стаття 111-Х «Колабораційна діяльність в освітній сфері»;
- стаття 111-XX «Колабораційна діяльність у господарській (економічній) сфері»;
- стаття 111-XXX «Колабораційна діяльність в інформаційній сфері»;
- стаття 111-XXXX «Колабораційна діяльність в політичній та виборчій сферах»;
- стаття 111-XXXXX «Колабораційна діяльність у публічно-владній сфері».

Як висновок варто зазначити, що питання класифікації колабораційної діяльності має важливе теоретичне значення і підлягає подальшому розробленню з позиції кримінально-правової науки. Своєю чергою, науково обґрунтоване виокремлення самостійних форм (видів) колабораційної діяльності за сферою співпраці з ворогом сприятиме вдосконаленню кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Запобігання колабораційної діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблюстий, А. В. Макашов та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 72 с.
2. Колабораційна діяльність. Польсько-український досвід боротьби : монографія / наук. ред. Беата Марія Новак і Павло Фріс. Варшава : Інститут соціальних основ пенітенціарної науки, 2023. 396 с.
3. Пилипчук В., Заславська Л. Системні історичні, інформаційні та організаційно-правові проблеми протидії колаборації з державою-агресором. *Проблеми протидії колабораційній діяльності в умовах збройної та інформаційної агресії рф проти України* : зб. матер. наук.-практ. сем. (м. Київ, 04 квіт. 2024 р.) / упоряд.: Ю. О. Найдзон, В. Г. Пилипчук, М. О. Теплюк, Т. О. Давидова, В. С. Зубенко. Київ : НА СБУ, ДНУ ПБП НАПрН України, 2024. С. 15-21.
4. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.
5. Розслідування колабораційної діяльності : практич. посібник / Є. О. Письменський, С. В. Головкін, А. В. Коваленко, В. В. Коваленко. Київ : ВД Дакор, 2023. 260 с.
6. Рубашенко М. А. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 501-506.
7. Марін О. Колабораційна діяльність: що є кримінально каранним. *Academia.edu*. URL: <https://bit.ly/3uq95sP>.
8. Письменський Є. О. Види колабораційної діяльності та питання їх відбиття у КК України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали Міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21 – 22 жовт. 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С. 54-58.

Плисюк Наталія Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, закріплене п.14 ч.2 ст.115 КК України [1], набуває все більшої поширеності як в Україні, так і в світових масштабах. Тому дослідження питань кваліфікації такого кримінально протиправного діяння є важливим та набуває все більшої актуальності.

Вчинення будь якого кримінально караного діяння має свою специфіку, в тому числі й вчинення умисного вбивства з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Відповідно, дуже важливо правильно встановити усі питання, які можуть виникати в процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації таких злочинів.

Конституція України у ст.24 закріплено положення про те, що усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2].

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 №2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» [3] не дає роз'яснень щодо кваліфікації саме умисного вбивства з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Це можна пояснити тим, що таке умисне вбивство було криміналізоване лише у 2009 році, тобто на шість років пізніше, ніж роз'яснення Пленуму Верховного Суду України щодо даної категорії злочинів.

При кваліфікації умисного вбивства, яке розглядається, варто враховувати, що окрім основного безпосереднього об'єкта, варто виділяти ще й додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт, тобто суспільні відносини щодо рівноправності і свобод людини і громадянина незалежно від раси, національності чи ставлення до релігії.

Особливістю вчинення умисного вбивства з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості виступає насамперед те, що винний бажає проявити певну людську неповноцінність потерпілої особи через належність її до певної конкретної раси або нації (національності) чи етнічної групи або релігійної конфесії, віросповідання і саме через наявність хоча б однієї з таких ознак проявляє своє ненависне упереджене ставлення до такої особи.

Вказаний мотив вчинення кримінального правопорушення в якості кваліфікуючої ознаки передбачений законодавцем і в інших складах, наприклад у ч.2 ст.121, ч.2 ст.122, ч.2 ст. 127, ч.2 ст.129 КК України та ін.

Мотивами расової, національної та релігійної нетерпимості варто визнавати певні внутрішні спонукання особи проявити явну неприязнь до відповідної раси, національності, релігійної конфесії та які породжують бажання винного заподіяти потерпілому фізичної, майнової або моральної шкоди через належність його до відповідної раси, національності або релігійної конфесії. При вчиненні даного виду умисного вбивства винна особа проявляє прагнення розпалити расову, національну чи релігійну ворожнечу або принизити національну гідність чи продемонструвати неповноцінність потерпілого саме через його расову, національну чи релігійну належність.

Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості необхідно розмежовувати з простим умисним вбивством (ч.1 ст.115 КК України), яке може вчинятись з мотивів особистої ненависті чи неприязні, де така неприязнь може виникати на простому побутовому рівні чи з особистої неприязні а, відповідно, при вчиненні умисного вбивства, передбаченого п.14 ч.2 ст.115 КК України, така неприязнь обов'язково зумовлюється

належність потерпілого до конкретної раси, національності чи релігії. Як свідчить судова практика, чітке визначення причини неприязні дозволяє правильно кваліфікувати вид умисного вбивства.

Також умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості необхідно розмежовувати з умисним вбивством з хуліганських мотивів (п.7 ч.2 ст.115 КК України) у випадках, коли винний та потерпілий є представниками різних расових груп, національностей чи релігійних конфесій. При цьому потрібно обов'язково враховувати, що при умисному вбивстві з хуліганських мотивів умисел винної особи спрямований лише на грубе порушення громадського порядку, в тому числі на демонстрацію зневажливого ставлення до оточуючих незалежно від раси, національності чи релігійної конфесії [4, с.46].

Отже, наразі для визначення особливостей кваліфікації та розмежування умисного вбивства з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості та інших видів умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками та встановлення правильної кваліфікації, слід опиратися на судову практику та особливості, визначені в доктрині кримінального права та за різними проявами мотиву вчинення конкретного умисного вбивства, вказаних у нормах КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. №2314-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. №254 к/96-ВР. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах проти життя та здоров'я особи» від 07 лютого 2003 року №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>
4. Зінченко І.О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи за заг. ред. М.І. Панова. Харків: Право, 2019. 248 с.

Пузирьов Михайло Сергійович,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри правових дисциплін гуманітарного факультету
Національної академії Національної гвардії України,

Олефір Людмила Іванівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
заступниця начальника кафедри формування та розвитку професійної компетентності
персоналу Державної кримінальної-виконавчої служби України
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України,

Барахта Володимир Володимирович,

старший викладач кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу
Державної кримінальної-виконавчої служби України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСУЧАСНЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

28 березня 2024 р. національна система покарань зазнала істотних змін шляхом депеналізації покарання у виді арешту стосовно загального суб'єкта та введення нового виду покарання – пробаційного нагляду. Із набранням чинності 28 березня 2024 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX, яким зокрема внесено зміни до ст. 60 Кримінального кодексу (далі – КК) України, а саме було звужено коло осіб, до яких може бути застосовано покарання

у виді арешту, та доповнено КК України більш м'яким видом покарання у виді пробаційного нагляду (п. 7-1 ст. 51, ст. 59-1) [1].

У зв'язку з цим, деяким особам, які відбували покарання у виді арешту, це покарання було замінено на пробаційний нагляд. Але виникає питання, якщо, наприклад, особам було призначено покарання у виді арешту за невиконання обов'язків, які були на них покладені судом під час попереднього притягнення до кримінальної відповідальності, то чи буде доцільно замінити покарання у виді арешту на пробаційний нагляд?

Зважаючи на те, що світова практика підтверджує, що короткострокові (до 6 місяців), реальні покарання мають значно більший виховний вплив (наприклад, арешт) [2, с. 53].

Частина 2 ст. 59-1 КК України передбачає, що суд покладає на засудженого до пробаційного нагляду такі обов'язки:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

У свою чергу, ч. 3 ст. 59-1 КК України вказує на те, що суд може додатково покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язок:

- 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою;
- 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);
- 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;
- 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

При цьому, як передбачено в новоприйнятій нормі, обов'язок використовувати електронний засіб контролю і нагляду встановлюється судом на строк від одного місяця до одного року [3].

Зважаючи на ситуацію, що склалася в осучасненому правовому полі, виникає запитання щодо ефективності використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою, якщо людина проживає в місцевості, де є погане інтернет-покриття, у зв'язку з чим до неї може бути не застосовано цей обов'язок. Чи не буде це вибіркоким підходом для застосування норми КК України в контексті порушення прав громадянина, адже Конституція України у ст. 24 наголошує на тому, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом? [4].

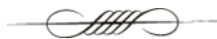
Як висновок, слід зазначити, що часткова (стосовно загального суб'єкта) депеналізація покарання у виді арешту та запровадження пробаційного нагляду – важливі інструменти кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики, які мають значний потенціал для підвищення ефективності правосуддя, виправлення і ресоціалізації засуджених. Однак їх успішна реалізація вимагає збалансованого підходу, враховуючи індивідуальні потреби особи та обставини кожного випадку.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-ІХ. Відомості Верховної Ради. 2023. № 92. Ст. 356.
2. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика: навч. посіб. / за ред. проф. І. Г. Богатирьова. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 208 с.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Конституція України: Основний закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Рубашенко Микола Анатолійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУДОВА ПРАКТИКА ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ ЗА ІНФОРМАЦІЙНЕ КОЛАБОРАНТСТВО (Ч. 1 СТ. 111-1 КК)³

Стаття 69 КК передбачає спеціальні правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. *Передумовою* застосування цієї статті є засудження особи за вчинення кримінального правопорушення будь-якої тяжкості за винятком тих, що вичерпно визначені у ч. 1 ст. 69 КК. Колабораційна діяльність до винятків, які унеможливають застосування ст. 69 КК, не належить. *Підставою* для застосування цього спеціального правила є три умови в сукупності: 1) наявність кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кр. пр., але їх обов'язково має бути не менше двох і вони мають *істотно знижувати тяжкість кр. пр.*; 2) дані, що позитивно характеризують особу винного, які можуть бути як пов'язані, так і не пов'язані із вчиненим кр. пр., повинні характеризувати поведінку особи як до, так і після його вчинення [4, с. 155-156]. За наявності вказаних передумови та підстави суд може обрати один із декількох варіантів виходу за межі загальних засад призначення покарання, видів та розмірів покарання, передбаченого в санкції. Однак, зважаючи на те, що в санкції ч. 1 ст. 111-1 КК передбачено лише основне покарання, то фактично в суду формально є лише два варіанти застосування ст. 69 КК: а) призначити «позбавлення права» нижче від найнижчої його межі, встановленої в санкції, або б) перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не передбаченого в санкції.

А. Перший варіант – призначення «позбавлення права» нижче за його найнижчу межу, встановлену в санкції ч. 1 ст. 111-1 КК, тобто менше 10 років. Однак можливість застосування цього правила можна поставити під сумнів. Справа в тому, що суд не може довільно визначати, на скільки нижчою буде межа покарання, адже він обмежений законодавчою вказівкою про те, що «суд не має права призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині...» (ч. 1 ст. 69 КК). Це спеціально уточнюється і в абз. 3 п. 8 ППВСУ №7 від 24.10.20203 р. [5]. І якщо звернутися в такому випадку до ч. 1 ст. 55 КК, то наразі ця стаття передбачає два варіанти визначення мінімальної межі «позбавлення права» як основного покарання: а) 2 роки – загальна норма (абз. 1); б) 10 років (абз. 5) – спеціальна норма, що напряду вказує на ст. 111-1 КК. Зважаючи на спеціальну природу абз. 5 ч. 1 ст. 55 КК, убачається, що вона має перевагу перед абз. 1, а отже, застосовуй чи не застосовуй ст. 69 КК, але строк, нижчий від найнижчої межі, встановленої в ч. 1 ст. 111-1 КК, фактично буде дорівнювати цій найнижчій межі, тобто 10 років «позбавлення права». Не дивно, що суди поки не вдавалися до цього варіанта застосування ст. 69 КК.

Б. Перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не передбаченого в санкції ч. 1 ст. 111-1 КК, з урахуванням ст. 51 КК фактично означає можливість переходу лише до одного виду покарання – штрафу (оскільки позбавлення військового, спеціального звання, рингу чи кваліфікаційного класу є додатковим покаранням). У такому випадку штраф має бути призначений не нижче його мінімальної межі, встановленої у ч. 2 ст. 53 КК, а саме –

³Дослідження за підтримки НФДУ, проєкт № 2021.01/0106

30 н.м.д.г. У трьох вироків за ч. 1 ст. 111-1 КК, у яких було застосовано ст. 69 КК, було обрано саме таке пом'якшуюче спеціальне правило. Так, за одним із вироків без затвердження угоди судом було призначено покарання у виді штрафу в розмірі 500 н.м.д.г. [1], а в інших двох – за затвердженою угодою штраф у розмірі 177 н.м.д.г. [2; 3].

Не піддаючи сумнівам те, що штраф є менш тяжким покаранням, ніж «позбавлення права», а визначені судами розміри перевищують його мінімальну межу, встановлену в ч. 2 ст. 53 КК, викликає сумніви підстава застосування ст. 69 КК у цих випадках.

У п. 8 ППВСУ №7 від 24.10.20203 р. спеціально наголошується на тому, що суд зобов'язаний зазначити, які саме обставини чи дані про особу істотно знижують ступінь тяжкості, та вмотивувати це [5]. У постанові ККС ВС від 23 липня 2024 р. відмічається, що ця сукупність обставин має бути в причинному зв'язку з цілями та/або мотивами злочину, роллю, яку виконувала особа, визнана винуватою у вчиненні злочину, її поведінкою під час та після вчинення злочину, а також іншими факторами, які безпосередньо впливають на суспільну небезпеку злочину та/або небезпечність винуватця. Іншими словами, встановлені у справі обставини у своїй сукупності настільки істотно знижують ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, що призначення винному навіть мінімального покарання в межах санкції було б явно несправедливим.

У двох з трьох вироків ст. 69 КК була застосована на підставі затвердженої угоди, у якій було узгоджено призначення більш м'якого виду основного покарання. Суд констатував наявність щирого каяття та активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, і визнав ці обставини достатніми для призначення штрафу замість «позбавлення права». Однак самі ці обставини за обставин справи самі собою не є винятковими і не можуть свідчити про істотне зниження суспільної небезпечності проступку чи його винуватця. Будь-які мотивування щодо істотності цих обставин та їхнього причинного зв'язку у вирокі відсутні. Затвердження угоди про визнання винуватості вимагає від суду перевірки правильності застосування спеціальних правил призначення покарання, адже угода не наділяє сторони правом призначати покарання як завгодно довільно [2 ; 3].

У третьому вирокі 67-річна обвинувачена в публічному місці в присутності численних свідків висловлювала нелюдські та винятково цинічні фрази: *«місто Бучу розбомбили українці та здійснювали там насилля, а не те, що показують у новинах, то все брехня», «згвалтування та мародерство на захоплених територіях вчиняють наші українці та ЗСУ», «не росія напала на Україну, а Україна на росію», «такої країни, як Україна, не повинно бути, а повинна бути єдина росія»* [1]. Незважаючи на грубий та винятково образливий зміст публічних заперечень збройної агресії РФ проти України суд усупереч закону вирішив, що однієї пом'якшуючої покарання обставини у виді щирого каяття, а також того, що обвинувачена має похилий вік, є достатньою підставою для переходу до штрафу як більш м'якого покарання. За описаних у справі обставин самого лише щирого каяття очевидно не достатньо, а похилий вік ніяк не пов'язаний з характером тих заперечень, які висловлювала винна особа.

Список використаних джерел:

1. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 01.09.2022 р. у справі № 130/1780/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106018902>.
2. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 вересня 2022 р. у справі № 727/6904/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106220331>.
3. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22 липня 2022 р. у справі № 727/5738/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105370049>.
4. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко ; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4- те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
5. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2003 № 7. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.

ОСОБИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУТБОЛУ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Професійний спорт, як і будь-яка діяльність, що реалізується людиною, характеризується наявністю криміногенних факторів, які можуть негативно впливати на рівень злочинності у цій сфері. При цьому, важливим є дослідження як злочинності у сфері професійного спорту в цілому, так і з'ясування криміногенних факторів та характеристики особи злочинця у кожному окремому напрямі професійного спорту, зокрема професійному футболі.

Оскільки досягнення професійного футболу є одним з важливих напрямів представництва та іміджу України на рівні міжнародної спільноти, важливо, щоб така діяльність була максимально прозорою та характеризувалася нульовою толерантністю до будь-яких проявів злочинності. У цьому аспекті, важливим є з'ясування сутності злочинів, що вчиняються у професійному спорті, а особливо кримінологічної характеристики тих суб'єктів, які вчиняють відповідні діяння.

З'ясовуючи концептуальні аспекти кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють злочини у професійному футболі, варто, перш за все, виходити з базового поняття кримінологічної характеристики особи злочинця та її складових. Так, під кримінологічною характеристикою особистості злочинця необхідно розуміти «відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини й визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому та індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку цієї особи» [1, с. 165]. У структурі характеристики особи злочинця виділяють три групи ознак, властивостей та якостей, а саме: 1) соціально-демографічні (стать, вік, національна та етнічна належність, рівень освіти, сімейний стан, наявність дітей, трудова діяльність, наявність місця мешкання та характеристика з місця мешкання); 2) кримінально-правові (об'єктивна сторона та спосіб учинення злочину, наявність чи відсутність ознак спеціального суб'єкта злочину, сукупність злочинів, форма співучасті, тривалість злочинної діяльності, наявність обтяжуючих або пом'якшуючих обставин, наявність чи відсутність судимості, мотив злочинної поведінки, особливості покарання за вчинений злочин); 3) морально-психологічні властивості та якості осіб, які скоїли злочини (світогляд, інтереси та життєві установки особи) [2, с. 1, 2]. Вбачається, що такий категоріальний зміст кримінологічної характеристики особи злочинця є цілком вдалим й для тих осіб, які вчиняють злочини у сфері професійного футболу. Зважаючи на таке, подальша характеристика відповідної категорії осіб буде здійснюватися саме на основі такої структури.

З погляду на соціально-демографічних ознак осіб, які вчиняють злочини у сфері професійного спорту, необхідно зважати на ті вікові цензи, що встановлені для професійних футболістів та супровідних суб'єктів (наприклад тренерів) у цій сфері. За даними сайту президента Української асоціації футболу (та професійного футболіста) Андрія Шевченка, «вік кар'єри професійного футбольного гравця недовгий. Середній вік футболіста, що йде на пенсію, становить 32 роки. В Україні зазвичай після завершення кар'єри, вони залишаються в своїх клубах і навчаються тренерській майстерності» [3]. Таким чином, можна сформулювати такий демографічний розподіл осіб, що можуть вчинити більшість злочинів у професійному спорті: професійні гравці – до 32 років, тренери – від 32 років. У контексті інших соціально-демографічних рис варто зауважити, що місце походження, сімейний стан тощо можуть бути досить різними й не є домінуючими мотивами вчинення злочинів для відповідних категорій осіб.

Характеризуючи кримінально-правові ознаки, варто виходити з того конкретного діяння, що було вчинено особою у професійному спорті. Вбачається, що професійними футболістами та їхніми тренерами може вчинятися досить широкий перелік кримінально-правових діянь, прямо пов'язаних з професійною спортивною діяльністю: це можуть бути

правопорушення проти життя та здоров'я (зокрема тілесні ушкодження), правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення (наприклад спонукання до застосування допінгу), правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (зокрема і протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань) та інші види діянь. Кожний конкретний злочин характеризується власними кримінально-правовими ознаками, а покарання за його вчинення залежить від тієї фактичної обстановки, що існувала в період його вчинення.

Різноманітними можуть бути й морально-психологічні властивості та якості осіб, які скоюють злочини у професійному футболі. Так, світогляд, інтереси та життєві установки особи прямо впливають на мотиви вчинення кримінальних правопорушень й в цілому обумовлюють або ж виключають їх вчинення. Ймовірно, що професійні спортсмени зі стійкими моральними установками менше схильні до вчинення корупційних діянь, а особи, які є психологічно стійкими, радше утримаються від проявів насильства під час здійснення професійної діяльності.

Таким чином, кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері професійного футболу, підпорядковується правилам та структурі загальної кримінологічної характеристики особи-правопорушника. Водночас професійний футбол, зважаючи на специфіку діяльності, відзначається окремими особливостями, що прямо впливають на характеристику осіб, які вчиняють злочини у цій сфері, обумовлюючи спеціальні вимоги до віку, перелік можливих вчинюваних правопорушень та морально-психологічні якості осіб-правопорушників. Чітке розуміння таких особливостей у кримінологічній характеристиці осіб, які вчиняють злочини у професійному футболі, дає змогу розробити та апробувати саме ті інструменти й механізми, що будуть найбільш вдалим для зменшення рівня та запобігання злочинності у сфері професійного футболу.

Список використаних джерел:

1. Фіалка М. І. Кримінологічна характеристика та кримінологічний портрет особистості злочинця : сутність і співвідношення понять. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 162-171.
2. Дегтярьова І. В. Кримінологічна характеристика особи-злочинця, що використовує малолітню дитину для заняття жебрацтвом. *Теорія і практика правознавства*. 2016. № 1 (42). С. 1-10.
3. Футболіст як професія. *Андрій Шевченко*. 2024. URL : <https://ashevchenko.kiev.ua/ua/futbolist-profesia.html> (дата звернення: 20.09.2024).

Сидорук Євгеній Олександрович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕТА ТА СУТНІСТЬ ЗАХОДІВ ЗАОХОЧЕННЯ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Заходи заохочення, передбачені для осіб, засуджених до обмеження волі, мають вагомe значення у процесі ресоціалізації та покращення їхньої поведінки. Вони є важливим інструментом, який сприяє закріпленню позитивних змін у свідомості та поведінці засуджених, а також мотивує їх до подальшого виправлення та дотримання норм закону [1].

Основною метою заходів заохочення є стимулювання засуджених до покращення своєї поведінки та самокритика, що супроводжується аналізом про те, як потрібно себе поводити, а як не потрібно. Людина, яка отримує винагороду за належну поведінку, значно частіше схильна до підтримки таких дій у майбутньому. Згідно з нормами кримінально-виконавчого права можна сказати, що заохочення допомагають розвивати у засуджених почуття

відповідальності, навички самоконтролю та усвідомлене ставлення до власних вчинків [2].

Відповідно до ст. 67 КВК України можуть бути такі заходи заохочення: подяка; нагородження похвальною грамотою; грошова премія; нагородження подарунком; дострокове зняття раніше накладеного стягнення; дозвіл на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні [3].

Сумлінна поведінка полягає в тому, що засуджений виконує усі обов'язки, дотримується правил громадського порядку, законодавчих вимог, а також правил проживання і розпоряджень адміністрації виправного центру. Сумлінне ставлення до праці означає, що своєчасно і якісно виконуються доручені завдання, відсутні порушення трудової дисципліни та відповідально виконуються трудові обов'язки [4].

Якщо засуджені добре себе поводити, а також показували сумлінне ставлення до праці, то можуть отримати більш м'яке покарання або бути умовно достроково звільненні від нього відповідно до норм КК та КВК України.

Дозвіл на виїзд до близьких родичів на святкові або вихідні дні відіграє важливу роль у збереженні соціальних зв'язків засудженого з його родиною. Такий захід дозволяє підтримувати родинні стосунки, відчувати емоційну підтримку та створює у засудженого відчуття приналежності до суспільства.

Тільки один захід заохочення може застосовуватись до засудженого за його сумлінну поведінку і працю. Однак власник підприємства, установи чи організації або його уповноважений орган за значні результати праці може додатково застосовувати заходи заохочення до засуджених, які в них працюють, враховуючи вимогу трудового законодавства. Заохочувальні заходи можуть бути у двох формах – письмово або усно; обов'язково фіксуються в особовій справі засудженого, що можна продивитись [1].

Основна мета заходів заохочення полягає в стимулюванні позитивної поведінки засуджених. Ці заходи слугують інструментом, що спонукає осіб до змін у своїх моральних і соціальних орієнтирах. Вони покликані показати засудженим, що позитивні зусилля, такі як: участь у трудовій діяльності, освітніх програмах або соціальних ініціативах, будуть винагороджені пом'якшенням умов покарання. Це не тільки знижує рівень агресії серед засуджених до обмеження волі, але й сприяє створенню більш сприятливого середовища для їх виправлення. Ще однією важливою метою є полегшення процесу соціальної ресоціалізації після відбуття покарання. Засуджені, які під час відбування покарання демонструють прагнення до позитивних змін, повинні мати змогу повернутися в суспільство з меншими перешкодами. Заходи заохочення допомагають створити систему, де людина бачить сенс у покращенні своєї поведінки, що полегшує адаптацію після звільнення.

Заходи заохочення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі, відіграють важливе значення, як під час відбування покарання, так і після нього. Це все мотивує засуджених до виправлення, сприяння і зміцненню соціальної відповідальності, допомогти в ресоціалізації та підтримці соціальних зв'язків. Заохочення стають важливою умовою для повернення людини до нормального життя в суспільстві після відбування покарання. Таким чином, заохочення є ефективним інструментом виправлення і допомагає засудженим не тільки адаптуватися до життя у виправному центрі, а й підготуватися до повернення в суспільство. Система заохочень, закріплена у кримінально-виконавчому законодавстві, допомагає мотивувати засуджених до змін, що, у свою чергу, полегшує їхнє відбування покарання та сприяє успішному поверненню в суспільство.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодед та ін. ; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Х. : Право, 2011. 142 с.
2. Основні групи методів перевиховання. URL : <https://studfile.net/preview/5287380/page:8/>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Виконання покарання у виді обмеження волі. URL : <https://radnuk.info/pidrychnuku/vukonavche/510-stepan/1118315.html>

Удот Діана Сергіївна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОБУТОВЕ НАСИЛЛЯ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Побутове насильство є однією з найгостріших проблем сучасного суспільства, яка має як соціальні, так і психологічні наслідки. Ця проблема стосується різних соціальних груп незалежно від статі, віку, національності або рівня добробуту, і впливає не лише на жертв, але й на суспільство загалом. Складність питання полягає в його багатогранності: воно включає не тільки фізичне насильство, але й психологічне, економічне та сексуальне насильство, яке часто залишається прихованим або ігнорованим.

Побутовим або ж домашнім насиллям є форма прямого примусового впливу, що завдає психологічної, економічної або фізичної шкоди членам сім'ї чи обмежує їхні права та свободи. Насильство є одним із найдавніших і примітивних способів вирішення соціальних та міжособистісних конфліктів, яке часто проявляється в родинних стосунках. Здебільшого домашнє насильство здійснюють чоловіки, рідше – жінки та діти, і ще рідше – люди похилого віку. Жертвами сімейного насильства найчастіше є жінки, діти, люди літнього віку, а іноді – й чоловіки [1; с. 13].

Згідно з результатами опитування, проведеного у 2019 році під егідою ОБСЄ щодо насильства проти жінок [2], проблема насильства в Україні набула значних масштабів. За даними дослідження, 67% жінок повідомили, що з 15 років зазнавали психологічного, фізичного або сексуального насильства від свого партнера або інших осіб, причому найчастіше агресорами виступали колишні партнери. Більшість жінок, які постраждали від насильства з боку теперішніх або колишніх партнерів, не зверталися до поліції навіть у найтяжчих випадках фізичного чи сексуального насильства. 64% респонденток вважають насильство щодо жінок поширеним явищем, проте 41% вважають, що насильство в сім'ї має вирішуватися всередині неї. Окрім того, майже кожна п'ята жінка вважає прийнятним сексуальні стосунки без згоди між подружжям або партнерами, які проживають разом.

Надзвичайні ситуації посилюють проблему насильства, підвищуючи вразливість і ризику. Наразі, в період війни, в Україні проблема побутового насилля є досить значущою, оскільки суспільство знаходиться у стані перманентного стресу, страху та агресії. Та найбільше від цього все ж потерпають діти та жінки.

Згідно з даними, наведеними у Опендата [3], у 2024 році зафіксували рекордну кількість справ про домашнє насильство, з них понад 80% відкритих справ доходять до суду. У січні 2024 року було зафіксовано 435 нових справ про домашнє насильств за місяць, що на 55% більше порівняно з аналогічним періодом 2023 року, коли зареєстрували 280 таких справ. За минулий рік у середньому щомісяця відкривали 225 кримінальних проваджень щодо домашнього насильства. Для порівняння: у 2020 році, під час пандемії COVID-19, цей показник становив 184 справи на місяць, а в 2021 році – 202 провадження. Загалом, за останні 5 років в Україні було зафіксовано 10 351 справу, пов'язану з домашнім насильством.

Дослідники, котрі вивчають тему побутового насилля виокремлюють певні причини, які можуть бути передумовами його вчинення[4; с. 307]. По-перше, до таких причин належать психологічні фактори, наприклад психічні розлади, низька самооцінка, труднощі з контролем агресії або особистий травматичний досвід у дитинстві можуть спричинити схильність до жорстокої поведінки. По-друге, до причин можна віднести також соціально-економічні фактори, такі як: фінансові труднощі, безробіття, низький рівень освіти та соціальна ізоляція. По-третє, традиційні патріархальні уявлення про домінуючу роль чоловіка в сім'ї також можуть сприяти виникненню насильства. У таких випадках насильницька поведінка виправдовується суспільними нормами та очікуваннями щодо влади і контролю чоловіка над іншими членами родини.

Також алкоголізм та наркоманія є поширеними причинами насильницької поведінки. Під впливом цих речовин знижується здатність контролювати власні дії, підвищується рівень

агресії, що часто призводить до насильства в сімейному колі.

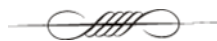
Важливо наголосити на необхідності вирішення такої серйозної проблеми як побутове насилля, адже важливо не лише зупинити насильницькі дії, але й забезпечити захист та підтримку потерпілим, а також притягнути винних до відповідальності. Саме для цього існує система заходів, яка допомагає ефективно протидіяти домашньому насильству. Вказана система спрямована на зупинення насильницьких дій, надання підтримки та захисту потерпілому, компенсацію завданої шкоди, а також на ефективне розслідування випадків насильства, притягнення винних до відповідальності та корекцію їхньої поведінки.

Насамперед, для підвищення ефективності профілактичної роботи щодо протидії домашньому насильству необхідно: розробляти та впроваджувати превентивні заходи для запобігання насильству в родині, залучаючи всіх її членів; проводити професійну підготовку фахівців, які працюють з дітьми та дорослими в рамках програм, присвячених питанням домашнього насильства; посилювати захист і підтримку постраждалих від насильства осіб; досліджувати масштаби домашнього насильства та зміцнювати знання про дієві методи його попередження[4; с. 308].

У висновку можна зазначити, що побутове насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, яка має як індивідуальні, так і системні наслідки. Воно негативно впливає не лише на жертв, але й на їхнє оточення, включаючи дітей, що зумовлює поколінну передачу насильницької поведінки. Ефективна протидія побутовому насильству вимагає комплексного підходу, який охоплює превентивні заходи, навчання здоровим міжособистісним відносинам, підтримку жертв, а також притягнення винних до відповідальності. Для вирішення цієї проблеми необхідна тісна співпраця державних інституцій, громадських організацій і суспільства в цілому, що сприятиме формуванню культури ненасильства та гендерної рівності.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М., Зеленська К. О., Носов С. Г., Терьошина І. Ф., Гненна О. М., Мамчур О. Й., Тимофєєв Р. М., Шорніков А. В. ; за заг. ред. проф. Т. О. Перцевої та проф. В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Survey on the well-being and safety of women. URL : <https://www.osce.org/projects/survey-on-the-well-being-and-safety-of-women> (дата звернення: 23.09.2024)/
3. Аналітика: Динаміка випадків домашнього насильства у 2023 році. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2023> (дата звернення: 25.09.2024).
4. Харченко А. Психологічні особливості попередження проявів сімейного насильства / Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали X Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. С. 305-309.

Урода Олександр Вячеславович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВО НА ПРИСУТНІСТЬ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК СКЛADOVA ГАРАНТІЙ АДВОКАТА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У сучасному правовому контексті особлива увага приділяється гарантіям прав людини на кожному етапі кримінального провадження, зокрема на досудовому розслідуванні. Однією із ключових складових справедливого та недискримінаційного провадження є право на присутність захисника під час слідчих (розшукових) дій. У контексті правового визначення цієї гарантії особливе значення має роль адвоката-професіонала, який забезпечує не лише

юридичний захист підозрюваного, а й сприяє забезпеченню справедливості та додержанню принципів правової держави на стадії досудового розслідування. У цьому контексті дослідження права на присутність захисника під час слідчих (розшукових) дій є актуальним та важливим завданням, спрямованим на забезпечення невід'ємного права на справедливий суд.

Гарантії адвокатської діяльності України відображені, насамперед, у нормах чинного законодавства, які конкретизують механізм захисту професійних прав адвокатів. Однак далеко не всі правові норми є правовими гарантіями адвокатської діяльності, а лише ті з них, що містять визначені умови та засоби, за допомогою яких досягається безперешкодне користування адвокатом професійними правами й виконання обов'язків при наданні правничої допомоги. Гарантії адвокатської діяльності в правовому суспільстві, за умови їх належної реалізації і дотримання, мають неоціненне значення. Інститут адвокатури, виступаючи гарантом законності у відносинах між державою та особою, виконує низку надважливих завдань, тож запроваджені на законодавчому рівні гарантії варто визнати базисом, що покладено в основу поваги та беззаперечної довіри до адвоката як фахівця і адвокатури в цілому [1, с. 134].

Правовими гарантіями надання правничої допомоги адвоката Н.А. Бедюк визначає встановлені законом засоби та умови, які забезпечують адвокатам можливість здійснювати та виконувати свої професійні повноваження щодо надання ефективної юридичної допомоги своїм клієнтам [2, с. 160]. Як один з елементів правового статусу адвоката В.В. Заборовський розуміє сукупність передбачених законом про адвокатське право умов, способів і засобів, спрямованих на забезпечення належної реалізації всіх інших елементів правової кваліфікації, з метою створення належних умов для надання професійної правничої допомоги [3, с. 146]. Також знаходимо те, що гарантії адвокатської діяльності – це елемент правового статусу, яким наділений адвокат як учасник системи органів відправлення правосуддя, що складає встановлені або санкціоновані державою на рівні закону способи та умови провадження адвокатської діяльності, які забезпечують повноцінну реалізацію професійних та соціальних завдань інституту адвокатури, гарантують її автономію від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб [4, с. 212].

Варто зазначити, що право на присутність захисника під час слідчих дій є однією із самостійних гарантій адвоката на стадії досудового розслідування і такою, яка містить такі складові: право на юридичне представництво, яке виражається в тому, що особа має право мати захисника, який буде представляти її інтереси та надавати юридичну допомогу під час слідчих дій; конфіденційність спілкування, яка уособлюється тим, що захисник повинен мати реальну можливість на конфіденційні розмови зі своїм клієнтом під час слідчих дій, що забезпечує приватність та вільний обмін інформацією; доступ до матеріалів розслідування, адже адвокат повинен мати доступ до матеріалів розслідування для ефективного підготовчого етапу захисту; захист від самовикривальних зізнань, який гарантує, що підозрюваний чи обвинувачений не зіткнеться із самовикривальними зізнаннями чи тиском під час слідчих дій; право на відмову від відповіді, яке уособлюється тим, що захисник допомагає клієнту зрозуміти його право відмовитися від відповіді на питання, які можуть завдати шкоди його інтересам, проте лише за виключних передбачених законом підстав [5].

Також доцільно проаналізувати практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка гарантує право на присутність захисника під час слідчих дій як невіддільного елементу права на справедливий суд. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ по справі «Salduz проти Туреччини» Суд визнав, що відмова в можливості користуватися правом на присутність захисника під час слідчих дій може порушувати право на справедливий суд, зазначивши, що зіткнення із силовими структурами може створити неврегульовані обставини, які порушують справедливість [6]. У рішенні ЄСПЛ по справі «Panovits проти Кіпру» Суд визнав порушення статті 6 у зв'язку із відсутністю доступу захисника під час слідчих дій та неврахування судовим органом важливості цього питання [7].

Отже, у підсумку право на присутність захисника під час слідчих (розшукових) дій визнається ключовим елементом гарантій адвоката на стадії досудового розслідування. Це право не лише забезпечує ефективний юридичний захист особи, але й гарантує справедливий

хід кримінального провадження та дотримання основних принципів справедливості. Аналіз практики ЄСПЛ відзначає важливість цього права та підкреслює, що порушення або обмеження цього права може становити порушення стандартів справедливого судового процесу. ЄСПЛ акцентує на необхідності забезпечення не лише формального, але й практичного здійснення права на присутність захисника, наголошуючи на його критичній ролі в забезпеченні правосуддя та захисті прав людини на ранніх етапах кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т. 2. 2012. 664 с.
2. Бедюк Н.А. Гарантії адвокатської діяльності в Україні: сучасний стан та проблеми реалізації. Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної науки: матеріали наукової конференції 20–21 березня 2015 р. (м. Івано-Франківськ). 2015. С. 158-161.
3. Заборовський В.В., Манзюк В.В. До дефініції поняття «гарантії адвокатської діяльності». *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15–16 лютого 2019 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет. 2019. С. 144-147.
4. Боса І.В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 14. С. 210-215.
5. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf (дата звернення: 02.03.2024).
6. Case of Salduz v. Turkey (Application no. 36391/02). HUDOC. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-117602> (дата звернення: 02.03.2024).
7. Case of Panovits v. Cyprus (Application no. 4268/04)). HUDOC. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-90244> (дата звернення: 02.03.2024).

Філіпенко Валерія Русланівна,

докторка філософії з права, асистентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 135 ТА СТ. 166 КК УКРАЇНИ

Складні умови сьогодення породжують серйозні виклики життя для кожного члена суспільства. Особливо чутливими до вказаних процесів є представники соціально вразливих верств населення, зокрема діти. Тож одним з пріоритетних завдань держави має бути забезпечення охорони, зокрема й кримінально-правової, прав та свобод дітей. Так, у ст. 166 КК України передбачено відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Слід зазначити, що згідно зі звітами Генеральної прокуратури України за цією статтею у 2019 р. розпочато 160 кримінальних проваджень; 2020 р. – 136; 2021 р. – 134; 2022 р. – 86; 2023 р. – 72; січень – серпень 2024 р. 76 [3]. Зазначені цифри обумовлюють потребу в забезпеченні правопорядку в цій сфері. Однак цьому процесу може перешкоджати існуюча проблема розмежування складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, із суміжними складами кримінальних правопорушень, зокрема залишенням у небезпеці. Тому приділимо увагу цій проблемі.

При залишенні в небезпеці (ст. 135 КК України) потерпілий перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану [4]. Під небезпечним

для життя станом розуміється «...стан, за якого особа без сторонньої допомоги не має можливості здійснити заходи для самозбереження внаслідок власної безпорадності (малолітства, старості, хвороби, каліцтва) тощо» [1, с. 226]. За ст. 166 КК України потерпілий у такому стані не перебуває. Підтвердимо зазначене прикладом із судової практики. Так, за відсутності небезпечного для життя стану, *матір залишила дітей без нагляду, внаслідок чого один з них, знайшовши пляшку з горючою сумішшю, відкрив і вилив її на розжарену піч. Пізніше від полум'я, що здійнялось, дитина отримала опіки, які відносяться до легких тілесних ушкоджень з короткочасним розладом здоров'я. А інша дитина отримала тяжкі тілесні ушкодження у вигляді термічних опіків, що ускладнились опіковим шоком, та призвели до її смерті. Незабаром мати повернулася, але дитина уже загинула* [2]. Таким чином, бездіяльність матері проявилась у невиконанні обов'язку з нагляду за дітьми, що не перебували в небезпечному для життя стані. Її визнано винною за ст. 166 КК України.

Слід звернути увагу, що обов'язок надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані, та обов'язки з догляду помітно відрізняються за своїм змістом. За ст. 135 КК України – це негайний порятунок життя і збереження здоров'я. Законодавство передбачає ознайомлення батьків або осіб, що їх замінюють, про відповідальність за залишення дитини в небезпеці, якщо у дитини критичний стан здоров'я, що потребує термінового медичного втручання (ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства»). Натомість, за ст. 166 КК України зміст обов'язків полягає у постійному забезпеченні нормального існування та розвитку особи. До того ж, слід враховувати підстави обов'язку особи вчиняти активні дії, якими можуть бути закон, інший нормативно-правовий акт, професійні або службові функції особи, родинні відносини, договір, попередня поведінка винного, що полягає в поставленні потерпілого в небезпечний для життя стан [7]. Однак підставами обов'язків з догляду є тільки родинні відносини, приписи Конституції України, міжнародних актів та актів національного цивільного та сімейного законодавства, договір з патронатним вихователем, прийомними батьками, батьками-вихователями. До того ж, моментом закінчення злочину, передбаченого ст. 135 КК України, є момент ухилення від надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незалежно від того, наскільки ефективною могла бути така допомога [5]. За ст. 166 КК України, таким моментом є настання тяжких наслідків. Стосовно суб'єктивної сторони залишення в небезпеці, слід зазначити, що остання завжди характеризується лише прямим умислом щодо самого діяння: особа обізнана про наявність джерела загрози, вплив його на організм потерпілого, розуміння, що останній не може вжити заходів до самозбереження [1, с. 227], а злочину, передбаченого ст. 166 КК України, – як умислом, так і необережністю. У цілому ж злочин, передбачений ст. 135 КК України, – умисний, а передбачений ст. 166 КК України – необережний.

Верховний Суд України обґрунтовано звернув увагу, що, за змістом ст. 135 КК України, «...поставлення в небезпеку виступає як основа для виникнення спеціального обов'язку надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані. Іншими словами, саме поставлення в небезпеку перебуває за межами вказаного злочину та за певних умов містить окремий склад злочину» [8]. Так, *матір злісно не виконувала обов'язки щодо догляду за трьома дітьми, що призвело до низки захворювань. Вона не забезпечувала їх необхідними умовами життя: водою, продуктами харчування, одягом, – чим і поставила дітей у небезпечний для життя стан. Незважаючи на це, мати залишила без нагляду та засобів існування дітей, що перебували в небезпечному для життя стані та були позбавлені можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство. Це діяння кваліфіковано за сукупністю ч. 1 ст. 135 та ст. 166 КК України* [6]. У цьому випадку поставлення в небезпечний для життя стан відбулося через невиконання обов'язків із забезпечення дітей необхідними умовами життя. Небезпечний для життя стан у дітей полягав у тому, що вони опинилися без води, їжі, нагляду, маючи при цьому низку хвороб. Матір, усвідомлюючи, що діти перебувають у такому стані та не можуть вжити заходів до самозбереження через малолітство, залишила їх у небезпеці. Тож вчинене підлягає окремій кваліфікації за ст. 166 КК України.

Розмежування складів злочинів, передбачених ст. 135 та ст. 166 КК України, слід проводити як за об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками. Основною розмежувальною

об'єктивною ознакою є наявність небезпечного для життя стану. За ст. 166 КК України потерпілий у такому стані не перебуває. За наявності підстав попередня поведінка особи, яка полягала в поставленні дитини у небезпечний для життя стан, потребує окремої кваліфікації за ст. 166 КК України.

Список використаних джерел:

1. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова) [та ін.]. 1064 с.
2. Вирок Рахівського районного суду Закарпатської області від 30 березня 2012 р., судова справа № 709/1023/2012. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27068277> (дата звернення: 30.09.2024).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, січень–червень 2024 рр.: офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 30.09.2024).
4. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 06 червня 2019 р., судова справа № 678/494/17. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492124> (дата звернення: 30.09.2024).
5. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 29 жовтня 2020 р., судова справа № 51/749/16-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602246> (дата звернення: 30.09.2024).
6. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 листопада 2018 р., судова справа № 208/1038/15-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78111127> (дата звернення: 30.09.2024).
7. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 23 червня 2021 р., судова справа № 689/471/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97903715> (дата звернення: 30.09.2024).
8. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 06 березня 2014 р., судова справа № 5-1к14. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37908428> (дата звернення: 30.09.2024).

Хмелевська Наталія Володимирівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, адвокатка,
доцентка кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЮВЕНАЛЬНІЙ ЮСТИЦІЇ

Ювенальна юстиція в Україні продовжує вдосконалюватись і на сьогодні зроблені суттєві кроки її покращення, однак все ще існують деякі проблемні аспекти. Авторське розуміння ювенальної юстиції не обмежується лише кримінальним провадженням за участю неповнолітнього, але й поширюється на превентивну діяльність щодо дитячої злочинності та реінтеграцію неповнолітнього після винесення судового рішення. Питання профілактики кримінальних правопорушень серед неповнолітніх є актуальним та стало предметом наукового дослідження таких вчених: В. В. Голіна, Л. В. Дундич, О. М. Джу́жа, А. П. Закалюк, О. М. Костенко, Л. О. Скитенко, М. А. Погорецького, Н. С. Юзікова, Н. М. Ярмиш та інших.

Заслуговує на увагу визначення запропоноване Капуляком В. П., а саме «поняття запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми, – це цілеспрямована діяльність, що має державно-владний характер, метою якої є забезпечення правопорядку шляхом впливу на фактори ризику правопорушень та яка здійснюється у межах повноважень, що визначені

законом» [1].

Важливим є розуміння того, що превентивна діяльність щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх є важливим елементом забезпечення правопорядку та громадської безпеки. Вона містить такі цілеспрямовані напрями, як: вивчення проблем виникнення злочинності, формування політики протидії злочинності, визначення обов'язків компетентних органів у діяльності з запобігання злочинності, подолання негативних соціальних явищ, через які виникає злочинність, подолання поширення деструктивних дій серед молоді, залучення громади до участі у різноманітних програмах протидії злочинності, а також контроль впливу сім'ї та школи на неповнолітнього [2].

Україна активно працює на питаннях профілактики злочинності серед дітей. Зокрема, на сьогодні в поліції успішно реалізовано проєкт співпраці навчальних закладів і поліції «Шкільний офіцер поліції», спільна соціальна послуга «Пошук дітей» та підрозділ у боротьбі з домашнім насильством «Поліна». Здобуває поширення формування та використання у системі ювенально-превентивних заходів баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України, а також вебсайтів та соціальних мереж інтернету [3].

Важливим елементом превентивної діяльності в Україні є просвітницька діяльність працівників поліції в закладах загальної середньої освіти, що служить стратегічним інструментом ефективної профілактичної діяльності та сприяє зниженню ризиків дитячої злочинності. Така діяльність виконує низку функцій, зокрема освітньо-інформаційну, превентивну, виховну, світоглядну, іміджеву. Серед підрозділів Національної поліції обов'язок просвітницької діяльності покладається на підрозділи ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громад, шкільних офіцерів поліції та офіцерів служби освітньої безпеки, що не виключає залучення інших підрозділів [4].

Вартий уваги досвід США в профілактиці вчинення кримінальних правопорушень серед неповнолітніх. Ще з 1960-х років у них набула розвитку дошкільна програма для маленьких дітей із неблагополучних районів. На той час такі програми для дітей, як правило, не реалізовувалися під егідою «профілактики правопорушень», а слугували боротьбою з бідністю, хоч фактично вони виконували превентивну функцію. Згодом політики стали краще усвідомлювати зв'язки між сім'єю, школою та громадськістю. У 1974 році у них був прийнятий Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням, який визначав профілактичні заходи. У 1992 році активного поширення набули програми направлені на превентивні заходи для громад. Загальна їхня мета полягала в тому, щоб виявити дітей із найбільшим ризиком, а потім мобілізувати громаду для зменшення ризику шляхом добре скоординованих заходів, спрямованих на сім'ї, школи, групи однолітків та громадськість в цілому. Однак на той момент проблемною стала недостатність мультидисциплінарного підходу та комунікації між різними суб'єктами, які були залучені до участі в програмах. Подібні заходи були первинними в профілактиці, однак найбільш розвиненішою стала вторинна профілактика спрямована на молодь, яка вже почала проявляти проблемну поведінку, наприклад, була виключена зі школи або заарештована вперше, зазвичай за ненасильницьке кримінальне правопорушення. Таких правопорушників часто звільняли від покарання та виводили з кримінального процесу. З неповнолітніми працювали суди для неповнолітніх. Це «неформальні суди», до яких молодь направлялась замість офіційного розгляду. Неповнолітні повинні були визнати відповідальність за кримінальне правопорушення, у якому їх звинувачують, і погодитися виконувати рішення суду для неповнолітніх. Третя складова превентивних методів застосовувалась у США вже у судах, які розглядають більш серйозні кримінальні правопорушення та програми, які спрямовані на профілактику повторної злочинності [5]. В Україні теж існує первинна та вторинна профілактика. Первинна направлена на попередження злочинності неповнолітніх, а вторинна застосовується до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення з метою недопущення повторного вчинення, зокрема програма відновного правосуддя, пробаційні програми тощо.

З описаного вище можна зробити висновок, що превентивна діяльність відіграє важливу роль у ювенальній юстиції. Кримінальні правопорушення серед неповнолітніх краще попередити, ніж працювати з дітьми, які вже їх вчинили. Нашій державі необхідно більше

уваги приділити первинній превентивній діяльності кримінальних правопорушень серед неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Капуляк В. П. Правове та організаційне забезпечення запобіганню правопорушенням, що вчиняються дітьми : дис. ... д-ра філос. : 081. МВС України, Одеськ. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2024. 203 с.
2. Рогатинська Н., Чижовська Н. Превентивна діяльність злочинності неповнолітніх. Актуальні проблеми правознавства. №2, 11. 2023, С. 198-05, URL : <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1654>.
3. Бахчев К. В. Проблеми та перспективи діяльності підрозділів Національної поліції України щодо протидії ювенальній деліктності. 2022. URL : <http://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9049/1/4.pdf>
4. Берендєєва А. Профілактична діяльність в Національній поліції в закладах освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 679-682.
5. Donna M. Bishop and Scott H. Punishment and Control: Juvenile Justice Reform in the USA. *International Handbook of Juvenile Justice* Edited by Josine Junger-Tas. 2008. P. 3-37.

Циганюк Юлія Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Парадигма кримінального процесу передбачає чіткий взаємозв'язок науки з практичною діяльністю. І такі поняття, які є типовими для науки, як «мета та завдання», відображаються і у реальному житті, конкретних життєвих ситуаціях. Але водночас дзеркально реальне життя та життєві ситуації відображаються і у науці кримінального процесу. Але аналіз тексту Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і відповідності в ньому понять «мета» та «завдання» до сталих наукових знань про них має наслідком підтвердження актуальності обраної теми для аналізу у тезах.

Дослідження мети кримінального процесу не можливо здійснити без вивчення норм КПК України, який містить як положення про завдання кримінального провадження, так і визначає в окремих випадках мету кримінальної процесуальної діяльності. Одразу необхідно звернути увагу, що на найвищому рівні узагальнення визначено у ст. 2 КПК України завдання кримінального провадження, які закріплено як вектор, найзагальнішу та найголовнішу місію кримінального провадження, напрямок кримінальної процесуальної політики держави. А про мету кримінально-процесуальної діяльності знаходимо у тексті багатьох статей КПК України. Для науковців такий підхід викликає певний дисбаланс з усталеними знаннями про мету і завдання, адже мета визначається на найвищому рівні узагальнення, а завдання розкривають її сутність. Не акцентуючи поки що увагу на цьому, звернемося до викладу мети кримінальної процесуальної діяльності, яка прямо відображена у нормах КПК України.

Так, у п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України визначено мету державного обвинувачення, у ч. 2 ст. 14 КПК України – мету втручання у приватне спілкування, у ч. 3 ст. 23 КПК України – мету забезпечення присутності свідків обвинувачення під час судового розгляду, у абз. 2 ч. 1 ст. 34 КПК України – мета зміни підсудності у виняткових випадках.

Окремий комплекс визначений у статтях, які визначають права та обов'язки учасників кримінального провадження. Наприклад, у ч. 1 ст. 47 КПК України визначено, що «захисник обов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного,

обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого» [1].

У ч. 4 ст. 81 КПК України міститься вказівка на зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, у ч. 2 ст. 91 КПК України визначена мета доказування, у ч. 1 ст. 99 КПК України – мета створення документа як процесуального джерела доказів, у ч. 1 ст. 131 КПК України – застосування заходів забезпечення кримінального провадження; і надалі КПК України містить чимало норм, які розкривають мету застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

У ст. 177 КПК України відображено мету і підстави застосування запобіжних заходів. У науці та на практиці таку мету ми іменуємо як «ризика», яким має запобігти застосування запобіжного заходу, а також визначені у нормах КПК України мета до порядку застосування окремих запобіжних заходів. Надзвичайно великий обсяг згадок про мету знаходимо у нормах, які регулюють затримання на підставі ухвали слідчого судді.

Окремий комплекс регулювання мети знаходимо у нормах, які урегульовують досудове розслідування: досягнення мети слідчої (розшукової) дії (ч. 2 ст. 223 КПК України), мети проведення одночасного допиту двох та більше раніше допитаних осіб (ч. 5 ст. 225 КПК України), мета проведення обшуку (ч. 1 ст. 234 КПК України), негласних слідчих (розшукових) дій тощо. Також мету визначено і в нормах КПК України, які регулюють питання зміни обвинувачення в суді, особливостей проведення окремих дій під час судового розгляду судом першої інстанції, перегляду судових рішень, особливих порядків кримінального провадження. У п. 2 ч. 1 ст. 482 КПК України визначено про досягнення мети затримання судді, а у ч. 2 ст. 528 КПК України зазначено про мету звернення до суду для відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Пункт 4 ч. 4 ст. 615-1 КПК України ставить вимогу до тексту клопотання про відновлення втрачених матеріалів досудового розслідування в умовах воєнного стану із необхідністю вказівки на мету такого відновлення.

Викладене вище, а також детальний аналіз тексту норм КПК України, у яких визначено мету кримінальної процесуальної діяльності, дозволяє сформулювати висновки, що мета визначається як кінцева ціль, результат якої необхідно досягнути за результатами окремої вузької кримінальної процесуальної діяльності.

Але дослідження мети кримінального процесу України не може бути повним лише через застосуванням аналізу норм КПК України. Необхідно також врахувати, що мета є в кожній стадії кримінального провадження і в розподілі кримінального провадження на стадії загалом. Також необхідно вести мову про мету кримінального процесу у взаємозв'язку з метою покарання, метою вчинення злочину (наприклад, п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України), кримінально-процесуальними функціями тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно акцентувати увагу на тому, що на сьогодні, дійсно, при зіставленні поняття «мета» та «завдання» кримінального провадження (процесу) простежується невідповідність до цих усталених понять науки і їхня семантика має невідповідності у КПК України та в науці кримінального процесу. А аналіз тексту КПК України вказує на безперешкодну можливість заміни у ньому понять «завдання» на «мету», та навпаки.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року.
URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Чмут Катерина Михайлівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРИНЦИПИ ТА ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ

Процес призначення покарання полягає у виборі судом конкретного виду і міри покарання за вчинене кримінальне протиправне діяння. Цей процес є багатограним і вимагає від суду зваженого підходу, який поєднує дотримання вимог кримінального закону та індивідуалізацію покарання. Від результатів цього процесу залежить ефективність функціонування системи кримінальної юстиції та дотримання прав людини [1, с.4].

Варто зазначити, кримінальному праві часто вживаються поняття «загальні засади призначення покарання» та «принципи призначення покарання». Хоча, на перший погляд, вони можуть здаватися синонімами, насправді, між ними існують певні відмінності. Щоб зрозуміти ці відмінності, необхідно детально розглянути сутність юридичних принципів та місце принципів призначення покарання в загальній системі правових принципів [2, с.176-178].

Загалом, принципи призначення покарання – це нормативні положення, які закріплені у кримінальному законодавстві та визначають межі судового розгляду при призначенні покарання. Вони є гарантією того, що покарання буде індивідуалізованим та відповідатиме тяжкості скоєного кримінального правопорушення.

Якщо характеризувати основні принципи призначення покарань, то можна виділити кілька таких:

1) законність. Цей принцип означає, що покарання призначається лише на підставі закону і в межах, встановлених законом. Права на існування, не має жодне рішення чи покарання, що базується не на чинних нормах законодавства;

2) індивідуалізація. Означає, що покарання призначається з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання, а також даних про життя і поведінку винного після вчинення кримінального правопорушення;

3) гуманізм. Цей принцип характеризується тим, що покарання не має бути жорстоким і нелюдським. Воно має бути спрямоване на виправлення засудженого і його повернення до нормального життя;

4) виправлення, це ще один принцип, який зазначає, що покарання має бути спрямоване на виправлення засудженого і запобігання вчиненню ним нових кримінальних правопорушень.

Також використовуються і інші принципи призначення покарання.

Що ж до засад призначення покарання, то це чітко визначені законом вимоги, які суд мусить враховувати в кожному окремому випадку, призначаючи покарання. Незалежно від того, яке кримінальне правопорушення скоєно і хто є винуватцем, суддя має керуватися саме цими критеріями.

Варто додати, що Кримінальний кодекс визначає три ключових критерії для призначення покарання: максимальне і мінімальне покарання за конкретне кримінальне правопорушення, загальні принципи призначення покарання, а також конкретні обставини справи, такі як: тяжкість кримінального правопорушення, особистість винного та наявність обтяжуючих або пом'якшувальних обставин [4, с.109].

Також не слід забувати про загальні засади призначення покарання:

1. Мета покарання. Основною метою покарання є відновлення порушеної справедливості, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як самим засудженим, так і іншими особами, а також виправлення засудженого.

2. Види покарань. Кримінальний кодекс передбачає різноманітні види покарань (на сьогодні 13 видів), які обираються судом залежно від характеру та тяжкості вчиненого кримінального правопорушення.

3. Обставини, що впливають на призначення покарання. При призначенні покарання

суд враховує як обставини, що пом'якшують, так і обставини, що обтяжують покарання.

4. Залік часу попереднього ув'язнення. Час перебування обвинуваченого під вартою заліковується у строк призначеного покарання.

5. Умовно-дострокове звільнення. Засуджений може бути звільнений умовно-достроково, якщо він довів своє виправлення.

Важливо зазначити, що засади призначення покарання забезпечують справедливе судочинство, індивідуальний підхід, захист суспільства, виправлення і ресоціалізацію засуджених.

Отже, призначення покарання – це складний процес, під час якого суд обирає відповідну міру покарання для винного.

Загалом, принципи призначення покарання – це правила, які вказують суду, як обрати справедливе покарання для кожного кримінального правопорушення. Головними принципами є законність, індивідуалізація, гуманізм, виправлення.

Якщо ж характеризувати засади призначення покарання – це чіткі правила, які суд зобов'язаний дотримуватися при винесенні вироку. Вони встановлені Кримінальним кодексом і враховують як загальні принципи, так і конкретні обставини справи. Вони включають визначення мети покарання (відновлення справедливості, запобігання новим кримінальним правопорушенням, виправлення засудженого), вибір відповідного виду покарання з урахуванням тяжкості кримінального правопорушення, врахування обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання, а також застосування додаткових заходів, таких як залік часу попереднього ув'язнення чи позбавлення певних прав.

Список використаних джерел:

1. Бабанли Р.Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.

2. Марисюк К.Б. Принципи призначення покарання та загальні засади призначення покарання: співвідношення понять. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. с. 225.

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення: 25.09.2024).

4. Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Борисов В.І. та ін.; Кримінальне право України: Загальна частина / за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

Шандра Сергій Вікторович,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОBOB'ЯЗКУ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Практична реалізація законодавчих положень щодо мобілізації, виконання військового обов'язку як комплексних аспектів обмеження прав та виконання обов'язків громадян України стало однією із ключових проблем у сьогоденні нашої держави. Проте дослідження широкого спектру засобів забезпечення виконання обов'язків громадян України в умовах воєнного стану наразі здійснено недостатньо і слід не лише привернути увагу правової доктрини до цієї теми, а й проаналізувати її на основі чинного нормативно-правового регулювання.

Розпочнемо аналіз саме з національного розуміння військового обов'язку громадян. М. В. Савчин у своїй статті [1, с. 248] вказує на те, що Конституційний Суд України зводить захист Вітчизни до захисту держави, що виключає захист конституційної демократії від деспотичного урядування. Насправді ж можуть бути виділені два аспекти військового

обов'язку: безпосередньо захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності насамперед на запобігання та реакцію на зовнішню агресію чи збройний конфлікт проти України, та захист демократичного правління від тиранії. Саме через таку дилему ми не бачимо в основному законі [2] однозначного визначення чи є озброєний захист Вітчизни правом, чи обов'язком. Фактично Конституція не врегульовує систематично питання загального військового обов'язку.

Повне визначення військового обов'язку в національному законодавстві можна виробити на основі ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу» [3]: це захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, її громадянами шляхом підготовки до військової служби, взяття на військовий облік, прийняття в добровільному порядку та призов на військову службу, проходження військової служби, виконання військового обов'язку в запасі, проходження служби у військовому резерві, дотримання правил військового обліку. Таким чином, встановлено низку обов'язків, які потребують активних дій від свідомих громадян, і забезпечення законослухняної поведінки відбувається також за допомогою кримінально-правових норм, які закріплюють склади правопорушень та покарання за порушення відповідних обов'язків. Зважаючи на кардинально відмінний суб'єктний склад цих правопорушень, логічно виділити дві основні групи: такі, що встановлюють відповідальність за неправомірні дії до набуття громадянином статусу військовослужбовця (ст.ст. 335–337 ККУ) та після набуття ним такого статусу або під час перебування на навчальних зборах (ст.ст. 402–434 ККУ).

У цілому першу групу кримінально-правових норм об'єднує поняття «ухилення» від призову на військову службу, від проходження служби цивільного захисту, від військового обліку або навчальних зборів. Саме по собі поняття ухилення передбачає не лише жагу особи відсторонитися від виконання певного обов'язку [4, с. 336], воно набуває двох основних форм. По-перше, бездіяльності, коли особа не з'являється в обумовлений строк до територіального центру комплектування, військової частини. Другою є змішана бездіяльність, коли особа, з метою ухилення, змінює місце проживання, виїжджає за кордон, іншими квазізаконними діями створює перепони виконанню військового обов'язку. Оцінюючи судову практику щодо цієї групи кримінальних правопорушень за кількістю судових рішень, за якими осіб засуджено [5, с. 88], робимо висновок, що найбільш часто застосовуються ст.ст. 335 та 336 статті ККУ. Відповідно, порівнюючи кількість засуджених за вчинення інших правопорушень, можна зробити висновок про шалене зростання кількості засуджених у 2022 році, а саме в 93 рази. Дані статистики за минулий рік та актуальна інформація на момент написання цих тез недоступні, але загальна тенденція свідчить про низьку ефективність запобіжного впливу кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 336 ККУ, адже попри її наявність не вдалося запобігти великій кількості відповідних правопорушень. Протилежний висновок складається щодо кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 335 ККУ, адже за нею навпаки спостерігається суттєве зменшення кількості засуджених – на 26,5 %.

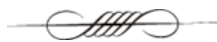
Звертаючи увагу на другу групу означених кримінально-правових норм (ст.ст. 403–406 та 409–415 ККУ), вкажемо, що частка засуджень за такі кримінальні правопорушення є порівняно незначною. Натомість, якщо розглядати судову статистику засуджень за ст.ст. 407 та 408 ККУ, то їхня питома вага сумарно складає близько 80 % від усіх кримінальних правопорушень, кваліфікованих за статтями розділу XIX ККУ. Відповідно за самовільне залишення військової частини було покарано на 26 % менше осіб у 2022 році ніж у 2021, на 30 % зменшилася кількість засуджених за дезертирство [5, с. 95]. Оцінюючи зазначені статистичні показники, важливо звернути увагу на збільшення кількості суб'єктів, які потенційно могли здійснити ці правопорушення, виходячи з повномасштабного вторгнення та оголошеної мобілізації. Водночас, незважаючи на фактичне збільшення статистичної можливості вчинення цих правопорушень, кількість засуджених суттєво зменшилася.

З проаналізованих статистичних даних та загальних теоретичних позицій щодо військового обов'язку доходимо до висновку про високе питома застосування окремих

кримінально-правових норм і ендемічний характер їхньої більшості. Таке явище однозначно свідчить про казуїстичний характер відповідних положень Кримінального кодексу України і недосконалість чинного законодавчого регулювання в контексті охоплення кримінально-правовими нормами спектру суспільних відносин щодо виконання військового обов'язку. Зважаючи на таке, виникає потреба не розширювати кількість кримінально-правових норм, створюючи нові склади кримінальних правопорушень, а навпаки ліквідувати ендемічні. Доцільно усунути розмаїття варіацій ухилення від тих чи інших форм військового обов'язку, передбачених у різних статтях, сформувавши єдину статтю з частинами, які окремо визначають покарання за кваліфіковані склади кримінального правопорушення. Аналогічно доцільно виключити ст. 409 ККУ та утворити кваліфікуючу ознаку в межах раніше згаданої єдиної статті щодо ухилення від виконання військового обов'язку.

Список використаних джерел:

1. Савчин М. В. Право на захист Вітчизни в. обов'язок захищати Вітчизну. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (247). 2024 р.
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. №2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*.1992. № 27. ст. 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
4. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко (та ін.) за заг. ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
5. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. 102 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Stan_Pravo_suddya_Criminal_2022.pdf

Шмигельська Катерина Юрївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ ПРОБАЦІЇ

Волонтерство є важливою складовою сучасних правових систем, яка активно сприяє розвитку громадянського суспільства. Волонтери пробації – це особи, які добровільно долучаються до діяльності органів пробації для сприяння процесу ресоціалізації та адаптації осіб, які перебувають під наглядом пробації. Правовий статус таких волонтерів регулюється національними та міжнародними нормами, які визначають їхні права, обов'язки та роль у процесах відновного правосуддя.

Актуальність цієї теми обумовлюється кількома ключовими чинниками. По-перше, пробація стає важливим інструментом у попередженні рецидивів і соціальній реінтеграції осіб, які скоїли правопорушення. По-друге, волонтери виступають активними учасниками громадського життя, і їхня участь у системі пробації підсилює процеси ресоціалізації. Діяльність волонтерів пробації є важливою складовою системи правосуддя, сприяючи не лише індивідуальній реабілітації осіб, але й загальному покращенню суспільного клімату та безпеки.

Волонтерська діяльність у сфері пробації регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність» з урахуванням специфіки, визначеної в Законі України «Про пробацію». Головне завдання волонтерів пробації – допомагати органу пробації у контролі за засудженими та в проведенні з ними соціально-виховної роботи. Вони діють під керівництвом

працівників органу пробації.

Відповідно до Закону України «Про пробацію» волонтер пробації – це фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі [4; ст. 2].

Приклади волонтерів пробації можуть включати людей із різних сфер життя, які мають бажання допомагати в соціальній реінтеграції правопорушників. Фахівці з психології можуть брати участь у волонтерській діяльності, допомагаючи засудженим адаптуватися до суспільства через консультації, роботу з емоційним станом та подоланням проблем. Соціальні працівники можуть допомагати засудженим у вирішенні соціальних проблем, таких як працевлаштування, повернення в сім'ю, навчання та інтеграція в суспільство. Студенти юридичних та соціальних спеціальностей, які навчаються в університетах, можуть працювати як волонтери, отримуючи практичний досвід і допомагаючи в ресоціалізації засуджених. Колишні засуджені, які успішно пройшли реабілітацію, можуть волонтерити, щоб поділитися своїм досвідом та підтримати тих, хто перебуває в подібній ситуації. Люди, які займаються соціальними проектами, можуть брати участь у пробаційних програмах як волонтери, допомагаючи у проведенні освітніх заходів, профілактичних лекцій чи тренінгів [2; с. 68-69].

Волонтери пробації відіграють важливу роль у процесі соціальної реінтеграції правопорушників, виконуючи широкий спектр завдань, пов'язаних із наглядом та соціально-виховною роботою. Їхня діяльність допомагає засудженим повернутися до нормального життя в суспільстві та зменшити ризик рецидиву. Водночас, щоб забезпечити ефективність цієї роботи, важливо чітко визначити права та обов'язки волонтерів.

Волонтери мають право на отримання необхідної інформації від органу пробації для виконання своїх завдань, включно з деталями щодо засуджених, із якими вони працюють, та умовами їх пробації, за умови дотримання конфіденційності. Волонтери можуть брати участь у розробці й здійсненні заходів, спрямованих на ресоціалізацію засуджених, включно з соціально-виховною роботою, наставництвом та підтримкою. Волонтери мають право отримувати консультаційну допомогу від працівників органу пробації щодо виконання своїх обов'язків та проведення роботи з правопорушниками [3]. Волонтери мають право на захист своїх прав під час виконання обов'язків. Вони можуть брати участь у плануванні та організації заходів, які проводяться в рамках пробації, що дає їм можливість впливати на процес ресоціалізації засуджених [1; с.95].

Волонтери пробації повинні сприяти органу пробації у контролі за поведінкою засуджених під час перебування на пробації, а також допомагати у виконанні умов, встановлених судом. Волонтери зобов'язані дотримуватися конфіденційності щодо інформації про засуджених, яку вони отримують під час своєї діяльності. Ця інформація не повинна передаватися третім особам без дозволу відповідних органів. Волонтери повинні діяти в межах законодавства, дотримуючись норм Закону України «Про пробацію» та Закону України «Про волонтерську діяльність». Їхня діяльність повинна бути спрямована на дотримання правопорядку та сприяння ресоціалізації засуджених. Волонтери зобов'язані звітувати перед органом пробації про виконану роботу, досягнуті результати та проблеми, з якими вони зіштовхнулися під час виконання своїх обов'язків [3]. Важливим обов'язком волонтерів є надання допомоги засудженим у їхній соціальній адаптації, зокрема у працевлаштуванні, відновленні зв'язків із сім'єю та громадою [4].

Діяльність волонтерів пробації відіграє важливу роль у сучасній системі правосуддя, забезпечуючи підтримку особам, які перебувають під пробацією. Волонтери не лише допомагають в адаптації до соціального середовища, але й сприяють зменшенню рецидивів, надаючи емоційну та практичну підтримку. Їхня робота включає організацію навчання, соціальних заходів, а також індивідуальних консультацій, що позитивно впливає на реінтеграцію осіб, які відбули покарання. Проте для ефективності їхньої діяльності важливо забезпечити належну підготовку, підтримку та нагляд, що сприятиме досягненню позитивних результатів. У результаті активність волонтерів пробації може стати ключовим елементом у розвитку гуманного та ефективного підходу до виконання покарань та соціальної реабілітації.

Список використаних джерел :

1. Градецький А., Градецька Н. Досвід становлення інституту пробації в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*, (2). 2024. С. 94-102.
2. Ткачова О. В. Інститут пробації в Україні : іс-торичний досвід і сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 68-71.
3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI// База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення : 28. 09.2024)
4. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19/ed20150205> (дата звернення: 28. 09.2024).

Шокур Єва Анатоліївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

Актуальність теми зростає на тлі сучасних викликів, з якими стикається кримінальна юстиція в Україні. В умовах війни та соціально-економічних змін країна потребує ефективних механізмів виправлення правопорушників і запобігання рецидиву. Пробація як альтернатива ув'язненню має потенціал зменшити навантаження на пенітенціарну систему, що вкрай важливо, оскільки в умовах конфлікту ресурси держави обмежені. Крім того, в контексті інтеграції України в європейське правове поле, важливо адаптувати українське законодавство до міжнародних стандартів у сфері виконання покарань. Ефективний пробаційний нагляд може стати важливим елементом у системі правосуддя, адже він забезпечує контроль за поведінкою засуджених, а також створює умови для їх соціалізації.

Пробаційний нагляд є одним із видів кримінального покарання, що полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, які визначені законом і встановлені вироком суду. Основною метою пробаційного нагляду є забезпечення соціальної адаптації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, зменшення ймовірності рецидиву та їх повернення до суспільства без ізоляції. При обранні покарання у вигляді пробаційного нагляду суд накладає на засудженого низку обов'язків, серед яких періодична реєстрація в уповноваженому органі з питань пробації, повідомлення про зміни місця проживання, роботи або навчання, а також заборона на виїзд за межі України без погодження. Додатково можуть бути встановлені обов'язки, такі як використання електронних засобів контролю, дотримання судом визначених вимог щодо обмежень у спілкуванні та пересуванні, працевлаштування через державну службу зайнятості, виконання заходів пробаційної програми та проходження лікування від залежностей або психічних розладів. Важливо зазначити, що пробаційний нагляд не призначається особам, які вчинили кримінальне правопорушення під час відбування цього виду покарання [1].

Виконання покарання у вигляді пробаційного нагляду покладається на уповноважені органи з питань пробації за місцем проживання засудженого, причому строк відбування покарання починається з моменту постановки на облік, при цьому враховується час попереднього ув'язнення або цілодобового домашнього арешту. Закон передбачає наслідки ухилення від відбування такого покарання, включаючи кримінальну відповідальність за невиконання покладених обов'язків, що може призвести до обмеження волі на термін до трьох років. У разі систематичного невиконання обов'язків або вчинення адміністративних правопорушень, засуджений може отримати письмове попередження та індивідуальну

профілактичну бесіду, а за ухилення від прибуття за викликом уповноваженого органу може бути направлено матеріали до Національної поліції для притягнення до кримінальної відповідальності. Наприкінці, після належного відбування покарання, уповноважений орган повідомляє суд про закінчення терміну пробаційного нагляду, а засудженому на вимогу видається довідка про відбуття покарання [1].

В Україні виконання покарання у вигляді пробаційного нагляду стикається з низкою проблем, які ускладнюють його ефективність. Однією з основних проблем є недостатня інфраструктура органів пробації, що включає брак фінансових ресурсів і кадрового забезпечення. Часто не вистачає кваліфікованих спеціалістів, що призводить до перевантаження наявних працівників. Це, у свою чергу, негативно позначається на якості моніторингу поведінки засуджених і виконання покладених на них обов'язків.

Другою важливою проблемою є системні порушення з боку засуджених, які ігнорують умови пробаційного нагляду. Наявність недостатніх механізмів контролю та обмежена відповідальність за невиконання покладених обов'язків ускладнюють ситуацію. Це призводить до ситуацій, коли особи, які повинні перебувати під наглядом, продовжують вчиняти правопорушення, що підриває мету пробації як заходу для реабілітації.

Соціальні фактори також відіграють важливу роль у проблемах пробаційного нагляду. Засуджені часто стикаються з труднощами соціальної адаптації, такими як: безробіття, стигматизація з боку суспільства та відсутність підтримки з боку родини. Ці чинники можуть сприяти рецидиву, оскільки недостатня підтримка та ресурси не дають можливості засудженим належним чином інтегруватися в суспільство. Таким чином, для покращення ефективності пробаційного нагляду необхідно вирішувати як структурні, так і соціальні проблеми [2, с. 103-107].

Для вирішення проблем, що виникають під час виконання покарання у вигляді пробаційного нагляду в Україні, необхідно вдосконалити інфраструктуру органів пробації. Це можна досягти шляхом збільшення фінансування, що дозволить залучити більше кваліфікованих фахівців та забезпечити їхню належну підготовку. Створення більшої кількості навчальних програм для працівників пробації, а також впровадження сучасних технологій контролю і моніторингу, таких як: електронний нагляд, може покращити ефективність нагляду та знизити навантаження на персонал. Крім того, важливо запровадити комплексні програми соціальної реабілітації для засуджених, які включатимуть допомогу в працевлаштуванні, психологічну підтримку та курси підвищення кваліфікації. Співпраця з громадськими організаціями та соціальними службами може забезпечити більш ефективну підтримку для осіб, що відбувають пробацію. Такі програми допоможуть зменшити ризик рецидиву, сприятимуть соціальній адаптації засуджених і, зрештою, підвищать успішність пробаційного нагляду як альтернативи позбавленню волі [3, с. 616-618].

Узагальнюючи, порядок виконання покарання у вигляді пробаційного нагляду в Україні має потенціал для ефективної реабілітації засуджених, проте стикається з численними проблемами, такими як: недостатня інфраструктура, системні порушення та соціальна адаптація. Для підвищення ефективності пробації необхідно поліпшити фінансування органів пробації, забезпечити належну підготовку спеціалістів та впровадити програми соціальної підтримки, що допоможуть засудженим інтегруватися в суспільство. Таким чином, зміцнення системи пробаційного нагляду може стати ключовим фактором у зменшенні рецидиву та покращенні загальної ситуації в кримінальному правосудді України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 року № 3342-IX . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>

2. Ільїна О. В. Пробація як інструмент альтернативного покарання в Україні: особливості та можливості впровадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 4 (51). С. 103-107.

Шпраха Андрій Ігорович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИКОНАННЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Пробаційні програми є новим інструментом у системі пробації, і їхня відмінність від реабілітаційних та корекційних програм полягає в обов'язковості їх виконання.

В Україні термін «пробаційні програми» з'явився вперше після ухвалення Закону України «Про пробацію». У цьому Законі зазначено, що одним із завдань пробації є впровадження пробаційних програм для осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

На сьогоднішньому етапі основні завдання пробаційної програми – це впровадження системи заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки осіб, які перебувають на пробації, або окремих її аспектів, а також на формування соціально позитивних змін у їхній особистості, що можуть бути об'єктивно оцінені. Програма заходів для корекції поведінки повинна ґрунтуватися на результатах спеціальних психологічних методик, які дозволяють визначити особливості суб'єкта пробації.

Відповідно до Наказу Міністерства Юстиції України «Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм» застосування пробаційної програми для певних осіб передбачає:

- складання індивідуального графіка виконання пробаційної програми;
- виконання заходів, передбачених пробаційною програмою;
- оцінку результатів проходження пробаційної програми;
- підготовку висновку про виконання заходів [3].

Зміст самої пробаційної програми має бути більшим та розширеним, ніж той, що пропонує чинне законодавство про пробацію. Тобто сама пробація має формуватися на індивідуальному рівні, що полягає в комунікації з кожною особою окремо, шляхом врахування особливих якостей індивіда та на наданні засудженому консультативної та психологічної допомоги. А саме тому і пробаційна програма має будуватися на індивідуальному підході для кожного індивіда та має бути затверджена судом.

У такому випадку складовою пробаційної програми є працевлаштування засуджених, залученню до навчання, суспільно корисної праці та профілактичному підході, який унеможливить повторність здійснення кримінального правопорушення.

Опираючись на судову практику, можна дійти до висновку, що підходи до визначення типу пробаційної програми для підсудних можуть суттєво відрізнятися. Наприклад, Кілійський районний суд Одеської області у своїй ухвалі від 28 січня 2019 року у справі № 502/2061/18 зазначив, що представник органу пробації має самостійно обрати тип пробаційної програми, ґрунтуючись на оцінці ризиків повторного вчинення злочину засудженим [4].

Водночас Рахівський районний суд Закарпатської області у вироку від 08.04.2022 у справі № 305/1929/21 самостійно визначив тип пробаційної програми для засудженого, зокрема зобов'язав його виконувати заходи в рамках програми, що має на меті подолання агресивної поведінки [5].

Варто звернути увагу, що певні пробаційні програми створюються для окремих категорій осіб. Наприклад, варто виділити окремі пробаційні програми, які стосуються неповнолітніх. Їхня реалізація покладається на уповноважений орган з питань пробації разом із суб'єктом, що надає соціальні послуги. Це зазначено в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».

Наразі виділяють чотири основні напрямки, які покладені в основу пробаційної програми щодо неповнолітніх. Перший з них – це зміна прокримінального мислення особи. Вона полягає у формуванні позитивних змін у поведінці неповнолітніх осіб у вигляді підтримки навичок всебічного конструктивного та критичного мислення, навичок рефлексії і також сприяння розвитку взаємодії з оточуючими та формуванню соціально прийнятних моделей поведінки [2].

Другий напрям – попередження вживання неповнолітніми психоактивних речовин, у вигляді наркотиків, тютюну та інші. В основі цього напрямку лежить формування в таких осіб здатності до самоконтролю, повне усвідомлення шкоди, яку приносить вживання таких речовин, що в майбутньому призведе до відмови від їхнього вживання.

Третій напрям – боротьба з агресивною поведінкою неповнолітніх. В основі цього методу лежить здатність контролювати емоції, здатність дотримуватися соціально прийнятних норм та ненасильницьких моделей поведінки. Усе це повинно призводити до зміни психоемоційного стану особи в кращу сторону.

Четвертий напрям – подолання домашнього насильства. Вона спрямована на розвиток розуміння наслідків насильницької поведінки в домашніх умовах, здатність до самоконтролю.

П'ятий напрям – формування життєвих навичок. Розвиток та підтримка у неповнолітнього навичок ефективної комунікації та взаємодії, сприяння формуванню просоціальних цінностей і здорових стосунків у сім'ї, здобуття освіти та забезпечення працевлаштування, а також допомога у визначенні життєвої мети та плануванні майбутнього на основі загальноприйнятих цінностей.

Починаючи з 01.08.2023, уповноваженими органами з питань пробації до суду надіслано 61 досудову доповідь, у 59 запропоновано у разі звільнення неповнолітнього обвинуваченого від відбування покарання з випробуванням покладання таких обов'язків, які б мали виховний, корекційний вплив та сприяли інтеграції в суспільство та реінтеграції неповнолітнього.

У 2023 році на обліку уповноважених органів з питань пробації перебувало 1 203 неповнолітніх засуджених, що становить 1,0% від загальної кількості осіб, які пройшли через пробаційні підрозділи. Порівняно з попереднім роком цей показник знизився на 10,4% (у 2022 році на обліку було 1 342 неповнолітніх засуджених, що складало 1,2%). Станом на 01.01.2024 року на обліку перебувало 457 неповнолітніх засуджених, що дещо менше, ніж на 01.01.2023 року, коли цей показник складав 477 осіб.

Кількість неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення самостійно, становить 276 осіб (59 %), групою осіб вчинено кримінальне правопорушення 181 неповнолітнім (39 %), у стані сп'яніння – 11 (2 %) неповнолітніми. Раніше засуджувалось 20 неповнолітніх (4 %) та 437 (96 %) засуджені вперше. Із загальної кількості неповнолітніх засуджених навчаються 370 (81 %), працевлаштовані – 11 (2 %), не працюють та не навчаються – 76 (17 %). Отже, робимо висновки, що діяльність за цим напрямом потребує поліпшення.

Якщо взяти стан по областях, то, до прикладу, ситуація в Хмельницькій області значно покращилася, якщо порівнювати з 2022 роком. Показник кількості неповнолітніх засуджених зменшився на 27.9%. Але збільшення показника кількості засуджених спостерігалася у таких областях, як: Дніпропетровській (2023 р. – 38 осіб, 2022 р. – 34 особи), Закарпатській (2023 р. – 51 особа, 2022 р. – 37 осіб), Кіровоградській (2023 р. – 26 осіб, 2022 р. – 21 особа), м. Київ та Київській (2023 р. – 33 особи, 2022 р. – 26 осіб), Одеській (2023 р. – 68 осіб, 2022 р. – 62 особи) [6].

Впровадження пробаційних програм у рамках системи ресоціалізації спрямоване на попередження рецидиву правопорушень серед підлітків, що може включати, наприклад, забезпечення працевлаштування та навчання. Органи пробації допомагають неповнолітнім у залученні до навчального процесу і здобутті повної загальної середньої освіти. Крім того, важливо створити сприятливе соціальне середовище, тому виховну роботу з неповнолітніми можна проводити за участі батьків, а за їхньої відсутності – представників.

Отже, застосування пробаційних програм є важливим інструментом у системі кримінально-виконавчого права, що сприяє ресоціалізації правопорушників і запобіганню

рецидиву. Ефективність пробації значною мірою залежить від залучення соціальних служб, які можуть надати необхідну підтримку, таку як: освіта, професійна підготовка та психологічна допомога. Виховна робота з неповнолітніми правопорушниками повинна включати батьків або законних представників, оскільки підтримка сім'ї є ключовою для успішної ресоціалізації.

Ці програми не лише допомагають індивідам адаптуватися до суспільства після скоєння злочину, але й знижують навантаження на пенітенціарну систему.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
2. Проведення пробаційної програми «Подолання агресивної поведінки» з суб'єктом пробації. Офіційний сайт Кам'янської міської ради. Головна. URL: https://kam.gov.ua/ua/news/pg/261020991415636_p26/print/page
3. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм : Наказ М-ва юстиції України від 28.03.2018 р. № 926/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Ухвала Кілійського районного суду Одеської області від 28 січня 2019 року у справі № 502/2061/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79438196>.
5. Вирок Рахівського районного суду Закарпатської області від 08.04.2022 у справі № 305/1929/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103888230>
6. Пробація України. URL : <https://www.probation.gov.ua/>

Юрчишин Віталій Дмитрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У ДОКУМЕНТУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

У зв'язку війною в Україні особлива роль належить роботі правників щодо розслідування та документування фактів порушення законів та звичаїв війни. Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 було затверджено «Національну стратегію у сфері прав людини» [1]. Стратегією передбачено здійснювати систематичне документування фактів, які стосуються обставин виникнення, ходу та наслідків збройного конфлікту з РФ, зокрема фактів порушень прав та основоположних свобод громадян. У зв'язку з початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. питання документування стає надто актуальним. Розробка і впровадження інноваційних методик документування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на час воєнного стану і післявоєнний період відновлення і розбудови України є стратегічним завданням нашої країни. У документуванні кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку традиційно особлива роль належить криміналістам і судовим експертам. Це пов'язано з роллю судової медицини та експертизи у фіксації слідів злочинів, їх аналізі та формуванні юридичних, судових та експертних висновків свідків.

За останньою інформацією Євроюсту – європейської агенції, яка підтримує зв'язок з правоохоронними та судовими органами країн-членів ЄС, розслідування російських воєнних злочинів наразі ведуться у 21 країні, а також за підтримки таких організацій, як Міжнародний кримінальний суд (МКС) [2].

Окремо необхідно відзначити роль криміналістики та судової експертизи в міжнародному співробітництві в розслідуванні кримінальних правопорушень. Так, члени Литовського товариства криміналістів, Польського товариства криміналістів та Міжнародного конгресу криміналістів (Україна), 04.03.2022 р. звернулись до світової наукової спільноти з метою об'єднання зусиль європейських вчених і практиків для забезпечення безпеки та миру Європейського континенту та із закликом докласти всіх зусиль, щоб зупинити агресію проти України [3].

Слід відзначити також роль у документуванні кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку міжнародних судово-експертних організацій, до яких залучені і судово-експертні установи України.

Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) прийняла План дій Європейського простору судової експертизи 2.0, затверджений Радою Європейського Союзу на її 3936-му засіданні, що відбулося 09 березня 2023 року [4]. План дій EFSA 2.0 визначає основні вектори розвитку галузі судової експертизи в Європейському Союзі до 2030 року. Основними напрямками розвитку судово-експертної діяльності в ЄС є диджиталізація управлінських процесів у сфері судової експертизи; цифровізація судової експертизи, застосування новітніх технологій; розширення сфери використання спеціальних знань у різних видах правоохоронної діяльності; зосередження уваги на спеціалізованій підготовці судових експертів; поширення знань про можливості судової експертизи та особливості використання її результатів у судовому процесі серед стейкхолдерів; активна співпраця та взаємодія з профільними агентствами та організаціями у сфері диджиталізації та навчання працівників правоохоронних органів і суддів.

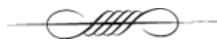
Формою міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи є участь судових експертів з різних держав у розслідуванні та судовому розгляді злочинів у галузі гуманітарного права та інших злочинів міжнародного характеру. Так, Нідерландський інститут судової експертизи (NFI) є однією з провідних світових криміналістичних лабораторій, експерти якого брали участь у роботі Спільної слідчої групи (Joint Investigation Team, JIT) у складі представників України, Нідерландів, Малайзії, Австралії та Бельгії під час розслідування обставин катастрофи пасажирського авіалайнера Boeing-777 рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року.

Французькі фахівці надали українським правоохоронцям мобільну ДНК-лабораторію, яку вони вперше протестували в Ізюмі після звільнення міста у вересні 2022 року. На околиці міста було виявлено масове поховання з 447 людських тіл. Це дало можливість прискорити значно процес ідентифікації. Крім того, французька команда також привезла з собою обладнання для ДНК-аналізу кісткової тканини. У березні 2022 року була створена спільна слідча група для розслідування злочинів росії, вчинених на території України. Окрім України, до неї увійшли Литва, Польща, Естонія, Латвія, Словаччина та Румунія – всі держави, які зібрали велику кількість показань від українських біженців. Вони складають найбільшу слідчу групу, що діє в рамках Євроюсту. Євроюсту дозволили збирати, обробляти та зберігати докази воєнних злочинів скоєних в Україні, включаючи супутникові знімки, фотографії, відео та аудіозаписи, а також ДНК індикатори та відбитки пальців. Криміналісти та судові експерти особисто консультували щодо питань збору доказів на місцях злочинів, у рамках так званої системи мобільних груп правосуддя. До складу спільної слідчої групи входить МКС, котрий у травні 2022 року відрядив в Україну групу з 42 слідчих, судових експертів та допоміжного штату [4].

Отже, врахування новітнього міжнародного досвіду у процесі документування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на час воєнного стану і післявоєнний період, а також проведення судово-експертних досліджень в Україні, потребує активної співпраці у різних формах міжнародного співробітництва, адже під час аналізу результатів спільної роботи вчених-криміналістів, судових експертів, практичних працівників правозастосовних органів України, зарубіжних країн та міжнародних організацій така взаємодія є більш активною та ефективною ніж будь-коли.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
2. Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochiv.html>
3. Конгрес криміналістів. Звернення. (04.03.2022) URL : <https://crimcongress.com/news/звернення/>.
4. Council Conclusions № 7152/23 9 March 2023 on the Action Plan for the European Forensic Science Area 2.0. URL : <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf>

Якимець Марина Олександрівна,
аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ І ПОКАРАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

За своєю правовою природою, примусові заходи виховного характеру можна віднести до некаральних заходів кримінально-правового характеру. А тому в контексті реагування на порушення неповнолітніми кримінально-правових заборон необхідно дотримуватися розумних меж впливу. Оскільки ці заходи є примусовими, вони повинні бути зрозумілими, зокрема й для самих неповнолітніх правопорушників. Не можна допустити, щоб ці примусові заходи виховного характеру, за своєю суттю та обмеженнями, наближалися до покарання.

Розпочнемо з того, що неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання; у цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України). А відповідно до ч. 1 ст. 105 КК України неповнолітній, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання [1].

Водночас у судовій практиці мають місце судові рішення під час застосування примусових заходів виховного характеру, в яких неправильно застосовуються зазначені законодавчі положення. Розглянемо, до прикладу, вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 04 листопада 2019 року, яким неповнолітню засуджено за ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка) до покарання у виді 80 годин громадських робіт. Водночас на підставі ч. 1 ст. 105 КК України неповнолітню звільнено від призначеного покарання та застосовано примусові заходи виховного характеру у виді застереження[2]. Волинський апеляційний суд апеляційну скаргу прокурора, в якій він стверджував про неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність через неправильне тлумачення положень ч. 1 ст. 105 КК України, залишив без задоволення, а вирок відповідно без змін [3].

У касаційній скарзі прокурор також просив скасувати ухвалу апеляційного суду та призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції у зв'язку з неправильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність, зазначаючи, що до неповнолітніх, які звільняються від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, заходи примусу (очевидно, мова про призначене покарання) не застосовуються.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, розглядаючи справу, зазначив,

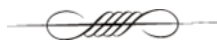
що в контексті вжитих законодавцем у диспозиціях ст.ст. 97, 105 КК України розділу XV Загальної частини КК України термінологічних формулювань «без застосування покарання» та «не потребує застосування покарання», які, по суті, є аналогічними, за своєю правовою природою, і спрямовані на досягнення однієї мети кримінально правового реагування виправлення засудженого, можливо зробити висновок, що застосування до неповнолітнього інституту звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру здійснюється судом без призначення неповнолітньому конкретного покарання, визначеного в санкції відповідної статті КК України, за якою його було визнано винуватим.

Іншими словами, суд ухвалює обвинувальний вирок без призначення покарання або засуджує без покарання. Водночас при засудженні особи без призначення покарання один з найголовніших елементів реалізації кримінальної відповідальності – осуд особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, залишається і знаходить своє відображення в обвинувальному вирокі. За результатами перегляду Верховний Суд констатував, що в цій справі, хоча суд і керувався положеннями ст. 105 КК України, проте допустив неправильне тлумачення вказаної вище норми закону, яке суперечить її точному змісту. Суд, приймаючи рішення про звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням заходів виховного характеру відповідно до ч. 2 ст. 373 КПК України, ухвалює вирок, яким визнає обвинуваченого винуватим у вчиненому кримінальному правопорушенні, керуючись ст. 105 КК України, звільняє його від покарання без визначення його виду і розміру та застосовує примусові заходи виховного характеру [4].

Аналогічний підхід Верховний Суд продемонстрував у постанові від 10 червня 2020 року (справа № 161/7253/18), в якій надав відповідний правовий висновок щодо правозастосування: звільнення неповнолітнього від покарання на підставі ст. 105 КК України здійснюється без призначення неповнолітньому конкретного покарання, передбаченого санкцією статті закону України про кримінальну відповідальність, за якою його було визнано винуватим [5].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2655>.
2. Вирок Ратнівського районного суду Волинської області від 04 листопада 2019 року (справа № 168/625/19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85365688>. Волинського апеляційного суду від 05 березня 2020 року (справа №168/625/19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88073423>. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 вересня 2020 року (справа №168/625/19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91555152>. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 червня 2020 року (справа №161/7253/18). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977675>.

СЕКЦІЯ 6

ДОСЯГНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ (ПАМ'ЯТІ В.П. КОЛГАНА)

Кравчук Олег Вікторович,

доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
заступник директора Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру Міністерства внутрішніх сил України,

Копанчук Володимир Олександрович,

доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПІДГОТОВКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Правопорядок, будучи ключовою характеристикою громадянського суспільства, забезпечується уповноваженими на це державою органами та інституціями [1]. Ефективність діяльності останніх безпосередньо пов'язана із важливою складовою досудового розслідування – судово-експертним забезпеченням.

Підготовка достатньої кількості кваліфікованих судових експертів дозволяє належним чином забезпечити оперативне проведення судових експертиз, необхідних для швидкого здійснення досудового розслідування, що, в свою чергу, забезпечує дотримання правопорядку на певній території.

Одним із суб'єктів судово-експертної діяльності, що функціонує на території Хмельницької області є Хмельницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – Хмельницький НДЕКЦ МВС). Отримання вищої освіти в галузі судової експертизи не є остаточним фактором можливості спеціалістом проводити судові експертизи. Для цього судового експерта необхідно включити до Державного реєстру атестованих судових експертів, що є кінцевим результатом підготовки судового експерта та успішної здачі ним кваліфікаційного іспиту за конкретною експертною спеціальністю.

Присвоєння чи позбавлення кваліфікації судового експерта фахівцям науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України здійснюється Експертно-кваліфікаційною комісією МВС (далі - ЕКК) [2]. Після проходження стажування за місцем роботи, фахівець, що претендує на отримання кваліфікації судового експерта повинен здати кваліфікаційний іспит ЕКК із розгляду питання про присвоєння кваліфікації судового експерта працівникам Експертної служби МВС. Передусє такому іспиту також проходження теоретичного навчання.

Таке навчання організовується Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України та базується, переважно, в столиці.

Періодичність проходження такого навчання, а також необхідність не лише отримання кваліфікації судового експерта, але і періодичного підтвердження такої кваліфікації, яке теж відбувається на засіданні ЕКК, стало поштовхом до пошуку шляхів оптимізації згаданого процесу, враховуючи регіональний принцип. Необхідність оцінювання рівня знань і навичок здобувача кваліфікації судового експерта пов'язана із тим, що судова експертиза є науковим дослідженням, де можуть застосовуватися різні підходи до вирішення експертного завдання, при цьому кожна з наукових позицій може мати право на існування [3, с. 233].

У кінці 2018 року Хмельницьким НДЕКЦ МВС розпочато процес створення регіонального навчального центру Експертної служби МВС. Оскільки Центр на офіційному рівні співпрацює з Хмельницьким університетом управління та права імені Леоніда Юзькова з 2013 року, для співпраці у цьому важливому процесі було обрано саме цей навчальний заклад, який має необхідну матеріально-технічну базу та науково-педагогічні кадри для проведення відповідних семінарських та практичних занять.

Варто зауважити, що у складі університету є кабінет-музей криміналістики, фотолaboratorія часів СРСР початку 90-х років, у якій представлено натурні зразки, історія становлення та розвитку криміналістики, створені нині покійним начальником експертно-криміналістичного відділу УВС в Хмельницькій області полковником міліції Колганом Віктором Павловичем.

Однією із профільних кафедр Університету є кафедра кримінального права та процесу, науково-педагогічні працівники складають неабияку цінність для подання знань з кримінального права, кримінального процесу в розрізі судово-експертної діяльності відповідно до програм підготовки працівників Експертної служби МВС України як судових експертів за експертними спеціальностями наданими ДНДЕКЦ МВС.

З 2019 року розпочалася активна робота регіонального навчального центру Експертної служби МВС. Відбувалося навчання, здача кваліфікаційних іспитів та підтвердження кваліфікації судових експертів. Робота велася професійно та злагоджено, навчання судових експертів було виведено на новий рівень.

Нові реалії, пов'язані із запровадженням карантину внаслідок пандемії Covid-19 у 2020 році, згодом – повномасштабне вторгнення росії у 2022 році, не могли не вплинути на роботу регіонального навчального центру Експертної служби МВС. Керівництвом Експертної служби, задля забезпечення безпеки своїх працівників, було запроваджено низку змін до порядку проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС. Більшість заходів було переведено в режим відеоконференції.

З огляду на це, подальше існування регіонального навчального центру Експертної служби МВС виявилось під загрозою. Однак, на нашу думку, повністю відмовлятися від створеної системи навчання судових експертів в регіоні не варто. Наявні напрацювання, досвід, розташування у відносно безпечному місці навчального центру, робить його існування та роботу просто необхідними. Судовим експертам відводиться надзвичайно важлива роль у здійсненні досудового розслідування. Саме від їхньої кваліфікації та досвіду залежить правильність та об'єктивність того чи іншого рішення [4]. Судовий експерт повинен бути високоосвіченим та компетентним фахівцем у своїй галузі, що можливе за поєднання фундаментальної наукової підготовки та глибоких практичних навичок, постійного підвищення свого рівня професійних знань.

Час показав, що сучасні технології, якими б прогресивними вони не були б, ніколи не зможуть замінити «живого» спілкування та взаємодії між людьми. Повна відмова від існування офлайн навчання судових експертів призведе до неминучого зниження якості підготовки фахівців, що, в свою чергу, вплине на якість досудового розслідування. Тому вважаємо за необхідне продовжувати роботу з очного навчання судових експертів, не виключаючи перенесення центрів такого навчання у регіони.

Список використаних джерел

1. Примаков К. Органи правопорядку як суб'єкти забезпечення національної безпеки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 4. С. 43 – 48. URL : https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/nv4/NV_4-2023-43-48.pdf (дата звернення: 26.09.2024).

2. Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС: МВС України; Наказ, Положення, Зразок [...] від 21.09.2020 № 675. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-21#Text> (дата звернення: 29.08.2024).

3. Алесейчук В. І., Стародубова І. В. Підготовка фахівців у сфері судової експертизи: організаційні питання та перспективи. Юридичний вісник. №2 (63). 2022. С. 228 – 235. URL : <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/16734/24038> (дата звернення: 26.09.2024).

4. Мулик Я. І. Організація підготовки та атестації судових експертів: основні вимоги та обмеження. Ефективна економіка. № 1. 2021. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/107.pdf (дата звернення: 20.09.2024).

СЕКЦІЯ 7

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Андрушко Діана Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ВАЛЮТИ НА МІЖНАРОДНУ ВАЛЮТНУ СИСТЕМУ

Нині міжнародна валютна система стає все більш нестабільною та незбалансованою. І на зміну звичайним банкнотам приходять цифрова валюта.

Цифрова валюта центрального банку (Central Bank Digital Currencies, далі – CBDC) – це нова форма загальнодоступної електронної валюти, випущеної центральним банком країни. Вона доступна в різних формах, включаючи роздрібну чи оптову торгівлю.

Популярність CBDC починає зростати у всьому світі з багатьох причин:

Насамперед, через кризу COVID-19, що спричинила зміщення платіжних звичок у бік цифрових, безконтактних платежів та електронної комерції через пізніше спростований ризик того, що банкноти є способом передачі інфекції [1].

Криптовалюти, розроблені приватними організаціями або неформальними спільнотами (наприклад біткоїн), зазнали значного розвитку та збільшення вартості.

Існують такі типи цифрових валют, як: Біткоїн (Bitcoin), Ефір (Ethereum), Стейблкоїни (Stablecoins) [2].

Bitcoin – цифрова валюта, призначена для функціонування як платіжний засіб або спосіб накопичення вартості. Ethereum функціонує як платформа, за допомогою якої люди можуть використовувати ефірні маркери для створення та виконання додатків та, що ще важливіше, розумних угод [3].

Stablecoins – це криптовалюта з фіксованою вартістю, яка зазвичай прив'язана до провідної фіатної валюти, як-от: долар США, кошика фіатних валют або біржового товару, наприклад, дорогоцінних металів [4].

CBDC відрізняється від криптовалют тим, що вона централізована та підлягає державному регулюванню, а криптовалюти зазвичай децентралізовані та працюють на блокчейнах без контролю держави.

Блокчейн (або ланцюжок блоків) – це децентралізована система збереження даних, яка використовується для реєстрації та підтвердження транзакцій. Вона базується на концепції розподіленого реєстру, що дозволяє безпечно зберігати інформацію, недоступну для модифікації та вилучення [5].

На сьогодні вже частина країн почала тестувати цифрову валюту та впровадила її. Наприклад, Китай вже тестує цифровий юань. І вже понад 260 млн користувачів Китаю використовують цифрову валюту [1]. Також запровадили цифрову валюту Багамські острови. І ще цифрову валюту досліджують країни Європейського Союзу, США, Україна, Індія та інші [6].

Переваги CBDC полягають у зменшенні витрат на перекази між банками, покращенні доступу до фінансових послуг, підвищену ефективність платежів та боротьбу з корупцією. Але водночас існують і ризики з кібератаками, посиленням контролю зі сторони держави за фінансовою діяльністю та витісненням комерційних банків.

Впровадження CBDC може зменшити залежність від традиційних платіжних систем, таких як SWIFT, або змусить їх пристосуватись до нових технологій для підтримання конкурентоздатності.

Також цифрові валюти можуть підірвати резервні валюти, такі як: долар США та Євро, – оскільки країни можуть створювати альтернативні варіанти для міжнародних розрахунків.

Регулювання цифрової валюти все ще залишається під питанням, оскільки різні країни мають відмінні позиції до їх регулювання. Наприклад, ЄС працює над створенням загальних правил для криптовалют у межах регулювання Markets in Crypto-Assets (MiCA). MiCA має на меті забезпечити гармонізовані правила криптовалют та пов'язаних з ними послуг у межах ЄС, що дозволить регулювати ризики для інвесторів і запобігти фінансовим злочинам [7].

У майбутньому протягом наступних десятиліть цифрові валюти можуть отримати масове поширення, змінюючи при цьому спосіб ведення міжнародної торгівлі та обміну інформацією між країнами та банками.

Отже, CBDC стануть невід'ємною частиною майбутньої міжнародної фінансової системи. Ці впровадження пов'язані з прогресом технологій і потребою в ефективних, безпечних і прозорих методах оплати. Хоча вони можуть значно зменшити транзакційні витрати та покращити фінансову доступність, вони також створюють серйозні проблеми, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних і монополізацією державного контролю. Розробка відповідної правової бази, як це робить ЄС, є важливим кроком до зменшення ризиків і забезпечення стабільності. Запровадження цифрових валют може суттєво змінити майбутнє міжнародної економіки, дозволяючи країнам розвивати нові підходи до глобальної торгівлі та потенційно змінюючи домінування таких валют, як долар США. Проте, уникнення фінансових потрясінь потребує координації на міжнародному рівні та впровадження надійних механізмів захисту. Однак важливо зазначити, що готівка повинна залишатися в обігу як надійний резервний варіант для забезпечення безперервності економічних відносин у разі технологічного збою або втрати доступу до цифрових платформ. Доступність готівки також сприяє фінансовій інтеграції людей, які не мають доступу до цифрових технологій або віддають перевагу традиційним методам оплати.

Список використаних джерел:

1. Що таке CBDC та чи корисно запроваджувати цифрову валюту в Україні під час війни. URL : <https://forbes.ua/innovations/shcho-take-cbdc-ta-chi-korisno-zaprovadzhuvat-tsi-fru-valyutu-v-ukraini-pid-chas-viyni-20102022-9180> (дата звернення: 25.09.24).

2. Вридник Володимир О. Цифрові валюти та їх регулювання: сучасні виклики та аналіз монетарної політики. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/items/f8a9d66d-2595-45c6-842a-10fd0a380233> (дата звернення: 25.09.24).

3. Орехов М.О., Орехова Т.В. Цифрові валюти у світовій фінансовій системі: переваги, недоліки, ризики, регулювання. URL : <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/10186/10096> (дата звернення: 25.09.24).

4. Стейблкоїни. URL: <https://coinmarketcap.com/academy/uk/glossary/stablecoin> (Дата звернення 25.09.24).

5. Don Tapscott, Alex Tapscott – Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin Is Changing Money, Business, and the World. Portfolio. 2016. URL: <https://dl.acm.org/doi/10.5555/3051781> (дата звернення: 25.09.24).

6. Snapshot: Which countries have made the most progress on CBDCs so far in 2023. URL : <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/which-countries-have-made-the-most-progress-in-cbdc-so-far-in-2023/> (дата звернення: 25.09.24).

7. Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA). URL : <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica> (дата звернення: 25.09.24).

Діденко Анастасія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Проблема забезпечення права на життя є однією з найважливіших для сучасної правової думки. Захист цього права є передумовою реалізації всіх інших прав і свобод. Особливо критичним є забезпечення права на життя в умовах збройних конфліктів, коли воєнні дії, насильство та порушення основоположних норм можуть призводити до масових втрат серед цивільного населення. Незважаючи на те, що право на життя закріплене в багатьох міжнародних документах, його реалізація в умовах збройних конфліктів стикається з серйозними викликами.

Загальна декларація прав людини та Конституція України чітко визначають, що кожна людина має право на життя, і ніхто не може бути свавільно позбавлений цього права [1]. Однак реальність збройних конфліктів ставить це право під загрозу. Воєнні дії, що супроводжуються значними людськими втратами, порушують право на життя, часто без можливості правової відповідальності або відшкодування. Право на життя в умовах збройних конфліктів регулюється міжнародним гуманітарним правом, яке відрізняється від правового захисту цього права в мирний час. Основна різниця полягає в тому, що під час війни комбатанти, які входять до складу збройних сил, можуть бути законно вбиті за умови дотримання законів і звичаїв війни [3]. Вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях і не підлягають покаранню лише за участь у бойових діях. Однак міжнародне право накладає обмеження на методи та засоби ведення війни, забороняючи атаки на цивільних та надмірне насильство. У мирний час право на життя у багатьох державах захищається без таких винятків, і будь-яке навмисне позбавлення життя є кримінально караним.

У міжнародному гуманітарному праві (МГП) статус комбатанта визначає, хто має право брати участь у бойових діях під час збройного конфлікту і які права та обов'язки виникають у такої особи. Поняття комбатанта головним чином регулюється Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них. Відповідно до ч. 2 статті 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу, про який ідеться у статті 33 Третьої конвенції (995_153), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях [4].

Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) і міжнародне право з прав людини (далі – МППЛ) виступають ключовими регуляторами захисту права на життя під час збройних конфліктів. МГП встановлює норми, які регулюють поведінку сторін у конфлікті та обмежують застосування сили щодо цивільного населення, поранених, військовополонених та тих, хто припинив участь у бойових діях [2]. Гаазькі та Женевські конвенції є основними актами, які захищають підзахисних осіб у зонах конфліктів. Вони гарантують право на життя тим, хто безпосередньо не бере участі у воєнних діях, регламентуючи правила ведення воєнних операцій з метою мінімізації жертв. Міжнародне право надає державам певні можливості щодо відступу від зобов'язань під час надзвичайних ситуацій, але відступ від права на життя є забороненим. Європейська конвенція з прав людини у статті 2 встановлює чіткі межі, в яких допустиме позбавлення життя, зокрема у випадках правомірного застосування сили для захисту від незаконного насильства або під час здійснення законного арешту. Однак навіть ці випадки повинні бути суворо обмежені та піддаватися ретельному аналізу пропорційності.

Особливістю захисту права на життя в умовах воєнних конфліктів є необхідність дотримання державами своїх зобов'язань навіть у складних ситуаціях, таких як окупація або антитерористичні операції. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово підкреслював важливість того, щоб держави використовували всі можливі засоби для збереження життя людей, навіть у надзвичайних умовах [5]. ЄСПЛ демонструє послідовну

практику в підтвердженні непорушності права на життя? навіть у контексті збройних конфліктів, не визнаючи відступу від цього права через законні військові дії. Суд не дозволяє свавільне порушення права на життя, навіть коли держави застосовують силу для досягнення військових цілей. Щоб визначити, чи було порушення цього права, ЄСПЛ керується критеріями пропорційності та необхідності, перевіряючи, чи є застосування сили в кожній конкретній ситуації виправданим і відповідним меті, яку ставить держава. Ця практика підкреслює важливість захисту права на життя як основного права людини, що повинно дотримуватись навіть в умовах надзвичайних ситуацій. Крім того, після нещодавніх подій, зокрема російського вторгнення в Україну, ЄСПЛ опинився перед величезною кількістю справ, що ставить під загрозу ефективність судового процесу. Велика кількість невирішених заяв проти росії вказує на необхідність адаптації та швидкого реагування суду. ЄСПЛ продовжує відігравати ключову роль у забезпеченні дотримання прав людини і вказує на потребу уважного і детального розгляду кожної справи, щоб забезпечити справедливий захист права на життя в умовах збройних конфліктів. Пропорційність застосування сили, наявність альтернативних варіантів дій та заходи щодо мінімізації жертв, мають бути центральними аспектами у визначенні правомірності тих чи інших заходів.

Загальний коментар №36 Комітету з прав людини ООН до статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права наголошує на обов'язковості належного захисту права на життя в будь-яких умовах, включаючи збройні конфлікти [5]. Коментар також акцентує увагу на необхідності розробки ефективних механізмів правового захисту, оскільки нинішні механізми часто виявляються недостатніми для вирішення складних ситуацій, пов'язаних з позбавленням життя під час воєн. Важливо зазначити, що механізми правового захисту, які існують на міжнародному рівні, часто піддаються критиці через їхню складність і недосконалість. Уряди деяких держав часом погрожують припинити участь у міжнародних механізмах, що значно ускладнює захист прав людини в умовах збройних конфліктів. Це вимагає вдосконалення як міжнародного права, так і механізмів моніторингу та контролю за дотриманням права на життя.

Отже, право на життя є непорушним навіть у найскладніших умовах збройних конфліктів. Незважаючи на наявність міжнародних і національних нормативних актів, спрямованих на його захист, реалії воєнних дій свідчать про необхідність удосконалення правових механізмів і гарантій. Важливість пропорційного застосування сили, дотримання норм міжнародного гуманітарного права та забезпечення ефективного правового захисту під час конфліктів залишаються ключовими елементами в боротьбі за збереження цього основоположного права. Тільки спільними зусиллями на міжнародному та національному рівнях можна забезпечити належний захист права на життя в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Герич А. Й. Забезпечення права на життя різних категорій осіб в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. С. 269-72. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/45-1.pdf> (дата звернення: 18.09.2024).
2. Громовенко К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Науковий юридичний журнал. 2022. № 17. С. 101-107. URL : http://legalnovels.in.ua/journal/17_2022/14.pdf (дата звернення: 18.09.2024).
3. Комбатанти, найманці, добровольці. Хто це і яка між ними різниця? BBC News Україна. 2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features62191991#:~:text=Ці%20преленню%20заборонені.> (дата звернення: 19.09.2024).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 29.09.2024).
5. Право на життя в умовах війни. Юридичний факультет ЧНУ ім. Юрія Федьковича. 2022. URL : <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/> (дата звернення: 18.09.2024).

Іваницький Андрій Миронович,
доктор філософії з права,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РЕФОРМ У МІЖНАРОДНОМУ ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародні неурядові організації (далі – НУО) відіграють вагомую роль у формуванні та розвитку міжнародного правозахисного середовища. Завдяки своєму гнучкому та динамічному підходу до захисту прав людини, НУО часто стають рушійною силою реформ у міжнародному праві та інституційних механізмах. Вони активно взаємодіють з урядами, міжнародними урядовими організаціями та громадськістю, виявляючи порушення прав людини, аналізуючи причини та передумови таких фактів, просуваючи нові стандарти та підходи до захисту прав людини. НУО виконують роль своєрідного каталізатора, що стимулює зміни та вдосконалення міжнародних механізмів захисту прав людини, зокрема завдяки участі у моніторингових місіях, підготовці альтернативних звітів та адвокацію нових правозахисних норм. Тому надзвичайно важливо дослідити як саме неурядові організації впливають на процеси реформування та вдосконалення міжнародних правозахисних інституцій і які чинники визначають їхню ефективність у цій сфері.

Перш за все, варто зазначити, що в міжнародному праві не існує єдиного підходу до визначення поняття «міжнародна неурядова організація». З огляду на це, варто звернути увагу на викладене в резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) № 1296 (XIV) від 23 травня 1968 року визначення, де зазначено, що міжнародна неурядова організація – це будь-яка міжнародна організація, яка має недержавний характер представництва, має добровільний характер діяльності, заснована не на підставі міждержавної угоди й не має на меті отримання прибутку [1].

Так, О. В. Краснікова зауважує, що міжнародні неурядові організації не є органами, які виражають волю держави, тому їхні резолюції не охоплюються процесом нормотворення. Проте такі організації на міжнародній арені можуть активно впливати на позицію тієї чи тієї держави або міжнародної урядової організації [2, с. 138]. Поміж іншого, як доцільно наголошує М. М. Алмаші, до повноважень неурядових організацій в правозахисній сфері належить з'ясування обставин порушень прав людини, збір інформації про обставини таких порушень і розсилання вказаної інформації. Так, роль неурядових організацій у міжнародному механізмі захисту прав людини полягає у проведенні моніторингу ситуації у сфері прав людини на міжнародному рівні й повідомлення інформації до міжнародних урядових організацій із прав людини, зокрема спеціальних доповідачів Комісії з прав людини ООН, або конвенційних органів ООН, встановлення контактів із міжнародними інституціями, які можуть надати їм підтримку в покращенні стану захисту прав людини у конкретних державах. У процесі практичної діяльності неурядових правозахисних організацій щодо захисту прав людини вони часто концентрують свою діяльність на захисті окремих прав або груп прав людини, зокрема жінок, дітей, національних меншин, релігійні права, ув'язнених, біженців та інші [3, с. 100].

Так, найбільш відомими міжнародними неурядовими організаціями у сфері захисту прав людини є Amnesty International, Human Rights Watch, International Federation for Human Rights, Human Rights First та Interights, які є незалежними громадськими організаціями, що функціонують завдяки фінансуванню фізичних осіб та різноманітних міжнародних фондів. Вказані організації принципово відмовляються від будь-якого можливого фінансування урядами певних держав.

Так, з метою захисту прав людини неурядові організації можуть здійснювати такі дії:
1) безпосередньо надавати допомогу особам, які зазнали порушень прав людини в певній формі (гуманітарна допомога, захист або навчання новій професії, юридична допомога чи

консультації з питань подачі позову); 2) збирати достовірну інформацію про випадки порушення прав людини. Досить часто уряди можуть ухилятися від зобов'язань за підписаними міжнародними угодами, оскільки результати їхньої політики просто не відомі широкій публіці. Збір такої інформації та її використання з метою просування прозорості урядових документів із захисту прав людини необхідні для притягнення винних до відповідальності і тому часто застосовуються неурядовими організаціями шляхом намагань чинити тиск на громадськість і на уряди, виявляючи випадки, що закликають до людського почуття справедливості. Наприклад, Amnesty International і Міжнародний комітет Червоного Хреста є найвідомішими організаціями, які гарно зарекомендували себе точністю моніторингу та складання доповідей, а також мають авторитет в ООН, де їхні доповіді розглядають як елемент офіційного моніторингу діяльності урядів, які погодилися підписати міжнародні угоди у сфері захисту прав людини; 3) проводити кампанії та лобіювати, а саме найчастіше неурядові організації використовують такі методи тиску: а) кампанії з відправки тисячі листів зі всього світу до посадових осіб урядів (Amnesty International); б) вуличні акції або демонстрації із залученням ЗМІ; в) поширення інформації у ЗМІ та інтернет-сайтах; 4) надсилати тіньові звіти до органів моніторингу прав людини ООН з метою надання організацією інформації про реальний стан стосовно використання прав людини в окремій країні; 5) проводити неофіційні зустрічі або брифінги для посадових осіб уряду; 6) освітня робота з прав людини шляхом інформування громадськості або проведення освітньої діяльності [4].

Отже, міжнародні неурядові організації продовжують залишатися важливими агентами змін у сфері міжнародного захисту прав людини. Їхня здатність оперативно реагувати на виклики, які виникають у правозахисному полі, та просувати нові підходи до захисту прав людини значно посилює ефективність міжнародних механізмів. Завдяки активній участі НУО у моніторингу дотримання прав людини, підготовці альтернативних звітів та адвокаційній діяльності, ці організації стали невід'ємною частиною процесу реформування та адаптації міжнародних правозахисних інституцій до нових реалій. Відповідно подальше визнання та підтримка ролі НУО в рамках міжнародного правозахисного руху є необхідним кроком до забезпечення більш ефективного та всеосяжного захисту прав людини в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Resolution №1296 (XIV) of Economic and Social Council. Arrangements for Consultation with Non-Governmental Organizations, 23.05.1968. URL : <http://www.un-documents.net/1296.htm> (дата звернення : 25.08.2024).
2. Краснікова, О. В. Роль міжнародних неурядових організацій у механізмі імплементації міжнародних норм. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 39(2). С. 137-140.
3. Алмаші М. М. Захист прав людини недержавними правозахисними організаціями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 32(1). С. 98-103.
4. Компас (посібник з освіти прав людини за участі молоді). URL : <https://rm.coe.int/compass-2024-ukr/1680afc555> (дата звернення : 25.08.2024).

Ігнатов Марко Павлович,
здобувач вищої освіти на магістерському рівні
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Гармонізація національного екологічного законодавства України з законодавством Європейського Союзу є важливим етапом європейської інтеграції держави. Вона спрямована на створення правових механізмів, які забезпечують ефективний захист навколишнього середовища, сталий розвиток та раціональне використання природних ресурсів. Вступ України до ЄС вимагає не лише політичної волі, а й адаптації українських нормативно-правових актів до високих стандартів Європейського Союзу, зокрема в екологічній сфері. Досвід країн-членів ЄС, які успішно пройшли шлях гармонізації свого законодавства, може стати цінним джерелом знань і практичних рішень для України. В умовах поглиблення екологічних викликів, таких як: зміна клімату, забруднення повітря, водних ресурсів і деградація ґрунтів, – Україна потребує ефективних правових механізмів для забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища. Досвід країн ЄС, що успішно адаптували своє законодавство до екологічних стандартів ЄС, є надзвичайно важливим для України, оскільки дозволяє уникнути типових помилок і спрямувати зусилля на найбільш пріоритетні напрямки.

Найбільш релевантним прикладом до українського є наймасовіший станом на сьогодні процес розширення Європейського Союзу, від якого минуло 10 років, а саме досвід трьох країн (Польщі, Чехії та Угорщини), який варто було б розглянути для усвідомленого розуміння перебігу гармонізації національного законодавства.

Польща, наприклад, внесла значні зміни до свого природоохоронного законодавства після вступу до ЄС у 2004 році. У 2001 році Польща прийняла Закон про охорону навколишнього середовища з метою інтеграції вимог ЄС та забезпечення принципів сталого розвитку [1, с.160]. Закон охоплює правила захисту природних ресурсів, управління відходами та запобігання забрудненню. Крім того, Польща прийняла Закон про управління відходами з метою імплементації Директиви ЄС про відходи 2008/98/ЄС. Закон встановлює правила збору, переробки та утилізації відходів, що є важливим для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Закон про воду, ухвалений у 2001 році, відповідає Директиві ЄС 2000/60/ЄС про водну політику і створює рамки для інтегрованого управління водними ресурсами [2, с.156].

Чехія також пройшла через процес гармонізації екологічного законодавства після вступу до ЄС у 2004 році. Чехія ухвалила Закон про охорону навколишнього середовища, який був змінений у 2001 і 2010 роках для імплементації директив ЄС. Закон охоплює основи екологічної політики та питання, пов'язані з якістю повітря і води. Закон про управління відходами, ухвалений у 1997 році, адаптований до Директиви ЄС 2008/98/ЄС, регулює збір, обробку та утилізацію відходів. Закон про якість повітря, ухвалений у 2002 році, відповідає Директиві ЄС 2008/50/ЄС і встановлює норми для контролю забруднення повітря [3, с.120].

Угорщина, яка приєдналася до ЄС у 2004 році, прийняла Закон про охорону навколишнього середовища в 1995 році. Цей Закон імплементує основні принципи екологічної політики ЄС і передбачає управління природними ресурсами та контроль за забрудненням; Закон про воду, прийнятий у 2000 році, відповідає Директиві ЄС 2000/60/ЄС і регулює управління водними ресурсами; Закон про управління відходами, прийнятий у 2000 році, відповідає Директиві ЄС 2008/98/ЄС і містить положення щодо поліпшення управління відходами. ЄС і містить положення щодо покращення управління відходами [4, с.210].

Отже, досвід Польщі, Чехії та Угорщини показує, що гармонізація екологічного законодавства з нормами ЄС вимагає комплексного підходу, включаючи адаптацію законодавства, створення ефективних інститутів управління та моніторингу, а також надання

фінансової підтримки. Україні необхідно розробити та прийняти нове законодавство відповідно до директив ЄС, включаючи законодавство про управління відходами та охорону якості води і повітря. Варто окремо зауважити і на тому, що такий закон існує, проте потребує доопрацювання і видозміни відповідно до вимог сьогодення і гармонізації національного законодавства до норм і вимог ЄС. Інституційні реформи, спрямовані на покращення моніторингу та дотримання екологічних стандартів, також є важливими. Фінансова підтримка є ще одним важливим аспектом, і Україна повинна скористатися можливостями, які пропонують фонди ЄС, такі як Європейський фонд регіонального розвитку. Це допоможе реалізувати екологічні проекти та модернізувати інфраструктуру. Таким чином, досвід країн ЄС надає важливі уроки для України в процесі гармонізації екологічного законодавства. Гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами є важливим кроком на шляху до інтеграції в ЄС, і Україні варто врахувати цей досвід, щоб зробити цей процес успішним.

Список використаних джерел:

1. Ерехемля Адам. Польський досвід адаптації екологічного законодавства до права європейського союзу. *Law of Ukraine*, 2016. Issue 10. С.160.
2. Кобецька Н. Р. Інтегрований екологічний дозвіл: вимоги законодавства Європейського Союзу, практика реалізації в Польщі, перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. Вип. 51(1). С. 155-163.
3. Брацук І. З. та Сорока А. Л. Правові засади інтеграції чеської республіки в європейський союз: досвід для України. *III Міжнародна науково-практична конференція «Modern problems of science, education and society»*. р.2023. с. 1304.
4. Modern problems of science, education and society: the 3rd International scientific and practical conference (May 22–24, 2023)/ URL : <https://sci-conf.com.ua/> Kyiv, Ukraine. 2023. р. 2023. 152 с.
5. Szilágyi, János Ede: Water and Law – a summary of the results of a natural resource law research *Journal of Agricultural and Environmental Law* 27. 2019. С.182-214.

Кірик Алла Юрївна,

докторка філософії з права, доцентка кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАХОДИ НАТО З ПОДОЛАННЯ КІБЕРЗАГРОЗ

Сьогодні діяльність кіберзлочинців спрямована не тільки проти компаній, а й проти цілих держав. Оскільки кібербезпека впливає на всі аспекти життя, вона є однією з важливих тем для всіх держав.

Варто зазначити, що держави все більше покладаються на цифрові технології, що є досить ризикованим з погляду кіберзлочинності в сучасному світі. Державні установи, заклади охорони здоров'я, університети та державні служби є основними цілями для хакерів. Державні установи збирають великі обсяги конфіденційних даних, наприклад, інформацію про населення чи критичну інфраструктуру. Якщо ці дані потраплять у чужі руки, наслідки можуть бути катастрофічними.

НАТО – військовий альянс, який створений у 1949 році зосереджує свою діяльність на стримуванні та захисті від військових атак. Однак зростання кількості кіберзагроз за останні десятиліття стало серйозною проблемою для НАТО та її держав-членів. Тому кіберзахист тепер є частиною основної місії колективної оборони НАТО.

Як приклад, варто згадати кібератаку, яка відбулась у 2007 році. Ціллю атаки була Естонія, для якої ця атака стала найбільшою в історії. Це призвело до того, що близько 58

естонських вебсайтів перестали працювати, включаючи сайти уряду, банків і ЗМІ. Збої в їхній роботі зберігалися протягом трьох тижнів, що в результаті також призвело до економічних втрат для Естонії [1].

Необхідності для членів НАТО захищати ключові інформаційні системи та розвивати здатність протистояти кібератакам сприяло відкриттю першого об'єднаного центру передових технологій з кібероборони НАТО (далі – Центр). Центр проводить дослідження кіберполітики, координує освіту та навчання з кіберзахисту для всіх органів НАТО. З 2010 року Центр щорічно організовує найбільші у світі та найскладніші міжнародні навчання кіберзахисту під назвою «Locked Shields». Ці навчання значно розширилися з роками, симулюючи всю складність масштабного кіберінциденту [2].

Слід відмітити, що з початку повномасштабного вторгнення кібератакам найчастіше піддаються державні установи, місцеві органи влади, сектор безпеки та оборони, а також енергетики.

У 2023 році Україна підписала угоду про приєднання до Центру, що поглибило співпрацю з НАТО у сфері кібербезпеки [3]. Така співпраця допоможе Україні та НАТО ефективніше протидіяти спільним кіберзагрозам, зокрема і з боку росії. Наприклад, Україна та її союзники по НАТО можуть обмінюватися інформацією про те, як виявляти кіберзагрози, реагувати на кібератаки та проводити операції захисту та стримування в кіберпросторі.

Від цього партнерства виграють обидві сторони. Україна отримує доступ до передових технологій і досліджень НАТО, а члени Центру дізнаються від України більше про те, як захищатися від кібератак у воєнний час.

Центр також аналізує правові аспекти кіберзахисту – наприклад, його Талліннський посібник тлумачить, як міжнародне гуманітарне право застосовується до кібервійни.

У зв'язку зі зростанням актуальності питання кібербезпеки, НАТО оголосило про створення нової інституції у 2024 році – Інтегрованого центру кіберзахисту НАТО (NICC). Цей найсучасніший центр є кроком у зміні підходу НАТО до оборони та ставить кіберпростір у центр зусиль колективної безпеки. NICC об'єднає цивільний і військовий персонал із структурних підрозділів НАТО, країн Альянсу та експертів у цій галузі. Він використовуватиме передові технології для покращення обізнаності про кіберситуацію та посилення колективної стійкості та захисту. У разі виникнення загроз NICC інформуватиме військово командування НАТО [4].

Створення NICC є ознакою прагнення НАТО адаптуватися до сучасних викликів і захистити своїх держав-членів. Завданнями NICC є:

- Посилення колективної оборони НАТО: покращуючи обізнаність про ситуацію та сприяючи скоординованим реакціям, NICC може значно посилити здатність НАТО захищатися від кібератак, спрямованих на критичну інфраструктуру чи військові системи. Це зміцнює колективну оборону та стримує потенційних противників.

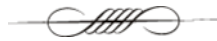
- Сприяння міжнародному співробітництву з питань кіберзахисту: характер співпраці NICC з експертами з держав-членів і промисловості сприяє глобальній співпраці. Обмін передовим досвідом, розвідкою про загрози та скоординованими стратегіями захисту створить більш єдиний фронт проти глобальних кіберзагроз.

- Встановлення стандартів для більш безпечного кіберпростору: фокус NICC на сприянні відповідальній поведінці та міжнародних стандартах у сфері цифрових технологій може призвести до більш стабільного цифрового середовища. Виступаючи за чіткі правила взаємодії, NICC може сприяти створенню безпечнішої онлайн-сфери для всіх країн, а не лише для членів НАТО [5].

Таким чином, кібербезпека – це постійний процес, який потребує контролю. Збільшення кількості кібератак після російського вторгнення в Україну спонукало Альянс створити новий Інтегрований центр кіберзахисту НАТО. Щоб боротись зі зростаючими кіберзагрозами, новий центр використовуватиме передові технології для підвищення колективної стійкості та обізнаності про кіберситуацію.

Список використаних джерел:

1. 10 найпотужніших кібератак та витоків даних за всю історію. *Гігатранс Україна*
URL : <https://gigatrans.ua/ua/news/10-naypotuzhn-shih-k-beratak-ta-vitok-v-danih-za-vsyu-stor-yu>
2. Our mission & vision. The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence.
URL : <https://ccdcoe.org/about-us/>
3. Україна підписала угоду про приєднання до Об'єднаного центру передових технологій з кібероборони НАТО. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL : <https://cip.gov.ua/ua/news/ukrayina-pidpisala-ugodu-pro-priyednannya-do-ob-yednanogo-centru-peredovikh-tekhnologii-z-kiberoboroni-nato>
4. Союзники домовились про новий Інтегрований центр кібероборони НАТО. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_227647.htm?selectedLocale=en
5. NATO Announces New Integrated Cyber Defence Centre. *eSecurity Planet*. URL : <https://www.esecurityplanet.com/trends/nato-cyber-defence-centre/>

Кузь Владислав Анатолійович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У 2019 році ЄС оголошено ініціативу «Європейський зелений курс» (European Green Deal), мета якого розвиток економіки, підвищення якості життя, вирішення екологічних та кліматичних проблем задля перетворення Європи у кліматично нейтральний континент да 2050 року [3]. Україна долучилась до ініціативи у 2021 році, визначивши пріоритетними напрямками використання водню, енергоефективності, розвитку структури кліматичного урядування тощо з урахуванням наявних спроможностей та специфіки зовнішніх інтересів. При формуванні і реалізації державної політики враховується аспект поглибленого стратегічного партнерства з Європейським Союзом, в тому числі в сфері енергетики, що відображається у напрацюваннях з оновлення енергетичного Додатка до Угоди про асоціацію з ЄС. Для Міністерства енергетики України також пріоритетною є співпраця з Європейською Комісією в рамках «Європейський зелений курс» [1], проводячи заходи для втілення цілей «Європейського зеленого курсу» у національній енергетичній політиці та стратегіях. Відповідно стратегічні документи зазнаватимуть трансформацій, зокрема оновлення Енергетичної стратегії до 2035 року та Інтегрований план боротьби зі зміною клімату та розвитку енергетики до 2030 року. Наразі проводяться реформи у вугільній галузі та інші заходи з метою адаптації до вимог «Європейської зеленої угоди». У рамках зближення з Європою, газовий ринок України був синхронізований, перейшовши на добове балансування з використанням європейських стандартів, що сприяє його інтеграції та ефективності.

Для України «зелений» енергетичний перехід потребує зміни вектору розвитку енергетичної галузі з використання традиційних джерел енергії до екологічно чистих альтернативних джерел [4]. Державна політика має бути націлена на розумне споживання, посилення заходів щодо енергоефективності (удосконалення ізоляції будівель, використання енергозберігаючих технологій), модернізацію технологічних промислових процесів (з метою зміни структури споживання енергії у промисловості та зменшення викидів), перехід на електротранспорт, врегулювання впливу економічних факторів (цін на енергоносії, зміни на національному та світовому енергетичних ринках, застосування конкурентоспроможних технологій, інвестиційна привабливість енергетичної галузі в цілому й альтернативної енергетики зокрема. Важливим аспектом залишається зменшення обсягів споживання енергії населенням та промисловістю через застосування технологічного та економічного інструментів. Серед ключових факторів, що впливають на енергоспоживання варто виділити потужність, години роботи, коливання напруги, тип навантаження, температура зовнішнього

середовища, стан обладнання (зношеність та амортизація) тощо [5].

Стратегічним кроком у напрямі міжнародної співпраці було приєднання енергосистеми України до ENTSO-E. 28 червня 2017 року була підписана угода між НЕК «Укренерго» та ENTSO-E, у додатку до якої було зазначено низку заходів, що мали бути виконані українською стороною. У грудня 2021 року НКРЕКП сертифікував Укренерго за моделлю ISO, як оператора системи передачі європейського зразка, на що було отримано позитивний висновок від Секретаріату Енергетичного Співтовариства. Станом на 24 лютого 2022 року Укренерго забезпечило перехід енергетичної системи України на ізольований режим роботи (відключення від російської, білоруської та європейської енергосистем). 28 лютого 2022 року Рада ЄС погодила екстрену синхронізацію енергосистеми України до електромережі континентальної Європи ENTSO-E.

16 березня 2022 року українська об'єднана енергетична система екстрено перейшла на пробну синхронну роботу з системою ENTSO-E. Вже 31 березня 2022 року Рада керуючих Всесвітньої асоціації організацій, що експлуатують атомні електростанції (об'єднує усіх операторів АЕС світу) погодила заявку ДП «НАЕК «Енергоатом» щодо переведення компанії з усіма станціями й енергоблоками до Паризького центру Всесвітньої асоціації організацій, що експлуатують атомні електростанції [2].

З січня поточного року НЕК «Укренерго» також стало повноправним членом ENTSO-E (рішення прийнято Асамблеєю ENTSO-E у грудні 2023 року), що підтверджує виконання Україною необхідних вимог та перспективи подальшої стратегічної співпраці між українським та європейським енергетичними ринками. Варто відмітити і те, що у 2023 році Україна стала асоційованим членом Ініціативи трьох морів⁴, що, беззаперечно, сприятиме міжнародній співпраці в енергетичній, транспортній сферах та цифровій економіці; налагодженню діалогу щодо спільних викликів та загроз країн-партнерів

Сьогодні налагодження міжнародної співпраці, в тому числі в сфері енергетичної безпеки, є одним із важливих напрямів зовнішньої політики України, проте в умовах активного міжнародної інтеграції надважливо посилювати увагу до захисту й реалізації національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Європейський зелений курс (15.04.2021; 12:42). *Представництво України при Європейському Союзі*. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
2. Про компанію. Офіційний сайт Національної енергетичної компанії «Укренерго». URL : https://ua.energy/pro_kompaniyu/
3. Green Deal, URL: <https://eu4ukraine.eu/en/greendeal-en>
4. Ukrainian Green Deal» – концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: <https://se.net.ua/ukrainian-green-deal-kontseptsiya-zelenogo-energetychnogo-perehodu-ukrayiny-do-2050-roku/>
5. What are the factors that affect the energy consumption of electrical devices and systems? Electricity-magnetism. URL : <https://www.electricity-magnetism.org/what-are-the-factors-that-affect-the-energy-consumption-of-electrical-devices-and-systems/>

⁴ Ініціатива трьох морів – об'єднує 13 країн Європейського Союзу, розташованих поблизу Адріатичного, Балтійського та Чорного морів: Австрію, Болгарію, Грецію, Естонію, Латвію, Литву, Польщу, Румунію, Словенію, Словаччину, Угорщину, Чехію, Хорватію.

Лозінська Світлана Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ У СТАРОДАВНІХ ЕЛЛІНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

Становлення і розвиток стародавніх та сучасних держав як суб'єктів міжнародного права не може відбуватися без підтримки зовнішніх зв'язків з іншими учасниками міжнародних відносин. Підтримка зовнішньополітичних відносин вимагає відповідної організації державного апарату та призначення відповідних осіб для постійного забезпечення цих зв'язків за допомогою норм міжнародного права. Зі стародавніх часів дипломатія позитивно зарекомендувала себе як один зі способів підтримки та розвитку відносин економічних, політичних між громадами та правителями, вождями, а згодом переросла у спеціальний фах, який став обов'язковим в атрибуті державної влади.

Термін «дипломатія» має давньогрецьке походження від слова *diplōma*, яке дослівно означає складені докупи дві дошки, змащені воском, на яких записувалися доручення послам чи посланцям. У Стародавній Греції послы, яких скеровували для ведення переговорів чи вчинення інших дипломатичних актів, отримували відповідні інструкції, грамоти, що засвідчували їхні повноваження.

На практиці термін «дипломатія» стали вживати пізніше, зокрема на початку XVII ст. Наприклад, в Англії перший випадок вживання цього поняття належить до 1645 р. [1, с. 8].

У стародавніх елліністичних країнах главою всіх гілок влади вважався цар, який водночас був головнокомандувачем збройних сил та міністром закордонних справ, мав законодавчі повноваження і був верховним суддею. У сфері зовнішніх зносин цар особисто приймав посланців міст і народів, у виняткових випадках доручав прийняття послів своїм наближеним особам. При вирішенні державних та зовнішньополітичних питань правитель радився із колом своїх найближчих друзів, які його постійно супроводжували, а під час воєнних дій складали його «військовий штаб». До виконання дипломатичних завдань правитель залучав також представників знаті, а також вчених, освічених осіб. Повертаючись після виконання посольської місії, дипломати звітували перед правителем.

Поряд з проведенням дипломатичних переговорів посланці іноді виконували також розвідницьку діяльність у чужих державах. Тит Лівій повідомляє, що Антипатр, правитель Геллеспонта, послав до галатів посольство, яке вело «не стільки переговори, скільки шпигування». По суті, таку ж роль виконували й послы галатів, які побували в таборі Антигона напередодні битви при Лісімахії [2; с. 78]. Як наслідок, зловживання, пов'язані зі здійсненням посольської місії, іноді призводили до порушення принципу недоторканності послів.

У стародавні часи найбільш поширеною формою, яка практикувалася в міждержавних відносинах, було дипломатичне листування, хоча воно мало дещо напівтаємний характер, тому що з листами ознайомлювалося обмежене коло наближених до правителя осіб. В інтересах монаршої влади було дотримуватися державної таємниці та вдаватися до різних видів таємної дипломатії. Найпоширенішими видами дипломатичної діяльності були переговори, серед яких були союзні, мирні та торгові угоди, також листування, заяви.

Особлива увага приділялася укладенню міждержавних договорів у дипломатичній практиці, до якої обов'язково залучалися послы. Сторонами в таких договорах виступали суверенні правителі міста, що входили до Еллінського союзу (політичної організації в Стародавній Греції, що утворилася в 224 році до н. е. і включала до свого складу Македонію, Фессалію, Ахейський союз, Епір, Акарнанію, Беотію, Фокіду та Локрідю), та правителі держав нееллінських народностей (варвари).

Прикладом є відомий військовий союз царя Нікомедя Віфінського з містом Гераклеєю, спрямований проти Антіоха [3, с. 205]. Галати Леоннорія і Лутарія уклали договір із Нікомедом Віфінським про те, що їм у вигляді плати за військову службу надаються землі у

Малій Азії та частина здобичі, замість фіксованої грошової плати.

У першій Сирійській війні Рим вступив у союз із Єгиптом проти царства Селевкідів. До нас дійшов текст договору про союз Нікомеда з галатами. У ньому зазначалося: «Нікомеду і його нащадкам завжди бути дружньо налаштованими до варварів, а без волі Нікомеда ніхто з них не повинен вступати в союз з будь-ким, хто надішле до них послів, але бути друзями його й ворогами його недругам; бути в союзі з візантійцями, якщо в цьому буде необхідність, а також з тіанійцями, гераклеотами, калхедонцями, кієрянами, які управляють якими-небудь народами».

Серед цих союзів були такі, що мали короткотривалий, суто воєнний характер. Таким був, зокрема союзний договір між Афінами, Спартою та іншими пелопоннеськими державами та Єгиптом напередодні Хремонідової війни (267–261 рр. до н.е.). Текст договору складався з трьох частин, у преамбулі зазначалася хронологія укладення договору. В основній частині повідомляється про причини, обставини й умови укладення цього багатостороннього військового союзу. У заключній частині знаходимо дані про порядок оформлення договору.

Окрім військових союзів, були відомі релігійні союзи – *амфіктіонії*, які об'єднували навколишні племена, що проживали коло якогось святилища. Метою таких союзів було відправлення ритуалів, жертвоприношень, забезпечення охорони. Фактично період святкування перетворювався на базу для розвитку дипломатичних відносин (у цей час запроваджувалася заборона на воєнні дії). Однією з найбільш відомих та впливових давньогрецьких амфіктіоній була Дельфійсько-Фермопільська амфіктіонія. У Дельфах знаходився храм Аполлона, а Фермопілах – храм Деметри [4; с. 128]. Входили до неї 12 племен, кожне з яких мало по два представники. Дельфи затверджували всі міжнародні договори в Греції, вважалися третейською стороною в міждержавних спорах. Дельфійські жреці могли оголошувати та закінчувати війни, змішувати та назначати правителів, вести так звані «священні війни» проти суперників святилища.

Давня Греція започаткувала особливу систему міжнародних зв'язків наприкінці Гомерівського періоду, найвищою формою якої була – *проксенія* – звичай гостинності, який розвивався у вигляді надання заступництва іноземцю в певному полісі. Пізніше цей інститут прийняв форму своєрідного постійного консульського представництва.

Проксени вважалися посередниками в міждержавних переговорах. До їхніх обов'язків також входило клопотати про участь своїх співвітчизників у релігійних церемоніях, які відбувалися в місті проживання; бути свідком при складенні заповіту, брати на себе організацію поховання померлого співвітчизника. Згодом проксени стали користуватися дипломатичним імунітетом – *асфілією*, який надавав привілеї в правовому положенні, торгівлі та оподаткуванні.

Список використаних джерел:

1. Satow's Diplomatic Practice. Oxford University Press, 2009. 730с.
2. Історія дипломатії : від давнини до нового часу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. Л. Зінченко. – Вінниця: Нова книга, 2002. 433 с. С.78
3. Абрамова В. В. Варварські найманці в елліністичних арміях. Наукові праці історичного факультету ЗДУ. 2002. Випуск XV. С. 205-210.
4. Крижанівський О.Г. Історія Стародавнього Сходу : підручник. К.: Либідь, 2000. 592 с.
5. Булик М. В. Історія міжнародних відносин у давні часи : навчальний посібник. Маріуполь : МДУ, 2017. 274 с.

Муса Каріна Аляївна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА АКТИВ МІЖНАРОДНОЇ МОРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Міжнародна морська організація (англ. International Maritime Organization, далі – ІМО) є міжнародною міжурядовою організацією, що одночасно має статус спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Установчий договір про створення ІМО був підписаний у 1948 році на Морській конференції ООН. Первісно ця організація була утворена як Міжурядова морська консультативна організація, але її назва була змінена на ІМО згідно з поправками 1975 р., які набрали чинності у 1982 р.

Відповідно до ст. 1 (а) установчого договору до цілей організації належить «забезпечення механізму для співробітництва урядів у сфері урядового регулювання і заходів, що стосуються всякого роду технічних питань, що торкаються міжнародного торговельного судноплавства, а саме: заохочення і сприяння прийняттю всіма країнами високих практично можливих норм у питаннях, що стосуються безпеки на морі, ефективності судноплавства, запобігання забрудненню із суден морського середовища і боротьби з ним, і розгляд адміністративних і правових питань, пов'язаних з цілями, викладеними в цій статті» [1]. Стаття містить й інші цілі роботи організації.

Згідно зі ст. 2 (а), для досягнення зазначених вище та інших цілей організація може розглядати та давати рекомендації щодо питань, що виникають відповідно до ст. 1, які можуть бути передані їй державами-членами, будь-яким органом або спеціалізованою установою ООН або будь-якою іншою міжурядовою організацією, тоді як п. (b) передбачає її участь у процесі розроблення міжнародних договорів.

Резолюції ІМО приймаються Асамблеєю, Радою, Комітетом з безпеки на морі, Комітетом із захисту морського середовища, Комітетом Лондонської конвенції та іншими органами. Наприклад, станом на 2023 р. тільки Асамблея ІМО прийняла майже 1200 резолюцій [2]. Загалом, резолюції ІМО бувають двох типів: які мають формувальний вплив на договори або які перетворюються на договори та поправки до них, а також ті, що хоча й не є правотворчими, але містять потенціал для розвитку в обов'язкові правила. Отже, за загальним правилом основні рішення ІМО є тільки рекомендаціями.

У цілому таке розуміння їх правової природи є класичним із точки зору міжнародного права, де традиційно рішення міжнародних організацій відносять до актів так званого «м'якого права» (англ. soft law). Це явище є суперечливим та таким, щодо змісту та функцій якого тривають наукові дискусії. Часто під ним розуміють «сукупність різномірних норм – як правового, так і неправового характеру, що можуть міститися, як у міжнародних договорах, так і в рішеннях міжнародних організацій, якщо вони не встановлюють чітких юридичних прав та обов'язків держав й інших суб'єктів міжнародного права» [3, с.150-151].

Водночас резолюції ІМО відіграють настільки унікальну роль у національному праві та політиці морських держав світу, що це дозволяє дослідникам стверджувати про їх майже обов'язковий характер, адже «будучи квазіюридичними необов'язковими нормами з досить технічним змістом» вони не можуть бути порівняні з «м'яким правом», яке міститься в загальних рекомендаціях, керівних принципах, кодексах поведінки, стандартах, нормах, прикладах передової практики чи модельних законах. Ці резолюції є цільовими, їх ухвалюють для покращення безпеки судноплавства, а також для запобігання, зменшення та контролю за забрудненням моря [4, с. 127].

Оскільки прибережні держави, держави, де розташовані міжнародні протоки, держави порту, держави-архіпелаги і держави прапора залежать від конвенцій, протоколів, правил і кодексів ІМО у питаннях безпеки судноплавства, це надає більшій юридичній сили резолюціям ІМО, перетворюючи їх на правові норми [4, с. 154].

Насправді, дискусія щодо правової сили резолюцій ІМО є частиною більш широкої

дискусії щодо того, чи можна розглядати рішення міжнародних організацій як джерела міжнародного права. Починаючи із повного заперечення такої можливості, наразі вітчизняна наукова спільнота прийшла до більш поміркованої позиції, відповідно до якої зазначені рішення є допоміжними, неосновними джерелами сучасного міжнародного права. Проте одні автори обмежують їхнє коло резолюціями Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, тоді як інші окреслюють їхнє коло значно ширше. Так, «як джерела міжнародного права розглядаються акти спеціалізованих установ ООН (конвенції і рекомендації МОП, ЮНЕСКО, ВПС; конвенції, постанови і регламенти МСЕ; конвенції та міжнародні санітарні правила ВООЗ; рішення і рекомендації ІМО; конвенції, стандарти, рекомендації, процедури, технічні регламенти ІКАО та ін.), міжнародних конференцій та регіональних міжнародних організацій» [5, с. 132].

Отже, наразі немає єдності думок щодо визначення міжнародно-правової природи актів ІМО. Відповідно до класично підходу вони є тільки рекомендаціями. Проте рівень їх дотримання з боку держав-членів ІМО та те значення, якого вони набувають для врегулювання відносин у сфері морського судноплавства, примушує визнавати за ними більш значний правовий ефект, що майже дорівнює обов'язковим приписам. Незаперечною є також та роль, яку відіграють рішення ІМО у процесах міжнародної договірної та звичаєвої правотворчості. Ці тенденції загострюють питання про реальне значення «м'якого права» для врегулювання міждержавних відносин та його місце серед інших джерел міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 р. (в редакції 1982 р.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219#Text
2. International Maritime Organization: official site. Assembly Resolutions. URL : <https://www.imo.org/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/Pages/Assembly.aspx>
3. Нігреєва О.О. «М'яке право» у міжнародній системі: до питання про зміст та функції. *Правова держава*, 2018, № 30. С.147-153.
4. George, M. The Role of IMO Resolutions in Ocean Law and Policy in the Asia Pacific. *Asian Yearbook of International Law*, 2007, Vol.13. P. 127-156.
5. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.

Налуцишин Віктор Володимирович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОЗНАКИ ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ

Відсутність у міжнародно-правових документах, що містять заборону на акти тероризму, дефініції міжнародного тероризму компенсується великою кількістю наукових праць, автори яких обговорюють і формулюють *ознаки*, якими повинно бути наділене це поняття.

Насамперед, як таку виділяємо *територіальну ознаку*, яка означає, що акт тероризму (терористичний злочин) має бути вчинений на території більш ніж однієї держави або завдавати шкоди інтересам більш ніж однієї держави.

Наступна ознака – *громадянство*, яка передбачає, що:

- злочин має бути скоєний громадянами однієї держави щодо громадян іншої держави або на території іншої держави;
- терорист і жертви тероризму є громадянами однієї (різних) держав, але злочин вчиняється за межами цих держав.

У низці універсальних документів ООН міжнародний характер тероризму розкривається саме через ті дві ознаки – територію вчинення злочину і державно-правову приналежність (громадянство) його суб'єкта.

Крім зазначених двох ознак, як ознаки міжнародного тероризму в літературі називають його мету («міжнародно-правові») і об'єкт («міжнародні відносини»).

Як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі ще одну ознаку пов'язують із жертвами тероризму (*належність жертви тероризму до певних груп населення*). Наприклад, на думку А. Бергесена (A.J. Bergesen) та О. Лізардо (O. Lizardo), вони мають належати принаймні до двох країн або скоєний проти них злочин повинен мати мовний/національний «контекст» [1].

Ще одна ознака, яку, на нашу думку, слід назвати додатково при характеристиці міжнародного тероризму, – це *визнання його суб'єкта (терористичної організації) з боку судових (правоохоронних) органів як міжнародного*.

Таким чином, міжнародний тероризм характеризується такими ознаками:

- протиправність (забороненість актів тероризму нормами міжнародного кримінального права);
- територіальність (місце вчинення акту тероризму);
- громадянство винного у вчиненні акту тероризму;
- належність жертви тероризму до певних груп населення;
- визнання суб'єкта міжнародного тероризму – терористичної організації – як міжнародної.

Об'єкт і мета (цілі) міжнародного тероризму, названі іншими авторами, на наш погляд, впливають із цих ознак, тому спеціально їх виділяти не вбачаємо практичної необхідності.

Міжнародний тероризм можна класифікувати за різними підставами. Серед найпоширеніших у літературі класифікацій – поділ тероризму на етнічний і релігійний (нерідко об'єднані в один загальний «сепаратистський» тероризм). Якщо різновидів першого з них (етнічного) безліч («уйгурський», «чеченський», «курдський», «корсиканський» тощо), то релігійний тероризм багатьма дослідниками асоціюється конкретно з «ісламським» тероризмом.

Варто погодитися з думкою низки зарубіжних кримінологів, що «сучасний тероризм суворо пов'язаний із релігійними доктринами» є хибним твердженням [2-4].

У державах Західної Європи та США «правий» тероризм (іменований нерідко «правим радикалізмом» або «правим екстремізмом») визнається найнебезпечнішим поряд з «ісламським» тероризмом.

Список використаних джерел:

1. Bergesen A.J. International Terrorism and the World-System / A.J. Bergesen, O. Lizardo // Sociological Theory. 2004. Vol. 22, № 1. p. 38-52.
2. Balafoutis C. The Age of Lone Wolf Terrorism. By Mark S. Hamm and Ramon Spaaij (New York: Columbia University Press, 2017, pp. 307). The British Journal of Criminology. 2018. Vol. 58, iss. 6. P. 1521-1523.
3. Tutenges S. Street Culture Meets Extremism: How Muslims Involved in Street Life and Crime Oppose Jihadism. DOI org/10.1093/bjc/azab117. The British Journal of Criminology. 2022. Vol. 62, iss. 6. P. 1502-1517.
4. Mythen G., Walklate S., Khan F. «I'm a Muslim, but I'm not a Terrorist»: Victimization, Risky Identities and the Performance of Safety. DOI org/10.1093/bjc/azp032 // The British Journal of Criminology. 2009. Vol. 49, iss. 6. P. 736-754.

Рекрутняк Валентина Валеріївна,
здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРДОНОМ: УРОКИ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні важко знайти розвинену країну, де уряд ігнорує Етичний кодекс, що регулює поведінку державних службовців. Це пояснюється тим, що етичні кодекси є найважливішим елементом ефективного державного управління, який не тільки регулює, а й підвищує довіру суспільства до влади. Оскільки Україна прагне інтегруватися до Європейського співтовариства, вона має використовувати передовий досвід інших країн у цій сфері та вдосконалювати власні стандарти.

Етичні кодекси розвинених країн не лише відповідають міжнародним стандартам, а й є актуальними та ефективними, оскільки орієнтовані на конкретні соціальні цінності. Наприклад, стаття 8 Конвенції ООН проти корупції рекомендує країнам розробити кодекс поведінки для публічних посадовців, запровадити систему інформування про корупційну практику та вимагати збереження потенційно спірних декларацій та активів.

Міжнародний кодекс поведінки публічних посадових осіб, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1996 році, містить ключові принципи об'єктивності, справедливості, дотримання закону і прихильності суспільним інтересам. Ці принципи лежать в основі етичної поведінки державних службовців і гарантують рівень виконання ними своїх обов'язків.

Стаття 8 Конвенції ООН проти корупції вимагає від держав-учасниць розробити та прийняти кодекс поведінки державних посадових осіб, рекомендує запровадити заходи та системи, що заохочують державних посадових осіб повідомляти відповідні органи про корупційні дії, про які їм стало відомо під час виконання своїх обов'язків, а також вимагає від державних посадових осіб подавати відповідним органам декларації, зокрема, про їхню закордонну діяльність, професію, інвестиції, активи, значні подарунки та пожертви. Він вимагає від них подавати до відповідних органів декларації про подарунки [1].

Принцип 10 Резолюції Комітету міністрів Ради Європи (97) 24 «Про 20 керівних принципів боротьби з корупцією» (06 листопада 1997 року) встановлює необхідність забезпечення того, щоб правила, які регулюють права та обов'язки публічних посадовців, враховували вимоги боротьби з корупцією та передбачали відповідні й ефективні дисциплінарні заходи, а також щоб дії передбачали регулювання поведінки, очікуваної від публічних посадових осіб, за допомогою відповідних заходів, таких як кодекс поведінки [2].

Вищі зарплати державних службовців у Європейському Союзі (ЄС) порівняно з Україною також можуть бути чинником, що мотивує державних службовців відповідально виконувати свої обов'язки.

Сполучені Штати – одна з країн з давньою історією впровадження етичних стандартів у державному управлінні. Етичний кодекс державних службовців було вперше презентовано 1924 року, і відтоді ця система постійно розвивається. У США велику увагу приділяють як дотриманню етичних норм, так і контролю за їх виконанням. Існують спеціальні органи, як-от: Сенатський комітет з етики, які стежать за дотриманням етичних норм державними службовцями та розслідують порушення.

Україні було б корисно перейняти досвід США у формуванні інституційних механізмів забезпечення етичних стандартів.

Також, у США та Новій Зеландії етичне навчання є невід'ємною частиною кар'єри державного службовця. Регулярні тренінги та семінари сприяють кращому розумінню етичних норм і їхньому дотриманню на практиці. В Україні важливо розвивати систему навчання для державних службовців, щоб постійно підвищувати їхню обізнаність та компетентність у питаннях етики.

Незалежна Україна завжди намагалася враховувати позитивний досвід європейських країн у забезпеченні професійних етичних вимог та впровадженні відповідних міжнародних

стандартів у національне законодавство. Особливо в останнє десятиліття, у міру активізації процесу європейської інтеграції було чітко визначено напрям правової політики у сфері державної служби у вигляді ухвалення Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 №158 зареєстрований Міністерством юстиції України 31 серпня 2016 року за за № 1203/29333? Які, у свою чергу, відповідають нормам європейського законодавства [4].

Україна активно ділиться європейським досвідом у сфері етики державної служби, проте в країні ще багато областей для вдосконалення.

Уроки зарубіжної практики можуть стати підґрунтям для вдосконалення етичного кодексу державної служби України та впровадження нових підходів, що забезпечують моральну відповідальність і професіоналізм державних службовців.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

2. Десятий принцип Резолюції (97) 24 Комітету Міністрів Ради Європи «Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією» 6 листопада 1997 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text

3. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за ред. В.П. Тимощука, А.М. Школика. К. : Конус-Ю, 2007. 735 с.

4. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 05.08.2016 р. № 158 : станом на 11 квіт. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

Романюк Віталія Анатоліївна,

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри міжнародного та європейського права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ МВФ У СТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році з анексії Криму та активної військової агресії у 2022 році, спричинила глибоку кризу в економіці України. Російська агресія проти України призвела до руйнування інфраструктури, зупинки виробництва і масового відтоку капіталу, що поставило українську економіку на межу колапсу. Питання пошуку стабілізаційних інструментів, зокрема через підтримку міжнародних фінансових інституцій, стає ключовим для забезпечення життєдіяльності країни. На тлі цих подій Міжнародний валютний фонд (далі – МВФ) став ключовим партнером у стабілізації економіки України.

Україна розпочала співпрацю з МВФ після здобуття незалежності та стала його членом відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03 червня 1992 р. [1]. Відтоді було укладено низку програм підтримки економічних реформ, фінансової стабільності та реструктуризації боргів. Програми МВФ включали *Stand-By Arrangements (SBA)*, а пізніше – розширені програми кредитування (*Extended Fund Facility, EFF*). Важливі етапи співпраці включають економічні кризи 1990-х, 2008 року та період після Революції Гідності 2014 року, коли МВФ запровадив програму підтримки України на суму понад 17 мільярдів доларів США [2, с.35].

Війна завдала Україні величезних економічних збитків: пошкодження інфраструктури, скорочення ВВП, падіння промислового виробництва, зростання інфляції та бюджетного дефіциту. Держава зіштовхнулася з проблемами фінансування військових витрат і соціальних виплат. Державний борг досяг критичних рівнів, а обсяги резервів скорочувалися через постійну валютну інтервенцію для стабілізації гривні [3, с.21]. Без зовнішньої фінансової підтримки країна опинилася б на межі дефолту.

МВФ став ключовим партнером України в забезпеченні фінансової стабільності під час війни. Після початку повномасштабної агресії у 2022 році Фонд запровадив додаткові програми допомоги, зокрема *Механізм швидкого фінансування (Rapid Financing Instrument, RFI)*, що дозволив Україні отримати термінову фінансову допомогу. Першим етапом було екстрене фінансування на загальну суму 2,7 мільярда доларів США, яке було надано у 2022 році через застосування Інструменту для прискореного фінансування. Другим етапом стала чотиримісячна Моніторингова програма із залученням Ради Директорів (*Program Monitoring with Board Involvement, PMB*), затверджена у грудні 2023 року. Гарні результати, продемонстровані владою в рамках РМВ, проклали шлях до укладення повноцінної програми з МВФ [4].

31 березня Рада виконавчих директорів МВФ схвалила фінансову угоду для України на суму 15,6 мільярда доларів США, розраховану на чотири роки, до 2027 року. Угода в рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) є частиною міжнародного фінансового пакету на суму 115 мільярдів доларів, розрахованого на той самий чотирирічний період, призначення якого – забезпечити підтримку політик влади щодо стабілізації економіки під час війни та закласти міцні підвалини для провадження більш широких реформ з метою прискорення відновлення після завершення війни. Ця затверджена програма EFF є третім і останнім етапом стратегії, розробленої разом із владою для підтримки України [4].

Як бачимо, кредити МВФ спрямовувалися на підтримку бюджету, стабілізацію національної валюти, а також забезпечення мінімальних соціальних стандартів. Одночасно МВФ сприяв реформам у державному управлінні та макроекономічній політиці.

МВФ активно сприяв впровадженню реформ у фінансовій сфері, зокрема реформи монетарної політики Національного банку України, посилення фіскальної дисципліни та прозорості бюджету. Програми також включали рекомендації щодо реформування енергетичного сектора, пенсійної системи, податкової політики. Зокрема, важливою була вимога досягнення гнучкості курсу гривні, що сприяло збереженню золотовалютних резервів [4]. Ці реформи були життєво-важливими для макроекономічної стабільності в умовах війни.

Фінансова допомога МВФ дозволила уникнути економічного колапсу. Завдяки підтримці МВФ Україна стабілізувала валютний курс, утримала інфляцію на контрольованому рівні та запобігла дефолту. Проте співпраця не обійшлася без труднощів. Низка реформ викликала незадоволення серед населення через необхідність жорсткої фіскальної політики та скорочення соціальних видатків. Водночас, завдяки програмам МВФ, міжнародна довіра до України зросла, що сприяло відновленню інвестицій [3, с.23].

Однозначно, Україна потребуватиме тривалої підтримки з боку МВФ, навіть після завершення активної фази війни, адже на третьому етапі стратегічної підтримки Фонд уже заявив про готовність запровадити нові програми фінансової підтримки, які допоможуть відновити економіку, реконструювати інфраструктуру та зміцнити фінансову систему країни. Успіх подальшої співпраці залежатиме від впровадження структурних реформ та посилення інституційної спроможності України. Однак слід зауважити, що значне збільшення транзакцій МВФ викликає сумніви щодо стійкості боргового тягаря України та необхідності комплексних фіскальних стратегій для забезпечення довгострокової стабільності.

Отже, можна зробити висновок, що війна поставила Україну перед необхідністю проведення глибоких економічних і структурних реформ. МВФ не тільки надає фінансову допомогу, але й сприяє впровадженню важливих реформ, що забезпечують макроекономічну стабільність. Тому роль МВФ у стабілізації української економіки під час російсько-української війни є надзвичайно важливою. Без фінансової підтримки МВФ Україна не змогла б утримати макроекономічну стабільність та забезпечити базові державні функції. Програми

МВФ допомогли не лише стабілізувати економіку в короткостроковій перспективі, а й заклали основу для довготривалих реформ. Подальша співпраця з МВФ стане ключовим фактором для економічного відновлення країни після війни.

Список використаних джерел:

1. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. 02 серпня 2023 року. Міністерство закордонних справ України. URL : <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення 26.09.2024).
2. Вербіцька І.І. Моніторинг співпраці України з Міжнародним валютним фондом. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С.33-37. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/8.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).
3. Луців Р., Кузьменко О., & Яценко О. Роль міжнародних фінансових інституцій в стабілізації національної економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 3 (12). 2024. С. 19-25. <https://doi.org/10.32782/dees.12-4>
4. By the Ukraine team, IMF European Department. April 5, 2023. *Amid War, Ukraine Is Maintaining Macroeconomic Stability and Embarking on Reforms*. International Monetary Fund. URL : <https://www.imf.org/uk/News/Articles/2023/04/05/cf-amid-war-ukraine-is-maintaining-macroeconomic-stability-and-embarking-on-reforms> (дата звернення: 26.09.2024).

Русін Ольга Русланівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврську рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ У ВІДШКОДУВАННІ ВОЄННИХ ЗБИТКІВ

Інвестиційний арбітраж відіграє ключову роль у відшкодуванні воєнних збитків. Він надає інвесторам, які втратили активи внаслідок збройних конфліктів, ефективний механізм захисту своїх прав. Завдяки інвестиційним договорам та міжнародним арбітражним інституціям, інвестори можуть звернутися до незалежного і неупередженого суду для вирішення спорів та отримання компенсації за завдані збитки. Це сприяє забезпеченню верховенства права в міжнародних економічних відносинах та стимулює відновлення економіки після конфліктів.

Воєнні збитки – напрям, що включає людські та матеріальні військові втрати та витрати, пов'язані з бойовими діями [1]. Всі ми добре розуміємо, наскільки великими є втрати під час війни. Це стосується не тільки найдорожчого – людського життя, а й веде до втрат економічних, моральних тощо. Масова розруха житлових будинків, різних перспективних підприємств, зниження вартості активів, зменшення капіталовкладень, блокування торговельних шляхів, мародерство, переслідування людей, нестача ресурсів, все це посилює тиск не лише на країну, а й на інвесторів, які вклалися в бізнес у країні, що воює. Тож чи є вихід з таких ситуацій? Спеціально для запобігання порушення інвестиційних угод і створено інвестиційний арбітраж.

Інвестиційний арбітраж – це інституція, яка створена для вирішення спорів між іноземним інвестором та державою, яка приймає інвестиції [2]. Найвідомішими арбітражними установами, які розглядають інвестиційні спори, є Міжнародний центр врегулювання інвестиційних спорів (ICSID), Стокгольмська торгова палата (SCC), Постійна палата третейського суду (PCA) і Міжнародна торгова палата (ICC). Ці установи, базуючись на своїх правилах та процедурах, забезпечують ефективність і прозорість арбітражного процесу. Інвестиційний арбітраж як механізм, що покликаний захищати права інвесторів, опинився у центрі глобальної юридичної дискусії, розгорнутої на тлі російсько-української війни. З одного боку, є прагнення покарати росію за агресію шляхом конфіскації її активів. З іншого –

фундаментальні принципи міжнародного права, зокрема, право на власність, яке захищається інвестиційним арбітражем.

Конфіскація російських активів, державних чи приватних, стикається з низкою юридичних перешкод. Головна з них – це принцип недоторканності приватної власності. Заморожування рахунків вже є втручанням у це право, а конфіскація – прямим його порушенням. Навіть якщо власники цих активів підтримують російський режим, але без судового рішення та доведеної провини, їхнє майно не може бути просто так відібране. Для державних активів, таких як резерви Центрального банку рф, існує додатковий рівень захисту – суверенний імунітет. Хоча цей імунітет не є абсолютним, його подолання вимагає обґрунтованих причин та дотримання певних процедур.

Проте є й аргументи на користь конфіскації. Агресія росії проти України – це грубе порушення міжнародного права. Законодавство багатьох країн містить норми, які дозволяють конфіскувати активи осіб, причетних до міжнародних злочинів. Однак довести такий зв'язок для всіх власників заморожених активів буде вкрай складно [3], та, попри міжнародний імунітет державних активів, країни, які заморозили російські резерви, активно працюють над законодавчими змінами, які дозволять їхню конфіскацію. Зараз над таким законодавством працюють США, Канада, Великобританія та деякі країни ЄС, і, ймовірно, воно набуде чинності до того часу, коли будуть винесені рішення інвестиційних арбітражів про відшкодування збитків з росії, завданих нею в результаті повномасштабної війни проти України [4]. Яскравим прикладом відшкодування збитків за участі інвестиційного арбітражу є справа «Нафтогазу» проти росії. У жовтні 2016 року «Нафтогаз» ініціював міжнародний арбітраж, вимагаючи від росії компенсації за незаконну експропріацію активів в окупованому Криму. У квітні 2023 року арбітражний трибунал зобов'язав росію виплатити «Нафтогазу» 5 мільярдів доларів компенсації [5]. Це рішення підтвердило, що росія грубо порушила міжнародні угоди та повинна нести відповідальність за свої дії. Однак, зважаючи на постійні спроби росії ухилитися від виконання своїх зобов'язань, постає питання: як змусити її сплатити цей борг?

Справа ТОВ «Еверест Істейт» стала яскравим прикладом того, як, попри всі перешкоди, можна добитися справедливості та змусити агресора відповідати за свої дії. Позивачі, зіткнувшись з незаконною експропріацією своєї власності в окупованому Криму, не опустили руки. Вони ініціювали міжнародний арбітраж, який ухвалив рішення на їхню користь, зобов'язавши росію виплатити значну компенсацію. Однак, розуміючи, що росія навряд чи добровільно виконає це рішення, позивачі вирішили діяти більш рішуче. Замість того, щоб обмежуватися міжнародним арбітражем, вони звернулися до національної юрисдикції України. Це рішення було стратегічно виправданим, оскільки дозволило скористатися національними процедурами виконання судових рішень. Завдяки наполегливості позивачів та ефективній роботі українських судів, рішення іноземного арбітражу було визнано виконавчим на території України [6]. Наступним кроком стало накладення арешту на активи російських компаній, які перебували під юрисдикцією України. Це був сміливий і ризикований крок, який виявився успішним. Позивачі змогли стягнути значну частину суми компенсації шляхом продажу акцій російських банків.

Отже, інвестиційний арбітраж є незалежним механізмом, який дозволяє інвесторам захистити свої права у випадку порушення умов інвестиційної угоди державою. Він надає можливість розгляду спору кваліфікованими фахівцями, які не залежать від національних судових систем. Однак ефективність цього механізму залежить від багатьох факторів, зокрема, від політичної волі держави, яка порушила угоду та від міжнародного тиску. Незважаючи на всі переваги, інвестиційний арбітраж не є «панацеєю» від усіх проблем, пов'язаних з інвестиціями. У випадку, якщо держава відмовляється виконувати рішення арбітражного трибуналу, інвестор може зіткнутися з труднощами при його примусовому виконанні. Таким чином, інвестиційний арбітраж є важливим інструментом захисту прав інвесторів, але він не гарантує абсолютного захисту. Подальший розвиток інституту інвестиційного арбітражу повинен бути спрямований на підвищення його ефективності та забезпечення більш швидкого та справедливого розгляду спорів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326. *Офіційний вебсайт Верховної Ради України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.09.2024)
2. Кузнєцов О. Інвестиційний арбітраж – шлях до відшкодування воєнних збитків, завданих країною-агресором. *Вища школа адвокатури НААУ.* URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/investiciinii-arbitraz-sliax-do-vidskoduvannia-vojennix-zbitkiv-zavdanix-krajinoiu-agresorom>.
3. Marcin Jędrysiak. February 8, 2024. *Will Russia pay for the war? Efforts to create a compensation mechanism for Ukraine.* OSW Centre for Eastern Studies. URL : <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-02-08/will-russia-pay-war-efforts-to-create-a-compensation-mechanism>
4. Козаченко Віталій, 10 вересня 2022р *Стягнення збитків з Росії через війну. Порівняння механізму національного суду та інвестиційного арбітражу / Fortior Law – Law Firm / We solve disputes in shipping & international trade.* URL : <https://fortiorlaw.com/ua/news/stiahnennia-zbitkiv-z-rosii-cherez-viinu-v-investytsiinomu-arbitrazhi-natsionalni-sudy-abo-investytsiinyi-arbitrazh/>.
5. Прасад А. «Нафтогаз» почав процес примусового стягнення \$5 млрд компенсації з росії за збитки в Криму. *Forbes Ukraine.* 2023. URL: <https://forbes.ua/news/naftogaz-pochav-primusove-styagnennya-5-mlrd-kompensatsii-z-rosii-za-zbitki-v-krimu-23062023-14371>.
6. Ухвала Верховного суду м. Київ від 5 лютого 2019 року по справі № 796/165/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616133> (дата звернення: 26.09.2024).

Савченко Олена Русланівна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНОЦИДУ ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ

Ця тематика має неабияку цінність та актуальність, враховуючи сучасний динамічний розвиток міжнародного кримінального права. Питання проблеми кваліфікації геноциду як міжнародного злочину є лише одним із прикладів тенденції, яка потребує ретельного аналізу та дослідження, оцінки майбутніх шляхів удосконалення законодавства, а також механізмів та заходів для запобігання вчинення вищевказаного злочину.

Геноцид – це один з найтяжчих міжнародних злочинів, що порушує основні принципи гуманізму та міжнародного права. Дослідження цієї теми дозволяє визначити правові аспекти кваліфікації геноциду, включаючи визначення критеріїв, відповідальності за цей злочин, а також питання притягнення до відповідальності осіб, які брали участь у геноциді. Таке дослідження сприяє покращенню міжнародного правопорядку та захисту прав людини в умовах, коли конфлікти та насильство є актуальними проблемами світового співтовариства.

Криміналізація найтяжчих міжнародних злочинів є важливим кроком у забезпеченні відповідальності за ці злочини та запобіганні їх вчиненню в майбутньому. Особливою проблемою є захист осіб під час збройних конфліктів, зокрема у випадках, коли ці особи стають особливо вразливими перед порушеннями їхніх прав та гідності. Розвиток науково-технічного прогресу в ХХІ столітті створює нові можливості для захисту прав людини та вдосконалення міжнародно-правових механізмів для надання такого захисту.

Для детального розгляду нашої проблематики доцільно розглянути поняття «геноцид». Перший, хто вжив термін «геноцид», був польський юрист Рафаель Лемкін. Він поєднав слово

«genos» з грецької, що означає «рід, плем'я», і «caedo» з латинської мови, що перекладається як «убиваю». У своїй праці «Правління країн Осі в окупованій Європі» 1944 року він застосував цей термін, описуючи нацистську політику системного знищення євреїв. Лемкін розумів під геноцидом скоординований план різних дій, спрямованих на знищення істотних основ життя національних груп з метою їх знищення. Завдання цього плану включають дезінтеграцію політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, а також знищення особистої безпеки, свободи, здоров'я, гідності і навіть життя осіб, які входять до таких груп [1, с. 244-245].

Варто відзначити, що політичні цілі російсько-української війни та характер окупації російською федерацією української території чітко пов'язані з концепцією геноциду Лемкіна. Термін «геноцид» згодом був кодифікований у Конвенції ООН про попередження геноциду та покарання за нього 1948 року [2] та Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року [3] як більш конкретний і вузький злочин.

Для визначення певних дій як геноциду необхідно встановити три ключові складові: вчинення будь-яких дій, передбачених у статті 2 Конвенції; намір знищення певної захищеної групи (національної, етнічної, расової чи релігійної); намір знищення має стосуватися захищеної групи в цілому чи її частини. Встановлення вчинених дій, описаних у статті 2 Конвенції, є важливим з юридичного погляду. Всі ці дії були задокументовані правоохоронними органами під час російсько-української війни. Масові вбивства українців були підтверджені фактами виявлення місць масових захоронень. У багатьох загиблих були ознаки катувань, такі як: зв'язування рук за спиною та поранення кулями, а не осколками. Також були виявлені місця тортур у підвальних приміщеннях навіть у школах, що свідчить про заподіяння серйозних тілесних ушкоджень членам групи [4, с. 29].

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України призвела до великої кількості страждань та порушень прав людини. Злочини проти цивільного населення, такі як: обстріли, бомбардування житлових кварталів, шкіл і дитячих садків, а також атаки на критичну інфраструктуру, – є неприпустимими і порушують міжнародне гуманітарне право. Окрім того, важливо, що ці порушення документуються та стають матеріалами для міжнародного та українського правосуддя.

Варто констатувати, що масовість шкоди, завданої цивільному населенню, не є достатнім доказом для встановлення у злочинних діях складу геноциду. Для цього потрібно довести наявність наміру брати участь у систематичних нападах на цивільне населення. Дослідження цієї теми дозволяє краще зрозуміти природу, обсяг і наслідки геноциду, а також визначити способи протидії цьому страшному явищу.

Список використаних джерел:

1. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress. The Lawbook Exchange, Ltd., 2005. 742 p.
2. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року. URL : [https://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/conventions/genocide.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/genocide.shtml) (дата звернення – 12.09.2024).
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 липня 1998 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення – 12.09.2024).
4. Юрко С. Проблемні питання правової оцінки геноциду українського народу внаслідок збройної агресії російської федерації. *Проблеми правової системи України*. 2022. С. 26-31.

Сапожнікова Роксолана Владиславівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРЛАМЕНТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ

Європейський парламент та національні парламенти країн-членів Європейського Союзу відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політики як на національному, так і на наднаціональному рівнях. Незважаючи на спільну мету забезпечення демократичного представництва та контролю за виконавчою владою, їхні функції, повноваження та механізми взаємодії значно відрізняються. Європейський парламент як єдина безпосередньо обрана народом інституція ЄС відповідає за прийняття законодавства, контроль за діяльністю інших інституцій ЄС та просування прав людини. Водночас національні парламенти зосереджені на внутрішніх питаннях держав, але також беруть участь у процесах прийняття рішень на рівні ЄС через механізми співпраці та субсидіарності.

Європейський парламент є унікальним прикладом прямої демократії в масштабах Європи. Саме тут відповідно до статті 19 Договору про заснування Європейського парламенту право голосу може бути поширене і на осіб, які не є громадянами ЄС, але мають тісний зв'язок з країною проживання [1]. Його роль полягає в прийнятті разом з Радою ЄС директив та регламентів, а також затвердження бюджету, внесенні нових пропозицій щодо законів, обранні Голови Європейської комісії. Зокрема, Європейський парламент представляє інтереси громадян Європейського Союзу.

Представницьким органом і носієм законодавчої влади в Іспанії є двопалатний парламент – Генеральні кортеси. Правовий статус Генеральних кортесів в Королівстві Іспанія регулюється її Конституцією 1978 року [2]. Відповідно до неї основні функції Генеральних кортесів полягають у законотворчості, затвердженні державного бюджету та здійсненні парламентського контролю за діяльністю уряду. Це означає, що депутати не лише представляють інтереси своїх виборців, але й несуть відповідальність за прийняття рішень, які впливають на життя всієї країни. Органічний закон про загальну виборчу систему Іспанії № 5/1985 у статті 122 фіксує точну чисельність депутатів Конгресу – 350 і Сенату – 266 осіб [3]. Закон також визначає механізм розподілу мандатів, згідно з яким кожна з 50 провінцій, а також автономні міста Сеута і Мелілья, мають гарантоване представництво у парламенті.

Парламент Чеської Республіки утворюють дві палати – Палата депутатів та Сенат. Згідно зі статтею 18 Конституції Чехії 1993 року право брати участь у виборах до законодавчого органу мають усі громадяни, яким виповнилося вісімнадцять років [4]. До повноважень Палати депутатів належить розглядати та схвалювати закони, виносити рішення про форму державного бюджету, право висловлювати недовіру уряду. На спільному зібранні з сенаторами депутати обирають Президента республіки. Сенат було створено як противагу Палаті депутатів з метою забезпечення зваженого прийняття рішень та запобігання концентрації влади в одних руках. Це також гарантує безперервність законодавчої діяльності навіть у разі розпуску нижньої палати парламенту. Зокрема, статті 10, 29, 33 Конституції Чехії окреслюють можливість Сенату розглядати та схвалювати проекти законів, отримані від Палати депутатів, висловлювати схвалення міжнародних угод. Також Сенат має примат щодо подання позову до Конституційного Суду за державну зраду, проте не має права приймати рішення щодо державного бюджету республіки [4].

Варто розглянути функції Литовського Сейму, що складається з представників народу – 141 члена Сейму, які обираються строком на чотири роки на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування [5]. Функції законодавчого органу закріплені статтею 67 Конституції Литовської Республіки, відповідно до яких він обговорює та приймає поправки до Конституції, видає закони, приймає постанови щодо референдумів, призначає вибори Президента Литовської Республіки, затверджує державний бюджет, видає акти про амністію, ратифікує та денонсує міжнародні договори, призначає

вибори Рад самоврядувань, за пропозицією Уряду ліквідує чи утворює міністерства, схвалює чи не схвалює кандидатуру Прем'єр-міністра, запропоновану Президентом Литовської Республіки, а також встановлює передбачені законом державні інститути [5].

Цікавим є те, що велика кількість законодавчих органів держав-членів Європейського Союзу є двопалатними. Зокрема, до них відносяться Австрія, Бельгія, Чехія, Польща, Румунія, Словенія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Ірландія та Італія. На прикладі Чехії, як було зазначено вище, такий принцип покликаний створити механізм стримувань, який забезпечуватиме динамічну стабільність законодавчих процесів. Натомість Європейський парламент немає палат, а депутати розміщуються за партійною приналежністю. Його структура є складнішою, що пояснюється його національною природою. Головною відмінною рисою Європейського парламенту та національних парламентів держав-членів є суворе дотримання останніми Конституції як фундаментального закону, який окреслює та наділяє їх функціями та повноваженнями. Тому, за відсутності Конституції у ЄС, основні повноваження Європейського парламенту закріплені в Договорі про заснування Європейської спільноти 1992 року [6], Договорі про функціонування Європейського Союзу 2007 року [7], Єдиному Європейському акті 1986 року [8].

Список використаних джерел

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): Договір Європ. екон. співтовариства від 25.03.1957 р. : станом на 01 січ. 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 24.09.2024).

2. Constitución Española de 29 de diciembre de 1978. URL : [https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/\(1\)/con](https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)/con) (дата звернення: 24.09.2024).

3. Ley Orgánica 5/1985, de 19 de junio, del Régimen Electoral General. URL : <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-11672> (дата звернення: 24.09.2024).

4. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-1> (дата звернення: 24.09.2024).

5. Конституція Литовської Республіки 25 жовтня 1992 року. URL : http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm#%D0%B3%D0%BB5 (дата звернення: 24.09.2024).

6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 р. : станом на 25 берез. 1957 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 29.09.2024).

7. Єдиний європейський акт (укр/рос): Акт Європ. екон. співтовариства від 17.02.1986 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text (дата звернення: 29.09.2024).

8. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 р. № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 29.09.2024).

Стеньгач Надія Олександрівна,
кандидатка історичних наук, доцентка,
професорка кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І СУЧАСНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США

2 червня 2022 року президент Байден опублікував у *New York Times* коментар під назвою «Як США готові допомогти Україні», у якому він заявив, що дії Росії в Україні «можуть означати кінець заснованого на правилах міжнародного порядку та відкрити двері для агресії деінде з катастрофічними наслідками в усьому світі». Міжнародне право не згадується. Пізніше, під час прес-конференції за підсумками саміту НАТО в Мадриді в червні 2022 року, він попередив і Росію, і Китай, що демократії світу «захищатимуть порядок, заснований на правилах» (RBO). Знову ж таки, міжнародне право не згадується. 12 жовтня 2022 року президент США опублікував Стратегію національної безпеки, в якій неодноразово згадується про РБО як про «основу глобального миру та процвітання» лише з побіжним посиланням на міжнародне право.

Що ж означає термін «міжнародний порядок, заснований на правилах», на який американські політичні лідери дедалі частіше посилаються після закінчення холодної війни замість міжнародного права?

Пошук за показниками провідних підручників з міжнародного права не допомагає. У довільно вибраній добірці таких книг немає жодної згадки про «міжнародний порядок, заснований на правилах» [1]. Відносно мовчання вчених-міжнародників і практиків щодо цього питання, можливо, можна пояснити тим, що юристи розглядають RBO або як політичний термін міжнародного права, або як нешкідливу політичну риторику. Однак це прикро, оскільки це дозволило політикам посилатися на RBO, не пояснюючи, що вони мають на увазі.

З одного боку, його можна розглядати як концепцію, розроблену політологами та політиками, яка має бути більш-менш синонімом міжнародного права [2]. Заснований на ліберальному міжнародному порядку, він «базується на принципах демократичного правління, захисту прав особи, економічної відкритості та верховенства права» [3], і характеризується рівністю, правами людини, свободою, багатосторонністю, вільним рухом товарів і колективною безпекою.

Згідно з цією точкою зору, RBO базується на принципах, які становлять основу міжнародного права, і, крім того, враховує ширші джерела сучасного міжнародного права, які відстоюють багато вчених. Як і міжнародне право, воно ґрунтується на цінностях міжнародного співтовариства, закріплених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, у багатосторонніх договорах і звичаєвих нормах, які забезпечують реалізацію цих цінностей.

Проте, політичні теоретики та коментатори, які взяли на себе ініціативу в дослідженні RBO, не розглядали зміст цих принципів з посиланням на багатосторонні договори чи звичайні норми, або механізми їх виконання. Тобто, вони не є правилами, як їх розуміють юристи.

Невизначений і невизначений характер «правил» RBO та неврахування їх зв'язку з міжнародним правом призвели до сумніву щодо причини використання RBO з боку Сполучених Штатів.

Згідно з цією точкою зору, заснований на правилах міжнародний порядок можна розглядати як альтернативу Сполучених Штатів міжнародному праву, порядок, який інкапсулює міжнародне право, як воно тлумачиться Сполученими Штатами відповідно до їхніх національних інтересів, «хімеру, тобто будь-яку США та їхні послідовники хочуть, щоб це означало в будь-який час» [1]. Виходячи з власної готовності «Сполучених Штатів» ігнорувати, ухилитися або переписувати правила, коли вони здаються незручними» [2]. РБО вважається широким, відкритим для політичних маніпуляцій і подвійних стандартів.

Є кілька причин, які можуть пояснити, чому Сполучені Штати вважають за краще посилатися на «міжнародний порядок, заснований на правилах», а не на міжнародне право.

По-перше, Сполучені Штати не є учасником низки важливих багатосторонніх

договорів, які становлять істотну рису міжнародного права. Вона не є учасником Конвенції з морського права, що означає, що вона змушена докоряти Китаю за загрозу «міжнародному порядку, заснованому на правилах» у Південно-Китайському морі, а не міжнародному праву [3]. Вона не є учасником ряду основоположних договорів, що регулюють міжнародне гуманітарне право, включаючи Протоколи 1977 року до Женевських конвенцій про закони війни, Римський статут Міжнародного кримінального суду, Конвенцію про касетні боеприпаси та протипіхотну Конвенція про заборону мін. Він також не є учасником Конвенції про права дитини чи Конвенції про права людей з обмеженими можливостями. Це неминуче ускладнює Сполученим Штатам притягнення держав до відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, якщо Сполучені Штати не вважають ці норми частиною міжнародного звичаєвого права.

По-друге, Сполучені Штати тлумачать міжнародне право, виправдовуючи застосування сили [4] та порушення міжнародного гуманітарного права, які є суперечливими та оспорюваними. Його тлумачення права на самооборону дозволяє наносити превентивні удари[4] та застосування сили проти повстанців/бойовиків, яких кваліфікують як терористів, широко обговорюються [4]. Застосування сили як виду гуманітарного втручання під час бомбардування Белграда в 1999 році, проведеного під егідою НАТО,[5] також є оскарженим. Тлумачення резолюцій Ради Безпеки Сполученими Штатами та Великою Британією щодо дозволу на застосування сили в Іраку в 2003 році [5] і Лівія в 2011 році [5] піддавалися значній критиці як незаконний привід для зміни режиму. Відмову у наданні статусу військовополоненого солдатам Талібану, утримуваним у Гуантанамо після вторгнення США в Афганістан у 2002 році, було поставлено під сумнів на тій підставі, що це порушує статтю 4 Конвенції про поводження з військовополоненими[2]. Використання безпілотників в Афганістані, Іраку та Ємені для знищення ворожих бойовиків/терористів, яке Сполучені Штати виправдовують як допустиму самооборону, було розкритиковане як порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини [2]. Здається, що Сполучені Штати вважають зручнішим – і можливим – підтримувати суперечливі тлумачення міжнародного права такого роду згідно з широкими «правилами» РВО, ніж виправдовувати їх відповідно до суворіших норм

РВО використовувався Заходом, щоб судити Росію, а нещодавно й Китай. Це призвело до того, що можна було б назвати юриспруденційними дебатами між Росією та Заходом, коли Росія засудила Захід за відмову від поваги до міжнародного права у своєму твердженні щодо РВО, а Сполучені Штати дотримувалися своєї оцінки неправомірної поведінки Росії з точки зору РВО.

Словесна війна між Заходом і Росією через РВО тепер увійшла в риторику вторгнення в Україну. Росія порушила найважливіші принципи міжнародного права та права Статуту ООН у своєму жорстокому нападі на Україну та такій же жорстокій окупації країни. Він порушив заборону на застосування сили, зобов'язання поважати територіальну цілісність іншої суверенної держави та норми права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Незважаючи на це, Сполучені Штати вважають за краще засудити Росію за порушення невизначеного РВО, правила якого ще не оприлюднені [3].

У заяві ЄС засуджується вторгнення Росії в Україну як порушення статті 2(4) Статуту ООН, злочин агресії згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду та порушення імперативних норм міжнародного права [1]. має більшу вагу, ніж твердження президента Байдена про те, що вторгнення порушує заснований на правилах міжнародний порядок [1]. Останньою причиною відмови від міжнародного порядку, заснованого на правилах, як засобу оцінки поведінки держав, є те, що він є непотрібною та шкідливою перешкодою для спроб узгодити міжнародне право як універсальний порядок, що керує всіма державами. Правила, що складають «міжнародний порядок, заснований на правилах», ще мають бути прописані. Поки що немає жодних ознак того, що вони матимуть форму загальних чи окремих міжнародних конвенцій, як це розуміється в статті 38(1)(a) Статуту Міжнародного Суду ООН.

Список використаних джерел:

1. Dugard John. The choice before us: International law or a 'rules-based international order'? / *Leiden Journal of International Law* , Volume 36 , Issue 2 , June 2023 , pp. 223 – 232 DOI: <https://doi.org/10.1017/S0922156523000043>
2. Bashfield S., Katselli Proukaki E. The Rules-based Order, International Law and the British Indian Ocean Territory. Do as I Say, Not as I Do / *German Law Journal*. Volume 23 , Issue 5 , June 2022 , pp. 713 – 737 DOI: <https://doi.org/10.1017/glj.2022.44>
3. Jorgensen M. The Jurisprudence of the Rules-Based Order: The Power of Rules Consistent with but not Binding under International Law / *Melbourne Journal of International Law*. 2022. <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/MelbJIL/2021/24.html>
4. Blinken A. J. Secretary Antony J. Blinken Virtual Remarks at the UN Security Council Open Debate on Multilateralism', *U.S. Department of State*, 7 May 2021, available at www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-virtual-remarks-at-the-un-security-council-open-debate-on-multilateralism/
5. Reisman W. ,Armstrong, A. The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defence in International Law / *100 American Journal of International Law* . 2006. 100 AJIL 525 <https://ssrn.com/abstract=2169416>

Шимченко Вікторія Олексіївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАХИСТ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Питання захисту приватної власності під час війни є надзвичайно актуальним, оскільки в умовах військових конфліктів і надзвичайних ситуацій власність може бути піддана значним ризикам, зокрема руйнуванню, конфіскації чи використанню на воєнні потреби. У мирний час право власності є однією з фундаментальних гарантій, забезпечуваних конституціями та правовими системами більшості держав, що захищають власників від незаконного втручання з боку інших осіб та державних органів. Однак у воєнний період правила захисту власності значно змінюються, враховуючи пріоритети оборони та безпеки держави. Відтак необхідно розглянути різницю між захистом права власності у мирний та воєнний часи.

У мирний період приватна власність захищена через механізми, закріплені на конституційному рівні та у законодавстві, що регулює право власності. Одним із ключових документів у цій сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97. Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції встановлює фундаментальне право кожної фізичної чи юридичної особи на мирне володіння своїм майном [1]. Це положення гарантує, що ніхто не може бути позбавлений свого майна, окрім випадків, коли таке позбавлення виправдане суспільними інтересами та здійснене відповідно до закону.

Основним засобом захисту виступає юрисдикційний механізм, який включає можливість подання позовів до суду для захисту своїх прав, таких як: витребування майна з чужого незаконного володіння, повернення безпідставно набутого майна, визнання права власності, усунення перешкод у користуванні майном та відшкодування збитків [2]. Цей механізм діє в умовах верховенства права, коли основним арбітром у спорах виступає суд, який розглядає докази та винесе рішення на основі чинного законодавства. Крім юрисдикційного механізму, власники майна також можуть використовувати адміністративний механізм для захисту своїх прав, що полягає у зверненні до відповідних державних органів з метою відновлення прав або отримання компенсації за шкоду, завдану їхньому майну.

Однак у воєнний період захист приватної власності стає значно складнішим через зміну пріоритетів державної політики. У таких умовах можуть застосовуватися механізми конфіскації або використання приватного майна з оборонною метою. Стаття 353 Цивільного

кодексу України (ЦКУ) визначає процедуру реквізиції, яка полягає в примусовому відчуженні майна у власника з метою задоволення суспільної необхідності [1]. Такий захід може бути вжитий у разі виникнення надзвичайних ситуацій, таких як: стихійні лиха, аварії, епідемії або війна. Реквізиція здійснюється на підставі та в порядку, встановлених законом, і супроводжується обов'язковим попереднім і повним відшкодуванням вартості майна. Це положення є важливою гарантією захисту права власності, оскільки держава зобов'язана забезпечити справедливу компенсацію за майно, яке було примусово вилучено.

Після закінчення надзвичайної ситуації, якщо реквізоване майно залишилося вцілілим, попередній власник має право вимагати його повернення через суд. Колишній власник або його уповноважена особа має подати відповідну заяву до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. До заяви додаються акт відчуження майна та документ з оцінкою його вартості. Заява повинна містити інформацію про заявника, включаючи особисті дані або реквізити юридичної особи, а також банківські реквізити. Розгляд заяви триває десять робочих днів, після чого видається висновок про виплату компенсації, який передається заявнику [3]. У разі повернення майна, право власності на нього відновлюється, але власник зобов'язаний повернути грошові кошти або речі, отримані в рамках компенсації за реквізоване майно. Водночас здійснюється корекція цієї суми, враховуючи розумну плату за використання майна державою або іншими суб'єктами під час його реквізиції.

Водночас навіть в умовах конфлікту приватна власність залишається більш захищеною порівняно з публічною власністю. Держава зазвичай намагається зберегти права приватних власників, оскільки це є основою ринкової економіки та стабільності суспільства. Крім того, в міжнародному праві передбачені механізми захисту приватної власності під час збройних конфліктів, такі як Женевські конвенції, які забороняють необґрунтоване знищення чи конфіскацію цивільної власності.

Важливо підкреслити, що під час війни неюрисдикційні способи захисту набувають особливої актуальності. Власники можуть подавати заяви через адміністративні ресурси для фіксації шкоди та подальшого відшкодування. Наприклад, в Україні реалізується програма компенсацій за знищене або пошкоджене майно внаслідок російської агресії, де заяви подаються через електронні сервіси, ЦНАПи (Центр надання адміністративних послуг) або «Дію». Цей механізм є ключовим для отримання відшкодування в умовах, коли судові розгляди можуть бути затягнутими через навантаження на систему правосуддя або труднощі в зборі доказів. Питання захисту приватної власності під час війни також вимагає ретельного аналізу з точки зору міжнародного права. Загальні принципи міжнародного права, такі як принцип пропорційності та заборона свавільного позбавлення майна, залишаються актуальними навіть у контексті воєнних дій. Міжнародні норми, зокрема ті, що встановлені Конвенцією про захист прав людини, продовжують діяти і під час війни, надаючи особливий акцент на захист прав приватних осіб. Навіть за умов воєнного стану держава повинна діяти в рамках правового поля, що забезпечує прозорість та передбачуваність її дій щодо приватної власності.

Отже, основною відмінністю між захистом права власності у мирний та воєнний час є те, що під час війни держава може вдаватися до обмежень на приватну власність, з метою забезпечення обороноздатності, але при цьому зберігаються гарантії щодо компенсації збитків. Приватна власність залишається одним із пріоритетних об'єктів захисту, і навіть в умовах війни держави та міжнародні інституції прагнуть мінімізувати її втрати. Незважаючи на надзвичайні обставини, держава зобов'язана забезпечувати правомірність своїх дій і гарантувати належну компенсацію за примусове відчуження майна.

Список використаних джерел:

1. Примусове відчуження майна під час воєнного стану. Що потрібно знати бізнесу?. *Єфімов, Брожко та партнери*, 29 лист. 2022. URL : <https://yefimov-partners.com/2022/11/29/примусове-відчуження-майна-під-час-во/> (дата звернення: 23.09.2024).
2. Захист прав власності під час війни: які механізми працюють?. *Юрліга*, 08 серп. 2024. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analytics/229695_zakhist-prav-vlasnost-pd-chas-vyni-yak-mekhanizmi-pratsuyuyut (дата звернення: 23.09.2024).

3. Віддати своє: які правила примусового вилучення майна під час війни. *Mind.ua*, 29 квіт. 2022. URL : <https://mind.ua/openmind/20240349-viddati-svoe-yaki-pravila-primusovogo-viluchennya-majna-pid-chas-vijni> (дата звернення: 23.09.2024).

Ivanova Roksolana Yuriiivna,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Department
of Internal and European Law in Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University
of Management and Law

INTERNATIONAL ORGANIZATIONS OF GENERAL COMPETENCE AS SUBJECTS OF BUDGETARY LEGAL RELATIONS

International organizations of general competence play a crucial role in shaping and influencing budgetary legal relations on a global scale. These organizations typically possess broad mandates that enable them to address various aspects of governance, including economic and financial matters, which intersect with budgetary processes at both national and international levels. The main international organizations of general competence involved in budgetary legal relations include the United Nations (UN), International Monetary Fund (IMF), World Bank Group, and the World Trade Organization (WTO).

has been endowed with rights and obligations by its member states, in the course of its functioning, it gradually acquires its own, distinct rights and obligations. This refers to the development of autonomous will within the organization, separate from the collective will of its member states. This characteristic means that within the limits of its competence, any international organization is entitled to independently choose methods and means for fulfilling the rights and obligations imposed on it by its member states.

International organizations must include at least three sovereign states. Any association of fewer than three states does not qualify as an international organization but rather forms a different type of union for specific purposes.

Member states retain their sovereignty, and international organizations must respect this principle. Interference in internal matters is prohibited, except when a member state violates international obligations it accepted under the organization's founding provisions.

Creation in accordance with international law: International organizations must be established based on legitimate international legal frameworks, ensuring their alignment with *jus cogens* norms, which are universally accepted fundamental principles of international law. If an organization operates contrary to these norms, its legitimacy may be questioned, leading to its dissolution.

International organizations are typically formed through an international agreement, such as a treaty, convention, or protocol. This agreement defines the behavior and responsibilities of both the member states and the organization itself.

Organizations are created to foster cooperation among states in various specialized fields – such as political (OSCE), military (NATO), economic (EU), financial (IMF), social (ILO), or health (WHO) – and some organizations, like the UN, have broader mandates to address issues across many domains.

International organizations have formal structures, including permanent bodies and headquarters, which ensure their continuity and operational capacity. These structures typically consist of general assemblies or congresses, executive councils, and administrative bodies led by a secretary-general or executive director.

Rights and obligations: The rights and obligations of international organizations derive from their founding documents and the collective will of the member states. These are formally outlined in resolutions, agreements, and the organization's statute, providing a framework for its scope of action.

Over time, international organizations develop their own rights and obligations beyond those

conferred by member states. This enables them to function independently within their established competence, making decisions and taking actions without direct intervention by the member states.

International organizations operate based on established procedures for decision-making, ensuring that their resolutions or actions have legal force, as agreed upon by the member states.

In conclusion, international organizations are essential for fostering global cooperation and addressing transnational issues. Their legal foundations, organizational structures, and the balance between respecting state sovereignty and executing autonomous functions ensure their vital role in global governance.

International organizations of general competence act as subjects of budgetary legal relations by setting global standards, providing financial assistance, and influencing budgetary policies through conditional lending and advisory services. Their impact is felt across various levels of national governance, particularly in shaping fiscal policies, budget reforms, and financial transparency initiatives. These organizations also contribute to the legal frameworks governing budgetary processes, thus ensuring a more coordinated and accountable global financial system.

Reference:

1. Acharya, Amitav, ed. (2016) *Why Govern? Rethinking Demand and Progress in Global Governance*. New York: Cambridge University Press.
2. Avant, Deborah D., Martha Finnemore, and Susan K. Sell, eds. (2010) *Who Governs the Globe?* New York: Cambridge University Press.
3. Barnett, Michael, and Raymond Duvall, eds. (2005) *Power in Global Governance*. New York: Cambridge University Press.
4. Grigorescu, Alexandru. (2020) *The Ebb and Flow of Global Governance: Intergovernmentalism versus Nongovernmentalism in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Johnson, Tana. (2015) *Organizational Progeny: Why Governments Are Losing Control over the Proliferating Structures of Global Governance*. New York: Oxford University Press.
6. Weiss, Thomas G., and Rorden Wilkinson, eds. (2023) *International Organizations and Global Governance*, 3rd ed. New York: Routledge.

СЕКЦІЯ 8

СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ІНСТИТУЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Борозенна Анастасія Михайлівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАД У СУДІ

Застосування поняття «адміністративна посада», зазвичай асоціюється з посадою на певному підприємстві, установі чи організації. Доцільність використання законодавцем цього поняття виникає з тлумачення норм статті 52 закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5] вказується, що суддя займає штатну посаду та здійснює правосуддя на професійній основі. Отже, суддівська діяльність передбачає перед собою не лише здійснювати реалізацію правосуддя за допомогою засідань, а й виконувати професійні зобов'язання, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій для підтримки стабільного функціонування суду як цілісної установи з чіткою організацією роботи. Саме за цією ознакою можна сформулювати поняття адміністративної посади в суді.

Отже під цим поняттям слід розуміти професійну діяльність в органах судової влади, яка передбачає виконання поза здійсненням правосуддя виконання організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

На відміну від інших, адміністративних посад всього 2, про що можна зробити висновок зі статті 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5]. Серед них виділяють голову суду та заступника (заступників) суду. Їхні повноваження чітко визначені нормами вказаного закону. У суддів, окрім відносин, що виникають під час розгляду справ, існують також інші внутрішні зв'язки, які стосуються управлінської та кадрової політики, а також організаційних питань. Ці аспекти мають велике значення для ефективної роботи суду та управлінських процесів. Вони так само важливі для забезпечення справедливого та об'єктивного правосуддя і гарантування незалежності суддів під час розгляду справ, як і законодавчі норми, що визначають основи та процедури судочинства.

Безумовно, повноваження голів та заступників голів місцевих, апеляційних та Вищих спеціалізованих судів відрізняються, але всі вони спрямовані за своєю специфікою на забезпечення організації суду, представництва, контролю ефективності, видання розпорядчих документів та виконання багатьох інших функцій, які чітко закріплені в нормах Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5]. Однією з основних характеристик сучасного та ефективно організованого суду є чіткий розподіл обов'язків між судьями та адміністративним персоналом, а також між членами адміністрації суду. Це означає, що функції, які не є суддівськими за своєю природою і не вимагають обов'язкового виконання судьями, в максимальному обсязі передаються іншим працівникам суду. У таких умовах голова суду може замість витрачання більшої частини свого часу на адміністративні та управлінські питання делегувати ці функції керівнику апарату суду, який стає його партнером. Це дозволяє голові суду зосередитися на виконанні своїх основних обов'язків, для яких він підготовлений і призначений, таких як: здійснення правосуддя, контроль і надання методичної допомоги судьям, – при цьому суворо дотримуючись принципу незалежності.

Виникає питання: які саме особливості відрізняють адміністративні посади в суді від інших? У першу чергу, важливо відзначити чіткий розподіл функцій. Адміністративні посадовці мають чітко визначені обов'язки, що дозволяє судьям зосередитися на судочинстві. Кожен працівник виконує специфічні функції, що підвищує ефективність роботи суду. Визначальною рисою є також реалізація організаційної функції, так як їхня робота тісно пов'язана з організацією судового процесу, що забезпечує правильне функціонування суду. Серед особливостей варто відзначити швидке реагування, так як в обов'язки голови суду

входить повідомлення про наявність вакантних посад, організація судової статистики, увільнення присяжних від виконання їх обов'язків та багато інших завдань, які потребують швидко реакції та рішучих дій з боку адміністративного посадовця в суді.

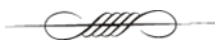
При визначенні функцій голови суду та його заступника слід враховувати два ключові аспекти: по-перше, необхідно зосередитися на меті і завданнях, що перед ними стоять, проте важливо відзначити, що основною проблемою є відсутність їхнього законодавчого закріплення; по-друге, кожна функція має супроводжуватися відповідним набором державних повноважень. Л. М. Москвич [4] визначила досить обширний перелік функцій голови суду в управлінні, зокрема: адміністративну, інформаційно-аналітичну, соціальну, прогностичну, планувальну, мотиваційно-стимулювальну, коригувальну, а також функцію забезпечення компетентності і дисципліни всього персоналу, а також контрольну функцію. Однією з основних характеристик сучасного і ефективного суду є чіткий розподіл обов'язків між суддями та адміністративним персоналом, а також між членами судової адміністрації. Це означає, що функції, які не є суддівськими за своєю суттю і не потребують виконання суддями, максимально передаються іншим працівникам суду. У таких умовах голова суду може, замість того, щоб витратити більшість свого часу на адміністративні та управлінські завдання, делегувати більшість цих функцій керівнику апарату суду, який фактично стає партнером голови суду. Проте законодавець не визначає посаду керівника апарату суду як адміністративну. Таким чином, головною різницею адміністративних посад в суді від інших штатних посад буде наявність адміністративного керівництва, що реалізуватиме якісне здійснення правосуддя через органи суду.

Звичайно, організацією судової діяльності займаються не лише адміністративні посадовці. До прикладу, секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, здійснює контрольну та інформаційну функції, але його посада не належить до адміністративних в суді. Опираючись на це, при розмежуванні понять потрібно опиратись не лише на загальні особливості, а на специфіку діяльності та особливості реалізації завдань, визначених в нормах судового законодавства.

Узагальнимо, що під поняттям «адміністративна посада в суді» слід розуміти професійну діяльність в органах судової влади, яка передбачає виконання поза здійсненням правосуддя виконання організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій. До них, відповідно до законодавства, належать голови суду та їхні заступники. Серед особливостей цих посад слід відзначити розподіл функцій, сумісність з суддівськими обов'язками та здатність швидкого реагування.

Список використаних джерел:

1. Дудченко О.Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді : монографія. Х. : Право, 2015. 160 с.
2. Золотарьова Я.С. Адміністративні посади та їхній правовий статус у судовій системі України. Юридична наука. 2015. № 10. С. 46-51.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 01.09.2005 р. № 35-36. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Москвич Л.М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. ... д-ра юрид. Наук : 12.00.10. Х., 2011. 485 с.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2026 р. № 31. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n167>
6. Щерблюк О. В. Принципи організації судоустрою в Україні. Юридична наука. 2019. № 8. С. 172-177.

РОЛЬ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У ПОБУДОВІ ДОВІРИ ДО ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ

Питання довіри до правових інституцій та працівників юридичної сфери, незважаючи на те, що воно доволі актуальне, не нове. Правова галузь існує з давніх-давен і продовжує своє вдосконалення та пристосування під нові реалії. Із зародженням права був встановлений певний щабель довіри та сприйняття права як інструмента встановлення та забезпечення справедливості в суспільстві. Як підтвердження можна згадати знамениту Феміду, котра сліпа до всіх і керується лише правом.

Але будемо реалістами, оскільки закон у світському значенні цього слова створений та реалізується людьми; відповідно це гарантує наявність певного роду відхилень від норми (зокрема і корупція, некомпетентність, упереджене ставлення, неправильне розуміння закону та інші антропогенні чи неантропогенні фактори). Зважаючи на невдоволення та недовіру з боку громадськості до цієї галузі, було життєво необхідно змінити хід справ. Саме тоді і пішла мова про створення певних етичних стандартів, які повинні забезпечити, або хоча б мінімізувати негативний людський фактор на правничу діяльність, починаючи із Кодексу Хаммурапі, який також врегулював правничу діяльність (хоча б тому, що це був свого роду нормативно-правовий акт), і знаменитого римського виразу про те, що «Закон суворий, але такий Закон» і продовжуючи правовими актами сьогодення.

Говорячи про сьогодення, важливо відзначити, хоча і не остаточний, але успіх нашої держави у врегулюванні проблематики етичних стандартів для правників. Майже кожна галузь правничої діяльності має свої акти, які так чи інакше встановлюють певний еталон поведінки, який обов'язковий до виконання.

Для більш точного розуміння необхідно трохи деталізувати це регулювання в окремим професіях. Починаючи з адвокатури, яка покликана представляти та захищати інтереси громадян (і не тільки), важливо зазначити про такий акт-регулятор адвокатської професії, як Правила адвокатської етики. Важливо відмітити, що ці Правила були введені в дію самими адвокатами, що може вказувати не лише на рівень обізнаності в плані недоліків своїх колег, але й на бажання та волю до змін у бік очевидного покращення. Правила адвокатської етики закріплюють основоположні принципи здійснення адвокатами своєї діяльності, серед них:

- принцип дотримання законності;
- принцип незалежності і свободи у здійсненні адвокатської діяльності;
- принцип пріоритету інтересів клієнта;
- принцип недопустимості конфлікту інтересів та інші принципи [1].

Переходячи до стандартів суддів, треба також відзначити рівень самоорганізації служителів вітчизняної Феміди. Кодекс суддівської етики також був творінням самих правників, і виявом їхньої самоорганізації та самовдосконалення. Цей Кодекс доволі суворо (на нашу суб'єктивну думку, навіть занадто суворо в деякий аспектах) регулює рівень неупередженості та ненанесення шкоди авторитету суду та правосуддя в цілому. Серед основних аспектів Кодексу суддівської етики варто вказати:

1. Вимогу не робити публічних заяв, які можуть вказати на позицію судді в політичній сфері, або можуть розкрити деталі судових справ, або можуть порушити принцип гласності.
2. Вимогу уникати неробочих зустрічей з учасниками судового процесу.
3. Вимогу дотримуватися нейтральності (це стосується не лише юриспруденції).
4. Вимога здійснювати свої обов'язки неупереджено та керуватися лише нормами закону.
5. Вимога уникати конфлікту інтересів [2].

Щодо прокуратури та нотаріату, то ці правничі професії також мають свого роду акти-регулятори чи норми, які встановлюють загальні та навіть галузеві етичні принципи.

Підбиваючи підсумок вищесказаного, необхідно відмітити довгий, і ще далеко не завершений шлях самовдосконалення українських (і не тільки) правничих працівників на шляху до етичного ідеалу. Як би це очевидно не звучало, але правники у своїй діяльності (як працівники) та житті (як звичайні громадяни) керуються нормами чинного законодавства, яке, у свою чергу, постійно видозмінюється та піддається певним деформаціям. Саме ці зміни, які також забезпечують встановлення та вдосконалення етичних стандартів, доводять, що незважаючи на довгий та тернистий шлях етичного вдосконалення, ще є до чого прагнути.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики: Рішення з'їзду адвокатів України від 09.06.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>
2. Кодекс суддівської етики: Рішення XI (чергового) з'їзду суддів України від 22.02.2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>

Григорчук Вікторія Євгенівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА СВІДЧЕННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Точність свідчень є одним з ключових елементів справедливого судочинства. Однак людська пам'ять не є ідеальною, і на свідчення можуть впливати різноманітні фактори, зокрема психологічні. Ця робота присвячена аналізу того, як емоції, стрес, соціальний тиск та інші психологічні чинники можуть спотворювати свідчення і впливати на хід судових процесів.

Актуальність цієї теми є беззаперечною. Практичні та теоретичні аспекти застосування психологічного впливу у сфері судочинства, а також проблеми психологічного впливу на досудовому розслідуванні вивчають такі вчені-криміналісти: О. В. Бишевець, М. В. Костицький, М. П. Хайдуков, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. Ю. Шепітько. Однак, незважаючи на значний внесок цих вчених, питання психологічного впливу в судочинстві залишається недостатньо дослідженим, особливо в контексті сучасних реалій та нових технологій.

Почнемо з того, що недостовірність показань у суді є правопорушенням. У пункті 1 статті 384 Кримінального кодексу України вказано, що завідомо неправдиві показання, висновки експертів, підроблені докази тощо караються виправними роботами, пробаційним наглядом або обмеженням волі на строк до двох років [1]. Отже, для працівників правоохоронних органів надзвичайно важливим є знання основних ознак, які можуть свідчити про недостовірність показань свідка чи потерпілого, адже від цього і залежатиме хід справи.

Доволі часто можна розпізнати вплив на таких людей, аналізуючи їхній психофізіологічний стан, а саме: постійне поглядання в бік обвинуваченого або іншої особи в залі суду; запинка або ж тимчасова втрата мови; підвищена швидкість серцебиття; надмірна жестикуляція або, навпаки, її відсутність; закриті пози, або ж застигання в певних позах, часто доволі незручних. Існують і певні закономірності, які можуть свідчити про відсутність впливу на жертву чи свідка: поява в суді в супроводі охоронців, близьких людей, чи родичів, що можуть, так би мовити, забезпечити для неї захист; безпосереднє звернення до правоохоронних органів, у зв'язку з побоюваннями за своє життя чи життя членів його родини [2, с. 157].

Розглянемо детальніше, як стрес впливає на точність свідчень:

– свідки можуть забувати деталі, переплутувати послідовність подій або навіть доповнювати свої спогади вигаданими елементами;

– сильний стрес може ускладнити чітке і повне формулювання думок, особливо щодо травматичних подій;

– через пережите потрясіння повне усвідомлення масштабу трагедії може зайняти в потерпілого кілька місяців, що, безумовно, впливає на його слова в суді;

– стрес може викликати фізичні реакції, такі як: тремор, пітливість, які можуть впливати на здатність людини зосередитися і точно передати інформацію [3, с. 161-162].

Зрозуміло, що самі слідчі, криміналісти та інші представники правоохоронних органів широко використовують знання з різних сфер для розробки ефективних слідчих прийомів, велика кількість яких, особливо пов'язаних з допитом, мають яскраво виражений психологічний характер. Звісно ж, у Кримінальному кодексі України є заборони щодо деяких форм психологічного впливу, але він дозволений законодавцем. До прикладу, під час допиту, змінюючи хід розмови, апелюючи до емоцій або відтворюючи події в пам'яті свідка, слідчий може отримати більш повну і правдиву інформацію. Хоча ці прийоми використовуються в криміналістиці, їхня сутність лежить у сфері психології.

Існує також таке поняття, як психологічний контакт. Це поняття означає процес взаємодії, який включає не лише емоційний аспект, але й когнітивний та поведінковий, тобто слідчий, використовуючи різноманітні психологічні прийоми, впливає на підозрюваного з метою отримання правдивої інформації. Його певною мірою не дооцінюють, але він і не гарантує отримання правдивих показань, на практиці багато підозрюваних приховують інформацію, навіть якщо між ними і слідчим встановлені довірливі відносини. Та слід мати на увазі, що мета такого контакту – не просто встановити довіру, а отримати об'єктивну інформацію, необхідну для розкриття злочину [4, с. 17-20].

З проведеного аналізу випливають такі висновки: точність свідчень є відносною і залежить від великої кількості факторів, включаючи психологічні. Слідчі та судді повинні бути обережними при оцінці доказів, особливо коли мова йде про свідчення, отримані у стресових ситуаціях. Для підвищення достовірності свідчень необхідно розробляти та впроваджувати нові методики проведення допитів та оцінки доказів. Це дослідження відкриває нові горизонти для подальших досліджень у галузі психології свідчень. Зокрема, цікавими напрямками можуть бути вивчення впливу різних типів травматичних подій на точність свідчень, розробка ефективних методів інтерв'ювання дітей та осіб з особливими потребами, а також дослідження ролі сучасних технологій у відтворенні та оцінці спогадів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 рокує *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення: 26.09.2024)

2. Плетенець В. М., Іскра А. Ю. Особливості допиту свідків та потерпілих під час досудового розслідування: психологічні аспекти. (2019). URL : <http://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4699/1/20.pdf> (дата звернення: 26.09.2024)

3. Семенко О.В. Психологічні особливості процесу доказування у справах, порушених за скаргою потерпілого. *Європейські перспективи*. 2 (1). (2012): 158-162. URL : [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evpe_2012_2\(1\)_29.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evpe_2012_2(1)_29.pdf) (дата звернення: 26.09.2024).

4. Сокиран Ф. М. Застосування психологічного впливу в кримінальному судочинстві. *Криміналістичний вісник*. 32.2 (2019). С. 15-21. URL : <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/article/download/76/51> (дата звернення: 26.09.2024).

Коваль Ярослав Сергійович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАКОННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

На сьогодні суспільство досить часто стикається із викликами задля необхідності встановити певний баланс між правами громадян та інтересами влади. Саме через наявність так званих дискреційних повноважень балансувати між цими сторонами в адміністративній сфері є особливо непростим завданням. У такому контексті надзвичайно пріоритетним буде поставлене завдання забезпечення відповідного контролю за додержанням законності рішень, щоб уникнути зловживання і забезпечити захист прав та законних інтересів громадян. Ось чому державою було створено такий механізм забезпечення дотримання правових норм, а також принципів справедливості під час використання дискреційних повноважень, як судовий контроль. Таким чином, вважаємо цю тему досить актуальною на сьогодні; згадана тема допоможе зрозуміти важливість ролі судового контролю для балансування між правами громадян та інтересами влади, а також які проблеми та прогалини існують при здійсненні зазначеного контролю.

Перш за все, починаючи розкривати вищезазначену тему, потрібно визначити, що розуміють під дискреційними повноваженнями. Дискреційними повноваженнями визнається певний комплекс прав та обов'язків органів місцевого самоврядування, чи державної влади, чи осіб, наділених функціями таких органів. Ці повноваження дають змогу самостійно встановлювати форму і зміст управлінського рішення, або ж обирати на власну думку один із декількох запропонованих таких рішень, котрі передбачаються нормативним актом чи його проектом [1]. Згідно із цим визначенням варто підкреслити, що вищесказані повноваження не є обов'язком відповідного органу чи особи, а є їхніми повноваженнями. Розібравшись із самим визначенням, у нас може виникнути цілком логічне запитання: яка ж роль судового контролю за реалізацією дискреційних повноважень? Саєнко А. Г. зазначає, що такий контроль перевіряє дії владних органів, щоб вони не виходили за рамки своїх повноважень, а також діяли в межах, встановленим законодавством. Також судовий нагляд дозволяє оцінювати дії органів влади, котрі користуються дискреційними повноваженнями. Крім цього, в результаті такого контролю суди можуть скасувати рішення, видані владними органами, якщо вони будуть незаконними. В Україні реалізацію судового контролю покладено на адміністративні суди. Національне законодавство закріплює основоположні засади, якими мають керуватися суди при прийнятті своїх рішень [4, с. 2]. Що стосується незаконної реалізації дискреційних повноважень, то науковці виділяють декілька їхніх форм. До першої зараховують перевищення дискреційних повноважень. Така ситуація виникає, коли орган чи особа обирає відповідний юридичний наслідок, який вона не могла застосувати, адже він розміщений поза межами дискреційного правила. До другої форми належать незастосування або ж недостатнє використання вже зазначених повноважень. Вона має місце тоді, коли орган чи особа відмовляється від застосування повноважень. Останньою є форма зловживання дискрецією. Виявляється така форма, коли метою є досягнення неправомірних чи особистих завдань [2, с. 7, 15]. Таким чином, адміністративні суди повинні враховувати вищезазначені форми при розгляді рішення про незаконність використання дискреційних повноважень, щоб коректно і законно виконувати свої обов'язки. Варто зазначити, що такі повноваження, як дискреційні надаються не заради задоволення інтересів владного органу чи певного окремого громадянина, а задля забезпечення публічних інтересів.

Однак, незважаючи на всі позитивні сторони, які наша держава змогла виділити, не обійшлося і без проблем, які певним чином послаблюють судовий контроль в Україні. Так, до прикладу, відповідно до ст. 245 КАСУ зазначаються рамки для застосування судового контролю. Також у ст. 77 цього ж Кодексу передбачається, що позивач повинен надавати ті докази, які, на думку самого позивача, більш точно підтверджують, як були порушені його

права. У свою чергу, суд не може витребувати у позивача інші докази у справах про зловживання дискреційними повноваженнями [3, с. 5-6]. Такий підхід обмежує можливість вимагати додаткові докази, що, у свою чергу, може призвести до неповноти розгляду конкретної справи, а також ускладнити встановлення всіх її обставин. Результатом цього може бути те, що за наявності обмеженої інформації суд не зможе прийняти справедливе рішення, саме через поверхневий розгляд самої ситуації. Таким чином, ми можемо стверджувати, що будь-які спроби відступу від повного судового контролю будуть порушувати конституційні основи функціонування судів, а подальше продовження такої ситуації може призвести до руйнування основної ролі судів, а саме захисту та забезпечення прав громадян.

Отже, судовий контроль є досить важливою ланкою у правильному функціонуванні держави. Такий контроль забезпечує законність та правопорядок у рішеннях органів владних повноважень, особливо якщо такі рішення були створенні із використанням дискреційних повноважень. Проте в нашій державі є певні проблеми із всебічним та необмеженим судовим контролем. Відтак через відсутність в законодавстві стандартів на застосування дискреції, а також власне усічене інтерпретування самого поняття дискреції не має можливості ефективно використовувати дискрецію органами влади чи їхніми особами.

Список використаних джерел:

1. Наказ Про затвердження методології проведення антикорупційної експертизи. Наказ Міністерства Юстиції України від 24.04.2017 №1395/5, П. Петренко (дата звернення 26.09.2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1395323-17#Text>
2. Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією : звіт (проект) / Е. Целлер, Р. Куйбіда, Р. Мельник, 2020 р. с. 54. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4857/zvit_dyskreicii.pdf
3. Оніщук М. В., Проблемні питання здійснення судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень. *Слово Національної школи суддів України*, №2 (35) 2021. с. 6-15. URL : <https://nsj.gov.ua/files/1638433817Onishchuk-problemni-pytannia.pdf>
4. Саєнко А. Г. Судовий контроль за реалізацією дискреційних повноважень: національний та міжнародний досвід, УДК 342, *Юридичний науковий електронний журнал*, №11/2023. с. 115-117. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-11/25>

Когут Іван Анатолійович,

асистент кафедри кримінального права та процесу, аспірант
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Важливою складовою забезпечення правопорядку є злагоджена та скоординована робота всіх без винятку правоохоронних органів, які ефективно взаємодіють між собою. Очевидним є те, що будь-який окремо взятий правоохоронний орган не здатен повною мірою забезпечити правопорядок на відповідній території, тому постає необхідність у консолідації зусиль у цьому напрямку. Більше того, необхідно враховувати, що забезпечення правопорядку ґрунтується на взаємодії між правоохоронними органами та іншими органами публічної влади. Однак у цьому дослідженні ми зосередимо увагу на діяльності правоохоронних органів.

Задля того, щоб визначити значення взаємодії, передусім потрібно зрозуміти, що саме слід розуміти під ключовими категоріями в контексті предмета дослідження. Однозначним є те, що основною категорією виступатиме взаємодія правоохоронних органів, причому, у зв'язку з тим, що взаємодія не є самоціллю, важливим для нас буде її мета, а саме забезпечення правопорядку. Що стосується взаємодії правоохоронних органів, то під цим поняттям Рябовол Л. Т. пропонує розуміти проведення спільної діяльності, спільних заходів, що передбачає чітку

організацію та здійснення конкретних управлінських дій. Водночас ця діяльність прямо передбачена законами, якими визначено правовий статус кожного окремого правоохоронного органу, а конкретні умови та порядок такої взаємодії регулюються відповідними спільними нормативними актами [1, с. 78].

Під забезпеченням правопорядку (щодо мети цієї взаємодії) Черноус О. В. розуміє процес гарантування безпечного середовища для всіх громадян у їхньому повсякденному житті відповідно до правової бази країни, головним чином, шляхом попередження і запобігання правопорушенням, а також шляхом прийняття відповідних заходів для припинення порушень закону [2, с. 84].

На основі викладених думок науковців констатуємо, що взаємодія є ключовим інструментом у забезпеченні правопорядку. Забезпечення правопорядку, своєю чергою, – це процес створення безпечного середовища для громадян через попередження вчинення правопорушень.

Зважаючи на те, що попередження правопорушень не є єдиним завданням правоохоронних органів, слід зазначити й про інші. Так, В. Г. Гриценко, пропонуючи власну систему завдань зазначених органів, відносить до них охорону прав і свобод громадянина, забезпечення його особистої безпеки; відновлення порушених прав, охорону та забезпечення громадського порядку; забезпечення охорони національної безпеки, підвищення авторитету правоохоронної діяльності; запобігання злочинам та їх припинення; протидію корупції та боротьбу з організованою злочинністю; охорону стратегічно важливих об'єктів [3, с. 101].

Окресливши поняття взаємодії правоохоронних органів, забезпечення правопорядку, а також розглянувши їхні завдання, виокремимо значення цієї діяльності із врахуванням певних особливостей:

– взаємодія між різними правоохоронними органами забезпечує злагодженість дій, що підвищує ефективність забезпечення правопорядку. Одним із прикладів цієї діяльності є створення міжвідомчої робочої групи з питань протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним виготовленням та збутом всіх видів підакцизних товарів. До неї увійшли представники Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, Державної податкової служби, Державного бюро розслідувань [4]. Фактично, об'єднавши зусилля, кожний із органів діятиме на своїй окремій «ділянці» роботи, проте вся ця діяльність об'єднана спільним тактичним завданням – протидії нелегальному обігу підакцизних товарів, а також загальним стратегічним – забезпеченням правопорядку;

– взаємодія шляхом обміну інформацією дозволяє ефективно запобігати вчиненню злочинів. Розглядаючи цей аспект, варто зазначити, що положення щодо обміну інформацією мають законодавчу регламентацію. Наприклад, ч. 2 ст. 191 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачає, що обмін оперативною інформацією між Національним бюро та органами внутрішніх справ, Службою безпеки України, іншими правоохоронними органами щодо спільних заходів здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів [5];

– завдяки взаємодії можна оперативно мобілізувати ресурси правоохоронних органів для реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення громадського порядку. Цей аспект є особливо актуальним в умовах повномасштабного вторгнення, коли фактично щодня виникає необхідність у реагуванні на надзвичайні ситуації. У ч. 1 ст. 28 Кодексу цивільного захисту України встановлено, що для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, збройного конфлікту чи терористичних актів, проведення відновлювальних робіт, надання гуманітарної допомоги цивільному населенню можуть залучатися військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення [6].

На завершення зазначимо, що взаємодія правоохоронних органів є ключовим та невід'ємним чинником у забезпеченні правопорядку, оскільки окремо жоден орган не здатен виконати це завдання повною мірою самостійно. Вона полягає в скоординованих діях, обміні інформацією та спільній реалізації заходів. Діяльність правоохоронних органів, яка пронизана взаємодією значено підвищує ефективність їхньої роботи, особливо в умовах викликів сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Рябовол Л. Т. Взаємодія державних правоохоронних органів: проблема визначення поняття. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Право*. 2021. Вип. 11. С. 75-80.
2. Черноус О. В. Роль Національної поліції України у забезпеченні безпеки та правопорядку серед населення. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2020 року)*. Харків, 2020. С. 84-85.
3. Гриценко В. Г. Щодо визначення завдань правоохоронних органів. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2020. № 1 (1). С. 98-101.
4. Правоохоронні органи спільно відпрацьовуватимуть нелегальний ринок підакцизних товарів. *Офіційний веб-портал Бюро економічної безпеки України*. 2023. URL: <https://griml.com/p3m0s> (дата звернення: 24.09.2024).
5. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://griml.com/HrLP2> (дата звернення: 24.09.2024).
6. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://griml.com/dYsrr> (дата звернення: 24.09.2024).

Нестерович Крістіна Іванівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОМІЧНИК АДВОКАТА: ФУНКЦІЇ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЇ

Помічник адвоката – це фізична особа, яка здійснює діяльність, на підставі чинного законодавства України.

Правовий статус помічника адвоката регулюється Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кодексом законів про працю України, Правилами адвокатської етики, Положенням про помічника адвоката та актами Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України.

Працювати помічником адвоката в Україні можуть не тільки громадяни України, але й іноземці та особи без громадянства, які мають дозвіл на роботу в нашій країні, юридичну освіту, знають державну мову і прослухала спеціальний курс-інструктаж введення в професію помічника адвоката у Вищій школі адвокатури НААУ.

Вимога про проходження курсу-інструктажу введення в професію помічника адвоката Вищої школи адвокатури НААУ для особи, яка має повну вищу юридичну освіту, порушує принцип доступу до професії, адже підтвердженням професійного рівня особи є диплом про повну вищу освіту, позаяк особа, яка має такий рівень підготовки, має необхідні знання для виконання тих завдань та доручень, які надаватиме адвокат.

Повна вища юридична освіта – це максимальний рівень юридичної освіти, здобутий в Україні або за кордоном і визнаний у нашій країні відповідно до чинного законодавства.

Згідно із законодавством, помічники адвокатів здійснюють свою діяльність на підставі трудового договору. Цей договір укладається з адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням і має відповідати як вимогам Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так і загальним нормам трудового права.

Помічник адвоката не може поєднувати свою роботу з іншою діяльністю, що суперечить адвокатській. Такою несумісною діяльністю вважається робота в державних органах або органах місцевого самоврядування, військова служба, нотаріальна діяльність або експертна робота в суді.

Помічником адвоката не може бути особа:

- 1) з непогашеною чи незнятою у встановленому законом порядку судимістю за

вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі;

2) визнані судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) позбавлені права заняття адвокатською діяльністю, – впродовж двох років з моменту прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

4) звільнені з посади судді, слідчого, дізнавача, прокурора, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку із порушенням присяги, вчиненням корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Помічник адвоката здійснює доручені завдання адвоката у справах, які ведуться адвокатом.

Помічник адвоката має право на доступ до інформаційних ресурсів адвоката, таких як бази даних, комунікаційні мережі та спеціальні видання. Він може вносити пропозиції щодо організації своєї діяльності та брати участь у різних заходах, пов'язаних з юридичною практикою, за умови згоди адвоката. Помічник адвоката має право на підвищення кваліфікації, відпустку, оплату праці та інші соціальні гарантії, передбачені законодавством.

При наявності письмової згоди клієнта, помічник адвоката може активно брати участь у підготовці матеріалів для судових процесів; за вказівкою адвоката створювати проекти різноманітних юридичних документів; отримувати відповіді на запити та робити копії необхідних документів; бути присутнім на зустрічах з клієнтом, слідчих діях та судових засіданнях; збирати інформацію, необхідну для розгляду справи; виконувати прості юридичні завдання та надавати консультації з правових питань.

Обов'язки помічника адвоката полягають у своєчасному та якісному виконанні всіх доручень адвоката; дотриманні графіків підготовки документів та виконання завдань; постійному підвищенні своєї кваліфікації; дбайливому ставленні до майна адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання); неухильному дотриманні прав і свобод людини; дотриманні норм адвокатської етики; збереженні в суворій таємниці всієї конфіденційної інформації.

Отже, робота помічника адвоката передбачає високу відповідальність та вимагає від виконавця максимальної концентрації, терпіння та наполегливості. Широкий спектр обов'язків, що покладається на помічника адвоката, вимагає їх безумовного виконання у встановлені законом строки. Пропуск цих строків може мати фатальні наслідки для клієнта, позбавивши його можливості захистити свої права в судовому порядку.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Помічник адвоката. URL: <https://unba.org.ua/assistant-attorney>
3. Положення про помічника адвоката : Закон України від 25.09.2015 р. № vr113871-15. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr113871-15#Text>

Нечай Софія Євгеніївна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Справедливість здавна була визначальною ознакою і вагомим механізмом регулювання людських відносин. Ключ до її розуміння можна знайти в міфології, де зі справедливістю ототожнюють богиню правосуддя – Феміду, яка зображена з пов'язкою на очах, що означає однакове ставлення до всіх, а терези в її руках відображають розуміння її рішення як зваженого і мудрого [1, с. 234].

Важливість, затребуваність справедливості акумульована в невпинному науковому інтересі до цього феномену філософів, правників, політологів. Базисною основою дослідження ідеї справедливості є давньогрецька філософська спадщина, зокрема напрацювання Сократа, Платона, Аристотеля та ін. Так, Сократ вважав, що справедливість і будь-яка інша чеснота є мудрістю. Справедливі вчинки і взагалі всі вчинки, засновані на чесноті, прекрасні та гарні [2, с. 80]. Платон розглядав поняття «справедливість» у контексті розуміння суспільства, вважаючи справедливим те суспільство, де людина може реалізувати свої природні здібності. Водночас справедливість виражається у відданості всіх станів своїй справі, в тому, щоб кожен виконував доручені йому обов'язки [2, с. 82]. На думку Аристотеля, справедливість – це відплата кожному за його заслуги. Несправедливість – це свавілля, яке порушує права людини. Будь-які об'єктивні рішення є справедливими. Несправедливим є перекладання на інших власних обов'язків та отримання благ за рахунок інших [3, с. 36].

Резонансність ідеї справедливості полягала в тому, що впродовж еволюції людського світогляду вона завжди визначала суспільну дійсність, була потужним чинником аргументації поведінкових, оціночних, моральних вчинків людей. Філософська ідея справедливості, зважаючи на її специфіку, тісно пов'язана з правом. Право повинне гарантувати справедливість, виступаючи як інструмент для її встановлення, конкретизації і деталізації її вимог. Як зазначає професорка О. Гришук, «справедливості ж як основній правовій цінності належить визначальна роль у розумінні права, побудови його інститутів у формулюванні вимог, що ставляться перед правовим регулюванням відносин у сучасному суспільстві» [4, с. 269]. А право на справедливий суд є одним із основоположних прав у сучасних цивілізованих державах. Воно ж охоплює питання вимог до суду та його складу, а також процесуальних гарантій під час судового розгляду.

Судова система є практичним механізмом реалізації категорії справедливості. Основна функція судів полягає у забезпеченні того, щоб закони, які приймаються в суспільстві, були застосовані рівномірно й об'єктивно, а судовий розгляд був справедливим та ефективним незалежно від рішення та результату.

Однак, незважаючи на важливість справедливості, її втілення в судовій системі не завжди є ідеальним. Практично в кожній країні існують випадки, коли судова система не здатна забезпечити справедливий розгляд справ через корупцію, політичний тиск чи несправедливі закони.

Для того, аби судовий розгляд був справедливим, суддя має виявляти максимальну незалежність й об'єктивність у своїх рішеннях. Він не повинен мати особистої зацікавленості у результаті справи, піддаватися економічному, політичному чи будь-якому іншому зовнішньому тиску, а опиратися виключно на факти і закони. Таким чином, з цього випливає те, що ключовою фігурою в забезпеченні справедливості є суддя.

Чесність і прозорість судової системи має на меті забезпечити довіру суспільства до правосуддя та держави в цілому, що зазвичай є великою проблемою. У свою чергу, держава – основний гарант дотримання прав людини, а тому має надати кожному доступ до незалежних та неупереджених судів, які розглядають справи з дотриманням належних процесуальних гарантій [5].

Справедливий суд є важливою частиною демократичного суспільства, де кожен громадянин має право на захист своїх прав і свобод, а будь-яка справа розглядається без упередженості та під впливом зовнішніх чинників.

Категорія справедливості завжди була предметом дослідження багатьох галузей наукового знання й тисячоліттями залишається однією з головних чеснот, довкола якої рухаються інші чесноти. Розуміння й дотримання справедливості є основою для досягнення гармонії, довіри і стабільності.

Список використаної літератури:

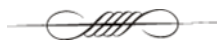
1. Грень Н. М. Справедливість як основа права на справедливий суд. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2251/vnulpurn201582438.pdf>
2. Блоха Я. Принцип справедливості у філософії Платона та Аристотеля. *Філософські*

обрії. 2016. №36. С. 79-87. URL: <https://philosobr.pnpu.edu.ua/article/view/175088/175013>

3. Шелевер Н. В. Принцип справедливості у філософії античних філософів. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. С.33-39 URL : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34267/1/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80.pdf

4. Грищук О. В. Добош З.А. Конвергенція справедливості і права: філософсько-правовий аспект : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. 268 с.

5. Право на справедливий суд. URL : <https://www.rights.in.ua/rights/pravo-na-spravjedlivij-sud>

Пагор Богдана Русланівна,

здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ НОРМИ: ОНОВЛЕННЯ КОДЕКСУ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ

Суспільство і правова система перебувають у постійному розвитку, що ставить перед собою нові виклики та, у свою чергу, оновлення етичних стандартів для забезпечення їхньої актуальності та ефективності. Етика суддів є ключовим елементом судової системи, який сприяє зміцненню довіри громадян до судової влади. Кодекс суддівської етики затверджується 3'їздом суддів. 18 вересня 2024 року відбувся 3'їзд суддів на якому затвердили зміни до Кодексу.

Етичні вимоги до поведінки судді включають сукупність моральних принципів, які дозволяють оцінювати його дії через призму таких цінностей, як справедливість, доброчесність, гідність, людяність тощо [1, с.10]. Однак редакція Кодексу суддівської етики, затверджена ще у 2013 році, не враховувала тих змін та реформ, що відбувалися в судовій системі протягом останніх 11 років. Раніше суддівська спільнота вже намагалася оновити зміст і положення Кодексу, але безуспішно, тоді після дискусій 3'їзд суддів відклав затвердження змін на невизначений термін через питання щодо коректності та чіткості запропонованих правок [2].

Слід зазначити, що оновлений Кодекс суддівської етики наближує свої норми до найкращих міжнародних порівняльних практик (Бангалорські принципи поведінки суддів, Кодекс поведінки для суддів США, Типові правила професійної поведінки Американської асоціації адвокатів, Висновки Консультативної ради європейських суддів, Модельний кодекс Європейської мережі рад правосуддя, Етичні принципи для міжнародних кримінальних суддів). Крім того, оновлення має на меті узгодити положення Кодексу відповідно до законодавства та врахувати нові етичні виклики й дилеми, що постають у повсякденній роботі суддів [3].

Серед нововведень варто відзначити положення Кодексу щодо можливості використання суддями технологій штучного інтелекту. Згідно з нововведеннями, судді можуть застосовувати штучний інтелект для аналізу інформації, пошуку релевантної судової практики та підготовки рішень, але без втручання у незалежність та неупередженість судового процесу.

Штучний інтелект не має впливати на оцінку доказів або ухвалення рішень, щоб зберегти принципи правосуддя та законність. Це дозволяє більш ефективно опрацьовувати великі обсяги даних, не порушуючи етичних стандартів суддівської діяльності. Штучний інтелект вже активно впроваджується в судові системи багатьох країн, сприяючи підвищенню ефективності та якості правосуддя. У 2018 році була прийнята Європейська етична хартія про використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, яка встановлює принципи для забезпечення дотримання прав людини під час використання таких технологій

у правосудді [4]. США у своїй практиці застосовує систему COMPAS, яка використовується для оцінки ризику повторного рецидиву злочину. Вона допомагає суддям приймати рішення щодо умовно-дострокового звільнення [6]. Досить недавно в медіа поширювалась інформація про колумбійського суддю, який використав штучний інтелект ChatGPT для розгляду справи. Справа стосувалася спору з медичною страховою компанією щодо права дитини з аутизмом на покриття медичного лікування. Як зазначено в судових документах, до ChatGPT були введені такі питання: «Чи звільняється неповнолітній з аутизмом від оплати за терапію?» та «Чи були позитивні рішення конституційного суду у схожих справах?». Суддя включив відповіді чат-бота до свого рішення, а також додав власний аналіз правових прецедентів, зазначивши, що штучний інтелект використовувався для «підсилення аргументації рішення». У Колумбії законодавство не забороняє використання штучного інтелекту в судових рішеннях [7].

Однак використання штучного інтелекту в судовій системі вже спричинило певні проблеми. Наприклад, «у США адвокат, звернувшись до ChatGPT для підготовки позову, навів у документі неіснуючі судові справи. Юрист, який працював над справою проти авіакомпанії Avianca, отримав від ШІ недійсні посилання на судові рішення, що призвело до серйозних наслідків» [8].

Нова редакція Кодексу суддівської етики також передбачає можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, які проявляють зневажливе ставлення до суддівського самоврядування. Введення цієї норми обумовлене численними проблемами, з якими стикається суддівське самоврядування в Україні. Зокрема, «поширеною є ситуація, коли в окремих судах судді протягом тривалого часу не можуть обрати голів судів, через те що деякі судді просто ігнорують вибори» [9].

Окрім змін у поведінці суддів під час виконання професійних обов'язків, відбуваються зміни й у позасудовій сфері. Нові засоби комунікації, зокрема соціальні мережі, ставлять перед суддями нові етичні виклики. Використання соціальних мереж суддями повинно бути стриманим, поміркованим та обережним. «Суддя може розмішувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету судді та судової влади» [10]. Прикладом може бути випадок, коли кандидат на посаду судді публікував на своїй сторінці у Facebook нецензурні висловлювання та заклики до насильства. Вища рада правосуддя дійшла висновку, що така поведінка кандидата та його ставлення до неї викликають обґрунтовані сумніви щодо його відповідності критеріям професійної етики. Це вважається обставиною, що може негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади в разі його призначення на посаду судді [11].

Отже, оновлення Кодексу суддівської етики є важливим кроком, який дав позитивні зміни та врегулював ті прогалини законодавства, які потребували цього, а також деталізував окремі положення Кодексу, які стосуються, як поведінки судді під час виконання професійних обов'язків, так і позасудової діяльності та врегулював обмеження для використанням суддею технологій штучного інтелекту та соціальних мереж.

Список використаних джерел:

1. Коментар до Кодексу суддівської етики, затверджений 04 лютого 2016 року Рішенням № 1 Ради суддів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr001414-16#Text>
2. У Раді суддів України завершено роботу над оновленням Кодексу суддівської етики. URL : <https://rsu.gov.ua/ua/news/u-radi-suddiv-ukraini-zaverseno-onovlenna-kodeksu-suddivskoi-etiki>
3. Етика в судочинстві: презентація проєкту нової редакції Кодексу суддівської етики. URL : <https://rsu.gov.ua/uploads/news/kodekssuddivskoietikionovlenij09-674c4fbfe7.pptm>
4. Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх. Висновок КРЄС. Судово-юридична газета. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/289290-iskusstvennyu-intellekt-i-tekhnologii-mogut-pomoch-v-rabote-sudyam-no-ne-zamenitikh-zaklyuchenie-kses>
5. Плєсканка О. В. Особливості застосування штучного інтелекту в системі

електронного правосуддя. Юридичний науковий електронний журнал : електронне наукове фахове видання. 2023. № 2. С. 357-359.

6. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment/ URL : <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4-december-2018/16808f699c>

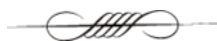
7. Використання штучного інтелекту в правосудді: ще міф чи вже реальність? URL : <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-u-pravosuddi/>

8. Суддям в Україні дозволять використовувати ШІ при підготовці рішень, але з обмеженнями. URL : <https://speka.media/suddyam-dozvoliyat-vikoristovuvati-stucnii-intelekt-pri-pidgotovci-risen-ale-z-obmezennyami-pk4x2d>

9. Суддів, які системно зривають вибори голів судів, а також завчасно тікають зі з'їзду суддів, зможуть притягати до відповідальності. Судово-юридична газета. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/310182-sudey-kotorye-sistematicheski-sryvayut-vybory-predsdateley-sudov-a-takzhe-zaranee-sbegayut-so-sezda-sudey-smogut-privlech-k-otvetstvennosti>

10. Рішення РСУ №32 від 12.09.2024 Щодо схвалення проєкту Кодексу суддівської етики. URL : <https://rsu.gov.ua/ua/documents/175>

11. Постанова Верховного Суду від 08.07.2020 р. по справі № 9901/251/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458931>

Присяжна Анна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА: СТРУКТУРА ТА ВИДИ

Для визначення певного становища (статусу) особи в суспільстві використовують різноманітний категоріальний апарат, різноманітні терміни та поняття, наприклад, такі як: «правовий статус», «юридичне положення», «юридичний статус», «соціальний статус» тощо, – отримуючись думки про доцільність використання терміна «правовий статус», застосовуючи його й до особистості адвоката, адже саме цей термін відповідає міжнародно-правовим стандартам та поширений у текстах нормативно-правових актів держави. Виходячи з цього, підтримуємо думку тих науковців, які правовим статусом вважають «комплексну, інтегративну категорію, що відображає взаємовідносини особистості і суспільства, громадянина і держави, індивіда і колективу, інші соціальні зв'язки». Сьогодні існує тенденція, за якої в сучасній юридичній науці немає єдиного підходу до розуміння цього терміну і більшість науковців штучно обтяжують поняття правовий статус додатковими структурними елементами.

Визначення правового статусу адвоката та встановлення його конкретних складових елементів відіграє надважливе значення для надання на необхідному рівні професійної правничої допомоги, а також це надасть можливість вирізнити адвоката з-поміж інших суб'єктів, які надають юридичні послуги. Правовий статус адвоката є специфічним у силу того, що його правовий статус має тісний взаємозв'язок із правовим статусом клієнта, чий інтереси він представляє або захищає.

Розкриваючи зміст правового статусу адвоката, слід, в першу чергу, наголосити на тому, що до його складу варто віднести такі складові елементи: права, обов'язки, гарантії та відповідальність особи. А тому під правовим статусом адвоката слід розуміти правове становище особи в суспільстві, яке характеризується наявністю в неї закріплених у законодавстві прав, свобод, обов'язків, гарантій та відповідальності, які у своїй сукупності надають можливість здійснювати адвокатську діяльність та повноцінно забезпечувати

реалізацію професійної правничої допомоги. Плюралізм думок щодо поняття та структури правового статусу адвоката призводить до плутанини. Поділяємо, але все ж маємо зауваження щодо позиції науковців, які переконують, що все ж таки «права і обов'язки є серцевиною, є центром правової сфери і, що саме тут міститься ключ до вирішення основних юридичних проблем». Таким зауваженням є те, що лише на правах і обов'язках неможливо будувати правовий статус адвоката, адже вони не забезпечать повною мірою повноцінного визначення фактичного правового становища адвоката.

Спірним у наукових колах є віднесення до обов'язкового елемента правового статусу адвоката гарантій. Окремі науковці вказують на те, що гарантії – це категорія, яка виходить за межі правового статусу. Але з такою думкою неможливо погодитись, оскільки ніякі права та обов'язки не можуть бути реалізовані без відповідних гарантій. Так, у випадку лише декларативного закріплення гарантій адвокатської діяльності неможливо буде здійснити надані адвокату права та виконати покладені на нього обов'язки. Поділяють таку думку М.А. Бояринцева [1, с. 16], ЛЛ. Нескороджена [2, с. 12] та ін.

Викликає також дискусію і віднесення до обов'язкових елементів правового статусу адвоката юридичної відповідальності в разі невиконання покладених на нього обов'язків. Когорта науковців відносить цей елемент до вторинних, похідних, називає лише наслідком невиконання обов'язків, які покладені на адвоката (О.А. Лукашева, А.В. Рагулін та ін). Такої позиції вищевказаних науковців важко дотримуватись, адже наявність в особи обов'язків передбачає юридичну відповідальність у разі їх невиконання. Водночас не завжди в законодавстві прямо передбачені обов'язки, а можуть бути отримані лише шляхом логічного аналізу з норм про відповідальність суб'єктів, через що, виділення юридичної відповідальності як елемента правового статусу адвоката можна розцінювати теоретично і практично обґрунтованим.

Звичайно, права та обов'язки адвоката є основними, вихідними, центральними елементами його правового статусу, але й гарантії та відповідальність, враховуючи їхню правову природу, займають своє особливе, важливе місце у структурі правового статусу адвоката.

Що ж стосується видів правового статусу, то в ракурсі цього дослідження найбільш прийнятною є класифікація правового статусу за змістом, згідно з якою розрізняють загальний, спеціальний та індивідуальний статуси. Ці три статуси можна зіставити між собою як загальне, особливе та одиначне. До прикладу, таку класифікацію О.Ф. Скакун порівнює із «мотрійкою» [3, с. 382].

Розбираючи правовий статус адвоката з прив'язкою до такої класифікації, можна сміло стверджувати, що загальний статус адвоката дорівнює його статусу як фізичної особи; спеціальний – становить сукупність прав, обов'язків, гарантій та відповідальності адвоката; а індивідуальний правовий статус адвоката, у свою чергу, є правовим становищем адвоката у конкретній правовій ситуації, тобто при здійсненні захисту, представництва тощо.

Отже, правовий статус адвоката – це комплексне поняття, яке показує його правове становище в суспільстві та характеризується наявністю у адвоката законодавчо закріплених прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, які лише у своїй сукупності є необхідні та достатні для здійснення професійної правничої допомоги.

Список використаних джерел:

1. Бояринцева М.А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. Наук : спец. 12.00.07. К., 2005. 21 с.
2. Нескороджена ЛЛ. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача у кримінальному судочинстві України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2002. 20 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Х. : Консум, 2001. 656 с.

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реклама – це не просто маркетинговий інструмент, а й важливий елемент будь-якої діяльності в сучасному світі. Сфера адвокатських послуг не є винятком, а тому використовує такий інструмент для залучення більшої кількості клієнтів. Адвокат займає особливе місце в суспільстві, його діяльність повинна відповідати чинним нормативно-правовим актам про адвокатуру та адвокатську діяльність, порушення яких є причиною застосування заходів дисциплінарної відповідальності.

Проблема реклами адвокатської діяльності вже довгий час є предметом обговорення на національному рівні, в якому висловлюються різні думки, починаючи від абсолютної заборони адвокатам рекламувати свою діяльність до визнання такої реклами нарівні з іншими видами діяльності на ринку. Тоді як європейське законодавство продовжує розвивати теорію того, якою саме повинна бути реклама адвоката, хоч поки і виокремлює лише загальні положення [1, с. 203].

Яскравим прикладом такого може бути Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС. У ньому не вказані конкретні дії, які може або не може вчиняти адвокат, який бажає займатися саморекламою, але є помітне відсилання до правил, якими він повинен керуватися в національному законодавстві. Водночас вважається допустимою самореклама, якщо адвокат зможе довести, що його дії вчинені в місцях, де вони визнаються допустимими [2].

Адвокат під час рекламування своєї діяльності, повинен звернути уваги на вимоги нормативно-правових актів України як базових приписів. Закон України «Про рекламу» визначає основні принципи, яких повинні дотримуватися рекламодавці, а саме законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди, а також дотримуватися вимогам добросовісної конкуренції. Відповідно, реклама не повинна погано впливати на довіру суспільства, показувати зображення чи проголошувати інформацію, що порушує етичні, гуманістичні, моральні норми чи нехтує порядком пристойності. До того ж, законодавець звертає особливу увагу, що рекламодавці повинні враховувати особливу чутливість дітей, щоб не зашкодити їм. Закон чітко визначає, які види реклами є забороненими:

- дискримінаційна – реклама, яка підкреслює відмінність людей за тими чи іншими ознаками (раса, стать, вік, релігія, соціальний чи майновий стан, походження, освіта тощо);
- оманлива – реклама, яка надає інформацію чи закликає до дій, пов'язаних із порушенням законодавства, пошкодженням майна, довкілля чи особливо небезпечна для життя та здоров'я людини;
- прихована – реклама, для створення якої використовують методи чи технології, що впливають на підсвідомість людини;
- подібна – реклама, в якій імітується чи копіюється зображення, текст, звуки, що були використані під час рекламування інших товарів, якщо інше не передбачено законодавством у сфері інтелектуальної власності [3].

Окрім вказаних у вищезгаданому Законі принципів, Правила адвокатської етики встановлюють свої вимоги щодо реклами в більш вузькому значенні, хоч і у вигляді загальних положень. У них теж міститься характеристики того, що заборонено, а саме розповсюдження оціночних характеристик відносно адвоката, критики адвокатами інших адвокатів, документів про можливий успіх у виконанні доручень та інших заяв, які можуть провокувати безпідставні сподівання у клієнтів, а також вказівок, що можуть сформулювати думку, що діяльність саме цього адвоката характеризується показниками, притаманні в адвокатурі в цілому.

Під час рекламування своєї діяльності адвокат повинен розробити такі матеріали, які чітко, об'єктивно, достовірно та зрозуміло описують його діяльність і при цьому не містять натяків, двозначностей та не вводять в оману потенційних клієнтів. Також, варто враховувати

загальні вимоги естетики. Коли ж справа доходить до розміщення рекламних матеріалів, то потрібно робити це в спосіб, який не буде дискредитувати інститут адвокатури, створювати підстави для його зневаги чи принижувати професію чи статус адвоката.

Адвокати несуть персональну відповідальність за достовірність інформації, що викладена в матеріалах реклами, а також за їх відповідність чинним законам. Дотримуватися таких вимог вкрай важливо, щоб уникнути дисциплінарної відповідальності. Однак, у сучасному світі є випадки, коли особи, які бажають завдати адвокату проблем, навмисно поширюють без його відома рекламу, яка не відповідає вищеперерахованим принципам. У такому випадку, адвокат, керівник бюро чи об'єднання зобов'язані вжити всіх заходів щоб спростувати і редагувати таку рекламну інформацію та проінформувати про це раду адвокатів регіону [4].

Отже, реклама адвокатських послуг вважається делікатною справою, яка вимагає дотримання високих етичних стандартів. З одного боку, це ефективний та потрібний інструмент для залучення клієнтів, а з іншого – це відповідальність перед суспільством та прояв поваги до професії. Дотримання етичних норм є запорукою успішної та довготривалої адвокатської практики.

Список використаних джерел:

1. Бірюкова А. Реклама адвокатської діяльності як прояв впливу процесу глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №8. С. 202-205.
2. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства: ЄС; Кодекс, Міжнародний документ від 01.10.1988. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text
3. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/conv#n77>
4. Правила адвокатської етики: З'їзд адвокатів України; Правила від 09.06.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17/conv>

Семенюк-Прибатень Анна Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Впровадження електронного правосуддя є однією з ключових реформ у системі правосуддя багатьох країн, зокрема й України, що відповідає глобальним тенденціям цифровізації державних послуг. У сучасних умовах цифровізації суспільства виникає необхідність адаптації правосуддя до нових реалій, що дозволить спростити судові процедури, прискорити розгляд справ та мінімізувати бюрократичні перешкоди. Перехід до електронного правосуддя передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах судочинства – від подачі документів до винесення рішень, що має потенціал для зменшення навантаження на судову систему та поліпшення доступу громадян до правосуддя.

На сучасному етапі впровадження електронного правосуддя в Україні включає кілька ключових напрямів розвитку. По-перше, це електронний документообіг, який дозволяє сторонам судового процесу подавати документи в електронному вигляді, отримувати інформацію про хід справи та доступ до судових рішень через онлайн-сервіси. Такий підхід значно спрощує процес обміну інформацією між учасниками судового процесу, прискорює розгляд справ та зменшує ризик помилок або затримок, пов'язаних з паперовим документообігом. По-друге, розвиток електронного правосуддя в Україні передбачає створення спеціалізованих онлайн-платформ для судового процесу, які дозволяють проводити слухання справ у режимі відеоконференцій. Це особливо актуально в умовах сучасних

викликів, зокрема в умовах війни, коли фізичний доступ до судових установ може бути обмежений. Така практика сприяє забезпеченню безперервності судових процесів, попри зовнішні перешкоди. По-третє, електронне правосуддя також включає можливість електронного підпису судових рішень та інших документів, що значно зменшує витрати часу на оформлення документів та забезпечує їхню юридичну силу без необхідності фізичного підпису. Це підвищує оперативність і прозорість процесу ухвалення рішень [1, с. 59-64; 2].

Отже, впровадження електронного правосуддя є необхідною та перспективною складовою реформування судової системи в Україні, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості судочинства, забезпеченню кращого доступу до правосуддя для громадян, а також адаптації судової системи до викликів сучасного цифрового суспільства.

Однак впровадження електронного правосуддя в Україні зіштовхується з низкою викликів. Однією з головних проблем впровадження електронного правосуддя є недостатня технічна інфраструктура. Для забезпечення повноцінної роботи електронного судочинства необхідні стабільні та захищені ІТ-системи, що мають функціонувати безперебійно у всіх регіонах країни. Проблеми з доступом до інтернету, які виникають внаслідок військових дій, суттєво ускладнюють або навіть унеможливають впровадження електронного правосуддя. Крім того, недосконалість програмного забезпечення, яке використовується для електронного правосуддя, призводить до технічних збоїв, що негативно впливає на процеси судочинства. Ще однією важливою перешкодою є низький рівень цифрової грамотності як серед громадян, так і серед працівників судової системи. Багато учасників судових процесів не мають достатніх знань і навичок для користування електронними сервісами, що створює труднощі в подачі документів та участі в дистанційних слуханнях. Це стосується як представників старшого покоління, так і людей з обмеженим доступом до сучасних технологій. Наявність правових прогалин також залишається серйозним викликом, оскільки недосконалість законодавчого регулювання електронних судових процедур може призводити до правових колізій і непорозумінь, що впливає на якість ухвалення судових рішень. Окремо варто зазначити проблему недостатнього фінансування проєктів, пов'язаних із впровадженням електронного правосуддя. Розробка і підтримка сучасних ІТ-систем, навчання суддів і працівників судової системи вимагають значних коштів, які часто є обмеженими. Без належного фінансування неможливо забезпечити стабільне функціонування електронних судів та їхній розвиток. Також слід відзначити проблеми, пов'язані з довірою до електронного правосуддя. Частина населення і правової спільноти з недовірою ставиться до можливості розгляду справ в електронному форматі, оскільки вважає, що це може призвести до зниження якості правосуддя або порушення прав громадян [3, с. 132-137; 4, с. 126-131].

Таким чином, попри значні перспективи, впровадження електронного правосуддя в Україні стикається з низкою проблем, які потребують вирішення для забезпечення його ефективного функціонування. Це вимагає комплексного підходу, що включає розвиток технічної інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності, удосконалення законодавчої бази та забезпечення належного фінансування проєктів у цій сфері.

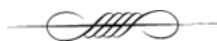
Узагальнюючи результати дослідження впровадження електронного правосуддя в Україні, можна стверджувати, що цей процес є важливим кроком на шляху до модернізації судової системи та підвищення її ефективності. Електронне правосуддя має значний потенціал для забезпечення більш прозорого, швидкого та доступного правосуддя, особливо в умовах сучасних цифрових викликів.

Список використаних джерел:

1. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи е-суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична.* 2023. № 1. С. 57-66.
2. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1397565/> (дата звернення: 19.09.2024).
3. Теремецький В. І., Дуліба Є. В. Особливості впровадження та функціонування

Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. *Форум права*. 2023. № 75(2). С. 130-143.

4. Капліна Г. А. Проблеми розвитку електронного правосуддя у сучасних умовах. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2(46). С. 124-134.

Струнь Анастасія Олегівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Адвокатська таємниця – одна з основоположних засад правосуддя, що забезпечує ефективний захист прав і свобод особи. В Україні адвокатська таємниця закріплена в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон), а також у Конституції України. Ці правові норми гарантують, що адвокати зобов'язані зберігати конфіденційність інформації, що стало основою для захисту прав клієнтів у судових процесах. Відповідно до статті 23 Закону адвокатську таємницю становить будь-яка інформація, що передається між адвокатом і клієнтом, і, в свою чергу, критично важлива для забезпечення справедливого судового розгляду.

Адвокатська таємниця охоплює всю інформацію, отриману адвокатом від клієнта в рамках професійних відносин [6]. Це право захищає інтереси клієнта, гарантує відкритість у спілкуванні та дозволяє адвокату ефективно виконувати свої обов'язки. Конфіденційність інформації є запорукою довіри між адвокатом і клієнтом. Без можливості вільно ділитися інформацією клієнт може відчувати страх перед розкриттям своїх проблем, що заважає йому отримати якісний захист. У свою чергу, це може призвести до несправедливого судового розгляду. Адвокатська таємниця сприяє тому, що адвокати можуть отримувати всю необхідну інформацію для формування ефективної стратегії захисту. Відсутність конфіденційності може призвести до обмеження адвокатських можливостей, що, у свою чергу, погіршує якість правового захисту та підриває принципи справедливості.

Незважаючи на існування правових норм, на практиці адвокатська таємниця може піддаватися тиску з боку правоохоронних органів. Виникають ситуації, коли суди вимагають розкриття інформації, що ставить під загрозу права клієнтів. Як зазначає І. В. Головань, значною проблемою на практиці є механізм зберігання документів і предметів, що містять адвокатську таємницю, в тих випадках, коли ці об'єкти перебувають не в адвоката, а в клієнта або третьої сторони. Національне законодавство не має жодних норм, які якимось чином вирішували б цю ситуацію. Тому документи, речі, що містять адвокатську таємницю, можуть бути безперешкодно вилучені правоохоронними органами під час проведення відповідних слідчих дій щодо зазначених осіб [2].

Ю.М. Полонський вказує, що охорона адвокатської таємниці є одним із основоположних принципів адвокатської діяльності, а її розкриття є вкрай серйозним правопорушенням, яке може відбутися тільки за письмовою згодою клієнта [5]. Адвокат Д. В. Кухнюк вважає, що розголошення адвокатської таємниці є неприпустимим за будь-яких умов. Він зазначає, що під час отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю адвокат приймає присягу, в якій він зобов'язується суворо зберігати адвокатську таємницю, будь-яке розголошення – порушення приписів Закону [3].

Під час проведення слідчих дій державні органи зобов'язані дотримуватись права адвокатів на професійну таємницю. На думку Європейського суду з прав людини, у справі Головань проти України (2012) українське законодавство, що регулює питання охорони професійної таємниці адвокатів, не забезпечує достатнього рівня захисту адвокатів від зловживань з боку влади. Таким чином, ЄСПЛ підтвердив відсутність в Україні ефективних механізмів захисту від порушення права адвокатів на професійну таємницю. Зокрема, обшук

приміщень адвокатів має підлягати особливо ретельній перевірці. Суд вважає, що національне законодавство не надає належних гарантій контролю під час проведення таких обшуків, які могли б запобігти довільному втручанню в діяльність адвоката. Щодо понять, які беруть участь в обшуку офісу адвоката, ні Кримінальний процесуальний кодекс України, ні інші законодавчі акти не містять жодних вимог щодо їхньої кваліфікації, зокрема освіти, досвіду чи місця роботи [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що адвокатська таємниця є ключовим елементом забезпечення справедливого судового розгляду. Вона захищає права клієнтів, забезпечує якість правового захисту та підтримує довіру до адвокатської діяльності. Необхідно активно працювати щодо забезпечення збереження адвокатської таємниці не як «інформації в документах чи в офісі адвоката», а вже безпосередньо як таємниці спілкування адвоката з клієнтом, незважаючи на форму спілкування, де, яким чином зберігаються його результати. Адже якщо виходити з практики Європейського суду з прав людини, то взагалі можна ставити питання про заборону прослуховування телефонних розмов адвоката. У справі «Копп проти Швейцарії прослуховування телефонних ліній адвокатського офісу було визнано порушенням ст. 8 Конвенції з прав людини. При цьому Суд наголосив у своєму рішенні, що телефонні розмови адвоката охоплюються концепцією приватного життя, аби гарантувати справедливість та ефективність судових процесів в Україні [4].

Список використаних джерел:

1. Вільчик Т. Гарантії дотримання принципу конфіденційності в адвокатській діяльності (порівняльний аналіз законодавства Європейського Союзу та України). №3-4.2015. С. 36-37.
2. Головань І. Адвокатська таємниця, проблеми збереження. URL : <http://blog.liga.net/user/igolovan/article/11022.aspx>
3. Гончаренко С. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини. 2005. № 7. С. 35-37.
4. Жуковська О. Професійні права адвокатів у контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. 2002. № 6. С. 18.
5. Полонський Ю. Про адвокатську таємницю. *Право України*. 2012. № 9. С. 87.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 03.08.2023 № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#n173>

Хоптинський Артур Юрійович,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Юридична психологія як наукова дисципліна займає важливе місце в системі правознавства, оскільки досліджує психічні аспекти правових відносин і їхній вплив на поведінку людини. Вона актуалізує значення психологічних чинників у формуванні правосвідомості та правопорушень, що є критично важливим для ефективного функціонування правової системи. Актуальність цієї теми зростає в умовах сучасного суспільства, де злочинність і правопорушення стають все більш складними та різноманітними. Юридична психологія дозволяє не лише зрозуміти мотивацію злочинців, але й забезпечити ефективну взаємодію правоохоронців з потерпілими та свідками, що сприяє справедливості та правопорядку. Тому вивчення психологічних аспектів права є невід'ємною складовою в процесі вдосконалення правозахисної діяльності та формування правової культури в суспільстві. Наявність вказаних особливостей обумовлює *актуальність теми* дослідження.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: визначити вплив психології на діяльність органів правопорядку в Україні, зокрема на розслідування злочинів, взаємодію з потерпілими та свідками.

Як відзначає О.Ф. Лазурський: «індивідуальність людини визначається не лише унікальністю її внутрішніх психічних функцій, таких як: особливості пам'яті, уяви тощо, – але також і ставленням до навколишніх явищ. Це включає те, як людина реагує на різні об'єкти, що вона обожає і які бридкі, чим цікавиться та що їй байдуже...» [1]. Таким чином, юридична психологія є інструментом, що дозволяє покращити ефективність роботи правоохоронних органів через розуміння психологічних процесів, що лежать в основі кримінальної поведінки.

Юридична психологія є невід'ємною складовою процесуальних наук. Вона забезпечує глибоке розуміння психологічних аспектів, які відіграють ключову роль у питаннях доказування, внутрішнього переконання суддів та процесуального статусу учасників кримінального процесу. Психологічні дані необхідні для ефективного аналізу свідчень, які можуть бути впливовими в розкритті справ. Зв'язок між юридичною психологією і криміналістикою є ще одним важливим аспектом. Криміналістика займається розкриттям і розслідуванням злочинів, і для цього їй необхідні психологічні знання. Це дозволяє ефективно застосовувати методи збору, аналізу та оцінки доказів, враховуючи психологічні особливості осіб, які беруть участь у процесі. Саме фахівці цієї галузі займаються вирішенням проблем, що можуть виникнути в майбутньому, які стосуються таких сфер, як правова соціалізація особистості, фактори та умови формування правосвідомості, а також причини її деформації. Вони також досліджують психологічні аспекти криміналізації особистості, механізми злочинної поведінки та характеристики злочинців, а також питання, пов'язані з перевихованням правопорушників. Тому, на нашу думку, вивчення цієї галузі науки є важливим для подальшої діяльності – як в органах правопорядку, так і в інших можливих сферах діяльності юриста.

Юридична психологія вирішує низку завдань, серед яких – вивчення психології адвоката, суді, поліцейського, прокурора, особливостей діяльності цих професій, та їхні психологічні аспекти; розгляд психологічної складової правотворчого процесу, яким чином певні норми можуть вплинути на злочинця; дослідження поведінки злочинця, мотивів, формування методів попереджувальної діяльності; рекомендаційна діяльність для подальшого виховання і навчання майбутніх працівників органів правопорядку.

Звернемо увагу на найбільш впливові завдання, які необхідно розвивати саме в Україні, а саме рекомендаційна діяльність, оскільки співробітники правоохоронних органів у своїй діяльності стикаються з великим стресом, що впливає на прийняття ними рішень. Психологічна підготовка є критичною для підвищення їхньої стресостійкості та ухвалення зважених рішень у критичних ситуаціях. Яскравим прикладом можуть слугувати патрульні, слідчі, оскільки їхня діяльність передбачає зазвичай нічні чергування для зібрання доказів, нічні виклики та нічні чергування, здебільшого може супроводжуватися відсутністю вихідних або роботи у вихідні дні, крім цього, в умовах війни можливі збройні напади та вбивства; це все впливає на психічний стан особи, яка займається правоохоронною діяльністю.

Проте важливо і зазначити, що юридична психологія може стати потужним інструментом у вихованні молодшого покоління для забезпечення правопорядку. По-перше, вона дозволяє формувати в дітей розуміння основ правових норм і принципів, що допомагає виховати правослухняних громадян. По-друге, через інтерактивні методи навчання, такі як: рольові ігри та симуляції судових процесів, можна розвивати критичне мислення і здатність до етичних оцінок. По-третє, юридична психологія сприяє формуванню у дітей соціальної відповідальності, підкреслюючи важливість дотримання прав інших людей. Крім того, навчання емоційній грамотності допомагає дітям управляти своїми емоціями і конфліктами, що також сприяє підтриманню правопорядку. У цілому інтеграція юридичної психології в освітні програми може стати важливим кроком до створення свідомих і відповідальних громадян.

Комунікативна діяльність має значний вплив на юридичну психологію, оскільки сприяє ефективному взаєморозумінню між правозахисниками та клієнтами. Через активне слухання та емпатію, адвокати чи нотаріуси можуть краще зрозуміти потреби і переживання своїх клієнтів, що дозволяє розробити адекватні стратегії захисту. Проте це активно використовується і у проведенні допитів, особливо активно це реалізується в органах правопорядку, психологічні методики, які мають засвоїти працівники дозволять уникнути помилок у встановленні істини та знизити ймовірність отримання неправдивих свідчень. Використання таких технік, як активне слухання та спостереження за невербальними сигналами, сприяє досягненню кращих результатів.

Комунікативна діяльність слідчого (судді) відзначається різноманітністю спілкування, оскільки вона включає взаємодію з особами різного віку, соціального статусу, професій і процесуального становища. Це спілкування здійснюється в рамках процесуальної форми, має чітко визначений предмет, а також відповідає вимогам допустимості та правомірності засобів комунікації [2, с. 78].

Значення юридичної психології у діяльності органів правопорядку є багатогранною і охоплює різні аспекти – від аналізу поведінки правопорушників до підтримки співробітників під час стресових ситуацій. Використання психологічних методик здатне підвищити ефективність розслідувань, знизити рівень професійного вигорання серед правоохоронців та сприяти зниженню злочинності. Вивчення цієї галузі майбутнім юристам є важливим чинником у формування правосвідомості та професійності у своїй справі.

Список використаних джерел:

1. Бедь В.В. Юридична психологія: навчальний посібник. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2014. 256 с.
2. Казміренко Л.І., Кудерміна О.І. Юридична психологія. Хрестоматія. К. : Національна академія внутрішніх справ, 2017. 427 с.
3. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2018. 240 с.
4. Орловська О.А. Проблема діяльності в юридичній психології. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. С. 54-58. – DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.4/09>

Царик Ксенія Андріївна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРОКУРОРОМ НОРМ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

У сучасному суспільстві важливим є розвиток правової культури та відповідальності. Розгляд питання відповідальності прокурорів за порушення етики сприяє формуванню більш чітких стандартів професійної поведінки.

Порушення етичних норм може бути пов'язане з корупційними ризиками. Розгляд відповідальності прокурорів може допомогти у виявленні і попередженні корупційних проявів у правоохоронній системі. Також професійна етика прокурора є частиною захисту прав громадян. Недотримання етичних норм може порушувати права осіб, що звертаються до правоохоронних органів.

Органи прокуратури займають ключове місце серед правоохоронних структур України, оскільки вони виконують специфічні функції, які не притаманні іншим правоохоронним органам. Для ефективного виконання своїх завдань прокурори повинні суворо дотримуватися службової дисципліни та Кодексу професійної етики і поведінки працівників прокуратури. Важливим механізмом забезпечення дотримання дисципліни є дисциплінарна

відповідальність прокурорів. Проте законодавство не охоплює відповідальність прокурорів за незначні порушення етичних норм, які можуть надалі призвести до серйозніших правопорушень [1, с. 130].

Професійну етику прокурорів можна розглядати у двох аспектах – широкому та вузькому. У широкому сенсі вона є специфічною галуззю професійної етики, яка охоплює моральну свідомість прокурорів і регулює їхні взаємовідносини під час виконання професійних обов'язків. У вузькому сенсі професійна етика прокурора – це сукупність етичних принципів, що лежать в основі їхньої діяльності, а також правил, які визначають допустиму поведінку прокурорів як у службовій, так і в позаслужбовій сфері, поряд із знаннями і особистими характеристиками, необхідними для цієї професії [2, с. 38].

Досить важливо розрізнити у практичному контексті поняття одноразового грубого і негрубого порушення правил прокурорської етики. Для ілюстрації цього розглянемо рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокуратури № 35дп-18. Згідно з дисциплінарною скаргою, прокурор перебував у стані алкогольного сп'яніння за кермом транспортного засобу, порушив Правила дорожнього руху, не підкорявся законним вимогам поліції та виявив неповагу, використовуючи нецензурну лайку. Комісія визнала ці дії одноразовим грубим порушенням правил прокурорської етики через умисність і очевидну грубість вчиненого правопорушення [3].

У рішенні Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокуратури № 41дп-18 від 31 січня 2018 року зазначено, що прокурор зарекомендував себе негативно протягом своєї роботи, неодноразово порушуючи виконавчу та трудову дисципліну і тричі втративши матеріальну винагороду за неналежне виконання службових обов'язків у 2017 році. Хоча прокурор визнав свою провину за дисциплінарні проступки та пообіцяв не повторювати їх у майбутньому, комісія не знайшла доказів умисності його порушень. Відсутність таких доказів не дозволяє кваліфікувати дії прокурора як грубе порушення правил прокурорської етики відповідно до пункту 6 частини першої статті 43 Закону України «Про прокуратуру» [4].

Таким чином, підхід до кваліфікації порушень та відповідальності прокурорів залежить від характеру і умисності вчинених правопорушень, що забезпечує справедливий і пропорційний підхід до дисциплінарних заходів.

Варто звернутися до міжнародного досвіду щодо цього питання. Так, наприклад, в Етичному кодексі прокурорів Латвії зазначено, що громадськість повинна бути впевнена в тому, що порушення прокурором основних принципів професійної етики буде ретельно розглянуто і оцінено. Прокурори мають бути готові пояснити свою поведінку відповідно до основних етичних принципів та обґрунтувати будь-які відхилення від цих принципів. Умисне порушення основних етичних норм може розглядатися як недостойна поведінка для прокурора.

Після розгляду матеріалів про етичні проступки до прокурорів Латвії можуть бути застосовані такі санкції:

1. Розгляд на засіданні Атестаційної комісії;
2. Оголошення догани;
3. Публічні вибачення;
4. Направлення інформаційного листа до всіх прокуратур [5].

Професійна етика прокурора відіграє важливу роль як окрема галузь, основна функція якої полягає в регулюванні моральних відносин, що виникають під час виконання прокурором своїх обов'язків. Вона також охоплює такі аспекти:

1. Ставлення працівників прокуратури до суспільства;
2. Відносини в межах колективу, зокрема між колегами та керівниками, а також специфічні моральні норми, характерні для професії прокурора;
3. Особливості професійного виховання майбутніх кадрів прокуратури;
4. Моральні якості прокурорів, що сприяють кращому виконанню професійних обов'язків і підвищують рівень професіоналізму.

Особливе значення професійна етика має для виховання майбутніх прокурорів. У соціумі кожна людина виконує різні ролі та функції, а для фахових юристів, зокрема

прокурорів, морально-етичні цінності особливо важливі, оскільки їм протистоять поведінкові норми кримінального світу. У кримінальних угрупованнях норми неправомірної поведінки часто супроводжуються жорстокістю та санкціями за їх невиконання, що ускладнює діяльність прокурорів, які працюють в таких умовах [6, с. 430].

Відповідальність за порушення прокурорами норм професійної етики є важливим елементом забезпечення довіри до правової системи та належного виконання прокурорських функцій. Професійна етика прокурора регламентує як службову, так і позаслужбову поведінку, а її порушення може підривати моральні й правові засади професії. Законодавство України, зокрема Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, передбачає відповідальність за систематичні або грубі порушення етичних норм, проте питання відповідальності за дрібні та одноразові порушення залишається недостатньо врегульованим. Це створює ризик зростання серйозніших правопорушень, якщо дрібні відхилення не отримують належної уваги.

Ефективне регулювання дисциплінарної відповідальності прокурорів за порушення етичних норм є важливим для підтримки правопорядку, запобігання зловживанням та забезпечення високого рівня професійної етики в органах прокуратури.

Список використаних джерел:

1. Билиця І. О. Особливості відповідальності прокурорів за порушення етичних норм. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/24.pdf (дата звернення: 19.09.2024).

2. Билиця І. О. Професійна етика прокурора : монографія. Одеса : *Юридична література*, 2015.184 с.

3. Про накладення дисциплінарного стягнення на прокурора Київської місцевої прокуратури № 5 м. Києва Вербановського В.В. : рішення Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів № 35дп-18 24 січня 2018 / Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. URL: <https://www.kdkp.gov.ua/decision/2018/01/24/654> (дата звернення: 19.09.2024).

4. Про накладення дисциплінарного стягнення на прокурора Київської місцевої прокуратури № 10 міста Києва Лейтара О.С. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів № 41дп-18 від 31 січня 2018 / Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів. URL: <https://www.kdkp.gov.ua/decision/2018/01/31/624>. (дата звернення: 19.09.2024).

5. Етичний кодекс прокурорів Латвії. Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Документи, використані при його підготовці. Підготовлено у рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи щодо реформування прокуратури і рекомендацій конференції Генеральних прокурорів Європи. Київ : Генеральна прокуратура України, 2005. *Архів Генеральної прокуратури України*.

6. Смішко М. С. Окремі аспекти професійної етики прокурора. *Наукова конференція студентів*. 2022. С. 429-431.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Акопян О. В. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ	4
Бірюков Р. М. ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	6
Богуцький П. П. ВІЙСЬКОВИЙ ПРАВОПОРЯДОК ЯК ПЕРЕДУМОВА ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	8
Бурак В. Я. ПРО МОДИФІКАЦІЮ ОЗНАК ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	9
Виговський Л. А., Виговська Т. В. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ	11
Вовк В. М. ПРАВОПОРЯДОК І ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ	13
Головащенко О. В. ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	14
Григорчук В. Є. КОНЦЕПЦІЯ МИРУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ТА ЇХНЯ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ	15
Гришук В. К. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ПОРУШЕННЯМ ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ	17
Гуменюк О. Г., Рудковська В. О. ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ В УДОСКОНАЛЕННІ МЕХАНІЗМІВ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ	21
Ковальчук А. Г. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК НЕОБХІДНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ	23
Куліш Н. С. ЛЕГІТИМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ ...	24
Мазур Я. П. МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	26
Нечай С. Є. ЗЛОЧИННА ПОВЕДІНКА ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ...	28
Савенко В. В. ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРАВА: КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ	29
Сапожнікова Р. В. ПЕРШИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ САМІТ МИРУ 15–16 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ ЯК ОДИН З КРОКІВ МІЖНАРОДНОГО ДІАЛОГУ	30
Хіміч В. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	33
Федорович В. І. ЗЕМЕЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ	34
Шандра С. В. УПРАВЛІНСЬКЕ ЛІДЕРСТВО ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	36
Шульга М. В. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗЕМЕЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК	38
Шутяк І. А., Романюк А. С. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ МЕДІАТОРА: ОСНОВНІ ТЕХНІКИ ТА ПРИЙОМИ	40

СЕКЦІЯ 2

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Литвиненко І. Л. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЛАД ТА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	42
Терлецький Д. С. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ УТВЕРДЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	44
Mishyna N. DECENTRALIZED ENVIRONMENTAL GOVERNANCE: THE ROLE OF LOCAL AND REGIONAL AUTHORITIES IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS	46

СЕКЦІЯ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Білоус С. О. СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ	48
Гаврік Р. О. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	49
Дудкіна Ю. О. ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ	52
Замашнюк Ю. Р. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ТА КООРДИНУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ	53
Кальник В. В. АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА В СУЧАСНОМУ АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	55
Коваль Я. С. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	57
Коржинський Р. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ВІДНОСИН: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	59
Мартинюк О. В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ	60
Мельник А. А. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	63
Мількевич І. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	64
Норчук С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	66
Нянько В. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	67
Лучковська К. В. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	69

Підгорний В. Ю. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	70
Рудюк К. О. ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ДЕРЖАВАХ ЄС ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	72
Свинобой Д. С. ПОНЯТТЯ, РОЛЬ, СУТНІСТЬ ПРИМИРЕННЯ В СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	73
Солдатова К. В. НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ.....	75
Сторожук І. П. МОРАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ.....	77
Ціцьвіра В. О. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	79
Шматлай А. О. МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	80
Щерба В. В. СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ...	82

СЕКЦІЯ 4

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Андрушко А. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДОМАШНІХ ПРАЦІВНИКІВ.....	84
Багінський А. О. ОЦІНКА ДОБРОСОВІСНОСТІ БОРЖНИКА ІЗ ЙОГО КРЕДИТОРАМИ У СПРАВАХ ПРО НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРШЕННЯ	85
Боднарчук Д. І. ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ	87
Бура Т. С. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НОРМИ, ЯКІ ЗАПРОВАДЖЕНІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	88
Ваграс В. А. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СІМЕЙНИХ СПРАВАХ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	90
Гандзюк Б. О. ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ	92
Грицик О. О. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ З ПРАВОВИМИ ТА ЛОКАЛЬНИМИ АКТАМИ	94
Дорощук О. О. ЮРИДИЧНА СЛУЖБА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: СТАН У СЬОГОДЕННІ.....	95
Зінчук Д. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	97
Коржинський Р. В. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ	98
Мініх А. О. ГАРАНТІЇ ПРИ УКЛАДЕННІ, ЗМІНІ ТА ПРИПИНЕННІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	100
Місінкевич А. Л. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ СПАДКОЄМЦЕМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, НА ЯКУ НЕ БУЛА ЗАВЕРШЕНА ПРОЦЕДУРА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ.....	101

Місінкевич А. Л., Недоборська К. Л. ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В РАМКАХ ВІЛЬНОГО РИНКУ ЗЕМЛІ	103
Ніколайчук З. А. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ	104
Панчик В. О. ПРАВОВА ПРИРОДА ДОЗВІЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	106
Підгорний В. Ю. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДИТИНИ НА ВИСЛОВЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ДУМКИ В СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЇЇ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	108
Прокопишина Д. Л. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВОВА РОБОТА» ТА «ЮРИДИЧНА СЛУЖБА» У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	110
Свинобой Д. С. ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	112
Ткачук К. В. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ЮРИДИЧНОГО СУПРОВОДУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	114
Чорна Ж. Л. ОКРЕМІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ ТА ЛІЦЕНЗІЙНОГО ДОГОВОРУ	116

СЕКЦІЯ 5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Барабанова Д. А. ПРАВОВА ПРИРОДА НАДАННЯ ПІДОЗРЮВАНИМ (ОБВИНУВАЧЕНИМ) ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	118
Бевзюк І. А. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ..	119
Бережний Є. В. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 290 КК УКРАЇНИ (ЗНИЩЕННЯ, ПІДРОБКА АБО ЗАМІНА НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТИВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ).....	121
Бережний С. Д. ОСОБЛИВОСТІ САНКЦІЇ Ч. 2 СТ. 115 КК УКРАЇНИ.....	122
Виговський Д. Л. КАТЕГОРІЯ «ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ» У СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ.....	124
Вітушинська О. О.ЗМАГАЛЬНА ТА НЕЗМАГАЛЬНА ФОРМА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ.	126
Воробйова Н. О. РЕЖИМ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ.....	127
Гадайчук Д. Ф. ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	128
Гошта В. Ю. ВИМОГИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	130
Грамчук А. І. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ СПОРТУ В ДЕРЖАВАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВА	132
Дзюбак О. В. ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	134
Захарчук В. М. КВАЛІФІКАЦІЯ ОПОСЕРЕДКОВАНОГО ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ НЕВИННО ДІЮЧИХ ОСІБ	136

Зінчук Д. М. ВИЯВЛЕННЯ І ВИПРАВЛЕННЯ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК, ДОПУЩЕНИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	139
Івахова О. М. ПОРІВНЯННЯ ВИДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЯПОНІЇ.....	141
Катревич І. Ю. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПРОБАЦІЇ	142
Козаренко Є. О. МЕТА ПОКАРАННЯ.....	144
Коломієць О. Е. НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ТА ЇЇ ВИДИ.....	145
Кравчук О. В. ТАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ВТРУЧАННЯМ У РОБОТУ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ.....	147
Крушинський С. А. ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ СМЕРТНОЇ КАРИ: ЦІНА СУДОВОЇ ПОМИЛКИ	149
Курилюк Ю. Л. ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЙОГО ОЗНАКИ	151
Лисюк С. О. ВСТАНОВЛЕННЯ ОЧЕВИДНОЇ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ВНАСЛІДОК НЕНАЛЕЖНОГО СУБ'ЄКТА ЇХ ОТРИМАННЯ	153
Мельничук М. М. РІШЕННЯ ЄСПЛ ЯК ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ	155
Мовчан Р. О., Марченков Д. С. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ Ч. 7 СТ. 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	156
Налуцишин Р. В. КРАДІЖКА ЯК ВИД ЗЛОЧИНУ КАТЕГОРІЇ ХУДУД В ІСЛАМСЬКОМУ ПРАВІ.....	158
Нігловська Д. Ю. СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	160
Нікіфорова Т. І. ЗВОРОТНА ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В ЧАСІ (В КОНТЕКСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ).....	161
Омельчук О. М., Данілова А. В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАВЕРШЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	163
Первак Н. І. ПРОБАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	165
Пещанюк У.І. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУДИМОСТІ.....	166
Письменський Є. О. СФЕРА СПІВПРАЦІ З ВОРОГОМ ЯК КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	168
Плисюк Н. М. ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ УМИСНОГО ВБИВСТВА З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ	171
Пузирьов М. С., Олефір Л. І., Баракта В. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСУЧАСНЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ.....	172
Рубашенко М. А. СУДОВА ПРАКТИКА ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ ЗА ІНФОРМАЦІЙНЕ КОЛАБОРАНТСТВО	174
Самсонов О. В. ОСОБИ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУТБОЛУ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	176
Сидорук Є. О. МЕТА ТА СУТНІСТЬ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ.....	177
Удот Д. С. ПОБУТОВЕ НАСИЛЛЯ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	179

Урода О. В. ПРАВО НА ПРИСУТНІСТЬ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	180
Філіпенко В. Р. ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 135 ТА СТ. 166 КК УКРАЇНИ	182
Хмелевська Н. В. РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЮВЕНАЛЬНІЙ ЮСТИЦІЇ....	184
Циганюк Ю. В. МЕТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	186
Чмут К. М. ПРИНЦИПИ ТА ЗАСАДИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ.....	188
Шандра С. В. ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ	189
Шмигельська К. Ю. ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРІВ ПРОБАЦІЇ	191
Шокур Є. А. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ.....	193
Шпраха А. І. ВИКОНАННЯ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ	195
Юрчишин В. Д. РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ У ДОКУМЕНТУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	197
Якимець М. О. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ	199

СЕКЦІЯ 6

ДОСЯГНЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ (ПАМ'ЯТІ В.П. КОЛГАНА)

Кравчук О. В., Копанчук В. О. ПІДГОТОВКА СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	201
---	-----

СЕКЦІЯ 7

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Андрушко Д. О. ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ВАЛЮТИ НА МІЖНАРОДНУ ВАЛЮТНУ СИСТЕМУ	204
Діденко А. О. ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	206
Іваницький А. М. МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК КАТАЛІЗАТОР РЕФОРМ У МІЖНАРОДНОМУ ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ	208
Ігнатов М. П. ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	210
Кірик А. Ю. ЗАХОДИ НАТО З ПОДОЛАННЯ КІБЕРЗАГРОЗ	211
Кузь В. А. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	213
Лозінська С. В. ДИПЛОМАТИЧНІ ВІДНОСИНИ У СТАРОДАВНІХ ЕЛЛІНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ.....	215

Муса К. А. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА АКТИВ МІЖНАРОДНОЇ МОРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	217
Налуцишин В. В. ОЗНАКИ ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ	218
Рекрутняк В. В. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЗА КОРДОНОМ: УРОКИ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	220
Романюк В. А. РОЛЬ МВФ У СТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	221
Русін О. Р. РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБИТРАЖУ У ВІДШКОДУВАННІ ВОЄННИХ ЗБИТКІВ	223
Савченко О. Р. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНОЦИДУ ЯК МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ	225
Сапожнікова Р. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРЛАМЕНТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ	227
Стеньгач Н. О. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І СУЧАСНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США	229
Шимченко В. О. ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАХИСТ ТА ОБМЕЖЕННЯ	231
Ivanova R. Y. INTERNATIONAL ORGANIZATIONS OF GENERAL COMPETENCE AS SUBJECTS OF BUGUTERY LEGAL RELATIONS	233

СЕКЦІЯ 8

СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ІНСТИТУЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Борозенна А. М. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСАД У СУДІ	235
Варивода Т. Ю. РОЛЬ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У ПОБУДОВІ ДОВІРИ ДО ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ	237
Григорчук В. Є. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА СВІДЧЕННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ	238
Коваль Я. С. РОЛЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАКОННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	240
Когут І. А. ЗНАЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	241
Нестерович К. І. ПОМІЧНИК АДВОКАТА: ФУНКЦІЇ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЇ	243
Нечай С. Є. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ ВТІЛЕННЯ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ	244
Пагор Б. Р. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЕТИЧНІ НОРМИ: ОНОВЛЕННЯ КОДЕКСУ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ	246
Присяжна А. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА: СТРУКТУРА ТА ВИДИ	248
Сабадаш А. В. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	251
Семенюк-Прибатень А. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ	253

Струнь А. О. РОЛЬ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	253
Хоптинський А. Ю. ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ	254
Царик К. А. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРОКУРОРОМ НОРМ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ.....	256

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІ ОСІННІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

***«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ»***

Відповідальний редактор – Шевчук І. В.
Коректор – Подолянчук О.В.
Комп'ютерний набір – Данілова А.В., Масловська Л.В.

Електронне видання 10.10.2023 р.
Формат 60×84 1/16. Ум. друк. арк – 15,5. Зам. № 98.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова.
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8.
Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80. Ел. адреса: nauka@univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України про внесення
суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.